

ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΜΠΑΝΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ

('Απόφασις 'Υπουργείου Παιδείας 49525/50)

ΕΚΔΟΣΙΣ ΝΕΑ

1955

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΜΠΑΝΑ
ΟΔΟΣ ΛΕΚΚΑ 25 - ΑΘΗΝΑΙ

*Tὰ γνήσια ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου τούτου, ἔχοντας τὴν ὑπογραφήν
τοῦ συγγραφέως.*

Ικανωτατή

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΟ 15ο ΑΙΩΝΑ

1. Τὰ κράτη τῆς Εύρωπης

Στις 29 Μαΐου του 1453, ήμέρα Τρίτη, έγινε ἡ ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως κι ἀπὸ τότε ἀρχισε ἡ πιὸ σκοτεινὴ περίοδος του ἔθνους μας, ἡ μαύρη ἐποχὴ τῆς δουλείας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ λαοὶ τῆς Δυτικῆς Εύρωπης μὲ τὴν ἀναγέννησιν τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν, τις διάφορες ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις γέων χωρῶν, ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὴν μεσαιωνικὴν διαρθρότητα κι ἀρχισαν γὰρ προοδεύουσιν. Ἀλματικὴ πρόοδος παρατηρήθηκε ἰδίως στὴν πολεμικὴ τέχνη ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς πυρίτιδας καὶ ἀπὸ τότε ἔγιναν τὰ τουφέκια καὶ τὰ κανόνια. Τὰ νέα πυροβόλα ὅπλα ἐνίσχυσαν τοὺς δασιλεῖς γιατὶ ἡμποροῦσαν πιὰ νὰ ἐπιβάλλωνται στοὺς εὐγενεῖς κι ἔτσι ἐπεκράτησε στὴν Εύρωπη νέο πολιτικὸ σύστημα, ἡ ἀπόλυτος μοναρχία. Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις ἔφερε μεγάλες μεταβολές στὴν Εύρωπη κι ἐδημιουργήθηκαν μεγάλα καὶ ἴσχυρὰ κράτη, ὅπως τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τῆς Βενετίας, τῆς Ρωσίας κ. ἄ.

Ἄπ' αὐτὰ ἡ Ἀγγλία δὲν ἀνησύχησε ἀπὸ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Τουρκίας στὴν Εύρωπη, γιατὶ ἦταν μακριά. Ἐπειτα εἶχε ἴσχυρὸ στόλο. Ἡ Αὐστρία, ἡ Βενετία (ἢ Ἐνετικὴ Δημοκρατία) κι' ἡ Ρωσία, ἐπειδὴ ἐγειτόγευσαν μὲ τὴν Τουρκία, ἥρθαν πολλὲς φορὲς σὲ πόλεμο κι οἱ πόλεμοι ἐκεῖνοι εἶχαν μεγάλη σημασία γιὰ τὴν τύχη τῆς ὑπόδουλης πατρίδας μας.

2. Πόλεμοι τῆς Αύστριας

Ἄμα οἱ Τούρκοι ἔγιναν κύριοι ὅλης σχεδὸν τῆς Βαλκανικῆς, κατέλαβαν καὶ τὴν Ρουμανία μὲ τὴν Οὐγγαρία. Κατόπιν ἴσχυρὸς τουρκικὸς στρατὸς ἐμπῆκε στὴν Αύστρια καὶ ἐφθασε κοντά στὴ Βιέννη (1529). Οἱ Αὐστριακοὶ, μολονότι εἶχαν λίγο στρατὸ, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους ἔξω ἀπὸ τὴν Βιέννη καὶ τοὺς ἀνάγκασαν γὰρ ἐκκενώσουν τὴν Αὐστρία

Αρχετά χρόνια άπό τότε διαφορικός στόλος κατέλαβε τὴν Κύπρο που τὴν είχαν οἱ Βενετοὶ ('Ενετοί) καὶ ἐκιγδύγευαν γὰρ καταληφθούν καὶ ἡ Κρήτη μὲ τῇ Δαλματίᾳ. Μπροστὰ στὸν κίνδυνο τοῦτο διὰ Πάπας ἔκαμε συμμαχία μὲ τοὺς Ἰσπανούς, τοὺς Βενετοὺς καὶ τοὺς Ἰππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Κατόπιν διαφορικός στόλος ἐνώθηκε, συνάντησε τὸν τουρκικὸν στόλο στὴν εἰσόδῳ τοῦ Κοριγθιακοῦ κόλπου καὶ τὸν κατέστρεψε. Ἐπειτα διὰ τὴν ναυμαχίαν αὐτήν, που ὀνομάσθηκε «Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου», οἱ χριστιανοὶ ἐπῆραν θάρρος καὶ οἱ Τούρκοι ἐπαφανίσθησαν πώς θὰ ἐπικρατήσουν στὴν Μεσόγειο.

Τὸ 1645, ἐνῶ δὴ Εὐρώπη ἐταρασσόταν διὰ τὸν τριακονταετὸν πόλεμο μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Διαμαρτυρομένων, που μετέβαλε σ' ἑρεπια τὴν Γερμανία καὶ καθυστέρησε τὸν πολιτισμό της 150 περίπου χρόνια, τουρκικὸς στρατὸς ἀποβιβάσθηκε στὴν Κρήτη καὶ κατέλαβε τὰ Χανιά. Κατόπιν ἀρχισε δὴ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου (Μεγάλου Κάστρου) που τὸ ὑπεστήριξαν Ἑλληνες καὶ Βενετοί. Ἡ πολιορκία αὐτὴ ἐκράτησε ὡς τὸ 1669 διότε οἱ πολιορκούμενοι παρεδόθηκαν ἐπειδὴ ἔσωσαν τὰ πολεμοφόδια. Ἐτοι συμπληρώθηκε δὴ κατάληψις δλῆς τῆς Κρήτης. Ἡ κατάληψις τῆς Κρήτης ἔδωκε θάρρος στὴν Τουρκία καὶ ἐστράφηκε πάλι κατὰ τῆς Αδστρίας. Τὸ 1683 λοιπὸν τουρκικὸς στρατὸς ἐμπῆκε στὴν Αδστρία καὶ ἔφτασε γιὰ δεύτερη φορὰ ἔξιν ἀπὸ τὴν Βιέννη. Τότε ἐνίσχυσαν τοὺς Αδστριακοὺς οἱ Πολωνοί, ἔγιναν σκληρὲς μάχες καὶ οἱ Τούρκοι ἐνίκηθηκαν καὶ ἐγύρισαν στὴν Ούγγαρια. Τὴν φορὰ δύμως αὐτὴ οἱ Αδστριακοὶ δὲν τοὺς τὴν χάρισαν. Ἄφοῦ συγκέντρωσαν δὲ τοὺς δυγάμεις εἶχαν, ἐκτύπησαν τοὺς Τούρκους καὶ μέσα στὴν Ούγγαρια. Στὸ τέλος κατώρθωσαν γὰρ τοὺς διώξουν καὶ ἀπὸ τὴν Ούγγαρια που τὴν κατεῖχαν 150 περίπου χρόνια.

3. Πόλεμοι τῆς Βενετίας

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Αδστριακούς, ἴσχυροὶ ἀντίπαλοι τῶν Τούρκων ἦσαν καὶ οἱ Βενετοί. Ἡ Βενετία ἦταν τότε τὸ μεγαλύτερο ναυτικὸν κράτος στὴν Μεσόγειο καὶ πολὺ πλούσιο. Γιὰ γὰρ προστατεύη τὸ ἐμπόριο καὶ τὴν ναυτιλία, διατηροῦσε ἴσχυρὸν στόλο καὶ πολλὲς φορές, δπως εἰδίαμε στὴν 'Ιστορία τῆς Ε', ἥρθε σὲ πόλεμο μὲ τὸ Βυζαντινὸν κράτος. Ὁταν ἐκείνο ἐπαφε πιὰ γὰρ ὑπάρχη, ἀρχισαν σκληροὶ πόλεμοι μεταξὺ Βενετῶν καὶ Τούρκων, που ἐκράτησαν 300 χρόνια. Στοὺς πολέμους αὐτοὺς ἐμπαιναν καὶ οἱ Ἑλληνες μὲ τὸ μέρος τῶν Βενετῶν γιατὶ ἐμισούσαν τοὺς Τούρκους. Ἄμα ἐνικοῦσαν οἱ Βενετοί, ἐκρατοῦσαν δλα τὰ

κέρδη γιὰ τὸν ἑαυτόν τους. Ἀγ̄ διμως ἐνικιόνταν, ἀφηγαν τοὺς Ἔλληνες στὴν τύχη τους.

Τὸ 1864, ἐνῶ ἀκόμη συνεχιζόταν ὁ Τουρκοαυστριακὸς πόλεμος, ὁ ἡγεμόνας τῶν Βενετῶν Φραγκίσκος Μοροζίνης, ἔχοντας ἀρκετὸ στρατὸ καὶ στόλο, ἔκαμε ἀπόδασι στὴ Δυτικὴ Πελοπόννησο. Ἀμέσως οἱ Πελοποννήσιοι ἐπαγεστάτησαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐβοήθησαν τὸ Μοροζίνη καὶ κατώρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ ὅλη τὴν χώρα. Κατόπιν ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ ἐμπῆκε στὴν Ἀττικὴ καὶ πολιώρησε τὴν Ἀθήνα. Ἐκεῖ διμως ποὺ ἐκτυποῦσε μὲ τὰ κανόνια τὴν Ἀκρόπολι, μιὰ δενετσιάνικη μπόμπα —ἡταν 16 Σεπτεμβρίου 1687— ἐπεσε μέσα στὸν Παρθενῶνα ποὺ τὸν εἶχαν κάνει οἱ Τούρκοι ἀποθήκη πυρίτιδας. Ἐγινε τότε τρομερὴ ἔκρηξις καὶ τὸ ἀριστούργημα αὐτὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς τέχνης, ποὺ τὸ εἶχαν σεβασθῆ οἱ αἰῶνες, κατεστράφηκε στὸ μεγαλύτερο μέρος του. Ὅτερα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν τὴν Ἀθήνα κι ὁ Μοροζίνης ἐμπῆκε μέσα νικητής. Ἡ πόλις εἶχε τότε ώς 15.000 κατοίκους.

Αμα πέθανε ὁ Μοροζίνης, οἱ Βενετοὶ ὑπέγραψαν εἰρήνη μὲ τοὺς Τούρκους στὸ Κάρλοσιτς τῆς Κροατίας. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν ἡ Πελοπόννησος μὲ τὴ Δαλματία ἔμειναν στοὺς Βενετούς.

Δίγα χρόνια ἀπὸ τότε ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρωσίας Μέγας Πέτρος ἐκήρυξε τὸ πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας. Στὸν πόλεμο ἐκεῖνο ὁ ρωσικὸς στρατὸς γινεύθηκε κοντὰ στὸν Προσθό τὸ 1771 καὶ παρὰ λίγο ὁ Μέγας Πέτρος νὰ ἔχαγε τὴ ζωὴ του. Ἀμα ἡσύχασαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τοὺς Ρώσους, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ ὅτι οἱ Βενετοὶ ἐδιοήθησαν τὴν ἐπανάστασι τῶν Μαυροδούνιων ποὺ ἔγινε στὸ μεταξύ, ἥθελησαν νὰ ἐκκαθαρίσουν μιὰ γιὰ πάντα τὴ θέσι τους μὲ τοὺς Βενετούς. Ἐστειλαν λοιπὸν μὲ πλοῖα 100 χιλιάδες στρατὸ καὶ κατέλαβαν τὴν Αίγινα. Κατόπιν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ ἐμπῆκε στὴν Πελοπόννησο καὶ κατέλαβε τὴν Κόρινθο, τὸ Ἀργος καὶ τὸ Ναύπλιο. Μὲ τὸν καιρὸ ἐπεσαν τὰ βενετσιάνικα κάστρα τῆς Μονεμβασίας, τῆς Μεθώνης, τῆς Κορώνης, τῆς Πύλου κ. ἄ. καὶ συμπληρώθηκε ἡ κατάληψις ὅλης τῆς Πελοποννήσου.

Ὕστερ ἀπὸ τὸ ἀτύχημα αὐτὸ οἱ Βενετοὶ ἔχασαν τὰ Κύθηρα μὲ τὴν Κρήτη καὶ περιωρίσθηκαν στὴν Ἐπτάνησο.

4. Πόλεμοι τῆς Ρωσίας

Στὰ χρόνια τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οἱ Ρώσοι ήταν λαὸς θάρβαρος κι ἀπολίτιστος. Ἀφ' ὅτου διμως ἔγιναν χριστιανοί, ήρθαν

σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἑλληνες, ἐπῆραν τὸν πολιτισμό τους καὶ προώδευαν. Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ρώσων καθυστέρησε τὸν 11^ο αἰῶνα ἀπὸ ἐμφυλίους πολέμους καὶ τὸ 13^ο ποὺ ὑπετάγησαν στοὺς Τατάρους, λαὸς Μογγ οἰκῆς φυλῆς. Τέλος τὸ 15^ο αἰῶνα ἔδιωξαν τοὺς Τατάρους ἀπὸ ἵτον τόπο τους καὶ ξαναδρῆκαν τὸν πολιτισμὸ ποὺ εἶχαν χάσει ὡς τότε.

Ἡ Ρωσία ἔφθασε σὲ μεγάλη ἀκμὴ ὅταν ἦταν τσάρος ὁ Μέγας οἱ Πέτρος (1689—1725). Πρώτη φροντίδα τοῦ τσάρου ἦταν νὰ δργανώσῃ στρατὸν κατὰ τὸ πρότυπο τῶν ἄλλων κρατῶν. Καὶ γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ αὐτὸν ἔκαμε «ἰγκρίγνιτο» ταξίδια στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη, παρηκολούθησε πῶς ἦταν ὀργανωμένοι ἐκεῖ οἱ στρατοὶ καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν δυτικῶν λαῶν. Ἐτοι, ὅταν γύρισε στὴ Ρωσία, ἀγοιξε παντοῦ σχολεῖα, διέταξε νὰ ἐκδίδωνται ὀφέλιμα βιβλία νὰ μορφώνεται ὁ λαὸς καὶ εἰσήγαγε μεγάλη κοινωνικὴ μεταρρύθμισι στὴ χώρα του. Ὁνειρό του ἦταν γὰ πάρη τὴν Κωνσταντινούπολι, νὰ έγγῃ στὸ Αἴγατο καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴν ἔστρεψε τὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ κράτους του. Ἀρχισαν λοιπὸν τότε μεγάλοι πόλεμοι κατὰ τῶν Τούρκων, ποὺ κατεῖχαν τὰ Βόρεια παράλια τοῦ Εὐραίου Πόντου κι ὅπως ἐμάθαμε σὲ μιὰ μάχη κοντὰ στὸν Προσθό ο Μέγας Πέτρος παρὰ λίγο νὰ ἔχανε τὴν ζωὴν του. Στοὺς Ρωσοτουρκικοὺς αὐτοὺς πολέμους ἔπαιραν μέρος καὶ Ἑλληνες κοντὰ στοὺς Ρώσους, ἐλπίζοντας πὼς ἔτοι θ' ἀπελευθερωγόταν κι ἡ πατρίδα τους.

Ἄπὸ τοὺς διαδόχους τοῦ Μεγάλου Πέτρου σπουδαιότερη ἦταν ἡ Αἰκατερίνη ή Β'.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Πληροφορίες ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴ Ἰστορία γιὰ τὴν ἀλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τὴν παράδοσι τοῦ μαρμαρωμένου Βασιλιᾶ. 2) Πληροφορίες γιὰ τὴ Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου. 3) Εἰκόνες τῆς Ἀκροπόλεως πρὸ καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ Μοροζίνη. 4) Ἡ Αὔστρια, ή Βενετία κι ἡ Ρωσία κατὰ τὸ 15ο αἰῶνα (Γεωγραφικά—Ιστορικά). 5) Μέγας Πέτρος (Βιογραφία). Ἐντυπώσεις, ἀπορίες.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

1453 — 1821

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΔΕΙΝΟΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

1. Ἀφαίρεσις ἑλληνικῶν [περιουσιῶν—Καταπιέσεις

"Επειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ Τοῦρκοι ἀπλωσαν τὸ κράτος τους σ' ὅλη τὴν Βαλκανικὴ χερσόνησο κι ἀπὸ τότε ἀρχισε νέα ἡ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας κάτω ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῆς δουλείας. "Οσοι ἀπὸ τοὺς "Ἐλληνες ἡμπόρεσαν—κι αὐτοὶ ἡσαν κυρίως οἱ μορφωμένοι —ἔψυγαν στὴν Εύρωπη καὶ ἴδιαίτερα στὴν Ἰταλία, ὅπου μετέδωσαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐμόρφωσαν τοὺς εὐρωπαίους σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, ἐπιστήμη καὶ τέχνη, καὶ προετοίμασαν πνευματικὰ τὴν ἐποχὴ τῆς Ἀναγεννήσεως ποὺ ἥλθε κατόπιν. Ἀρκετοὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς μορφωμένους ἑλληνες εἶχαν ἔνιτευθῆ ποὺν ἀκόμη πέσει ἡ Κωνσταντινούπολις, γιατὶ ἔβλεπαν τὴν κατάστασι διαρκῶς νὰ χειροτερεύῃ. Τὸ μεγάλο ὅμιως μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ ἔμεινε στὴν Πατρίδα καὶ αὐτὸ κυρίως ἐπωμίσθηκεν τὸ βάρος τῆς σκλαβιᾶς.

Είναι ἀφάνταστα τὰ δεινοπαθήματα καὶ ἡ δυστυχία τῶν Ἐλλήνων κάτω ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγό. Τὰ καλύτερα κτήματά τους τὰ ἐπῆραν οἱ Τοῦρκοι κι οἱ φαρισαῖοι ἐργάζονταν σ' αὐτὰ ὡς δουλοπάροικοι. Ἀλλα πάλι εὔφορα κτήματα παραχωρήθηκαν στὰ τζαμιὰ κι ἔγιναν βακούφικα. "Ετσι πολὺ λίγα κτήματα ἔμειναν στοὺς "Ἐλληνες κι αὐτὰ ἡσαν κυρίως στὰ ὀρεινὰ μέρη, ποὺ δὲν ἡμποροῦσαν νὰ ἐγκατασταθοῦν οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ κι ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τούτων οἱ "Ἐλληνες ἔδιναν τόσους φόρους, ὥστε μόλις κατώρθωναν νὰ ζοῦν. "Αν κάποιος ἀπὸ τοὺς σκλάβους ἦταν ἐργατικὸς κι ἔκανε τὰ κτήματά του εὔφορα, τοῦ τὰ ἐπιαγόναν οἱ Τοῦρκοι. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο οἱ φαρισαῖοι δὲν εἶχαν καμμιὰ ὀρεξία γιὰ ἐργασία καὶ μεγάλη δυστυχία ἀπλώθηκε τότε σ' ὅλη τὴν χώρα μας.

Ακόμη οι Τοῦρκοι κατέσχεσαν καὶ τοὺς καλύτερους ναοὺς τῶν χριστιανῶν καὶ τοὺς ἔκαμαν τζαμιά. "Ετσι μόνον οἱ μικροὶ ναοὶ ἔμειναν στοὺς χριστιανοὺς καὶ σ' αὐτοὺς δὲν ἐπιτρεπόταν ἀπ' ἔξω σταυρός, οὕτε νὰ κτυποῦν καμπάνες. "Ἐπειτα ἡ τουρκικὴ δεσποτεία ἐπέβαλε στοὺς χριστιανοὺς περιορισμοὺς καταπιεστικούς. Τοὺς ἔβαναν σ' ἄγγαρεις, τοὺς ἔδερναν καὶ κάθε Τοῦρκος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ βασανίζῃ ὅπως νόμιζε τοὺς χριστιανούς, χωρὶς νὰ δίνῃ λόγο σὲ κανένα. "Αν δὲ χριστιανὸς κατέφευγε στὸ δικαστήριο νὰ βρῇ τὸ δίκαιο του, δὲ Τοῦρκος δικαστῆς τοῦ ἔρριχνε πάντα ἀδικο. "Ακόμα δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἐλλήνες νὰ φοροῦν καλὰ ρούχα, δῆπος οἱ Τοῦρκοι, οὕτε νὰ καβαλικεύουν ἄλογα παρὰ μόνον γαϊδούρια. "Αλλὰ καὶ πάλι ἀν δὲ χριστιανὸς ποὺ πήγαινε καβάλα συναντοῦσε Τοῦρκο, ὥφειλε νὰ κατεβῇ ἀπὸ τὸ γαϊδουράκι του καὶ νὰ προσκυνήσῃ τὸν Τοῦρκο.

2. Κεφαλικὸς φόρος. Παιδομάζωμα

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βάσανα ποὺ ἔμάθαμε ὡς τώρα, δὴ οἱ οἱ Ἐλληνες ἀπὸ 16 χρονῶν κι ἐπάνω ἐπλήρωναν κεφαλικὸ φόρο ἢ χαράτσι. Μὲ τὸ φόρο αὐτὸ ἔξαγόραζαν τὴ ζωὴ τους γιὰ ἔνα χρόνο. Ἀλλὰ καὶ πάλι δὲν ἦσαν ἔξασφαλισμένοι γιατὶ ὃ πρῶτος Τοῦρκος, μὲ φεύτικη πρόφασι, ἡμποροῦσε νὰ σκοτώσῃ τὸν Ἐλληνα ποὺ ἥθελε. Βαρύτερος δῆμος φόρος τῶν ωραίων ἦταν τὸ παιδομάζωμα. Κάθε χρόνο ἐγύριζε στὰ χωριὰ καὶ στὶς πόλεις ἔνας Τοῦρκος ἀξιωματικὸς τῆς στρατολογίας μὲ ἀκολουθία καὶ ἔμάζευε τὰ πιὸ γερὰ ἑλληνόπουλα ποὺ ἦσαν ἀπὸ 7 χρονῶν κι ἀπάνω. Στὴν ἀρχὴ ἐπαιροῦνταν ἔνα παιδὶ ἀπὸ κάθε οἰκογένεια. Ἀργότερα δύο καὶ τρία ὡς καὶ μοναχογιοὺς ποὺ πρώτα τοὺς ἔξαιροῦσαν. Τὰ παιδιὰ αὐτὰ τὰ ἐπήγαιναν στοὺς στρατῶνες, ἔξισλαμίζονταν κι ἐγυμνάζονταν μὲ μεγάλη πειθαρχία καὶ σκληραγωγία μέχρις ὅτου ἐγίνονταν 20 χρονῶν. Τότε τὰ κατέτασσαν σὲ ἴδιαίτερα στρατιωτικὰ σώματα, στὰ περίφημα τάγματα τῶν γενιτσάρων.

Μὲ τὴν ἀνατροφὴ ποὺ ἐπαιροῦνταν οἱ γενίτσαροι, ἔξεχγοῦσσαν τὴν καταγωγὴ τους, δὲν παντρεύονταν κι ὅλη τὴ ζωὴ τους τὴν ἐπερνοῦσσαν στὸ στρατό. Γιὰ σπίτι εἶχαν τὸ στρατῶνα καὶ πατέρα τὸ σουλτᾶνο. Ἡταν φανατικοὶ Τοῦρκοι κι ἐφέρονταν μὲ σκληρότητα στοὺς χριστιανούς. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο οἱ ἑλληνίδες μητέρες εὔχονταν στὸ Θεό νὰ μὴν γεννοῦν ἀγόρια. Καὶ δὲν ἦταν λίγες οἱ φορὲς ποὺ ἐπνιγαν τ' ἀρσενικὰ παιδιά τους, νὰ μὴν πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Ἐντυχῶς τὸ παιδομάζωμα καταργήθηκε ἐπὶ Μουράτ τοῦ Δ' τὸ 1638 κι ἀπὸ τότε κατατάσσονταν γενίτσαροι μόνο τὰ παιδιὰ τῶν

Τούρκων. Μολαταῦτα ὑπολογίζεται πώς στὰ 200 χρόνια ποὺ διατηρήθηκε, θὰ ἔξισλαμίσθηκαν ώς ἔνα ἑκατομμύριο Ἑλληνόπουλα. "Αν σκεφθοῦμε πώς τὰ παιδιά ἔκεινα ἦσαν γερά καὶ δὲν ἔπαντρεύονταν, καταλαβαίνουμε τότε τὴ μεγάλη φυορὰ ποὺ ἔπαθε ἡ φυλή μας ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα.

"Ἐπίσης μεγάλη φυορὰ ἔπαθε τὸ ἔθνος μας κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνες τῆς δουλείας κι ἀπὸ τὸν ἔξισλαμισμό. Πρῶτος καὶ κύριος λόγος, ποὺ ἀναγκάζονταν οἱ "Ἑλληνες ν' ἀλλάξονται τὴν πίστι τους καὶ νὰ γίνουν Μωαμεθανοὶ ἥταν γιὰ νὰ ἀπαλλάγονται ἀπὸ τὰ βάσανα καὶ τὸ παιδομάζωμα. Δεύτερος πάλι λόγος ἥταν γιατὶ οἱ σουλτᾶνοι, γιὰ νὰ τραβήξουν τὴν ὅρεξι τῶν οραγιάδων, ἔδιναν μεγάλα ἀξιώματα σ' αὐτοὺς ποὺ ἔξισλαμίζονταν. "Ετοι οἱ κυριώτεροι στρατηγοὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους, ἦσαν ἔξωμότες χριστιανοί.

Μολαταῦτα τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν σκλάβων, ἀδιαφορῶντας γιὰ δῆλα τὰ παραπάνω, ἔμεινε πιστὸ στὴ γῆ τῶν πατέρων του καὶ διετήρησε μὲ φανατισμὸ τὴν ἐθνική του ἰδέα, πὼς ἡ πατρίδα του θὰ ἐγινόταν μιὰ ἡμέρα πάλι ἐλεύθερη.

Πῶς ὁργανώθηκε ὁ ὑπόδουλος λαός μας γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐθνική του ἰδέα καὶ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἐλευθερία του, αὐτὸ δὴ ἔξετασθῆ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Ἡ ὄμαδικὴ ἔξοδος τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων στὴ Δυτ. Εὐρώπη ὀφέλησε ἡ ἔξημισσε τὴν πατρίδα μας καὶ γιατί; 2) Διαβάστε τὰ βιβλία τοῦ Ἀθ. Πετσάλη «Ἡ Καμπάνα τῆς Ἁγίας Τριάδας» καὶ «Οἱ Μαυρόλυκοι» ὅπου περιγράφεται μὲ ζωηρὰ χρώματα ἡ ζωὴ τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. 3) Πάρετε ἔνα ἰδιαίτερο τετράδιο ἴστορίας καὶ γράψετε τὰ κυριώτερα ἴστορικὰ πρόσωπα Α' καὶ Β' κεφαλαίου μὲ λίγες σημειώσεις μπροστά στὸ καθένα. 4) Ἄπὸ τὸ μέσο τοῦ ἰδίου τετραδίου ἀρχίσατε νὰ καταρτίζετε χρονολογικὸ πίνακα τῶν σπουδαιοτέρων γεγονότων μὲ ἀνάλογες σημειώσεις. 5) Ἐλεύθερες ἐργασίες, ἀπορίες, εἰκόνες. 6) Γραπτὴ ἐργασία: «Παιδομάζωμα».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Θρησκευτικά προνόμια — Πατριάρχης

Ο Μωάμεθ δὲν εὗρισκε φρόνιμο ν' ἀναγκάσῃ τοὺς χριστιανοὺς νὰ γίνουν Μωαμεθανοὶ μὲ τὴ βία. Πρῶτα πρῶτα γιατὶ ἡ Μωαμεθανικὴ θρησκεία παραδεχόταν τὸ Χριστὸ γιὰ προφήτη. "Επειτα, κι αὐτὸ ἥταν τὸ σπουδαιότερο, ἔβλεπε καθαρὰ ὅτι ἡ ἀδιαφορία τῶν ιρατῶν τῆς Εὐρώπης γιὰ τοὺς ὑπόδουλους χριστιανοὺς προερχόταν ἀπὸ τὸ σχίσμα. Φοβόταν λοιπὸν μήπως μὲ τὴν πίεσι τῶν χριστιανῶν γίνη ἡ

ένωσις τῶν δύο Ἐκκλησιῶν—Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς—δόποτε ὁ Πάπας θ' ἀνάγκαζε τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας. Συμφέρονταν οἱ Τούρκοι νὰ μόνο νὰ ὑπάρχῃ τὸ σχίσμα ἀλλὰ καὶ νὰ μεγαλώσῃ. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λόγοι ποὺ διαμάσθησαν τὴν θρησκεία τους καὶ τοὺς παρεχώρησε καὶ μερικὰ προνόμια θρησκευτικά.

Ἄπὸ τοὺς πρώτους μῆνες δουλείας οἱ Ἐλληνες δὲν εἶχαν Πατριάρχη. Φαίνεται πὼς διατάσσεται πάλι ο Πατριάρχης τοὺς ἐσκοτώθηκε κατὰ τὴν ἄλωσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ο Μωάμεθ ἔδωκε τότε ἀδεια στοὺς Ἐλληνες νὰ βγάλουν νέο Πατριάρχη. Ἀπὸ πολιτικὸ συμφέροντος ὑπέδειξε τὸ Γεωργιο Σχολάριο, γιατὶ ἦταν κατὰ τῆς ἑνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Κατὰ τὰ ἀλλα δ Σχολάριος ἦταν ἀξιος γιὰ Πατριάρχης, ἐπειδὴ ἦταν πολὺ μορφωμένος καὶ θεομόδιος πατριώτης.

Σύμφωνα μὲ διαταγὴ τοῦ σουλτάνου, συγκεντρώθηκαν ὅσοι Ἱερεῖς κι ἀρχιερεῖς εἶχαν σωθῆ στὸ ναὸ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεὶ ἔγινε ἐπίσημα ἡ χειροτονία τοῦ νέου Πατριάρχη, δημοσίᾳ ἐγινόταν στὰ Βυζαντινὰ χρόνια καὶ ὀνομάσθηκε Γεννάδιος (1454). Μετὰ τὴν χειροτονία του διατάσσεται ἐπῆγε μὲ τὴν ἀκολουθία του στὸ παλάτι νὰ χαιρετήσῃ τὸ σουλτάνο. Ἐκεῖνος τὸν ὑποδέχθηκε μὲ μεγάλες τιμὲς καὶ τοῦ ἔκαμε τραπέζι. Κατόπιν τοῦ ἔχαρισε μιὰ χρυσῆ πατερόιτσα, δημοσίᾳ ἔκαναν οἱ αὐτοκράτορες σὲ κάθε νέο Πατριάρχη καὶ τοῦ εἶπε: «Πατριάρχευε μ' εὐτυχία κι ἔχε τὴ φιλία μας κι ὅλα τὰ προνόμια δῆπος οἱ πρὸν ἀπὸ σὲ Πατριάρχες». Ὅταν ἔφυγε τοῦ ἔχαρισε ἔνα ἄλογο μὲ πολυτελῆ σέλα, τὸν ἔβοήθησε δὲ ἵδιος ν' ἀνεβῆ σ' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔδωκε τιμητικὴ συνοδεία ἀπὸ ἀνώτερους ἀξιωματικοὺς νὰ τὸν συνοδέψουν ὡς τὸ Πατριάρχειο. Περνώντας τοὺς δρόμους δ Πατριάρχης εὐλογοῦσε τὸ λαό.

Πρὸν δ Πατριάρχης φύγη ἀπὸ τὸ παλάτι, δ σουλτάνος τοῦ παρέδωκε διάταγμα ποὺ μ' αὐτὸ κανονίζονταν τὰ παρακάτω προνόμια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Πατριάρχη:

- 1) Ἀνεγνώσιε τὸν Πατριάρχη ὡς θρησκευτικὸ καὶ πολιτικὸ ἀρχηγὸ ὅλων τῶν χριστιανῶν (Ἐλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων, Ἀρμενίων) κι ἀντιπρόσωπό τους στὴν τονοκικὴ κυβέρνησι (Ὑψηλὴ Πύλη).
- 2) Νὰ διοικῇ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ μοναστήρια, νὰ χειροτονῇ καὶ νὰ καθαιρῇ ἐπισκόπους καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς ὡς φύλακες.
- 3) Νὰ δικάζῃ τὶς διαιφορὲς τῶν χριστιανῶν καὶ νὰ βάνη φόρο γιὰ τοὺς ναούς.
- 4) Τὰ κτήματα τῶν ναῶν καὶ τῶν μοναστηριῶν ἔμεναν ἀφο-

ρολόγητα ἀπὸ τὸ κράτος. 5) Οἱ χριστιανοὶ ἡμποροῦσαν πιὰ νὰ ἔκτελοῦν ἔλευθερα τὰ θρησκευτικά τους καθήκοντα. Καὶ 6) οἱ ναοὶ ἔμεναν ἔλευθεροι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀγιὰ Σοφιὰ καὶ ἄλλους μεγάλους, ποὺ εἶχαν γίνει τζαμιά.

Μὲ τὰ προνόμια αὐτὰ διὰ Πατριάρχης ἀπέκτησε μεγάλη δύναμι καὶ ἀντικατέστησε τὸν Ἐλληνα αὐτοκράτορα. Διοικοῦσε τὸ ὑπόδουλο ἔθνος καὶ ἀλληλογραφοῦσε μὲ τοὺς βασιλεῖς ὅλων τῶν κρατῶν, ἔχοντας ὡς σῆμα τὸ δικέφαλο ἀετό. Αὐτὸς διώριζε τοὺς ἐπισκόπους στὴ Σερβία, Βουλγαρία, Ρουμανία, Ἀρμενία καὶ ἀλλοῦ, καὶ ὅλοι αὐτοὶ ἦσαν Ἐλληνες. Οἱ ἐπίσκοποι τῶν ἐπαρχιῶν, σὰν ἀντιπρόσωποι τοῦ Πατριάρχη, ἦσαν δῆμοι καὶ προστάτες τῶν ραγιάδων καὶ τοὺς ἐσέβονταν οἱ πασάδες. Τέλος οἱ Ἱερεῖς ἔδιναν θάρρος στοὺς κατοίκους τῆς ἐνορίας τους, ἐμάθαιναν τὰ ἔλληνόπουλα γράμματα καὶ σ' αὐτοὺς κυρίως διφεύλεται ἥ διατήρησις τῆς γλώσσας καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν ὑποδούλων Ἐλλήνων.

“Ολοι οἱ Ἐλληνες κληρικοί, ἀπὸ τὸν Πατριάρχη ὡς τὸν Ἱερέα τοῦ ἀπόμερου χωριοῦ, εἶχαν μεγάλη ἐπίγνωσι τοῦ ἔργου τους, ἐργάστηκαν μὲ σύνεσι καὶ πρόσφεραν ἀνυπολόγιστη ὀφέλεια στὸ ὑπόδουλο γένος μας. Ἀρκετοὶ μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἔχασαν καὶ τὴν ζωὴ τους γιά νὰ ὑπερασπίσουν τοὺς Ἐλληνες ἀπὸ τὶς αὐθαίρεσίες τῆς τουρκικῆς διοικήσεως ἥ καὶ γι' ἄλλους σκοπούς, πιὸ ἀνώτερους.

2. Πολιτικὰ προνόμια. Κοινότητες

Μὲ ἄλλο διάταγμά του διὰ Μωάμεθ ἀνεγνώριζε τὶς ἔλληνικὲς κοινότητες καὶ ἔτσι κάθε πόλις ἥ χωριὸ εἶχε τὴν κοινότητά του ν' αὐτοδιοικῆται καλύτερα. Οἱ ἀρχοντες τῆς κοινότητος ἔκλεγονταν ἀπὸ τὸ λαὸ καὶ λέγονταν δημογέροντες ἥ προεστοί. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἔλεγαν κοτζαμπάσηδες.

Οἱ προεστοὶ διοικοῦσαν τὴν κοινότητα, ἐφρόντιζαν νὰ λειτουργοῦν οἱ ναοὶ καὶ τὰ σχολεῖα, νὰ γίνωνται δρόμοι καὶ ἄλλες τοπικὲς ἀνάγκες. Ἀκόμη ἐδίκαζαν τὶς μικροδιαιφορὲς τῶν ραγιάδων, ἐπροστάτευαν ὅσους καταδιώκονταν ἄδικα καὶ ἔπαιρναν μέρος στὰ ἐπαρχιακὰ συμβούλια τῶν Τούρκων, μὲ πρόεδρο τὸν Τοῦρκο ἐπαρχο (καϊμακάμη).

Τὸ τουρκικὸ κράτος δὲν ἀνακατεύόταν στὰ ἐσωτερικὰ τῶν κοινοτήτων. Ὁριζε μόνο τὶ φόρο θὰ ἐπλήρωνε τὸ χρόνο κάθε μιὰ καὶ οἱ δημογέροντες ἐκανόνιζαν τὸ φόρο ποὺ ἀναλογοῦσε σὲ κάθε οἰκογένεια, γιὰ νὰ συγκεντρωθῇ τὸ ποσὸ ποὺ ἔπρεπε. Ἀπὸ τὴν αὐτοδιοίκησι λοιπὸν τῶν κοινοτήτων ἥ τουρκικὴ κυβέρνησις εἶχε μεγάλη ὀφέλεια, γιατὶ δὲν ἦταν ἀναγκασμένη νὰ διατηρῇ διοικητικοὺς ὑπαλλή-

λους. Μόνη φροντίδα της ἦταν τὰ στέλνη ἔναν Τούφκο εἰσπράκτορα νὰ παίρνῃ ἀπὸ κάθε κοινότητα τὸ φόρο, ποὺ εἶχαν σύγκεντροσει ὁι δημογέροντες. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἑλληνες ἥσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸ σύστημα τοῦτο, γιατὶ δὲν εἶχαν ἐνοχλήσεις ἀπὸ τοὺς Τούφκους. Ἐτσι μέσα στὴν Ὁθωμανικὴ αὐτοκρατορία, κάθε ἑλληνικὴ κοινότητα ἦταν ἐλεύθερο κράτος μὲ τοὺς ἀρχοντές του καὶ τὸν ἐπίσκοπο τῆς ἐπαρχίας ὃς ἄμεσο προϊστάμενό του. Ὅπεράνω ὅμως δὲν ἐστεκόταν δι Πατριάρχης, ὃ δόποις εἶχε δημιουργήσει γύρω στὸ Πατριαρχεῖο ἰσχυρὸ διθνικὸ πυρῆνα.

Ἄπ' ὅλες τὶς κοινότητες εὐημεροῦσαν περισσότερο τῆς Χαλκιδικῆς, ποὺ ἐλέγονταν **Μαντεμοχώρια**. Αὐτές, περὶ τὶς δώδεκα, ἀποτελοῦσαν αὐτόνομη ὁμοσπονδία κι ἐκμεταλλεύονταν τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου. Ἐπίσης ἀτμόσφαιρα σοβαροῦ πολιτισμοῦ εἶχε δημιουργήσει ἡ κοινότητα **Αμπελακίων**, σκαρφαλωμένη στὶς πλαγιές τοῦ Κισσάβου. Οἱ Ἀμπελακιῶτες, ὡς 4000, ἔκαναν βαμπακερὰ νήματα, τὰ ἔβαιφαν καὶ τὰ ἐστελναν Ἰδίως στὴ Γερμανία. Ὅλοι τους εἶχαν γίνει πλούσιοι. Γιὰ τὰ μὴ συναγωνίζωνται καὶ χάνουν, ἔκαμαν ἕνα θαυμάσιο συνεταιρισμὸ μὲ μεγάλα κεφάλαια καὶ διατηροῦσαν ἀντιπροσώπους στὶς κυριώτερες πόλεις τῆς Εὐρώπης.

Ἄπὸ τὶς ἄλλες κοινότητες πιὸ σπουδαῖες ἥσαν τὰ 24 χωριὰ τοῦ Πηλίου ποὺ ἔκαναν ἐμπόριο μεταξιοῦ καὶ μαλλίνων ὑφασμάτων; τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σμύρνης. Ἄπ' ὅλες ὅμως διακρίθηκε ἡ συνεργατικὴ τῶν Ἀμπελακίων, ποὺ διατηροῦσε σ' ὅλα τὰ χωριὰ σχολεῖα, γιατρούς, νοσοκομεῖα καὶ βιβλιοθήκες.

Στὸ ἔξωτερικὸ πάλι εἶχαν δημιουργηθῆ σπουδαῖες ἑλληνικὲς κοινότητες, ποὺ γρήγορα ἀπετέλεσαν ἐμπορικὰ ἄλλα καὶ πνευματικὰ κέντρα τῶν Ἑλλήνων. Τέτοιες κοινότητες ἦταν τῆς **Βενετίας**, τῆς **Τεργέστης**, τῆς **Βιέννης**, τῆς **Οδησσοῦ** καὶ ἄλλες. Οἱ κοινότητες αὐτές προσέφεραν πολύτιμες ὑπηρεσίες στὸ ἔθνος, καὶ κατὰ τὴ μακροχρόνια δουλεία καὶ κατὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, στὴν προπαρασκευὴ καὶ ἐπιτυχὴ ἔκβασι τῆς δόπιας ἐπιτιξαν πρωτεύοντα ρόλο.

3. Πεζικαὶ δυνάμεις τῶν Ἑλλήνων

Ἄφοῦ οἱ Ἑλληνες, δπως γνωρίζομε, ἀσφαλίστηκαν κάτω ἀπὸ τὴν σκέτη τοῦ Πατριάρχη καὶ τῶν κοινοτήτων, ἐπεδόθηκαν στὴν δογμάνωσι τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους ποὺ μιὰ ἡμέρα θ' ἀνελάμβαναν τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἐλευθερία του. Οἱ δυνάμεις αὐτές ἥσαν: οἱ κλέφτες κι ἀρματωλοί.

Κλέφτες. Μερικοί "Ελληνες, οι πιὸ τολμηροὶ καὶ ὑπερήφανοι, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρουν τὴ σκλαβιά, ὥπλίζονταν καὶ τραβοῦσαν στὰ βουνὰ νὰ ζῆσονται ἐλεύθεροι. Ἐκεὶ καταρτίζονταν ἔνοπλα σώματα ἐλευθέρων Ἑλλήνων καὶ ἔκαναν ἐπιδρομές κάτω στὶς πεδιάδες ποὺ ἔμεναν οἱ Τούρκοι. Ἐλήστευαν τὰ σπίτια, ἔπαιρονται τὰ κοπάδια ἡ καὶ αἰχμαλώτιζαν πλούσιους Τούρκους. Αὐτοὺς τοὺς ἐλευθέρωνταν, δταν τοὺς ἔστελναν πλούσια λύτρα. Οἱ ἐλεύθεροι ἔκεινοι ἀντάρτες τῶν βουνῶν ποὺ ἄφηναν τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ τῆς πόλεως ἡ τοῦ χωριοῦ καὶ κατέφευγαν στὰ βουνὰ νὰ ζῆσονται ἐλεύθεροι, ἐλέγονταν κλέφτες.

Οἱ κλέφτες μὲ τὸν καιρὸν ἔγιναν προστάτες τῶν πτωχῶν οραγιάδων καὶ ἐκδικιόνταν αὐτηρὰ τὶς ἀδικίες ποὺ ἔκαναν σ' αὐτοὺς οἱ Τούρκοι. Ἔτσι οἱ Τούρκοι ἔγιναν μαλακοὶ καὶ περιωρίσθηκαν οἱ ἀδικίες εἰς βάρος τῶν χριστιανῶν.

Άρματωλοί. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἔγινε ἀφόροη γιὰ τοὺς Τούρκους, γιατὶ σ' δλόκληρες ἐπαρχίες κυριαρχοῦσαν οἱ κλέφτες. Μολονότι ἔστελναν ἐναντίον τοὺς ἴσχυρὰ τμῆματα στρατοῦ, δὲν ἦμποροῦσαν νὰ τοὺς ἔξοντάσουν. Ὁταν μάλιστα οἱ Τούρκοι εὑρίσκονταν σὲ πόλεμο μ' ἄλλα κράτη, οἱ κλέφτες ἐνώνονταν μὲ τὸ στρατὸ τῶν κρατῶν αὐτῶν καὶ ἐπολεμοῦσαν μὲ πάθος τοὺς Τούρκους. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἡ "Υψηλὴ Πύλη εὑρίσθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ συνθηκολογήσῃ μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κλεφτῶν καὶ ἀνέθεσε σ' αὐτοὺς τὴ δημοσία ἀσφάλεια τῶν ὁρεινῶν περιοχῶν. Οἱ κλέφτες ἔκεινοι ὠνομάσθηκαν ἀρματωλοὶ καὶ ἡ ἐπαρχία ποὺ ἀνελάμβαναν νὰ φυλάξουν ἀρματωλίκι.

Ωστόσο οἱ ἀρματωλοί, παρὰ τὴ σύμβασι, δὲν ἔξεχονταν πῶς ἤσαν "Ελληνες. Ὁταν ἔγινονταν ἐπαναστάτεις, ἐνώνονταν μὲ τοὺς κλέφτες καὶ ἐκτυποῦσαν τοὺς Τούρκους. Ἡ ἀλλαγὴ αὐτὴ ἤταν τόσο συχνὴ ὅστε τὰ ὀνόματα κλεφτῆς καὶ ἀρματωλὸς κατήντησαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια σημασία: Δηλαδὴ τὸν "Ελληνα πολεμιστὴ ποὺ ἀγωνίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας του.

Βίος κλεφτῶν. Τὸ στρατόπεδο τῶν κλεφτῶν ἐπάνω στὰ βουνὰ ἐλεγόνταν λιμέρι, δ ἀρχηγὸς καπετάνιος, δεύτερος πρωτοπαλλήκαρο καὶ οἱ ἄλλοι κλέφτες παλληκάρια. Ο μικρότερος στὴν ἥλικια, ποὺ τοὺς ὑπηρετοῦσε, ἐλεγόταν ψυχογιός καὶ δλοι εἶχαν τιφλὴ ὑποταγὴ στὸν καπετάνιο.

Ο βίος τῶν κλεφτῶν ἔμοιαζε μὲ τὸ βίο τῶν ἀκριτῶν τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Οπως οἱ ἀκρίτες, ἔτσι καὶ οἱ κλέφτες διαρκῶς ἀγωνίζονταν κατὰ τῶν ἀπίστων καὶ μὲ τὰ κατορθώματα τους ἐπροξενοῦσαν τὸν τρόμο. Ὁταν δὲν ἐπολεμοῦσαν ἔγυμνάζονταν στὸ λιθάρι, στὸ πήδημα καὶ ποδὶ παντὸς στὴ σκοποβολή. Οἱ παραδόσεις μᾶς λένε γι αὐτοὺς ἀπίστευτα πράγματα: "Οτι δ Νικοτσάρας, καπετάνιος τοῦ

“Ολύμπου, ἡμιπεροῦσε νὰ περάση στὸ τρέξιμο τὸ ταχύτερο ἄλογο καὶ νὰ πηδήσῃ μ’ ἔνα πήδημα ἐφτὰ ἄλογα στὴ γραμμή. ‘Ο Καρατάσος, περίφημος διπλαρχηγὸς τῆς Μακεδονίας ποὺ τὰ κατορθώματά του ἔξυμνοῦν καὶ τώρα οἱ Μακεδόνες μας μὲ ώραια ἀσματα, ἐπεροῦσε τὴ σφαιρὰ ἀπὸ τὸ δαχτυλίδι. ‘Ο Ζαχαριᾶς, διπλαρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου ποὺ τὸν ὕμνησε ἡ δημοτικὴ μοῦσα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, ἀμα ἔτρεχε ἀκουμποῦσαν οἱ φτέρωνται στ’ αὐτιά του καὶ τόσα ἄλλα. “Η ἀντοχὴ τῶν κλεφτῶν στὶς στερήσεις καὶ τὴν ἀγρύπνια ἥταν μεγάλη. Πολλὲς φορὲς ἐπολεμοῦσαν νησικοί, χωρὶς νερὸ καὶ ἀγρυπνοὶ ἐπὶ τρία ἡμερόνυχτα. Στὶς μάχες ἥταν φοβεροὶ καὶ ποτὲ δὲ συμφιλωνοῦνταν μὲ τοὺς Τούρκους. “Οταν ὅμως ἐπιάνονταν αἰχμάλωτοι ὑπέφεραν τρομερὰ βασανιστήρια: Τοὺς ἐτσάκιζαν τὰ κόκκαλα μὲ τὸ σφυρί, τοὺς ἔγδερναν, τοὺς ἐσούβλιζαν κι ὅλα αὐτὰ χωρὶς νὰ χύσουν οὔτε ἔνα δάκρυ, παρὰ μόνο ὕβριζαν τοὺς δημίους. Γι αὐτὸ προτιμοῦσαν νὰ σκοτωθοῦν καὶ μόνη εὐκὴ ποὺ ἔλεγαν μεταξύ τους ἥταν: καλὸ βόλι.

“Επίσης ἐθεωροῦσαν μεγάλη προσβολὴ νὰ τοὺς πάρουν οἱ Τούρκοι τὸ κεφάλι καὶ νὰ τὸ γυρίζουν στὰ χωριὰ καὶ τὶς πόλεις. Γι αὐτὸ δταν ἐπληγώνονταν βαριὰ καὶ δὲν ἥταν εύκολο νὰ τοὺς πάρουν οἱ σύντροφοί τους, τοὺς παρακαλοῦσαν νὰ τοὺς κόψουν τὸ κεφάλι νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

“Ἐνῶ αὐτὰ ὑπέφεραν οἱ κλέφτες, μιλονότι ἔζοῦσαν ἄγρια Ἰωνή, δὲν ἦσαν αίμοχαρεῖς καὶ βάρβαροι. “Οσους Τούρκους ἐπιανάν τοὺς ἐσκότωναν χωρὶς νὰ τοὺς βασανίζουν καὶ στὶς γυναικες ἔδειχναν ἴπποτικὴ εὐγένεια. “Οσηδήποτε ἀνάγκη κι ἀν εἶχαν, δὲν ἐπιτρέπουν χρήματα ἀπὸ τὶς ἐκκλησίες ἢ τὰ μοναστήρια καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἄλλαξε πίστι. Τὶς μεγάλες γιορτὲς (Χοιστούγεννα, Πάσχα κλπ.) ἔωρταζαν μὲ πίστι κι ἔψελναν δσους ὕμνους ἥξεραν κι ὅπως τοὺς ἥξεραν. Κατὰ γενικότητα στὰ 400 χρόνια τῆς σκλαβιᾶς, ἡ κλεφτουργὶα ἥταν πεικὸ τῆς. “Ἐλλάδας καὶ προσέφερε μεγάλη ὑπηρεσία στὸ ὑπόδοουλο ἔθνος μας.

“Ο βίος τῶν κλεφτῶν ἐκεῖ ἐπάνω στὰ βουνὰ φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὰ κλέφτικα ἢ δημοτικὰ τραγούδια ποὺ ψάλλει ἀκόμα δ λαός μας. Τὰ κλέφτικα τραγούδια τὰ ἔκαναν οἱ Ἰδιοί οἱ κλέφτες ἢ ἄλλοι ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ μας, “Ἐλληνες ἔκατὸ τὰ ἔκατό, ποὺ μένουν ἄγνωστοι καὶ ἀνώνυμοι. Μὲ τοὺς αὐτοσχεδίους στίχους τους ποὺ ἐτραγουδοῦσαν κι ἔχόρευαν οἱ ραγιάδες, δπου ἡμιποροῦσαν, περιγράφεται δ πόνος τῶν κλεφτῶν γιὰ τὴ σκλαβιά, τὰ διάφορα βασανιστήρια, τὸ μῖσος κατὰ τῶν Τούρκων κι δ πόνος γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους.

Μανιάτες, Σφακιανοί καὶ Σουλιώτες. "Αλλοι Ἕλληνες ποὺ δὲν ὑπετάγησαν ποτὲ στοὺς Τούρκους, ὅπως οἱ κλέφτες, ἦταν οἱ κάτοικοι ὁρισμένων δρεινῶν περιοχῶν τῆς χώρας μας. Οἱ γενναῖοι αὐτοὶ Ἕλληνες εἶναι οἱ **Μανιάτες** στὴν Πελοπόννησο, οἱ **Σφακιανοί** στὴν Κρήτη κι οἱ **Σουλιώτες** στὴν Ἡπειρο. Ὅλοι ἔτοῦτοι ἀγαποῦσαν ὑπερβολικὰ τὴν ἐλεύθερην ζωὴν κι ἐπειδὴ τοὺς ἐβοηθοῦσαν τὰ βουνὰ τῆς πατρίδας τους, δὲν ἐγνώρισαν τουρκικὴν σκλαβιά. Ὅλοι τους σχεδὸν ἦταν ὡπλισμένοι. Μόνο ὑποχρεώθηκαν νὰ πληρώνουν ὁρισμένο φόρο κάθε χρόνο, ἀλλὰ κι αὐτὸς εἶναι ἀμφίβολο ἄν ποτὲ ἐπληρώθηκε. Οἱ Μανιάτες, οἱ Σφακιανοί καὶ οἱ Σουλιώτες, ἀπὸ τὸ ἀπόκροντα καταφύγια τους, ἔδιναν θάρρος στοὺς σκλάβους ποὺ κατοικοῦσαν πιὸ κάτω καὶ προσέφεραν μεγάλην ὑπηρεσίαν στὴν ἐπανάστασι τοῦ Εἰκοσιένα.

4. Τὸ ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων

"Αν ρίξωμε μιὰ ματιὰ στὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδας, θὰ ἴδοῦμε πώς ὅλη ἡ χώρα βρέχεται ἀπὸ θάλασσα. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια εἶναι ναυτικοί. Στὰ χρόνια μάλιστα τῆς Τουρκοκρατίας πολλοὶ Ἕλληνες, ἵδιως νησιώτες, μὴ μπορώντας ἀλλιῶς νὰ ζήσουν ἐστραφῆκαν πρὸς τὴν θάλασσα. Πρῶτοι οἱ Ὑδραιοί ἔφτιασαν πλοῖα κι ἐπλεαν σ' ὅλα τὰ λιμάνια τῆς Ἑλλάδας. Τοὺς Ὑδραιούς ναυτικοὺς γρήγορα ἐμιμήθηκαν οἱ Σπετσιώτες, οἱ Ψαριανοί κι ἄλλοι. "Ετσι τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἔγιναν πολλὰ καὶ μεγάλα καράβια ἵκαναν ν' ἀντέχουν καὶ σὲ μακρινὰ ταξίδια. Ἐπειδὴ μάλιστα οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀπειροι ἀπὸ θάλασσα, οἱ Ἕλληνες ναυτικοί εἶχαν ὅλο τὸ ἐμπόριο στὰ χέρια τους.

"Η ἑλληνικὴ ναυτιλία προώδεψε σημαντικὰ μὲ τὴν Ρωσσοτουρκικὴν συνθήκην ποὺ ὑπογράφηκε σ' ἓνα μικρὸ χωρὶς τῆς Βουλγαρίας, τὸ **Κιουτσούνκ—Καϊναρτζῆ**, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1774. Στὴν συνθήκη αὐτή, ἀνάμεσα στὸ ὅλλα, ἐμπῆκε κι ἔνας δρός σύμφωνα μὲ τὸν ὅποιον δσα πλοῖα ἀνῆκαν σὲ Ρώσους ὑπηκόους, εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ περνοῦν μὲ ωσικὴ σηματία ἐλεύθερα τὸν Ἑλλήσποντο καὶ τὸ Βόσπορο. Ἀπὸ τότε οἱ ναυτικοί μας ὑψωναν ωσικὴ σηματία στὰ πλοῖα τους κι ἐταξίδευαν ἐλεύθερα ἀπὸ τὸ Αἴγαιο στὴ Μαύρη θάλασσα καὶ τὸ ἀναπαλι. Στὰ λιμάνια τῆς Ρωσίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Βουλγαρίας εἶχε συγκεντρωθῆν τότε ἄφθονο σιτάρι καὶ φθηνό. Τὸ ἐπαιροναν λοιπὸν οἱ δικοί μας μὲ τὰ πλοῖα τους, τὸ ἐφεροναν στὰ λιμάνια τῆς Μεσογείου

ποὺ ἦταν ἔλλειψις καὶ τὸ ἐπωλοῦσαν. Μερικοὶ μάλιστα, οἱ πιὸ τολμηροί, ἐπερνοῦσαν τὸ Γιβλαρτάρ κι ἔφταναν ώς τὴν Ἀγγλία. Μὲ τὰ χοήματα ποὺ ἔπαιροναν οἱ Ἐλληνες ἀπὸ τὸ σιτάρι, ἀγόραζαν βιομηχανίκα προϊόντα τῆς Εὐθώπης (ὑφάσματα, ἔργαλεῖα κλπ.) καὶ τὰ ἐπωλοῦσαν στὰ λιμάνια τῆς Μαύρης Θάλασσας ποὺ ἔκαναν γιὰ σιτάρι. "Ετσι ἔκαναν διπλὸ ἐμπόριο κι ὅλοι τους ἦσαν πλούσιοι. Τὰ πλοῖα τώρα ὅλο καὶ ἔγινονταν μεγαλύτερα καὶ μετέφεραν περισσοτέρους ἐπιβάτες κι ἐμπορεύματα. Πιὸ πολλὰ πλοῖα εἶχαν τὰ τρία νησιά : "Υδρα, Σπέτσες καὶ Ψαρά.

Γιὰ νὰ εὐκολύνωνται στὸ ἐμπόριο οἱ Ἐλληνες ὕδρυσαν μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα στὴν Ὁδησσό, Τεργέστη, Βενετία, Γένονα, Μασσαλία, Λονδῖνο καὶ σ' ἄλλα λιμάνια τῆς Εὐθώπης. Στὰ μέρη αὐτὰ ἀνεπτύχθηκαν πλούσιες κοινότητες κι ἔγιναν μεγάλα ἔλληνικά κέντρα.

Στὰ χρόνια ἔκεινα βάρβαροι λαοὶ ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ τὸ Ἀλγέρι, οἱ κυνορράροι, εἶχαν ίσχυροὺς πειρατικοὺς στόλους καὶ ἐκούρσευαν τὰ πλοῖα ποὺ ἔπλεαν στὴ Μεσόγειο. Γιὰ ν' ἀποφύγουν τὸν κίνδυνο οἱ Ἐλληνες ὥπλιζαν τὰ πλοῖα τους μὲ κανόνια. Κι ἐπειδὴ συχνὰ εὑρίσκονταν στὴν ἀνάγκη νὰ πολεμοῦν τοὺς κουρσάρους, ἀπέκτησαν μεγάλη πείρα στὶς ναυμαχίες κι ἔγιναν θαλασσόλυκοι. Κάθε ναύτης εἶχε μερίδιο ἀπὸ τὸ πλοῖο καὶ τὰ κέρδη ώς συνεταῖρος, ἦταν προσεκτικὸς κι ἀψήφοϋσε κάθε κίνδυνο γιὰ νὰ σώσῃ τὴν περιουσία του.

"Ετσι, ἀμα ἔγινε ἡ Ἐλληνικὴ Ἐπανάστασις, τὸ "Ἐθνος εὐρέθηκε ἔτοιμο μὲ πολλὰ πλοῖα, ώς 300, ποὺ ἔγιναν εὔκολα πολεμικά. Ἄπ' αὐτὰ τὰ 120, ὅλα μεγάλα, εἶχε ἡ "Υδρα, ὥπλισμένα μὲ 2400 κανόνια.

5. Οἱ Φαναριῶτες

"Αμα ἐπέρασε ἡ φοβερὴ καταιγίδα ποὺ ἀκολούθησε μετὰ τὴν ἀλωσι τῆς «Πόλης», ἐπειδὴ ἡ Ἅγια Σοφιὰ καὶ οἱ ἄλλοι μεγάλοι ναοὶ ἔγιναν τζαμιά, τὸ Πατριαρχεῖο μεταφέρθηκε στὸ μοναστήρι τοὺς Ἅγίους Γεωργίου, ποὺ εἶναι στὴ συνοικία **Φανάρι**. "Οσοι ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄλλους γραμματισμένους Ἐλληνες ἐσώθηκαν ἀπὸ τὴ σφαγὴ καὶ δὲν ἤμπόρεσαν νὰ φύγουν, συγκεντρώθηκαν στὸ Φανάρι γύρω ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἐδημιουργήθηκε ἔκεī μιὰ τάξις μορφωμένων Ἐλλήνων, οἱ **Φαναριῶτες**. Ἄπὸ τοὺς Φαναριῶτες ἔγινε μεγάλο πνευματικὸ κέντρο, ἐντελῶς ἔλληνικό.

Οι Τούρκοι ήταν λαὸς πολεμικὸς ἀλλ' ἀγράμματος. Γι' αὐτὸν ἀναγκάστηκαν νὰ διορίσουν κρατικοὺς ὑπαλλήλους "Ελληνες Φαναριῶτες. Στὴν ἀρχὴ οἱ θέσεις ποὺ ἔπαιραν οἱ "Ελληνες δὲν εἶχαν τόση σημασία, γιατὶ οἱ Τούρκοι, σὰν πανίσχυροι ποὺ ἦσαν, δὲν εἶχαν ἀνάγκη νὰ διατηροῦν διπλωματικὲς σχέσεις μὲ τ' ἄλλα κράτη, οὔτε τὰ ἐλογάριαζαν. Ἀπὸ τὸ 1600 δῆμος ποὺ ἐδημιουργήθηκαν στὴν Εὐρώπη μεγάλα κράτη κι ἰσχυρά, ἀρχισαν νὰ καταφθάνουν στὴν Κωνσταντινούπολι πρέσβεις τῶν κρατῶν αὐτῶν μὲ ἀνάλογο προσωπικό. Ἡ Τουρκία ἔπρεπε τότε νὰ ἐγκαταστήσῃ κι αὐτὴ στὰ ἔνα κράτη πρεσβεῖες καὶ προξενεῖα, νὰ ὑποστηρίξουν τὰ συμφέροντά της. Κι ἐπειδὴ δὲν εἶχε δικά της πρόσωπα κατάλληλα γιὰ διπλωματικοὺς ὑπαλλήλους, ἔστελνε Φαναριῶτες, γιατὶ μόνο αὐτοὶ ἦσαν μορφωμένοι καὶ γλωσσομαθεῖς. Μὰ κι' ὅπου ὁ πρέσβυς ἢ ὁ πρόξενος ἦταν Τούρκος, ἔπρεπε νὰ ἔχῃ μαζί του "Ελληνα διερμηνέα. Στὴν Κωνσταντινούπολι ἔχοησμοποιοῦσε πολλοὺς Φαναριῶτες, γιὰ νὰ συνεννοήται μὲ τοὺς διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἔνων κρατῶν Ρωσίας, Ἰταλίας, Γαλλίας, Γερμανίας κλπ. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς διερμηνεῖς οἱ πιὸ ἀξιοί εἶχαν ἐμπιστευτικὲς θέσεις κι ἥξεραν τὰ μυστικὰ τοῦ κράτους. Αὐτοὶ ἐλέγονταν σύμβουλοι τοῦ κράτους ἢ **Μεγάλοι διερμηνεῖς** κι ἐπειδὴ ἦσαν κοντά στὸ σουλτάνο, ἀπέκτησαν μεγάλη δύναμη κι ὠφέλησαν πολὺ τὸ ἔθνος μας.

"Οσοι ἀπὸ τοὺς μεγάλους διερμηνεῖς ἦσαν ἀξιοί κι ἀνώτεροι διοικητὲς διωρίσθηκαν ἡγεμόνες στὴ Βλαχία καὶ Μολδαβία (στὴ σημερινὴ Ρουμανία) δπως οἱ **Υψηλάντες**, οἱ **Μαυροκορδάτοι**, οἱ **Σουτσοι**, οἱ **Καλλιμάχαι**, οἱ **Καρατζάδες**, ὁ **Ράλλης**, ὁ **Μαυρογένης** κ. ἄ. Οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ πηγαίνοντας στὴ θέσι τους, ἔπαιραν μαζί τους ὑπαλλήλους γιὰ τὴ διοίκησι τῆς ἡγεμονίας μόνον "Ελληνες κι ὅλη ἡ ὑπηρεσία διεξαγόταν στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα. Κι ἐπειδὴ στὴ Βλαχία

Εἰκ. 1. Ἀλ. Ὑψηλάντης—πάππος τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντη ποὺ ἔκανε τὴν ἐπανάστατο τῆς Μολδοβλαχίας—ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας καὶ Βλαχίας (1774—1778)

καὶ στὴ Μολδαβίᾳ τὸ περιβάλλον τῶν ἡγεμονιῶν ἔγινε ἐλληνικό, ἐγκατεστάθησαν ἐκεῖ πολλοὶ Ἕλληνες ἐπιστήμονες, διδάσκαλοι, ἔμποροι, τεχνίτες κ. ἀ. Ὁλοι αὐτοὶ ἐπροστατεύοντο ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνες, ἵδρυθηκαν πολλὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα κι οἱ χῶρες αὐτὲς ἔγιναν μεγάλες κι ἴσχυρές ἀποικίες τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μὲ νεώτερο πολιτισμό. Τόση ἦταν ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐκεῖ, ὥστε κι ὅσοι δὲν ἦσαν Ἕλληνες, ἔπαιρναν ἐλληνικὰ ὄντα.

Οἱ Φαναριῶτες ὡς πρόσβεις, ὡς διερμηνεῖς καὶ πρὸ παντὸς ὡς ἡγεμόνες εἶχαν μεγάλη ἐπιρροὴ στὴν Ὅγηλὴ Πύλη. Σὰν γνήσιοι Ἕλληνες καὶ συνειδητοὶ πατριῶτες, ὑπεστήριζαν πάντα τοὺς Ἑλληνες, ἀπέτρεπαν πολλὲς σφαγές, ἐφορότιζαν γιὰ τὰ σχολεῖα καὶ τὶς ἐκκλησίες καὶ συνετέλεσαν πολὺ γιὰ τὴν πνευματικὴ κι ἐθνικὴ ἀναγέννησι τοῦ τόπου μας.

6. Ἑλληνικὴ παιδεία στὰ χρόνια τῆς δουλείας

Κρυφὰ σχολεῖα. Ἐνῶ οἱ σουλτᾶνοι γιὰ λόγους ποὺ ἐμάθαμε ἦνέχθησαν κάπως τὴ θρησκεία μας, ἀντίθετα ἔκλεισαν τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο μεγάλη ἀμάθεια ἀπλώθηκε παντοῦ καὶ τὸ ὑπόδουλο ἔθνος ἔχανε καὶ τὶς τελευταῖς του δυνάμεις, τὶς πνευματικές, κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς σκλαβιᾶς. Ἀν ἀνακαλυπτόταν καμιαὶ ἐλληνικὴ οἰκογένεια νὰ ἔχει διδάσκαλο στὸ σπίτι καταδικαζόταν σὲ θάνατο. Μέτ' αὐτῆρα ἀντὰ μέτρα τῶν σουλτάνων ὃ ἀφανίζονταν χωρὶς ἀλλο τὰ ἐλληνικὰ γράμματα, ἀν δὲν εὑρίσκονταν τὰ μοναστήρια, ποὺ εὗτυχῶς τὰ ἐσεβάσθηκαν οἱ Τοῦρκοι σ' ὅλη τὴν περίοδο τῆς σκλαβιᾶς.

Οἱ Ἕλληνες λοιπὸν ἔστελναν τὰ παιδιά τους τὴν νύχτα σ' ἀπόμεορα ἔξωκλήσια ἢ σὲ μοναστήρια. Ἐκεῖ κάτω ἀπὸ τὸ χλωμὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ, δι παπᾶς ἢ δι καλόγερος τὰ ἐμάθαινε τὰ πρῶτα γράμματα, χρησιμοποιώντας γιὰ ἀναγνωστικὸ τὸ Ὁκτωήχι. Ἔτσι ἐδημιουργήθηκαν τὰ περίφημα κρυφὰ σχολεῖα ποὺ ἐκράτησαν τὴν ἐθνικὴ συνείδησι στὰ Ἑλληνόπουλα, τοὺς ἔδιναν νέες δυνάμεις κι ἐμεγάλωναν οἱ ἐλπίδες γιὰ τὸ ἐσκλάβωμα τῆς πατρίδας τους. Τὸ λαϊκὸ τραγουδάκι : «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ κλπ.», μᾶς πληροφορεῖ κάτω ἀπὸ ποιὲς σκληρὲς συνθῆκες ἐμάθαιναν τότε τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ μας λίγα γράμματα.

Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐκράτησεν ὡς τὸ 1700. Ἀπὸ τότε κι ὕστερα οἱ Τοῦρκοι, βλέποντας πὼς μὲ κανένα τρόπο δὲν ἥμποροῦσαν ν' ἀφανίσουν τὴ γλῶσσα μας, ἐπέτρεψαν στοὺς

Ἐλληνες νὰ μαθαίνουν ἐλεύθερα τὰ παιδιά τους γράμματα. Τότε ἔκτὸς ἀπὸ τὰ κατώτερα σχολεῖα ποὺ ὑδρύησαν σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ ποὺ στὰ περισσότερα ώς διδάσκαλοι ἔχοησιμοποιήθησαν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν κρυφῶν σχολείων, ἐλειτούργησαν κι ἀνώτερα σὲ πολλὲς πόλεις, ὅπως στὴν Κων)πολί, Σμύρνη, Ἰωάννινα, Ἀρτα, Ἀθήνα, Πάτρα, Δημητσάνα κι ἄλλοι. Τ' ἀνώτερα αὐτὰ σχολεῖα συντηροῦσαν οἱ Ἑλληνικὲς κοινότητες τοῦ ἔξωτερικοῦ καὶ ἐδίδασκαν σ' αὐτὰ Ἐλληνες μιօρφωμένοι καὶ σπουδασμένοι στὰ ἔνα πανεπιστήμια. Αὗτοι ἐλέγονταν **Διδάσκαλοι τοῦ Γένους**, ἐπειδὴ τὸ ἔθνος μας τότε τὸ ἐλεγαν Γένος. Περίφημοι ἦσαν δὲ **Εύγένιος Βούλγαρης**, ὁ Ἡλίας Μηνιάτης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Κωνστ. Οἰκονόμος, ὁ Ἀνθιμος Γαζῆς, ὁ Νεόφυτος Δούκας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος καὶ ἄλλοι, ὅλοι τους σοφοί καὶ συγγραφεῖς σπούδαιων Ἑλληνικῶν ἔργων.

Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ μὲ τὰ συγγράμματά του ἀφύπνισε τοὺς σκλάβους ἡταν δὲ **Ἀδαμάντιος Κοραῆς**. Ο διάσημος αὐτὸς σοφός, φωτεινὸς σύμβουλος τοῦ ἔθνους καὶ θεομός πατριώτης, εἶχε γεννηθῆ τὸ 1748 στὴ Σμύρνη. Ο πατέρας του ἦταν ἔμπορος ἀπὸ τὴ Χίο. Τὰ πρῶτα γράμματα δὲ Κοραῆς ἔμαθε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολὴ Σμύρνης. Κατόπιν εἶχε μεγάλο πόθο νὰ εὐρύνῃ τὶς γνώσεις του. Ἐτσι δταν δὲ πατέρας του τὸν ἔστειλε στὸ **Αμστερδαμ τῆς Ὁλλανδίας** γιὰ ἔμπορικὲς ὑποθέσεις, ἐπὶ ἔπτὰ χρόνια ἐσπούδασε τὴν ἀρχαὶα Ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ φιλολογία. Κατόπιν ἐγύρισε στὴ Σμύρνη καὶ μετὰ τέσσερα χρόνια ἐπῆγε στὸ Μομπελιέ τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπούδασε γιατρός. Αμα πῆρε τὸ δί-

Εἰκ. 2 Ἀδαμάντιος Κοραῆς. πλωμά του ἐγκατεστάθηκε στὸ Παρίσι καὶ ἀπὸ τότε ἀρχισε νὰ ἐργάζεται γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ παιδεία καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς πατρίδας του. Μὲ δοπάνη τῶν πλουτίων **Ἡπειρωτῶν Ζωσιμάδων**, ἐξέδωκε πολύτιμα συγγράμματα, τὸν

ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς, ποὺ ἐμοιράζονταν στὰ σχολεῖα δωρεάν.

Ο Κοραῆς εἶχε συχνὴ ἀλληλογραφία μὲ τοὺς σοφοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς παρότρυνε νὰ βοηθήσουν τὴν πατρίδα του νὰ ἔλευθερωθῇ.

Ἐπειδὴ εἶχε μεγάλη ἔξυπνάδα καὶ κρίσι, ἀπέραντη μνήμη καὶ σπάνια μόρφωσι, ἦταν δὲ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ θεωρεῖται ὡς ἀπόστολος τῆς ἑθνικῆς μας παλιγγενεσίας. Ο Κοραῆς ἐπέθανε τὸ 1833 στὸ Παρίσι σὲ ἡλικία 85 χρονῶν πολὺ εὐχαριστημένος, γιατὶ ἀρκετὸ μέρος τῆς πατρίδας του εἶχε γίνει τότε ἔλεύθερο. Η πατρίδα, ὡς δείγμα εὐγνωμοσύνης γιὰ ὅσα προσέφερε γι αὐτήν, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του μπροστά στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ : 1) Πληροφορίες γιὰ τοὺς κλέφτες καὶ τὰ κλέφτικα τραγούδια ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ N. Πολίτη. 2) Ν' ἀπαγγελθῆ τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη «Λαμπέτης κι Ἀστραπόγιαννος». 3) Μανιᾶτες, Σφακιανοὶ (πληροφορίες). 4) Ἰστορικὸ πρόσωπα Β' κεφαλαίου, χρονολογικούς πίνακας, ἔλεύθερες ἔργασίες κτλ. 5) Γραπτὴ ἔργασία : «Τὰ κρυφὰ σχολειό».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Η ἐπανάστασις τοῦ 1770

Ἄφ' ὅτου οἱ Ἑλληνες ὑποδουλώθηκαν στοὺς Τούρκους δὲν ἔπαιναν νὰ σκέψητονται γιὰ τὴν ἔλευθερία τους. Ὁποτε λοιπὸν εὗρισκαν εὐκαιρία, ἔπαιρναν τὰ ὅπλα κι ἐπαναστατοῦσαν. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστάσεις αὐτὲς ἤσαν τοπικές, γιατὶ ἐγίνονταν μόνο σὲ μιὰ ἐπαρχία καὶ χωρὶς σχέδια. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο οἱ Τούρκοι τὶς ἔπινιγαν εὔκολα κι εὔρισκαν μάλιστα ἀφορμὴ νὰ σφάζουν τοὺς Ἑλληνες.

Τὸ 1762 ἔγινε αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας ἡ Αἰκατερίνη Β', ἡ δοπία θέλησε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιο τοῦ Μεγάλου Πέτρου, νὰ καταλύσῃ δηλαδὴ τὸ τουρκικὸ κράτος. Στὴ Ρωσία ὑπῆρχαν τότε πολλοὶ Ἑλληνες κι ἀρκετοὶ εἶχαν καταλάβει σπουδαῖες θέσεις, στὸ στρατό, στὸ ναυτικὸ καὶ σ' ἄλλες κρατικὲς ὑπηρεσίες. Ἐνας ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν κι ὁ Γεώργιος Παπάζωλης ἀπὸ τὴν Σιάτιστα, λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ στὸ ωσπικὸ στρατό. Η Αἰκατερίνη θέλοντας νὰ χρησιμοποιήσῃ τοὺς χριστιανοὺς γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸ σκοπὸ της, ἔστειλε τὸν Παπάζωλην στὴν Ἑλλάδα νὰ ἐτοιμάσῃ τοὺς Ἑλληνες γιὰ ἐπανάστασι. Πρῶτα δὲ

Παπάζωλης ἔφτασε στὴν Ἡπειρο. Ἐκεῖ ἐκάλεσε σὲ μυστικὴ σύσκεψι τὸν πιὸ σημαίνοντας ἀπὸ τοὺς προεστούς, τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς κλέφτες, ἀνεκοίνωσε τὸ σκοπὸ τοῦ ταξίδιου του κι ὅλοι ἐδέχθηκαν νὰ ἔργασθοῦν γιὰ τὴν ἐπανάστασι. Ἀπὸ κεῖ ὁ Παπάζωλης κατέβηκε στὴ Ρούμελη, ἐπέρασε στὴν Πελοπόννησο κι ἔφτασε στὴ Μάνη. Ἀπὸ τὴ Μάνη ἐπῆγε κατόπιν στὴν Καλαμάτα κι ἐφιλοξενήθηκε στὸ σπίτι τοῦ Ἑλληνα προύχοντα Παν. Μπενάκη, ὃπου συγκεντρώθηκαν κι ἄλλοι προύχοντες, Μανιάτες καὶ Μεσσήνιοι. Αὐτοὶ ὑπεσχέθηκαν στὸν Παπάζωλη πῶς μποροῦν νὰ ἔτοιμάσουν ὡς 100 χιλιάδες στρατό, μὲ τὸν δρό οὐδὲ δοθοῦν τὰ μέσα ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ οὐδὲ ὅμη καὶ ωσικὸς στόλος.

Τὸν καιρὸ ποὺ δ Παπάζωλης ἐγύριζε στὴ Νότιο Ἑλλάδα, ἄλλοι ἀνθρωποι τῆς Αἰκατερίνης ἐγύριζαν στὴ Βόρειο Ἑλλάδα, Σερβία, Μαυροβούνιο, Βουλγαρία, Μολδοβλαχία κι ἐτοίμαζαν τοὺς χριστιανοὺς γιὰ τὸν ἀγῶνα. Οἱ κινήσεις ὅμως αὐτὲς ἔγιναν γνωστὲς στὴν Ὅψηλὴ Πύλη. Γι αὐτὸ ποὺν ηρουχθῆ δ ωστοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1768, οἱ Τοῦρκοι μὲ τὸ πρόσχημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ, ἔσφαξαν πολλοὺς χριστιανούς. Τότε ἐμαρτύρησαν δ Πατριάρχης **Μελέτιος**, δ ἥγεμόν της Μολδοβλαχίας **Καλλιμάχης**, δ μεγάλος διερμηνέας **Νικόλαος Σοῦτσος** κ. ἢ.

Τὸ 1770, ἐνῶ δ ωσικὸς στρατὸς εἶχε μπῆ στὴ Μολδοβλαχία, μιὰ μοῖρα τοῦ ωσικοῦ στόλου μὲ ἀρχηγὸ τὸ **Θεόδωρο Όρλώφ**, ξεκινώντας ἀπὸ τὴ Βαλτικὴ θάλασσα, ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα κι ἀράξε στὸ λιμάνι τῆς Οίτύλου. Ἐκεῖ ἔβγαλε ἀγήματα στρατοῦ. Τότε οἱ Μανιάτες ἐπανεστάτησαν, ἐμπῆκαν στὶς πόλεις τὶς Λακωνίας καὶ κατέλυσαν τὶς τουρκικὲς ἀρχές. Στὸ μεταξὺ ἔφθασε στὴν Κορώνη καὶ δεύτερη ωσικὴ μοῖρα μὲ ἀρχηγὸ τὸν **Αλέξιο Όρλώφ**—ἀδελφὸ τοῦ Θεοδώρου—κι ἐπανεστάτησαν οἱ Μεσσήνιοι. Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα μυημένο ἀπὸ ποίν, ἀπλώθηκε σύντομα σ' ὅλη τὴν Πελοπόννησο, Στερεά, Θεσσαλία, Ἡπειρο καὶ νησιά, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο, ποὺ τὴν εἶχαν οἱ Βενετοί. Στὴν Κρήτη ἐκήρυξε ἐπανάστασι δ Δασκαλογιάνης, ποὺ εἶχε ωσῆ σὲ συνεννόησι μὲ τοὺς Μανιάτες καὶ τοὺς Μεσηνίους.

Δυστυχῶς ή ἐπανάστασις τοῦ 1770 παρ' ὅλο τὸν ἐνθουσιασμὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπέτυχε γιατὶ οἱ Ρῶσοι, ποὺ ἔλαβον μέρος, ἦσαν λίγοι καὶ οὔτε ἔφθασαν ἐνισχύσεις. Ἐπειτα ή τουρκικὴ κυβέρνησις ἔστειλε ἱσχυρὰ τμήματα στρατοῦ σ' ὅλα τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Ἰδιαίτερα στὴν Πελοπόννησο ἔφθασαν ἄγρια στίφη **Άλβανῶν** κι ἀρχισαν τὴ σφαγὴ καὶ τὴ λεηλασία. Οἱ ἀδελφοὶ **Όρλώφ**, βλέποντας πῶς μὲ τὶς δυ-

νάμεις ποὺ διέθεταν ἦταν μάταιος δ ἀγώνας, ἀπεσύρθησαν ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο κι ἄφησαν τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους.

Κατὰ τὴν ἀποκώδησι δ ωσικὸς στόλος ἐνώθηκε στὸ Αἴγαιο μὲ τὸν ἀγγλικὸ ποὺ εἶχε ἀσχηγὸ τὸν Ἐλφιστῶνα κι οἱ δυὸ στόλοι ἔκλεισαν τὸν τουρκικὸ στόλο στὸν Τσεσμέ. Ἔκεῖ ἔγινε μεγάλη ναυμαχία, ἐμπῆκαν στὸν ἀγῶνα κι Ἑλληνικὰ πλοῖα κι ὅλα τὰ πλοῖα τοῦ τουρκικοῦ στόλου κατεστράφηκαν. Ἔνα μόνο ἐγλύτωσε ποὺ κι αὐτὸ ἀιχμαλωτίσθηκε. Κατόπιν δ ωσικὸς στόλος μὲ τὴ συνδρομὴ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἔχοντας ὡς βάσι τὴν Πάρο, κατέλαβε ὅλες τὶς Κυκλαδες καὶ τὶς ἐκράτησε ὡς τὸ 1774, δόπτε μὲ τὴν εἰρήνη τοῦ Κιουτσούνκ-Καϊναρτζῆ ἥ Ρωσία τὶς ἔδωκε πάλι στὴν Τουρκία. Σ' ἀντάλλαγμα ἥ Τουρκία ἔχοργή γιτσείς ἀμνηστεία στοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἐπαναστάτησαν, ἀνεγνωρίσθηκε στὴ Ρωσία τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύῃ τοὺς χριστιανοὺς σ' ὅλο τὸ τουρκικὸ κράτος καὶ νὰ φροντίζῃ γιὰ τὶς ἐκκλησίες τους. Σπουδαῖος πάλι εἶναι κι ὁ δρός τῆς εἰρήνης, ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὸν ἥ Τουρκία δὲ θὰ ἐνοχλοῦσε τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅμα εἶχαν ωσικὴ σημαία.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ωσιοτουρκικὴ εἰρήνη ὁι Ἀλβανοὶ ἔξακολουθοῦσαν νὰ σφάζουν στὴν Πελοπόννησο. Τότε μάλιστα ἐγεννήθηκε ἥ σκέψις νὰ ἔξαλοθρευθῇ τὸ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο. Εὔτυχως σ' αὐτὸ ἀντέδρασε δ Χασάν πασᾶς, ἐπειδὴ τὸ τουρκικὸ ἔθνος θὰ ἔχανε τὸ φόρο καὶ θὰ ἔλειπαν τὰ ἐργατικὰ χέρια. Ἔπειτα δ Χασάν ἐπῆγε μὲ στρατὸ στὴν Πελοπόννησο καὶ μὲ τὴν συνδρομὴ καὶ τῶν κλεφτῶν κατώρθωσε νὰ διάξῃ τοὺς Ἀλβανούς μὲ τὴ βίᾳ. Κατόπιν ἐστράφηκε κατὰ τῶν κλεφτῶν, ποὺ πρὸιν ἤσαν συμπολεμιστές του, εὑρίσκοντας πρόφασι πῶς δὲν ἐπῆγαν τάχα νὰ τὸν προσκυνήσουν. Τότε μεταξὺ τῶν ἄλλων ἔξοτρύθηκε κι δ Κωνσταντῖνος Κολοκοτρώνης, δπλαρχηγὸς τῆς Γορτυνίας καὶ πατέρας τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στὸν έμάθαινε Ἑλληνικά.

2. Λάμπρος Κατσώνης

Ἡ Αἰκατερίνη Β' καὶ μετὰ τὴν εἰρήνη τοῦ Καϊναρτζῆ δὲν ἔπαιψε νὰ σχεδιάζῃ τὴ διάλυσι τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας καὶ νὰ δημιουργήσῃ στὴ θέσι της χριστιανικὸ κράτος. Γιὰ αὐτοκράτορα μάλιστα τοῦ κράτους αὐτοῦ προώριζε τὸν ἐγγονό της Κωνσταντῖνο καὶ τὸν ἐμάθαινε Ἑλληνικά.

Τὸ 1788 ἀρχισε νέο πόλεμο κατὰ τῶν Τούρκων κι ἔστειλε πάλι ἀνθρώπους τῆς στὴν Ἑλλάδα νὰ ἔξεγερθῇ ὁ λαός. Οἱ Ἕλληνες μολο-

νότι ο δὲ εἶχαν ξεχάσει τὰ δσα ἔπαθμαν τὸ 1770, πάλι οὐπανεστάτησαν. Τὴ φορὰ αὐτὴ η ἔπανάστασις ἀρχισε ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, ὅπου οἱ Σουλιῶτες ἐνώθηκαν μὲ τοὺς κλέφτες καὶ ἐκτύπησαν τὸ στρατὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀρχηγὸς στὴ θάλασσα ἦταν ὁ Λάμπρος Κατσώνης.

Ο Κατσώνης ἐγεννήθηκε στὴ Λειβαδιὰ τὸ 1752 κι εἶχε λάβει μέρος στὴν ἔπανάστασι τοὺς 1770. Υστερα ἀπὸ τὴν εἰρήνη τοῦ Καιναρτζῆ, μὴ μπορώντας νὰ ἀνεχθῇ τὸ ζυγὸ, ἔφυγε μὲ τὸ ωσικὸ στόλο στὴ Ρωσία. Μαζὶ τοῦ ἐπῆγαν καὶ 300 Ἑλληνες. Ἐκεῖ κατετάγη στὸ ωσικὸ στρατὸ, διεκρίθηκε σὲ πολλὲς μάχες καὶ ἐπῆρε τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ. Τὸ 1780 ἐπῆγε στὴν Τεργέστη, παρέλαβε ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἑλληνικὴ παροικία τρία πλοῖα ἐξωπλισμένα μὲ ίκανοὺς ναῦτες καὶ κατέβηκε στὴν Ἑλλάδα. Σὲ λίγο χρόνο ἐκυρίευσε 6 ἑχθρικὰ πλοῖα στὸ Αἴγαιο κι ἀλλα 6 στὰ παραράλια τῆς Συρίας. Κατόπιν μὲ τὸ στόλο τοῦ Κατσώνη ἐνώθηκαν καὶ 8 Σπετσιώτικα πλοῖα κι ἔγιναν δλα - δλα 23. Μὲ τὸ στόλο αὐτὸ δ Κατσώνης ἐνίκησε πολλὲς φορὲς τὸν τουρκικὸ στόλο κι ἔμεινε κυρίαρχος σ' ὅλο τὸ Αἴγαιο.

Αὐτὸ ἀνησύχησε τὸ σουλτᾶνο κι ἀνέθεσε στὸ διερμηνέα τοῦ Στέφανο Μαυρογένη νὰ ἔλθῃ σὲ συνεννόησι μὲ τὸν Κατσώνη. Πράγματι δ Μαυρογένης ἔγραψε στὸν Κατσώνη ἐκ μέρους τοῦ σουλτάνου, τὸν ἀποκαλοῦσε «ἀνδρειότατο ἥρωα» καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε νὰ τὸν κάμη ἡγεμόνα. Ο Λάμπρος διως σὰν ἀληθινὸς Ἑλληνας ἀπέρριψε τὶς προτάσεις τοῦ σουλτάνου καὶ ἐσυνέχισε τὸν πόλεμο. Τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1790 δ Κατσώνης εὑρισκόταν στὴν Ἰθάκη, ὅπου εἶχε καταφύγει νὰ ξεχειμωνιάσῃ. Ἐκεῖ ἐπῆρε τὸν διπλαρχηγὸ Γεώργιο Ἀνδρούτσο, πατέρα τοῦ Ὀδυσσέα, μὲ 500 κλέφτες κι ἔπλευσε στὸ Αἴγαιο. Στὶς 6 Ἀπριλίου ἡ προφυλακὴ τοῦ

Εἰκ. 3 Λάμπρος Κατσώνης

ἀνήγγειλε ὅτι ἀνάμεσα στὴν Ἀνδροῦ καὶ στὴν Εὔβοια ἐφάνηκαν 15 μεγάλα τουρκικὰ πλοῖα. Ὁ Κατσώνης μολονότι εἶχε μόνο 9 πλοῖα—τὸ ἄλλα ἔλειπαν γιὰ ἐπιδρομές—ῶρμησε ἀμέσως κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καὶ τὰ ἐνίκησε. Κατόπιν ἐκεῖνα ὑπεχώρησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ μιὰ Ἀλγερινὴ μοῖρα ποὺ τὴν ἐπερίμεναν.

Τὸ πρωΐ τῆς ἄλλης ἡμέρας δὲ Κατσώνης συνάντησε κοντὰ στὸν Καφηρέα τὸν τουρκοαλγερινὸν στόλο ἐνωμένο. Εἶναι τώρα ἔξαντλημένος κι ἔχει μόνον 7 πλοῖα κι αὐτὰ ὅχι σὲ καλὴ κατάστασι. Ὁμως δὲν δειλιάζει. Ὁρμαί καὶ πάλι καὶ τὰ παλληκάρια του δείχνουν γενναιότητα ἀπαράμιλλη. Πραγματικὴ γιγαντομαχία ἥταν ἡ ἀπεγγνωσμένη ἐκείνη πάλι ἐναντίον ἴσχυροτάνου ἀντιπάλου. Ὡς 3.000 Τούρκοι καὶ Ἀλγερινὸι ἐσφάγησαν ἀπὸ τὰ γιαταγάνια τῶν Ἑλλήνων ἐπάνω στὰ καταστρώματα τῶν πλοίων. Εἶχαν δῆμος κι οἱ Ἑλληνες τὶς ἀπώλειες τους : 5 πλοῖα τοὺς ἐχάμησαν καὶ 650 ἀνδρες, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς τραυματίες ποὺ ἐσώθηκαν. Μεταξὺ τῶν φονευθέντων εἶναι καὶ πολλοὶ κλέφτες δῆπος λέει τὸ παρακάτω δημοτικὸ δραγούδι :

«Σὰν πιάστηκαν στὸ πόλεμο ἀπ' τὴν αὐγὴ ώς τὸ βράδυ πολλοὶ κλέφτες σκοτώθηκαν τοῦ καπετᾶν Ἀνδρούτσου...»

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Κατσώνη στὸν Καφηρέα μᾶλλον μὲ νίκη μπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ. Ἡ Αἰκατερίνη μᾶλιστα τὸν ἐπροβίβασε σὲ χιλίαρχο καὶ τὸν παρασημοφόροησε. Βαριὰ τραυματισμένος στὸ κεφάλι δὲ Κατσώνης, πλέει μὲ τὰ δυὸ πλοῖα του στὴ Μῆλο, ἀλλὰ δὲν χάνει τὸ θάρρος του. Ἐκεῖ αἰχμαλωτίζει 2 πλοῖα καὶ σὲ λίγο χρόνο τὰ ἔκανε 4.

Μοναδικὴ του σκέψις εἶναι πῶς νὰ καταστρέψῃ τὸν τουρκικὸ στόλο καὶ νὰ μπῇ στὴν Προποντίδα. Στὸ μεταξὺ παίρνει διαταγὴ ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνη νὰ σταματήσῃ τὸν πόλεμο, γιατὶ ἐκείνη ἔκανε εἰρήνη μὲ τὴν Τουρκία. Ὁ γενναῖος πολεμιστὴς τότε ἐθύμωσε κι εἶπε ἀγανακτισμένος : «Ἀν ἡ αὐτοκράτειρα ἔκαμε εἰρήνη, δὲ Λάμπρος δὲν ὑπέγραψε τὴ δικὴ του».

Μὲ τὸ νέο του στόλο δὲ Κατσώνης ἄραξε στὸ Ταίναρο καὶ ἐβγῆκε δὲ Ἀνδρούτσος μὲ τὰ παλληκάρια του στὴν ἔηρα νὰ ξεσηκώσουν τοὺς Μανιάτες σὲ ἐπανάστασι. Ὁ μπένης δῆμος τῆς Μάνης, Τζανέτος Γοηγοράκης, εἰδοποίησε τὸν Κατσώνη νὰ φύγη, γιατὶ θὰ τὸν ἐκτυποῦσε μὲ τοὺς Μανιάτες. Ἔτσι δὲ Κατσώνης ἔφυγε χωρὶς τὸν Ἀνδρούτσο καὶ ἐπῆγε στὴν Ἰθάκη. Ἀπὸ κεῖ ὑστερὸ ἀπὸ πολλὲς περιπέτειες κατώρθωσε νὰ φθάσῃ στὴν Κοριμαία δῆπου ἀπέθανε δοξασμένος, τὸ 1804.

Μὰ κι δὲ Ἀνδρούτσος μὲ τὰ παλληκάρια του δὲν εἶχε καλύτερη τύχη. Πολεμώντας συνεχῶς μὲ 6.000 Τούρκους ποὺ τὸν ἐκυνηγοῦσαν

σε 40 ήμέρες ξεφθασε στὸ Ρίο. Ἀπὸ κεῖ πέρασε στὴν Ρούμελη καὶ κατέληξε στὴν Κέρκυρα. Κατόπιν οἱ Βενετοὶ τὸν παρέδωκαν στὸν Τούρκους, οἵ διοῖο τὸν μετέφεραν στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τὸν ξεφυλάκισαν. Ἡ Γαλλικὴ πρεσβεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔκαμε μεγάλες ἐνέργειες ν' ἀφεθῇ ὁ Ἀνδροῦτσος ἐλεύθερος, ἀλλ' ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο μὲ κανένα τρόπο, γιατὶ ἐφοβόταν πῶς ὁ Ἀνδροῦτσος θὰ ἐπήγαινε πάλι στὴν Ρούμελη. Στὸ τέλος γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὶς ἐνοχλήσεις τοῦ Γάλλου πρεσβευτῆ, διέταξε καὶ τὸν ἐθανάτωσαν μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι τάχα ἀπεπειράθηκε νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ μιὰ ὑπόνομο τῆς φυλακῆς.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ : 1) Τὸ σχέδιο τῆς Αἰκατερίνης Β' ὡφελοῦσε τὴν πατρίδα μας; 2) Παπαζώλης, Δασκαλογιάννης (πληροφορίες). 3) Κρίνετε τὴν ἀπάντησι τοῦ Κατσώνη πρὸς τὴν Αἰκατερίνη Β'. 4) Ἰστορικὰ πρόσωπα Γ' Κεφαλαίου. 5) Νὰ συμπληρωθῇ ὁ χρόνολογικὸς πίνακας. 6) Ἐλεύθερες ἐργασίες, ἀπορίες, εἰκόνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Γαλλικὴ ἐπανάστασις

Ἄπὸ τὸ Μεσαίωνα οἱ ἄνθρωποι στὴ Γαλλία, ὅπως καὶ σ' ὅλη τὴ Δυτικὴ Εὐρώπη ἦταν χωρισμένοι σὲ τρεῖς τάξεις. Στοὺς εὐγενεῖς τὸν αλῆρο, καὶ τὸν λαό.

Τὴν τάξι τῶν εὐγενῶν ἀποτελοῦσαν οἱ μεγαλοκτηματίες κι οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Αὐτοὶ εἶχαν πολλὰ εἰσοδήματα: Οἱ μεγαλοκτηματίες ἀπὸ τὰ κτήματά τους ποὺ τὰ ἐδούλευαν οἱ πτωχοὶ ως δουλοπάροικοι κι οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι ἀπὸ τὶς βαριές φορολογίες ποὺ ἔβαναν στὸ λαό. Ἀκόμη εἶχε πολλὰ προνόμια καὶ δὲν πλήρωνεν φόρους ἡ τάξις τοῦ αλῆρου ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ ἀνώτεροι αληρικοί. Κι αὐτοὶ εἶχαν μεγάλες περιουσίες, γιατὶ εἰσέπρατταν τὴ δεκάτη ἀπὸ τοὺς ἀγόρτες καὶ δὲν ἐπλήρωναν φόρο. Οἱ κατώτεροι ὅμως αληρικοί, οἱ ἐφημέριοι στά χωριά, ἥσαν πτωχοί κι ἐξοῦσαν ὅπως οἱ χωρικοί.

Τέλος στὴν τρίτη τάξι ἀνῆκαν οἱ περισσότεροι κάτοικοι τῆς γώρας.

Ἄπ' αὐτοὺς ὅσοι ἥσαν δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές ἢ ἄλλοι ἐπιστήμονες ἀποτελοῦσαν τὴν τάξι τῶν ἀστῶν καὶ ἔζοῦσαν κάπως

νῦποφερτὴ ζωὴ. Ὁ πολὺς ὅμως λαός, ἥ μᾶζα τῶν ἐργατῶν στὶς πόλεις καὶ στὴν ὑπαιθρὸν ἥσαν πτωχοί, ἀγράμματοι καὶ περιφρονημένοι μόνο μὲ ὑποχρεώσεις καὶ κανένα δικαιώμα. Ἡ φορολογία τοῦ κράτους ἔβαρυνε αὐτὸν καὶ μόνον καὶ γι αὐτὸν ἔτρεφαν μεγάλο μῆσος γιὰ τὶς δυὸ πρῶτες κοινωνικὲς τάξεις.

Ἐπάνω ἀπ' ὅλες τὶς τάξεις ἦταν ὁ βασιλιάς. Αὐτὸς μὲ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον ἐκυβερνοῦσαν τὸ κράτος ὅπως ἥθελαν καὶ δὲν ἀφήναν καμμιὰ ἐλευθερία στὸ λαό. Στὶς ἐνέργειες τοῦ βασιλιᾶ κανεὶς δὲ μποροῦσε ν' ἀντιδράσῃ γιατὶ τὸν θεωροῦσσον σταλμένο ἀπὸ τὸν Θεό. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες οἱ λαοὶ ἐκεῖ στὴ Δυτικὴ Εὐρώπη δὲν διέφεραν καθόλου ἀπὸ τοὺς ὑποδούλους Ἑλληνες. Μόνο ποὺ οἱ ἀφέντες τους ἥσαν ντόπιοι. Ἀπὸ τὸ 18ο αἰῶνα ὁ κόσμιος ἀρχισε νὰ προοδεύῃ στὸ ἐμπόριο, στὶς τέχνες καὶ ἰδίως στὰ γράμματα κι οἱ ἀνθρώποι ἔξυπνησαν. Διάφοροι Γάλλοι συγγραφεῖς ἀπὸ τὴν τάξι τῶν ἀστῶν ὅπως ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Ντυκλώ, ὁ Βολταΐρος, ὁ Ρουσσώ καὶ ἄλλοι, μὲ λόγους καὶ συγγράμματά τους κατέκριναν τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα καὶ τὴ λαϊκὴ δυστυχία. Ἐκήρυξταν δὲ οἱ ἀνθρώποι εἶναι ὕσοι κι ἔχουν τὰ ἴδια δικαιώματα μέσα στὴν κοινωνία ποὺ ζοῦν. Μὲ τὶς ἐνέργειες αὐτὲς καλλιεργήθηκε ἐπαναστατικὸ πιεῦμα στὶς λαϊκὲς τάξεις.

Ζητοῦσαν λοιπὸν νὰ συμμετέχῃ στὴν κυβέρνησι κι ὁ λαός μὲ δικούς του ἀντιπροσώπους, νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ νὰ περιοριστοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ βασιλιᾶ.

Τέτοια ἦταν ἡ κατάστασις στὴ Γαλλία ὅταν ἔγινε βασιλιάς ὁ Λουδοβίκος ὁ 16ος, ἀνθρώπος ἀγαθὸς ἀλλ' ἀστατος κι ἀναποφάσιστος. Βλέποντας ὁ Λουδοβίκος τὸν ἀναβρασμὸ τοῦ λαοῦ, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1789, ἐκάλεσε στὶς Βερσαλίες τὸν ἀντιπροσώπους καὶ τῶν τριῶν τάξεων νὰ συσκεφθοῦν τί πρέπει νὰ γίνη. Οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθαν ἀλλ' ἀπὸ τὶς πρῶτες συνεδριάσεις δὲ συμφωνοῦσαν καὶ περνοῦσαν οἱ ἡμέρες μ' ἀτέλειωτες συζητήσεις.

Ἐνῶ συνεχίζόταν ἡ συνέλευσις στὶς Βερσαλίες, ἔξω οἱ ὑπαίθριοι ὄγκοις ἔξηρέθιζαν τὸ λαὸ κατὰ τῆς Αὐλῆς, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, θεωρώντας δὲ τοὺς αὐτοὺς ὑπαίτιους τῆς λαϊκῆς δυστυχίας.

Τὶς ἀγορεύσεις τῶν οητόρων συχνὰ παρακολουθοῦσαν καὶ στρατιῶτες, παιδιὰ τοῦ λαοῦ κι ἀντοί, κι ἔδειχναν πὼς ἥσαν πρόθυμοι νὰ ἔνωθοῦν μὲ τὸ λαό.

Καὶ πράγματι στὶς 14 Ιουλίου τοῦ 1789 ὁ λαός τοῦ Παρισιοῦ ἐπανεστάτησε καὶ ὤρμησε κατὰ τῆς Βαστίλης, ἐνὸς δηλαδὴ μεσαιωνικοῦ φρουρίου, ποὺ ἔχοησίμευε γιὰ φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδίκων.

Ἐπειδὴ ἡ φρονούσα δὲν ἐπόρβαλε ἀντίστασι, ἡ Βαστίλη ἐκυριεύθηκε εὔκολα κι ἐλευθερώθηκαν οἱ φιλακισμένοι. Κατόπιν ἡ ἐπανάστασις ἀπλώθηκε σ' ὅλη τὴν Γαλλία. Παντοῦ καταλύθηκαν οἱ ἀρχές κι ἀνέλαβε τὴν τάξιν ἡ πολιτοφυλακή. Κατόπιν ἔγιναν ἐκλογές. Ἡ νέα ἐθνοσυνέλευσις κατήργησε τοὺς τίτλους τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ ἐψήφισε τὸ νέο Σύνταγμα, τὴν περίφημη «Διακήρυξι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου», ποὺ τὴν ἐνέκρινε ὁ βασιλιάς. Σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ἀριθμοὶ τῆς διακηρύξεως αὐτῆς εἶναι :

1. Κάθε ἄνθρωπος γεννιέται ἐλεύθερος καὶ εἶναι ἕσος μὲ δλοὺς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους.

2. Καθένας μπορεῖ τὰ ἀνακοινώη τὶς σκέψεις του γραπτῶς καὶ προφορικῶς, ἀρκεῖ τὰ σέβεται τὴν ἐλευθερία τοῦ ἄλλου.

3. Ὄλοι ἔχουν δικαίωμα τὰ πατρούν ἀξιώματα μέσα στὴν Πολιτεία, ἀρκεῖ τὰ εἶναι ἀξιοῦ.

4. Κανένας δὲν ἥμπορεῖ τὰ φυλακισθῆ παρὰ δταν καὶ δπως δρίζει ὁ νόμος.

5. Κάθε ἔξουσία πηγάζει ἀπὸ τὸ λαό.

Ἄμα ἐπεκράτησε ἡ ἐπανάστασις ὅσοι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς κληρικοὺς ἀντιδροῦσαν, ἐθανατώθησαν. Ἀργότερα ἐπειδὴ ὑποπτεύονταν καὶ τὸ Λουδοβίκο πῶς συνεννοεῖται μὲ τοὺς ἄλλους βασιλεῖς γιὰ νὰ φίξῃ τὴν ἐπανάστασι, τὸν ἀπεκεφάλισαν καὶ ἀνεκήρυξαν Δημοκρατία.

Οἱ ἄλλοι βασιλεῖς τῆς Εὐρωπῆς ἀνησύχησαν ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Λουδοβίκου. Ἐπειδὴ ἐφοβόνταν μήπως ἐπαναστατήσουν κι δικοί τους λαοὶ καὶ πάθουν κι αὐτοὶ τὸ ἴδιο, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γαλλίας. Εὗτοι χῶς στὸ πόλεμο τοῦτο ἔσωσε τὴν Γαλλία ἔνας νέος ἀξιωματικὸς, ὁ **Μέγας Ναπολέων**. Κατόπιν αὐτὸς ἔγινε αὐτοκράτωρ καὶ ἐνίκησε δλοὺς τοὺς λαοὺς τῆς Ευρωπῆς. Τὸ 1797 ὁ Ναπολέων κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Βενετῶν καὶ κατέλαβε τὴν Ἐπτάνησο. Στὸ τέλος συνεμάχησαν ἔναντίον του οἱ Ἀγγλοί, Πρωσοί, Αὐστριακοί καὶ Ρώσοι καὶ ἐνικήθηκε στὸ **Βατερλώ**, τὸ 1815. Κατόπιν ὁ Ναπολέων ἔξορισθηκε στὸ νησὶ **Άγια Ελένη** τῆς Νοτίου Αφρικῆς ὅπου ἐπέθανε, στὶς 5 Μαΐου τοῦ 1821.

2. Ὁ Ρήγας Φεραίος

Τὸ κήρυγμα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασεως «περὶ ἐλευθερίας καὶ ἰσότητας τῶν λαῶν» εἶχε μεγάλη ἐπίδρασι στοὺς ὑποδούλους Ἑλληνες.

Ἐπαυσαν πιὰ νὰ πιστεύουν στὴ Ρωσία καὶ ἐγύρισαν τὰ βλέμμα-

τά τους στή Γαλλία, ἀπ' ὅπου ἐπήγαζε ή ἐλευθερία. Ἐκεῖνος ὅμως ποὺ ἐνθουσιάστηκε περισσότερο ἀπὸ τὶς ἀρχές τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδας του, ἥταν δὲ Ρήγας Φεραίος.

Ο Ρήγας ἐγεννήθηκε στὸ Βελεστίνο τῆς Θεσσαλίας, τὸ 1754^τ

Ἐπειδὴ τὸ Βελεστίνο εἶναι κτισμένο στὴ θέσι τῆς ἀρχαίας πόλεως Φεραί, λέγεται Βελεστινῆς ή Φεραίος. Ἡταν ὑπέροχη φυσιογνωμία, ἀθλητικὸς στὸ σῶμα καὶ γενναῖος στὴ ψυχὴ. Τὰ πρῶτα γράμματα ἔμαθε στὸ σχολεῖο τῆς Ζαγορᾶς. Κατόπιν διωρίσθηκε δάσκαλος στὸν Κισσό. Σὲ ἥλικια 20 χρονῶν ἀναγκάσθηκε νὰ σκοτώσῃ ἔναν Τούρκο ποὺ τοῦ εἴχε φερθῆ ἀσκῆμα κι ἔφυγε στὸν Ὄλυμπο. Ἀπὸ κεῖ ἐπῆγε στὸ Ἀγιο Ὅρος, κατόπιν στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τέλος ἐφθασε στὸ Βουκουρέστι ὅπου ἔζοῦσαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἑλληνες.

Ἐκεὶ ἔμαθε ξένες γλῶσσες, ἐμοιρώθηκε καλὰ κι ἔγινε γραμματέας τοῦ ἡγεμόνα Μαυρογέννη. Τότε συνέπεσε νὰ γίνη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ποὺ εἴχε μεγάλη ἐπίδρασι στὴν ψυχὴ τοῦ Ρήγα. Ἀπὸ τότε ἐγεννήθηκε μέσα του δ πόθος νὰ ἰδῇ ἐλεύθερη καὶ τὴ δικῆ του πατρίδα καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνσι αὐτὴ ἐστρεψε δλες τὶς δυνάμεις του. Τὸ σχέδιό του ἥταν εὐρύτατο: Νὰ ξεσηκωθοῦν δλοι οἱ χριστιανοὶ τῆς Βαλκανικῆς κατὰ τὴν Τουρκίας κι δταν ἐλευθερωθοῦν, νὰ γίνη ἔνα μεγάλο κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολι. "Ἄρχισε λοιπὸν ν' ἀλληλογραφῆ μὲ τοὺς Ἑλληνες καὶ κατήχησε πολλοὺς προκρίτους, κλέφτες κι ἀρματωλούς. Στὴ Βιέννη ποὺ ενδέθηκε κατόπιν, μὲ δαπάνες τῆς ἐκεὶ ἐλληνικῆ κοινότητος, ἐτύπωσε κυρφὰ σὲ φυλλάδια διάφορα ἐπαναστατικὰ τραγούδια καὶ τὰ διωχέτευσε στὸ ὑπόδουλο γένος. "Ἐνα ἀπ' αὐτὰ εἶναι κι ὁ γνωστὸς Θούριος :

«Ως πότε παλληκάρια νὰ ζοῦμε στὰ στενά
μονάχοι σὰν λιοντάρια στὶς ράχες στὰ βουνά;
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε νὰ βλέπουμε κλαδιά,
νὰ φεύγουμε ἀπ' τὸν κόσμο γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;
Καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακή. . . »

Ο Θούριος τοῦ Ρήγα ἔγινε τὸ τραγούδι τοῦ ἔθνους. Δὲν ὑπάρχει ἐλληνικὸ τραγούδι ποὺ νὰ ἐτραγουδήθηκε ὅπως αὐτὸ στὴν ἐποχὴ του. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τραγούδια, ἐτύπωσε καὶ τὸ χάρτη τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ περιέλαβε σ' αὐτὸν δλες τὶς χῶρες ποὺ θὰ ἀποτελοῦσαν τὸ νέο κράτος. Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1797 δ Ρήγας ἐστειλε στὴν Τεργέστη, μέσα σὲ ἡβώτια τὰ ἐπαναστατικά του ἔγγραφα μὲ προκηρύξεις κι ἔφυγε κι αὐτὸς γιὰ κεῖ μὲ τὸν Περδαϊβό.

Οι ἄλλοι συντρόφοι του θὰ ἔρχονταν ἀργότερα γιὰ νὰ μὴν ὑπο-

ψιασθῆ ἡ αὐστριακὴ ἀστυνομία. Σκοπός του ἦταν νὰ συναντήσῃ τὸ Ναπολέοντα ποὺ εὑδισκόταν τότε στὴ Βενετία κι ἀπὸ κεῖ θὰ κατέβαινε στὴν Πελοπόννησο νὰ κηρύξῃ τὴν ἐπανάστασι.

Ἡ ἀστυνομία ὅμως τῆς Τεργέστης κατέσκε πὰ κιβώτια μὲ τὸ περιεχόμενό τους καὶ συνέλαβε τὸ Ρήγα μὲ 8 συντρόφους του. Ἀπ’ αὐτοὺς μ’ ἐπέμβασι τοῦ Γάλλου προξένου, ἀφέθηκε ἐλεύθερος μόνον δ Περοφαίβδος ποὺ εἶχε γαλλικὴ ὑπηκοότητα. Οἱ ἄλλοι 7 μὲ τὸ Ρήγα παρεδόθηκαν στὸν πασᾶ τοῦ Βελιγραδίου νὰ ὁδηγηθῶν στὴν Κωνσταντινούπολη. Ἐπειδὴ ὅμως στὸ δρόμο ὑπῆρχε φόβος νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸ φίλο τοῦ Ρήγα, Πασβάνογλου πασᾶ τοῦ Βινιδίου κι ἀποστάτη τῶν Τούρκων, κατὰ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἐστραγγαλίσθησαν δλοι στὸ Βελιγράδι μυστικά, ὅπως φαίνεται, κατὰ τὴν νύχτα πρὸς τὴν 11 Ἰουνίου 1798.

Ἐτσι ἔπεισε δέ νέος αὐτὸς Τυρανίος τοῦ ὑποδούλου, Ἑλληνισμοῦ, δ Ρήγας Φεραῖος, ὅπως πέφτουν συνήθως οἱ πρόδρομοι τῶν μεγάλων ἰδεῶν. Καὶ ὅπως ἦταν ἐπόμενο ἥ θυσία τοῦ Ρήγα μετέδωσε σ’ ὅλο τὸν κόσμο τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὴν ἐλευθερία... ὅπως ἐκεῖνος τὴν ἐπίστευε.

Ἡ πατρίδα εὐγνωμονώντας τὸν ἥρωα, ἀργότερα τοῦ ἔστησε τὸν ἀνδριάντα του μπροστὰ στὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν.

Εἰκ. 4. Ρήγας Φεραῖος

Ο τραγουδιστὴς τῆς Ἐλευθερίας καὶ πρωτομάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

3. Σουλιῶτες καὶ Ἀλῆ Πασᾶς

Κατὰ τὸ 180 αἰῶνα μερικοὶ Ἡπειρῶτες Ἑλληνες γιὰ ν’ ἀποφύγουν τὴν σκλαβιά, ἐπῆραν τὶς οἰκογένειές τους κι ἐκατοίκησαν στὶς ἀπότομες πλαγιές τοῦ Ὁλύτσικα ποὺ τὸν σχίζει τὸ ποτάμι Ἀχέρων. Ἐκεῖ ἐκτίστηκαν τέσσερα χωριά. Τὸ Σουύλι, ἡ Κιάφα, τὸ Ἄβαρίκο κι ἡ Σαμονίβα. Ἀργότερα ἐκτίσθηκε τὸ Κακοσούλι κι ἄλλα ἔξι χωριά. Ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ Σουύλι καὶ τὴν Κιάφα, κρέμεται ἔνας μοναχικὸς βράχος, τὸ Κούνγκι. Στὸ μέρος ἐκεῖνο δὲ καλόγερος Σαμουὴλ ἐκτισε τὴν ἐκκλησίτσα τῆς Ἄγιας Παρασκευῆς. Γιὰ νὰ μπῇ κανεὶς στὰ χωριά

αὐτά, ἔπειτε νὰ περάσῃ τὸ στενὸ δρόμο ἀνάμεσα ἀπὸ βράχους καὶ δάση. Στὸ πιὸ δύσβατα μέρη τοῦ στενοῦ, ποὺ τὸ μάκρος του εἶναι ώς 6 χιλιόμετρα, ἐκτίσθηκαν ὁρμωμένοι πύργοι. Μὲ τὸν καιρὸν οἱ κάτοικοι τῶν 4 χωριῶν ἔγιναν πολλοὶ κι ἐκτίστηκαν στοὺς πρόποδες τοῦ βιωνοῦ ἅλλα 7 χωριὰ. Ἐάμα εὐδίσκονταν σὲ πόλεμο οἱ κάτοικοι τῶν 7 χωριῶν, ἔμπαιναν στὰ 4 πρῶτα.

Ἐπειδὴ ἀπ' ὅλα τὰ χωριὰ πρωτοκτίσθηκε τὸ Σουύλι, ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ἐλέγονταν **Σουλιώτες** κι ἀποτελοῦσαν μιὰ μικρή

Εἰκ. 5. Ὁ Ἄλης πασᾶς

κάθε χρόνο.

Ἐνῶ αὐτὴν ἦταν ἡ κατάστασις στὰ χωριὰ τοῦ Σουύλου, τὸ 1788 παρουσιάστηκε ἔνας φοβερὸς ἔχθρος, ὁ Ἄλης πασᾶς. Ὁ Ἄλης καταγόταν ἀπὸ τὸ Τεπελένι κι ἀπὸ παιδὶ ἀκόμη ἦταν πανοῦργος κι αἵμοβόρος. Ἐάμα ἐμεγάλωσε ἔγινε ἀρχηγὸς συμμορίας ληστῶν καὶ μὲ διάφορες πανουργίες κι ἐκβιασμοὺς ἀπέκτησε μεγάλη δύναμη καὶ πολλὰ πλούτη. Ὁταν ἐπέθανε ὁ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Ἄλης κατέλαβε τὴν πόλιν μὲ πλαστὸ φιλιμάνι κι ἀνάγκασε τὴν Ὑψηλὴν Πύλην νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ώς διοικητὴ τῆς Ἡπείρου. Σιγὰ-σιγὰ μὲ χίλιες δυὸ ἀτιμίες ἔδολοφόρνησε τοὺς ἄλλους πασάδες καὶ προσήρτησε στὴν ἔξουσία του τμῆμα τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, μέχοι τοῦ Ἄλιακμονος. Σχέδιο

διμόσπονδη δημοκρατία. Κανένας καμμιὰ τέχνη δὲν ἥξερε κι ὅλοι τους ἀπὸ παιδὶ ἐγγυμάζονταν γιὰ τὸν πόλεμο, δπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες. Ἡ ἀγοράτηνα τῆς φύσεως τοὸς ἔκαμε σκληροὺς κι ἀνδρείους κι ἀγαποῦσαν τὴν πατρίδα τους ὅσος κανεὶς ἀλλος λαός. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἀνδρεία ἐποστατεύονταν κι ἀπὸ τὴν τοποθεσία τῆς κώρας τοὺς κι εἶχαν γίνη ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀφήσει ἐλεύθερη τὴν ἐπικίνδυνη αὐτὴν μικρὴν κριστιανικὴ δημοκρατία κι ἐπλήρωνε μικρὸ φόρο

είχε νὰ κάμη δικό του κράτος ἀνεξάρτητο. Γι αὐτὸ προσεέλκυσε στὴν αὐλή του τοὺς ἀνδρειότερους Ἐλληνες κλέφτες, ὅπως τὸν Ὀδυσσέα, τὸ Διάκο, τὸν Καραϊσκάκη, τὸν Μάρκο Μπότσαρη, τὸ Βαρνακιώτη, τὸν Ἰσκο, τὸ Γρίβα κ. ἄ. Ἀπὸ τοὺς μιօρφωμένους ἐπῆγαν δ Ψαλίδας, δ Μπαλάνος, δ Κωλέτης, δ Βηλαρδᾶς κ. ἄ.

Σ' ἐκείνη τὴν αὐλή, ποὺ ἐφώλιαζε ἥ πονηριὰ κι ἥ μπαμπεσιά, οἱ Ἐλληνες ἔφύλαξαν ἀμόλυντη τὴν ψυχὴ τους ἀπὸ τὴ σαπίλα. Ἔτσι, ἂμα ἀρχισε ἥ ἐπανάστασις τοῦ 1821, καθένας ἔκαμε ὅπως ἔπρεπε τὸ καθῆκον του γιὰ τὴν πατρίδα.

4. Πόλεμοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατά τῶν Σουλιωτῶν

Πρῶτος Πόλεμος. Ἀφοῦ δ Ἀλῆς ἐμεγάλωσε τόσο τὸ κράτος του, δὲν ἦμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὸ Σουλί ἐλεύθερο καὶ ἦθέλησε νὰ τὸ καταλάβῃ. Τὸ 1791 ἔφερναν ὡρμησε κατὰ τοῦ Σουλίου μὲ 3000 Ἀρβανίτες. Οἱ Σουλιῶτες ποὺ εἶχαν ὀχυρωθῆ στοὺς πύργους τοῦ στενοῦ ἀμύνθηκαν μὲ ἀνδρεία, ἀνδρες καὶ γυναικες. Στὸν πόλεμο αὐτὸν δ Ἀλῆς ἔχασε 1000 ἀνδρες κι ἔτσι ἀναγκάσθηκε νὰ γυρίσῃ μὲ τὸν ὑπόλοιπο στρατὸ ντροπιασμενος στὰ Ἰωάννινα.

Δεύτερος Πόλεμος. Τὸν ἀλλο χρόνο (1792), δ Ἀλῆς ἦθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ πείραμα κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀλλὰ τὴ φορὰ αὐτὴ μεταχειρίσθηκε δόλο. Διέδωσε πῶς θέλει νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ ἔζήτησε βοήθεια ἀπὸ τοὺς Σουλιῶτες. Εἰδοποίησε μάλιστα πῶς δσοι θὰ ἐπίγαιναν, θὰ ἐπαιροναν μεγάλους μισθούς. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σουλιωτῶν κατάλαβαν πὼς κάποια πονηριὰ εἶναι στὴ μέση καὶ δὲν ἀπάντησαν στὸ γράμμα του. “Ἐνας ὅμως, δ Λάμπρος Τζαβέλλας, ἔπεισε στὴν παγίδα καὶ παρουσιάστηκε μὲ 70 Σουλιῶτες καὶ τὸ παιδί του, τὸ Φῶτο, στὸ στρατόπεδο τοῦ Ἀλῆ. Ξεκινώντας Σουλιῶτες καὶ Ἀρβανίτες γιὰ τὸ Ἀργυρόκαστρο, ἐσταμάτησαν κάπου νὰ ξεκούρασθοῦν. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶτες ἀφησαν τὰ ὅπλα τους καὶ παράβγαιναν μὲ τοὺς Ἀρβανίτες στὸ πήδημα. Μ' ἔνα σύνθημα τοῦ Ἀλῆ, οἱ Σουλιῶτες, ὅπως ἦσαν ἀσπόλοι, ἐπιάσθηκαν ἀπὸ ὠπλισμένους Ἀρβανίτες κι ὀδηγήθηκαν στὰ Ἰωάννινα. Μόνον ἔνας Σουλιώτης τοῦ ἔφυγε καὶ πῆγε τὴ θλιβερὴ ἐίδησι στὸ Σουλί.

Τότε δ Ἀλῆ πασᾶς ἐστράφηκε κατὰ τοῦ Σουλίου, γιατὶ ἐνόμιζε πὼς θὰ τὸ εὔρισε ἀφύλακτο. Ἄλλ' οἱ Σουλιῶτες, ποὺ εἶχαν πιάσει ἀπὸ ἐνωρὶς τὶς θέσεις τους, ἀπέκρουσαν ὅλες τὶς ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλῆ. Ὅστερα ἀπὸ τὴν ἀπότυχία αὐτὴ δ Ἀλῆς διέταξε κι ἔφεραν μπροστά του τὸν Λάμπρο Τζαβέλλα καὶ τοῦ ὑποσχέθηκε μεγάλη ἀμοιβή, ἀν-

τοῦ παραδώση τὸ Σούλι. Ὁ Λάμπρος ἔκανε πώς ἐδέχθηκε κι ἀφέθηκε ἐλεύθερος νὰ πάη στὸ Σούλι, νὰ συνεννοθῇ μὲ τοὺς πατριῶτες του. Γιὰ ἐγγύησι δὲ Ἀλῆς ἐκράτησε τὸ Φῶτο.

Φτάνοντας δὲ Τζαβέλλας στὸ Σούλι, διηγήθηκε στοὺς πατριῶτες ὅλα τὰ καθέκαστα κι ὕστερα ἔστειλε στὸν Ἀλῆ πασᾶ ἔνα γράμμα μὲ αὐτὸ τὸ περιεχόμενο :

Βεζύρη Ἀλῆ πασᾶ,

Χαιρομαι ποὺ ἐγέλασυ ἔνα δόλιο. Βρίσκομαι δῶστὴν πατρίδα μου νὰ τὴν ὑπερασπίσω ἀπὸ ἔναν κλέφτη σὰν καὶ σένα. Ξέρω βέβαια πώς ὕστερος ἀπὸ αὐτὸν θὰ σκοτώσῃς τὸ παιδί μου, ἀλλ’ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸν ἄδικο θάνατό του. Κι ἂν τὸ παιδί μου ζεχνώντας τὴν καταγωγὴ του, δειλιάσῃ καὶ δὲ μένει εὐχαριστημένο νὰ πεθάνῃ γιὰ τὴν πατρίδα του, είναι ὀνάξιο νὰ λέγεται παιδί μου. Προχώρησε λοιπὸν ἄπιστε καὶ είμαι ἀνυπόμονος νὰ ἐκδικηθῶ καὶ νὰ πιὼ τὸ αἷμα σου.

Ἐγὼ δὲ ωρισμένος ἐχθρός σου
Καπετάν Λάμπρος Τζαβέλλας

Τὸ γράμμα αὐτὸ ἐτάραξε τὸν Ἀλῆ πασᾶ κι ἔκανε σὰν τρελλὸς ἀπὸ τὸ θυμό του. Κατὰ διαταγὴ του παρουσιάσθηκε μπροστά του ὁ Φῶτος καὶ τοῦ εἶπε νὰ ἐτοιμασθῇ γιὰ νὰ τὸν θάψουν ζωντανόν. «Δὲν σὲ φοβοῦμαι, ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῶ τὸν ἄδικο σκοτωμό μου», ἀπάντησε μὲ θάρρος δὲ νέος. Ἡ τολμηρὴ ἀπάντησις τοῦ Φῶτου ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωσι στὸν Ἀλῆ καὶ τοῦ ἐχάρισε τὴν ζωὴν.

Κατόπιν μὲ 8000 ἄνδρες δρμάει κατὰ τοῦ Σουλίου, ἀλλ’ οἱ Σουλιῶτες, ωρισμένοι γιὰ τὴν ἀτιμία, πολεμοῦν μὲ λύσσα. Στὴν μάχη ἐπῆραν μέρος καὶ Σουλιώτισσες μὲ ἀρχηγό τους τὴν Μόσχω Τζαβέλλα, μάνα τοῦ Φῶτου. Ὁ ἀγώνας ἦταν σκληρὸς δῆσο καμιαὶ ἀλλη φορὰ καὶ δυὸ χιλιάδες Ἀρβανίτες ἐσκοτώθηκαν. Οἱ ἀλλοι βλέποντες τὴν καταστροφήν, πετοῦν τὰ ὅπλα καὶ ὑποκωροῦν ἀτακτα. Ὁ Ἀλῆς τρέχοντας κι αὐτὸς ἔφτασε στὰ Ἰωάννινα, ἀφοῦ ἔσκασε δύο ἀλογα. Ὁμως στὸν τρομερὸ ἀπὸ πόλεμο ἐπληγώθηκε δὲ Λάμπρος καὶ ἀπέθανε. Κατόπιν δὲ Ἀλῆς ἀναγκάσθηκε ν’ ἀφήσῃ ἐλεύθερους τοὺς 69 Σουλιῶτες μὲ τὸ Φῶτο κι ἔξαγόρασε δῆλους τοὺς αἰχμαλώτους

Τρίτος πόλεμος. Ὁκτὼ χρόνια δὲ Ἀλῆς δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐνοχλήσῃ τοὺς Σουλιῶτες. Τὸ 1800 δμως μὲ 10.000 στρατὸ ἐπετέθη ἔξαφνικὰ κατὰ τοῦ Σουλίου. Καὶ τούτη τὴν φορὰ οἱ Σουλιῶτες μὲ ἀρχηγὸ τὸ Φῶτο Τζαβέλλα ἔπιασαν τὰ στενὰ καὶ δὲν ἀφησαν τοὺς Ἀρβανίτες ν’ ἀνεβοῦν στὰ χωριά τους. Ὁ Ἀλῆς ἔκαμε τότε στενὸ ἀποκλεισμὸ τοῦ Σουλίου ποὺ ἐκράτησε τρία χρόνια. Στὸ διάστημα αὐτὸ οἱ Σουλιῶτες ὑπέφεραν ἀφάνταστες στερήσεις ἀπὸ τροφές καὶ νερού.

Ζοῦσαν μὲ χόρτα, οἵζες καὶ φλοῦδες δένδρων. Τὸ καλοκαίρι γιὰ νὰ σβήσουν τὴ δίψα, ἔκρεμοῦσαν σφουγγάρια δεμένα μὲ μακριὰ σχοινιὰ ν' ἀπορροφήσουν τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, ποὺ εἶχε μείνει στὶς κοιλότητες τῶν βράχων. Ἀπὸ τὶς στερήσεις καὶ τὶς κακουχίες εἶχαν γίνει σκελετοί. Μολαταῦτα ὅλοι τους, ὡς κι οἱ γυναικες ἄκομη, ἐπροτιμοῦσαν τὸ θάνατο παρὰ τὴ σκλαβιὰ καὶ τὴν ἀτίμωσι.

Ο, τι δμως δὲν κατάφερε δ Ἀλῆς μὲ τὸ στρατό του, τὸ κατάφερε μὲ τὴν προδοσία. Ενας Σουλιώτης, δ Πήλιος Γούσης, σὲ μιὰ μάχη εἶχε δείξει δειλία κι οἱ πατριῶτες τὸν περιφρονοῦσαν. Κανεὶς δὲν τὸν ἔπλησίαζε. Γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ τὴν περιφρόνησι δ Γούσης, παρουσιάσθηκε στὸ Βελῆ, γιὸ τοῦ Ἀλῆ, ποὺ ἦταν ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας καὶ τοῦ ἐπρότεινε νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ πάρῃ τὸ Σουύλι. Ο Βελῆς τότε ἔχαρηκε, γιατὶ τὸν ἔβγανε ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο. Τοῦ ἔδωκε λοιπὸν πολλὸ χρήματα καὶ 200 Ἄρβανίτες. Αὐτοὺς δ Γούσης, σὰν ἄλλος Ἐφιάλτης, τὸν ὠδήγησε τὴν νύκτα ἀπὸ κάποιο κρυφὸ μονοπάτι στὸ Σουύλι καὶ τὸν ἔκρυψε. Τὴν ἄλλη ἡμέρα—ἡταν 26 Σεπτεμβρίου τοῦ 1803—δ Βελῆς διέταξε γενικὴ ἔφοδο κατὰ τοῦ Σουλίου. Ταυτόχρονα ἔβγηκαν κι οἱ 200 Ἄρβανίτες καὶ ἐκτυποῦσαν τὸν Σουλιῶτες ἀπὸ πίσω. Ο διμέτωπος αὐτὸς ἀγώνας ἀνάγκασε τὸν Σουλιῶτες ν' ἀποσυρθοῦν στὸ Κούγκι ποὺ ἦταν ἡ ἐκκλησίτσα τῆς Ἅγια-Παρασκευῆς, ὅμοια μὲ φρούριο κι ἐκεῖ ἀντιστάθηκαν πολλὲς ἡμέρες. Στὸ τέλος ἐπειδὴ τὸν ἔθεριζε ἡ πεῖνα καὶ ἡ δίψα, συνεφώνησαν μὲ τὸν Ἀλῆ νὰ φύγουν μὲ τὰ ὅπλα καὶ μ' ὅλα τὰ πράγματά τους καὶ νὰ πάνε ὅπου θέλουν.

Ἐχωρίσθησαν λοιπὸν σὲ τρία τμήματα κι ἔφυγαν γιὰ τὴν Πάργα ποὺ τὴν εἶχαν οἱ Ἅγγλοι. Ἀπὸ κεῖ θὰ ἐπερνοῦσαν στὴν Ἐπτάνησο. Πίσω στὸ Κούγκι ἔμεινε δ καλόγερος Σαμουνήλ μὲ 5 συντρόφους του νὰ παραδώσῃ τὰ πολεμοφόδια ποὺ εἶχαν συγκεντρώσει στὴν Ἅγια-Παρασκευή. Κατὰ τὴν παράδοσι ἔνας γραμματέας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, λέει στὸ Σαμουνήλ :

—«Καὶ τώρα; βρὲ καλόγερε, ποὺ παραδόθηκες τόσο ἀνόητα, τὶ τιμωρία περιμένεις ἀπὸ τὸ Βεζύρη;»

«—Καμμιὰ» ἀποκρίθηκε περήφανα δ Σαμουνήλ. Καὶ λέγοντας αὐτὰ ἐπυροβόλησε σ' ἔνα βαρέλι γεμάτο μπαρούτι. Ἔγινε τότε τρομερὴ ἔκρηξις κι ὅλοι Τοῦρκοι κι Ἐλληνες ποὺ εὑρέθηκαν ἐκεῖ, ἐτάφησαν κάτω ἀπὸ τὰ ἔρειπτα τῆς ἐκκλησιᾶς.

Ο Ἀλῆς, παίρνοντας τὴν ἥρωϊκὴ πρᾶξη τοῦ Σαμουνήλ ὡς πρό-

φάσι, ἀκύρωσε τὴν συμφωνία κι ἔστειλε στρατὸν νὰ κυνηγήσῃ τοὺς Σουλιῶτες.

Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου. Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία σώματα, ποὺ εἶχε ἀρχηγὸν τὸ Φᾶτο, ἐπόρλαβε κι ἔφτασε στὴν Πάργα. Τὸ δεύτερο μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κουτσονίκα ἐκυκλώθηκε στὸ Ζάλογγο, κάτω ἀπὸ ἓνα ψηλὸ βράχο. Στὸ βάθος τῆς σκοτεινῆς ἐκείνης χαράδρας κυλάει τὰ νερά του δι ποταμὸς Ἀχέρων. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶτες κάνουν ἀπεγγνωσμένον ἄγωνα, ἀλλὰ σὲ δυὸ μέρες ἐσώθηκαν τὰ πολεμοφόρδια καὶ κινδυνεύουν νὰ πιασθοῦν αἰχμάλωτοι.

Τότε 60 Σουλιώτισσες ἔκαμαν μιὰ μεγάλη θυσία, πρωτάκουστη στὴν ίστορία τῶν λαῶν. Ἐπῆραν τὰ παιδιά τους στὴν ἀγκαλιά, τὰ ἐφίλησαν γιὰ τελευταία φροὰ καὶ μία - μία τὰ ἐπέταξαν κάτω στὴν ἄβυσσο! Ἐπειτα ἐπιάσθηκαν ἀπὸ τὸ χέρι κι ἐχόρεψαν τὸ γνωστὸ τραγούδι : «Ἐχε γειὰ καῦμένε κόσμε...». Σὲ κάθε στροφὴ ἔπεφτε ἡ πρώτη στὸ γκρεμὸ ὥσπου ἔπεσε καὶ ἡ τελευταία! Ἡ ήρωϊκὴ αὐτὴ θυσία ἐδοξάσθηκε δισο καμμιὰ ἄλλη κι ἐπῆρε τὸ ὄνομα : **Χορὸς τοῦ Ζαλόγγου.**

Ἄμα ἐνύκτωσε, οἱ ἀνδρες κτυπώντας μὲ τὰ γιαταγάνια, σπάνε τὴν γραμμὴ καὶ φεύγονταν. Ἡ φθορά τους διμως ἦταν τόση, ὥστε ἀπὸ 800 ποὺ ἦσαν, μόνο 160 ἐσώθηκαν κι αὐτοὶ ἡμιπόρεσαν νὰ φθάσουν στὴν Πάργα.

Τὸ τρίτο σῶμα ἀπὸ 1000 Σουλιῶτες μὲ ἀρχηγὸν τὸν Κίτσο Μπότσαρη, ἐκλείσθηκε στὸ μοναστήρι τοῦ Σέλτσου κοντὰ στὸν Ἀχέροντα κι αὐτό. Ἐκεῖ ὕστερα ἀπὸ σκληρὸ καὶ ἀνισο ἄγωνα ἐσώθηκαν μόνο 45. Αὐτοὶ μὲ τὸ Μπότσαρη ἐφθασαν στὴν Πάργα κι ἀπὸ κεῖ ἐπέρασαν μὲ τοὺς ἄλλους Σουλιῶτες στὴν Κέρκυρα. Αὐτὸ τὸ τέλος εἶχαν οἱ ἄγωνες τῶν Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

5. Οἱ Σουλιῶτες ἐπιστρέφουν στὸ Σούλι.

Θάνατος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ

Τὸ 1820 δι Ἀλῆ πασᾶς ἐκήρυξε τὸ κράτος του ἐλεύθερο ἀπὸ τὴν Τουρκία, δπως εἶχε σχεδιάσει. Ο σουλτάνος Μαχμούτ δ Β' θεωρώντας τὸν ἐπαναστάτη, τοῦ ἐκήρυξε τὸν πόλεμο καὶ διώρισε πασᾶ τῶν Ιωαννίνων τὸν Ἰσμαήλ Πασόμπεη, ἀσπονδὸ ἐχθρὸ τοῦ Ἀλῆ. Ἀμέσως ἐπτὰ ἄλλοι πασάδες ἐπῆραν διαταγὴ νὰ ἐκστρατεύσουν κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Ο σουλτάνος ἐκάλεσε κατόπιν τοὺς Σουλιῶτες νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους, νὰ τὸν βιοηθήσουν νὰ ἔξοντωθῇ δι θανάσιμος ἐχθρός τους.

Τοιακόσιοι Σουλιώτες ἐπέρασαν τότε στὴν Ἡπειρο, ἐνώθηκαν μὲ τὸν τουρκικὸ στρατὸ κι ἀρχισαν τὸν πόλεμο κατὰ τοῦ Ἀλῆ. Ὁστόσο γρήγορα κατάλαβαν πῶς ὕστερα ἀπὸ τὴν καταστολὴ τῆς ἀνταρσίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ Πασόμπεης δὲν θὰ τοὺς ἀφήνε νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν πατρίδα τους. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἀλλὰ καὶ γιατὶ οἱ πράκτορες τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας τοὺς εἰδοποίησαν πῶς σὲ λίγον καιρὸν ὅ ἀρχίζε νὴ ἐπανάστασις καὶ πῶς ἡταν ἀνάγκη νὰ πάραταθῇ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τῶν Τούρκων, στὶς 6 Δεκεμβρίου τοῦ 1820 ἐτάχθηκαν μὲ τὸ μέος τοῦ Ἀλῆ κι ἀρχισαν νὰ πολεμοῦν μὲ λύσσα τοὺς Τούρκους. Στὸ μεταξὺ ἥρθαν κι ἄλλοι Σουλιώτες ἀπὸ τὴν Κέρκυρα. Ὁ Ἀλῆς τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν πατρίδα τους κι ἔπιασαν τὰ δχνά.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1821 ὁ Πασόμπεης ἀντικατεστάθηκε ἀπὸ τὸν ἔμπειρο πολεμιστὴ Χουρσίτ πασᾶ, διοικητὴ τῆς Πελοποννήσου κι ὁ πόλεμος συνεχίστηκε. Ὅστερα ἀπὸ ἓνα χρόνο ὁ Χουρσίτ ἐνίκησε τὸν Ἀλῆ καὶ τὸν ἀπέκλεισε σ' ἓνα νησάκι τῆς λίμνης. Στὸ τέλος δ Ἀλῆς σκοτώθηκε (στὶς 26 Ιανουαρίου τοῦ 1822) ἀπὸ τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ Χουρσίτ ἀλλ' ὡς τότε, δπως θὰ ἴδομε πιὸ κάτω, νὴ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εἶχε φουντώσει στὴν Πελοπόννησο καὶ τὴν Στερεά Ελλάδα.

6. Φιλικὴ Ἐταιρεία

Ἀπ' ὅσες ἐπαναστάσεις εἶχαν κάμει ὡς τώρα οἱ Ἑλληνες, ἐσχημάτισαν τὴν γρώμη πῶς γιὰ νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα πρέπει νὰ γίνη γενικὴ ἐπανάστασις ἀπὸ τὸ Δούναβη ὡς τὴν Κρήτη. Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως αὐτὸ ἔπειρε πάροιοι νὰ πάρουν τὴν πρωτοβουλία νὰ δργανώσουν τὸ λαό. Κι αὐτοὶ δὲν ἀργησαν νὰ ενδεθοῦν.

Τρεῖς Ἑλληνες ἔμποροι, ἐγκατεστημένοι στὴν Ὁδησσὸ τῆς Ρωσίας, ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς ἀπὸ τὴν Ἀρτα, ὁ Ἀθανάσιος Τσακάλωφ ἀπὸ τὸν Ἰωάννινα κι ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος ἀπὸ τὴν Πάτμο, τὸ 1814, ἰδουσαν στὴν Ὁδησσὸ τῆς Ρωσίας μυστικὴ Ἐταιρεία. Σκοπὸς τῆς Ἐταιρείας ἦταν νὰ ἐτοιμάσῃ γενικὴ ἔξεγεσι τῶν σκλάβων κι ὀνομάσθηκε Φιλικὴ Ἐταιρεία.

Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμὴ οἱ ἰδρυτὲς τῆς Ἐταιρείας ἔδειξαν μεγάλη δραστηριότητα κι ἐργάζονταν μὲ τέχνη καὶ μυστικότητα. Ὅσοι θὰ ἐγίνονταν μέλη ἔξετάζονταν πρῶτα μὲ ἐπιτηδειότητα καὶ κάθε δυνατὴ προφύλαξι. Ἀν ἐβεβαιώνονταν ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ ἦσαν τίμιοι πατριώτες κι ἀξιοι κι ἐργασθοῦν γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς Ἐταιρείας, τοὺς ἀδηγοῦσαν σ' ἓνα σκοτεινὸ δωμάτιο. Ἐκεῖ ὠρκίζονταν στὸ Εὐαγγέλιο

ὅτι θὰ ἔχουν πίστι, ἀπόλυτη μυστικότητα καὶ θ' ἀκοῦντες διαταγὲς τῶν ἀνωτέρων τους.

Γιὰ νὰ προσελκύσουν τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων, οἱ κατηχητὲς διέδιδαν πώς τὴν Ἐταιρεία διευθύνει κάποιο ἴσχυρὸ πολιτικὸ πρόσωπο κι ἀφηνόταν νὰ ὑπονοηθῇ τι τὸ πρόσωπο αὐτὸς εἴναι ὁ αὐτοκράτορας τῆς Ρωσίας. Μὲ τὸν τρόπο τοῦτο δὲν ἄργησεν ἀπλωθῆ ἡ Ἐταιρεία σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. "Ολοι οἱ ἐπίλεκτοι κληρικοί, οἱ πρόκριτοι, οἱ ἐμποροὶ, οἱ ναυτικοὶ, οἱ κλέφτες κι ἀρματωλοὶ καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἐμπῆκαν στὸ φλογερὸ καμίνι

Εἰκ. 6. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας Σκουφᾶς, Τοσκάλωφ καὶ Ξάνθος ὁρκίζονται ν' ἀγωνισθοῦν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς πατρίδος των.

τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἀπ' ὅπου ἀμέτρητα δαδιὰ ἀναψαν τὴν φλόγα, ἔσπειραν τὴν πυρκαϊὰ κι ἔγινε πύρινο ποτάμι!...

Κι ὅταν οἱ ἰδρυτές, εἶδαν πώς τὰ μέλη τῆς Ἐταιρείας ἔγιναν τόσα πολλὰ μετέφεραν τὴν ἔδρα της ἀπὸ τὴν Ὁδησσό στὴν Κωνσταντινούπολι. Τέλος ἔπειτε νὰ εὑρεθῆ καὶ τὸ κατάλληλο πρόσωπο γιὰ ἀρχηγὸν ν' ἀρχίσῃ ἡ ἐπανάστασις γιατὶ ὑπῆρχε σοβαρὸς κίνδυνος ν' ἀνακαλυφθῆ ἡ Ἐταιρεία ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχές.

Δύο πρόσωπα τότε ἦσαν κατάλληλα γιὰ ἀρχηγοῖ: Ὁ Ιωάννης Καποδίστριας ἀπὸ τὴν Κέρκυρα, ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὑπασπιστὴς τοῦ τσάρου. Ὁ παπποὺς κι ὁ πατέρας τοῦ Ὑψηλάντη εἶχαν κάμει ἡγεμόνες στὴ Βλαχία. Ἀπὸ τοὺς δύο δὲ Καποδίστριας ἦταν περισσότερο διπλωμάτης, δ.

δὲ Ὅψηλάντης γενναῖος ἀξιωματικός. Ὁ Ὅψηλάντης ἐπολέμησε κατὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ Ναπολέοντα καὶ στὴ μεγάλῃ μάχῃ τῆς Λειψίας, τὸ 1815, ἔχασε τὸ δεξί του χέρι ἀπὸ γαλλικὸ κανόνι. Ἀπὸ τότε ἔμεινε μὲν ἔνα χέρι κι ὁ αὐτοκόροφας τῆς Ρωσίας τὸν ἐπῆρε ὑπασπιστή του.

Ἐστειλαν λοιπὸν τὸν Ξάνθο στὴν Πετρούπολι καὶ πρότεινε στὸν Καποδίστριαν ἀναλάβῃ ἀρχηγὸς τοῦ ἄγώνα. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν δέχθηκε, γιατὶ ἐνόμιζε πῶς δὲν εἶναι ἀκόμη καιρός. Ἰσως νὰ νόμιζε πῶς θὰ ἥταν πιὸ χρήσιμος ἂν ἐκρατοῦσε τὴν θέσιν του στὸ ὑπουργεῖο Ἔξωτερικῶν τῆς Ρωσίας. Γι αὐτό, ἅμα εἶδε πὼς δὲν δέχεται, τοῦ ὑπέδειξε ν' ἀποτανθῇ σ' ἄλλον. Κατόπιν δὲν δέχθηκε στὸν Ὅψηλάντη, πασίγνωστο στὴν Ἑλλάδα ἐπειδὴ ἡ οἰκογένειά του εἶχε προσφέρει πολλὲς θυσίες στὸ ὑπόδουλο ἔθνος. Ὁ Ὅψηλάντης ἔδεχθηκε πρόσθυμα τὴν πρότασι κι ὠνομάσθηκε: «Γενικὸς ἐπίτροπος τοῦ ἄγωνος».

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Ἀναπτύξετε γιατὶ ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις προπαρασκεύασε τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάστασι. 2) Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸ Ρήγα Φεραίο. 3) Ἀπαγγελία ποιήματος Βαλαωρίτου: «Ἡ πατρὶς πρὸς τὰ τέκνα της». 4) Ἀποστηθίσετε τὰ ποιήματα τοῦ Γ. Ζαλοκώστου: «Ο Ρήγας», «Εορτὴν τῶν Χριστουνέων κλπ.» 5) Σούλι, Σουλιάτες, (πληροφ.) 6) Ἀποστηθίσετε τὸ ποίημα τοῦ Βαλαωρίτη «Τὰ Γιάννινα κι ὁ Ἀλῆ πασᾶς». 7) Ἡ τόλμη τοῦ Φώτου κι ἡ προδοσία τοῦ Γούση (κρίσεις). 8) Ποίημα τοῦ Σαμουήλ «Καλόγερε τὶ καρτερεῖς κλπ.» 9) Ἀπὸ τὸ λυφικὸ ποίημα τοῦ Σολωμοῦ «Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Λόρδου Βύρωνος», διαβάσετε τίς στροφὲς 101–104 ποὺ ἀναφέρονται στὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου. 10) Σκουτᾶς, Τσακάλωφ, Ξάνθος, (βιογραφία). 11) Ἀναπτύξετε τὸ μεγάλο σκοπὸ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας. 12) Ζωγραφίσετε ἐπεισόδια ἀπὸ τὴν ὕλη τοῦ Δ' κεφαλαίου 13) Ἐντυπώσεις, ἀπορίες, εἰκόνες. 14) Χρονολογικὸς πίνακας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ
1821 — 1829

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Η έπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας

"Αμα δ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν, κατέβηκε στὴν Ὁδησσό. Ἐκεῖ συναντήθηκε μὲ τοὺς Ἰδρυτὲς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας κι ἀποφασίστηκε ν' ἀρχίσῃ ἀμέσως ἡ ἐπανάστασις γιατὶ οἱ Τοῦρκοι ἀρχισαν νὰ ὑποψιάζωνται τὶς κινήσεις τῶν Φιλικῶν καὶ γιατὶ τὰ τουρκικὰ στρατεύματα εὑρίσκονταν σὲ πόλεμο μὲ τὸν Ἀλῆ πασᾶ. Ἡεραν καλὰ πὼς ἄμα ἔπειτε δ Ἀλῆ πασᾶς, οἱ Τοῦρκοι θὰ ἐκτυπώσαν τοὺς Ἑλληνες καπεταναίους, ποὺ τὸν ἐβοηθοῦσαν καὶ χωρὶς αὐτοὺς δὲν ἥμπιοροῦσε νὰ γίνη ἐπανάστασις. Ἀποφασίσθηκε ἀκόμη τῇ Ὁδησσό, πὼς τὸ κίνημα πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν Μολδοβλαχία, ἵδιως γιὰ τρεῖς λόγους: Πρῶτο γιατὶ οἱ ἡγεμόνες ἔκει ἦσαν Ἑλληνες. Δεύτερο γιατὶ, σύμφωνα μὲ τὴν ρωσοτουρκικὴ συνθήκη, στὴν Μολδοβλαχία ἔμενε λίγος τουρκικὸς στρατὸς κι αὐτὸς μόνο στὶς πόλεις. Καὶ τοίτο, γιατὶ θ' ἀφηνόταν νὰ ἐννοηθῇ ὅτι τὴν ἐπανάστασι τὴν ὑπεστήγιξε ἡ Ρωσία.

Στὶς 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 δ Ὑψηλάντης μὲ τοὺς ἀδελφούς του Νικόλαο καὶ Γεώργιο καὶ μερικοὺς ἄλλους, ἐπέρασε σὰν ἴδιώτης τὸν Προῦνθο κι ἐπῆγε στὸ Ἰάσιο. Στὶς 24 τοῦ μηνὸς κηρύσσει τὴν ἐπανάστασι καὶ μὲ προκήρυξί του καλεῖ τὸ λαὸ νὰ ἐπαναστατήσῃ. Ἀμέσως χιλιάδες πολεμιστές, Ἑλληνες, Ρουμᾶνοι, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι παρουσιάσθηκαν μὲ ἐνθουσιασμὸ καὶ κατηρτίσθηκαν ἔνοπλα ἐπαναστατικὰ σώματα. Τὴ διοίκησι τῶν σωμάτων αὐτῶν ἀνέλαβαν ἔμπειροι διπλωμάτης, ὅπως δ Φαρμάκης, δ Γεωργάκης Ὀλύμπιος, δ Θανάσης Καρπενησιώτης κι οἱ Ρουμᾶνοι Σάββας καὶ Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκο. Ἀκόμη 500 Ἑλληνες, οἱ περισσότεροι σπουδαστὲς ἀνωτέρων Ἑλληνικῶν σχολῶν Ὁδησσοῦ καὶ Βουκουρεστίου, δλοι τους παιδιά

καλῶν οἰκογενειῶν, ἔφθασαν στὴν Μολδαβία. Οἱ νέοι αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸν Ἱερὸν Λόχον, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Θηβαῖοι κι ἐφοροῦσαν τὴν ἴδια στολὴν. Στὸ κράνος τους ἐγράφονταν οἱ λέξεις: «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Στὶς 27 Φεβρουαρίου δὲ Ὅψηλάντης μὲ τὸ στρατό του πλησιάζει στὸ Βουκουρέστι κι ἔκει ἔπειτα ἀπὸ λίγες ημέρες πληροφορεῖται τὰ ἔξης δυσάρεστα νέα :

α') "Οτι δὲ αὐτοκράτορας Ἀλέξανδρος ἀπεδοκίμασε τὸ κίνημα του καὶ τὸν διέγραψε ἀπὸ τὸ μητρώο τὸν ἀξιωματικῶν του ρωσικοῦ στρατοῦ. β') "Οτι ἐδόθηκε ἄδεια στὸ σουλτᾶνο νὰ μεταφέρῃ στὴν Μολδοβλαχία ὅσο στρατὸν ἥθελε νὰ καταστείη τὴν ἐπανάστασι. Καὶ γ') ὅτι δὲ Πατριάρχης τὸν ἀφώρισε.

"Υστερα ἀπὸ λίγον καιρὸν τρεῖς τουρκικὲς στρατιὲς ὕρμησαν στὴν ἐπαναστατημέτη Μολδοβλαχία κι ἀπὸ τὴν 1 Μαΐου ἀρχισαν σκληρὲς μάχες. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ντόπιους, ἐπειδὴ ἔθεωρησαν τὸ κίνημα Ἑλληνικό, ἐγκατέλειψαν τὸν Ὅψηλάντη κι ἐγύρισαν στὰ σπίτια τους.

Εἰκ. 7. Ἀλέξανδρος Ὅψηλάντης ἀρχηγὸς του ἀγῶνος στὴν Μολδοβλαχία. Ἀπὸ τοὺς Ρουμάνους ἀρχηγοὺς δὲ Σάββας αὐτομόλησε στοὺς Τούρκους. Τὸ Βλαδιμῆρόσκο ποὺ κι αὐτὸς εὗρισκόταν σὲ συνεννόησι μὲ τοὺς Τούρκους, ἐπρόλαβαν οἱ Ἑλληνες καὶ τὸν ἐσκότωσαν.

Μπροστὰ στὸν ἐχθρικὸν δύγκο δὲ Ἀλέξ. Ὅψηλάντης μὲ ὅλο τὸ στρατό του 7.500 ἄνδρες, ὑπεχώρησε στὴν Τυροβίτσα, Β. Δ. τοῦ Βουκουρέστιου. Τουρκικὸ τμῆμα στρατοῦ, ἀπὸ 2000 ἄνδρες, ἔχει διχρωθῆ τότε στὸ κωρὶὸ Δραγατσάνι κι ἐπερίμενε τοὺς Ἑλληνες. Πράγματι οἱ Ἑλληνες ἐκινήθησαν πρὸς τὸ Δραγατσάνι ἀλλ' ἀπὸ τὴν κακοκαιρία ἀργοπόρησαν κι ἐφτασαν κατὰ τμῆματα. Ἡ ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοῦ Δραγατσανίου θὰ ἐγινόταν στὶς 8 Ἰουνίου, οἱ δὲ Τούρκοι βλέποντας νὰ καταφθάνουν διαφορᾶς νέες Ἑλληνικὲς δυνάμεις, δὲν εἶχαν σκοπὸν ν' ἀντισταθοῦν καὶ πολύ.

Στὸ μεταξὺ οἱ Τούρκοι ποὺ εἶχαν διχρωθῆ στὸ Δραγατσάνι, γιὰ στρατηγικοὺς λόγους ἔκαψαν μερικὰ σπίτια. Ο συνταγματάρχης τοῦ ἵππικοῦ Βασ. Καραβιᾶς, βλέποντας τὶς φλόγες ἐνόμισε ὅτι οἱ Τούρκοι

έτοιμαζονταν νὰ φύγουν. Ἀσυγκράτητος δπως ἦταν καὶ χωρὶς νὰ λάβῃ ὥπ' ὅψει του τὴν διαταγὴ τοῦ Ἀλέξ. Ὑψηλάντη, πείθει τὸ διοικητὴ τοῦ Ἱεροῦ Λόχου N. Ὑψηλάντη καὶ ἐπιτίθενται μὲ 500 ἵππεῖς καὶ τὸν Ἱερὸν Λόχον κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Δραγατσανίου. Οἱ Τοῦρκοι μόλις εἶδαν πώς οἱ Ἐλληνες ἤσαν λίγοι, ἐπῆραν θάρρος, ὕρμησαν κατὰ τῶν ἵππεων καὶ τοὺς διέλυσαν. Κατόπιν ἐστράφησαν κατὰ τῶν Ἱερολοχιτῶν καὶ τοὺς ἐκύκλωσαν. Οἱ Ἱερολοχίτες, ἀν καὶ ἀπειροὶ ἀπὸ πόλεμο, ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα θαυμαστὴ καὶ περισσότεροι ἀπὸ 200 ἐσκοτώθηκαν. Ὁ Ἀλέξ. Ὑψηλάντης μὲ τὸν ἄλλο στρατὸν ἐφθάσει ἀργὰ στὴ μάχη καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ σώσῃ λίγους ἄνδρες τοῦ Ἱεροῦ Λόχου.

Μετὰ τὴν μάχη στὸ Δραγατσάνι, ποὺ ἔκφινε τὴν τύχη τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μολδοβλαχία, διελύθηκε σχεδὸν ὅλος ὁ στρατός. Τότε ὁ Ὑψηλάντης ἔφυγε μὲ τοὺς ἀδελφούς του καὶ μερικοὺς ἄλλους στὴν Αὐστρία, μὲ πρόγραμμα νὰ κατεβῇ στὴν Ηελοπόννησο. Οἱ Αὐστριακοὶ ὅμως τὸν ἐπιασαν καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἔχαν μὲ αὐτοὺς καλές σχέσεις, τὸν ἐφυλάκισαν στὸ φρούριο Μούγκατς τῆς Ούγγαριας στὶς 14 Ἰουνίου τοῦ 1821. Ἐκεῖ δὲ Ὑψηλάντης ἔμεινε κλεισμένος ὡς τὸ 1827, διότε μὲ ἐνέργειες τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας ἀπεψυλακίσθηκε. Κατόπιν ἐπῆγε στὴ Βιέννη κι ἔκει ἐπέθηνε ἀπὸ τὶς κακουχίες τῆς φυλακῆς.

Ἄς γυρίσωμε τῷρα στὴ Μολδοβλαχία. Οἱ Ἐλληνες ὁπλισκηγοὶ ἔκει συνέχισαν τὸν ἀγῶνα καὶ μετὰ τὴν ἀναχώρησι τοῦ Ὑψηλάντη. Ἄπ' αὐτοὺς δὲ Καρπενησιώτης ἐκυκλώθηκε μὲ τὸ σῶμα του ἀπὸ 6000 Τούρκους στὸ χωρὶς Σκουλένι. Ἐκεῖ ἐπολέμησαν ὥσπου ἔπεσαν ὅλοι κι ἐλάχιστοι ἐπέρασαν κολυμπώντας στὸν Προοῦθο γιὰ τὴ Ρωσία. Ὁ Ὀλύμπιος μὲ τὸ Φαρμάκη ἐκλείσθηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ Σέκου, ἀλλ' ἔφτασε πολὺς ἔχθροικὸς στρατὸς καὶ τοὺς ἐκύκλωσε. Ἡταν 8 Σεπτεμβρίου. Ὁ Ὀλύμπιος μὲ 11 πιστοὺς συντρόφους, ἀνέβηκε στὸ κωδωνοστάτιο κι ἀπὸ ἔκει ἐκτυποῦσε τοὺς Τούρκους. Ἄμα ὅμως εἶδε πώς ἐμπῆκαν μέσα ἀρκετοὶ Τοῦρκοι καὶ δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ σωθῇ ἔβαλε φωτιὰ σ' ἓνα βαρέλι μὲ μπαρούτι κι ἀνετινάχθηκαν ὅλοι στὸν ἀέρα.

Οἱ Φαρμάκης, ποὺ ἦταν κλεισμένος κάτω στὸ μοναστήρι, ἀντιστάθηκε 11 ἡμέρες καὶ κατόπιν ἔσωσε τὰ πολεμοφόδια. Ἔτσι ἀναγκάσθηκε νὰ παραδοθῇ, ἀφοῦ τοῦ ὑπεσχέθηκαν πώς κανεὶς δὲν θὰ πειραζθῇ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως μετὰ τὴν παράδοσι δὲν ἐκράτησαν τὸ λόγο τους κι ἔσφαξαν ὅλους τοὺς ἄνδρες του. Αὐτὸν τὸν ἐστειλαν στὴν

Κωνσταντινούπολι κι ἐκεῖ ἐπειτα ἀπὸ πολλὰ βασανιστήρια τὸν ἀποκεφάλισαν.

Μολονότι τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντη ἐκφάτησε μόνο ἑπτὰ μῆνες, ἡμιποροῦμε νὰ ποῦμε πώς ὠφέλησε τὴν ἐπανάστασι τοῦ Εἰκοσιένα γιὰ δυὸ κυρίως λόγους: α) Γιατὶ συγκεντρώθηκε στὴ Μολδοβλαχία πολὺς τουρκικὸς στρατός, ἐπειδὴ πάντοτε ὑποπτεύονταν τὴν Ρωσία. Καὶ β') ἔδωκε θάρρος στοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπαναστατήσουν στὴ νότιο Ἑλλάδα.

2. Ἐπανάστασις στὴν Πελοπόννησο

‘Απ’ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἥ Πελοπόννησος συνεκέντρωνε τότε πολλὰ πλεονεκτήματα γιὰ ν’ ἀρχίσῃ ἐκεῖ ἥ ἐπανάστασις. Πρῶτα, γιατὶ εἶναι νησὶ καὶ προστατεύοταν ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στόλο. Πρὸς τὸ μέρος τοῦ Ἱσθμοῦ εἶναι τὰ Γεράνεια ὅρη. Δεύτερο οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἦσαν Ἕλληνες. Τοίτο εἶχε πολλοὺς καπεταναίους γιὰ ἀρχηγούς, ὅλοι μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας κι ἐπὶ πλέον τὴ Μάνη ἐλεύθεροι. Καὶ τέταρτο, ὁ περισσότερος τουρκικὸς στρατὸς μὲ τὸν Χουρσίτ ἔλειπαν στὴν Ἡπειρο, ὅπου ἐπολεμοῦσαν τὸν Ἀλῆ πασᾶ.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1821 ἔφτασε στὴν Πελοπόννησο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Ὑψηλάντη ὁ Γεωγόριος Δικαῖος ἥ Παπαφλέσσας, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ θεομὸς πατριώτης νὰ ἐτοιμάσῃ τὸ λαὸ γιὰ τὸν ἀγῶνα. Ὁ Παπαφλέσσας — ἔτσι θὰ τὸν λέμε ἀπ’ ἐδῶ καὶ πέρα — ἦταν Μεσσήνιος. Ἄμα ἔγινε διάκος, ἐπῆγε στὴν Κωνσταντινούπολι κι ἔγινε ἀρχιμανδρίτης. Κατόπιν ἦταν ἀπὸ τὰ καλύτερα στελέχη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ τελευταῖα τὸν συναντοῦμε στὴν Πελοπόννησο. Ὁπου ἐπερνοῦσε ἐμίλοῦσε μὲ πάθος γιὰ τὸν ἀγῶνα κι ἔδινε νὰ καταλάβουν πώς μόλις θ’ ἀρχίζε ἥ ἐπανάστασις, ἥ Ρωσία θὰ ἐκήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐλευθερωθοῦν.

‘Άλλο σπουδαῖο γεγονός ἦταν ἥ ἀφιξις τοῦ Κολοκοτρώνη στὴ Μάνη. Ἡ εἰδησις πώς ἤρθε ὁ Κολοκοτρώνης, ἐνεθουσίασε ὅλους γιατὶ ἐπίστευαν πώς χωρὶς αὐτὸν δὲ θὰ ἔγινούταν ἐπανάστασις.

Σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες ποὺ ἔστειλε ὁ Ὑψηλάντης, ἥ ἐπανάστασις θ’ ἀρχίζε στὶς 25 Μαρτίου γιὰ νὰ συμπέσῃ μὲ τὸν Εὐαγγελισμὸ τῆς Θεοτόκου· ἀλλὰ μερικά γεγονότα συνετέλεσαν ν’ ἀρχίσῃ ἐνωρίτερα. Ἀς ἴδοῦμε τὰ γεγονότα αὐτά:

‘Ο Παπαφλέσσας περιοδεύοντας ἔφθασε στὴ Βοστίτσα (τὸ σημερινὸ Αἴγιο) κι ἐδημιούργηκε ἐκεῖ μεγάλος θόρυβος γύρω ἀπὸ τὴν ἐπανάστασι. Αὕτη ὅμως ἀνησύχησε τοὺς προκρίτους τῆς Ἀχαΐας,

γιατὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ τὸ μάθουν οἱ Τοῦρκοι. "Εκαμαν λοιπὸν μυστικὴ σύσκεψι στὴ Βοστίτσα γιὰ ν' ἀκούσουν τὸν Παπαφλέσσα καὶ νὰ ἰδοῦν τί πρέπει νὰ κάνουν. Στὴ σύσκεψι ἐκείνη ἀμφέβαλαν γιὰ τὰ ὅσα εἶπεν ὁ Παπαφλέσσας κι ἀπεφάσισαν ν' ἀναβληθῇ γιὰ λίγον καιρὸν ἥ ἐπανάστασις, νὰ πάρουν ὁδηγίες ἀπὸ τὸν 'Υψηλάντη.

Τὴ σύσκεψι τῆς Βοστίτσας ἔμαθε ὁ Τοῦρκος διοικητὴς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειδὴ εἶχε πληροφορίες κι ἀπὸ ἄλλα μέρη ὅτι οἱ "Ἐλληνες ἐτοιμάζονται νὰ ἐπαναστατήσουν, ἐκάλεσε στὴν Τρίπολι τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς προεστοὺς τῆς Πελοποννήσου νὰ συσκεφθοῦν τάχα γιὰ σπόνδαια ζητήματα. Στὴν πραγματικότητα ὅμως νὰ τοὺς ἔχῃ στὴ διάθεσί του, γιατὶ δῆλοι αὐτοὶ θὰ ἤσαν ἀρχηγοὶ στὴν ἐπανάστασι. Οἱ πρόκριτοι Ἀχαΐας εἰδοποιήθηκαν πὼς κινδυνεύουν καὶ δέν ἐπῆγαν στὴν Τρίπολι. Συγκεντρώθηκαν λοιπὸν στὴν 'Αγία Λαύρα στὶς 10 Μαρτίου κι ἀπὸ τὶς τελευταῖς πληροφορίες ποὺ εἶχαν, διεπιστώθηκε πὼς ἥ ἐπανάστασις θὰ ἐγινόταν ὁπωσδήποτε. Κατόπιν ἐσκορπίσθηκαν στὰ χωρὶ γιὰ νὰ κάμουν στρατολογία.

Στὶς 16 Μαρτίου ὁ Νικόλαος Σολιώτης ἀπὸ χωρὶ Σόλο τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Παπαφλέσσα, ἵσως κατὰ διαταγὴ τοῦ τελευταίου γιὰ νὰ ἐκβιάσῃ τὰ πράγματα, ἔχοντας πληροφορίες πὼς οἱ Τοῦρκοι Τριπολιτσιῶτες θὰ ἐπερνοῦσαν ἀπὸ τὸ χωρὶ του μὲ γράμματα γιὰ τὸ Χουρσίτ, ἐφύλαξε μὲ ἐννιὰ ἄλλους συγχωριανούς του στὴ θέσι «Πόρτες Ἀγριδίου» καὶ τοὺς ἐσκότωσε. Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ ἔγινε ἀφορμὴ νὰ ἐπαναστατήσουν οἱ προεστοὶ τῶν Καλαβρύτων Ζαΐμης, Φωτήλας, Χαραλάμπης, Πετμεζαῖοι καὶ ἄλλοι καὶ στὶς 21 Μαρτίου κατέλαβαν τὰ Καλάβρυτα.

Στὶς 22 Μαρτίου ὁ ἡγεμόνας τῆς Μάνης Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης κατέβηκε ἀπὸ τὸν Ταῦγετο μὲ κίλιους Μανιάτες—μαζὶ τοὺς ἥταν κι ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸ Νικηταρᾶ—καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα ἐμπῆκαν στὴν Καλαμάτα. Οἱ Καλαματιανοὶ ἐχύθηκαν τότε στοὺς δρόμους καὶ ἐδέχθηκαν τοὺς ἐλευθερωτὲς μὲ δάκρυα. Εὐτυχῶς οἱ Τοῦρκοι παρεδόθηκαν ἀμέσως κι ἔτσι δὲν ἐχύθηκε πολὺ αἷμα.

Στὶς 25 Μαρτίου ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ὕστερα ἀπὸ τὴ λειτουργία στὸ μοναστήρι τῆς Ἀγίας Λαύρας ὑψώσε τὴ σημαία καὶ ἐκήρυξε πλέον ἐπίσημα τὴν ἐπανάστασι, ὅπως εἶχε κανονισθῆ.

Μετὰ τὴν Ἀχαΐα καὶ τὴ Μεσσηνία ἥ ἐπανάστασις ἀπλώθηκε σὲ δῆλη τὴν Πελοπόννησο. Σύνθημα γιὰ τὴν ἔξέγερσι εἶχαν τὶς φωτιὲς

ποὺ ἐφούντωναν ἀπὸ βουνὸ σὲ βουνό. Τὴν Πελοπόννησο ἀκολούθησαν, δπως θὰ ἵδοῦμε, γρήγορα ἡ Στερεά, ἡ Θεσσαλία, ἡ Ἡπειρος, ἡ Κορήτη, ἡ Μακεδονία καὶ τὰ νησιά.

3. Σφαγὴ τῶν Χριστιανῶν.

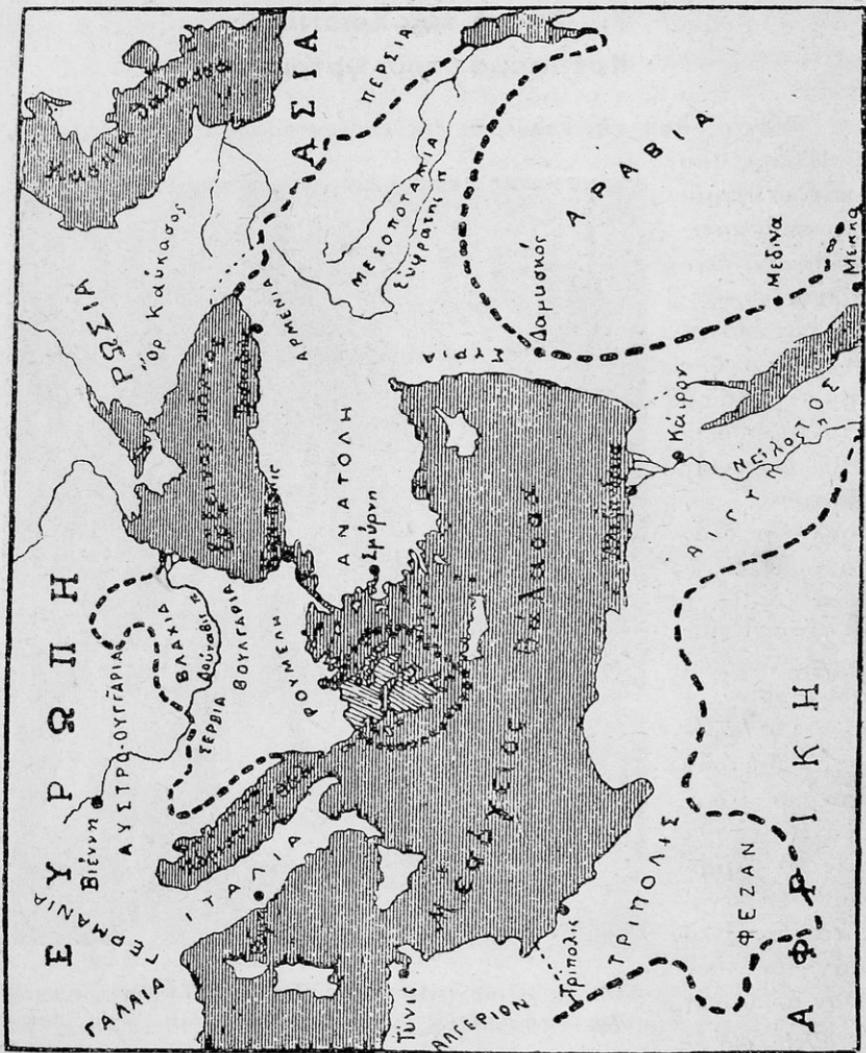
Κρέμασμα τοῦ Πατριάρχη

“Υστερὸς ἀπὸ τὴν ἐκδήλωσι τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Μολδοβλαχία, ἡ Πύλη, ἀπὸ μυστικὰ ἔγγραφα ποὺ κατεσχέθηκαν, ἀνεκάλυψε τὸ σχέδιο τῆς ἐπαναστάσεως σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ νὰ προληφθῇ ἡ γενικὴ ἑξέγερσις, ὁ σουλτᾶνος Μαχμούτ ὁ Β' ἐδωκε διαταγὴ νὰ γίνουν ὅμαδικὲς σφαγὲς τῶν χριστιανῶν. Οἱ σφαγές ἀρχισαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολι στὶς 24 Μαρτίου—τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἦσαν ἀκόμη η γνωστὰ—καὶ ἐσφάγησαν ὡς 30.000 Ἑλληνες. Τότε ἀποκεφαλίσθηκε ὁ μεγάλος Διερμηνέας τῆς Πύλης Κωνσταντῖνος Μουρούζης, ὁ συνοδικὸς Διονύσιος Καλλιάρχης μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ πολλοὶ ἐπίση-

Εἰκ. 8. ‘Ο ἀρχιεπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς εὐλογεῖ τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Ἀγία Λαύρα σφάγησαν ὡς 30.000 Ἑλληνες. Τότε ἀποκεφαλίσθηκε ὁ μεγάλος Διερμηνέας τῆς Πύλης Κωνσταντῖνος Μουρούζης, ὁ συνοδικὸς Διονύσιος Καλλιάρχης μητροπολίτης Ἐφέσου καὶ πολλοὶ ἐπίση-

μοι Φαναριώτες. Ταυτόχρονα έγίνηκαν σφαγές στή Σμύρνη, Κυδωνίες, "Εφεσο, Ρόδο, Άδριανούπολι, Θεσσαλονίκη και σ' άλλα μέρη με πολλές χιλιάδες θύματα.

"Αμα ὅμως ἔφθασε στὴν πρωτεύουσα ἡ εἰδησις πὼς ἐπαναστάτησε ἡ Πελοπόννησος, ὁ σουλτᾶνος γιὰ νὰ τρομοκρατήσῃ τοὺς "Ελλη-

νες ἀπεφάσισε νὰ θανατώσῃ τὸν Πατριάρχη Γεωγόριο τὸν Ε΄ Γιὰ πρόφασι ἐπῆρε ὅτι ἦταν συμπολίτης τοῦ Γερμανοῦ κι εὑρισκόταν σὲ συνεννόησι μὲ αὐτόν.

Ο Γεωγόριος εἶχε γεννηθῆ στὴ Δημητσάνα, τὸ 1745 κι ἀπὸ μικρὸς ἐπῆγε στὴ Σμύρνη κοντὰ σ' ἓνα θεῖο του κληρικό. Ἐκεῖ ἐμορφώθηκε στὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή, ἐσπούδασε θεολογία καὶ φιλοσοφία στὴν Πάτμιο Σχολὴ κι ὑστερὸς ἀπὸ κάμποσα χρόνια ἔχεισθαι τὸν Ημέρην Μητροπολίτης Σμύρνης. Τὸ 1797 ἔγινε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

Τὴν ἀπόφασι τοῦ σουλτάνου γιὰ τὸν Πατριάρχη ἔμαθαν μερικοὶ ἐπίσημοι Ἑλληνες καὶ τὸν συνεβούλευσαν νὰ φύγη. Ἐκεῖνος διμως ἀρνήθηκε καὶ τοὺς εἶπε: «Μὴ μὲ ἀναγκάζετε νὰ φύγω. Εἶμαι Πατριάρχης κι ἡ θέσις μου εἶναι κοντὰ στὸ ποίμνιο μου. Ἀν φύγω, θὰ ἔξαγοι ωθοῦν περισσότερο οἱ Τοῦρκοι, ἐνῶ ἂν μείνω μὲ τὸ θάνατό μου θὰ φανατισθῇ ὁ λαός μας καὶ θὰ πολεμήσῃ μὲ λύσσα τὸν τύραννο». Κι ἔμεινε...

Στὶς 10 Ἀπριλίου, ἀνήμερα τοῦ Πάσχα, ὁ Γεωγόριος ἐλειτούργησε γιὰ τελευταία φορὰ στὸ ναὸ τοῦ Πατριαρχείου. Μόλις ἐτελείωσε ἡ λειτουργία, ἔμπηκαν μέσα ἀνώτεροι ὑπάλληλοι Τοῦρκοι καὶ τοῦ ἐδιάβασαν τὴ διαταγὴ πῶς κηρύσσεται ἔκπτωτος ἀπὸ Πατριάρχης. Κατόπιν τὸν ἔπιασαν οἱ δῆμοι καὶ τὸν κρέμασαν στὴ μεσαία πύλη τοῦ Πατριαρχείου. Ἀπὸ τότε ἡ πύλη ἔκεινη μένει κλειστή. Στὸ μέρος ἔκεινο ἔμεινε κρεμασμένος ὡς τὴν Τρίτη τοῦ Πάσχα. Τὴν ἄλλη ἡμέρα κατέβασαν τὸ πτῶμα του καὶ τὸ παρέδωσαν στοὺς Ἐβραίους. Οἱ Ἐβραῖοι ἔδεσαν τὸ πτῶμα μὲ ἓνα σχοινί, τὸ ἐπέροιασαν τραβώντας ἀλλούς τοὺς βρωμεροὺς δύομοντος τῆς «Πόλης» κι ἔφθασαν στὴν παραλία. Κατόπιν ἔδεσαν στὸ λαιμὸ μιὰ πέτρα, τὸ ἔροιξαν στὴ θάλασσα κι ἔβούλιαξε.

Ἐπειτα ἀπὸ τρεῖς ἡμέρες τὸ πτῶμα ἀνέβηκε στὴν ἐπιφάνεια κι ἡ πέτρα ἐκτύπησε στὸ πλευρὸ ἐνὸς ἐλληνικοῦ πλοίου, ποὺ κατὰ σύμπτωσι εἶχε ἀράξει ἔκει κοντά. Μολονότι ἦταν νύκτα, ὁ πλοίαρχος, ποὺ ἐλεγόταν Σκλάβος ἀπὸ τὴν Κεφαλληνία, τὸ ἔγγνωρισε. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ τὸ ἀνέβασε στὸ πλοῖο καὶ τὸ ἐπῆγε στὴν Ὁδησσό, ὅπου τὸ ἔθαψαν μὲ μεγάλες τιμές.

Τὸ 1871, ποὺ ἔωρατάσθηκε στὴν Ἑλλάδα ἡ πεντηκονταετηρίδα τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ κόκκαλα τοῦ Πατριάρχη μετεφέρθηκαν στὴν Ἀθήνα καὶ τὰ ἔθαψαν μέσα στὴ Μητρόπολι. Ἀργότερα ἡ πατρίδα μας ἔστησε τὸ ἄγαλμα τοῦ σεβαστοῦ ἱεράρχη μπροστὰ στὸ Πανεπιστήμιο.

“Οπως είχε πή δ Πατριάρχης πρὶν πιαστῆ, ἔτσι κι ἔγινε. Ο θάνατός του ἀντὶ νὰ φοβίση τοὺς Ἐλληνες, δπως ἐνόμισε δ σουλτᾶνος, τοὺς ἐφανάτισε περισσότερο. Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὸ δέποκαλέσε τὴ συμπάθεια ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης γιὰ τὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα.

4. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης

Ἄπὸ τὶς πρῶτες ἡμέρες τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Πελοπόννησο, οἱ Ἐλληνες συνάντησαν μεγάλα ἐμπόδια. Ἐνῶ εἶχαν νὰ κάμουν μὲ μιὰ πανίσχυρη ἀντοκαραοία, ἐκεῖνοι διέθεταν μόνο ἄτακτα μπουλούκια πολεμιστῶν, χωρὶς ὅπλα οἱ περισσότεροι. Χρήματα νὰ προμηθευτοῦν πολεμοφόδια, δὲν εἶχαν. Μοναδικὸς στρατός τῶνς ἦταν οἱ κλέφτες γιατὶ εἶχαν αὐτοὶ ὅπλα κι ἥσαν συνηθίσμενοι στὸν πόλεμο. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κλεφτῶν ἥσαν ἀτρόμητοι κι ἀποφασισμένοι νὰ θυσιάσουν κι σύνῃ τὴ ζωὴ τους γιατὶ εἶχαν ἐπίγνωσι τῆς ἱερότητας τοῦ ἀγώνα. Σπουδαιότεροι ἀπὸ τοὺς καπεταναίους ἥσαν οἱ Πετμεζαῖοι ἀπὸ τὰ Καλάβρυτα, οἱ Ζαϊμαῖοι ἀπὸ τὴν Κερπινὴ τῶν Καλαβρύτων, δ Ἀνδρέας Λόντος ἀπὸ τὴν Βοστίτσα, οἱ Νοταραῖοι ἀπὸ τὴν Κόρινθο, οἱ Δηλιγιανναῖοι ἀπὸ τὰ Λαγκάδια, δ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης ἀπὸ τὴ Μάνη, δ Τζανέτος Χριστόπουλος κι δ Παναγιώτης Ντούφας ἀπὸ τὴν Ὄλυμπια καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ίκανώτερος ὅμως ἀπ' ὅλους, ἡ ψυχὴ τῆς ἐπαναστάσεως, ἦταν ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, δ ἀγαπητὸς σ' ὅλους Γέρος τοῦ Μωριᾶ. Ἡταν παιδὶ τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη κι ἐγεννήθηκε στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1770, κάτω ἀπὸ ἔνα δένδρο ἐνὸς βουνοῦ τῆς Μεσσηνίας. Ἀπὸ πάππου πρὸς πάππο οἱ Κολοκοτρωναῖοι ἔζοῦσαν μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέοι. Μόνο ἀπὸ τὸ 1770 ὡς τὸ 1821 ἐφορεύθησαν 70 Κολοκοτρωναῖοι κι ἡ λαϊκὴ μοῦσα ἀποθανάτισε τὴν ἀνδρεία τους μὲ τὰ γνωστὰ δημιοτικὰ τραγούδια. Ἰδιαίτερα τὸ 1779 ἐφορεύθη δ Κωνστ. Κολοκοτρώνης κι ἔμειναν ὁ μικρὸς Θεόδωρος μὲ τὴ μάνα του καὶ τὴν ἀδελφή του. Κατόπιν δ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἀκολούθησε τὰ παλληκάρια τοῦ πατέρα του καὶ σὲ ἡλικία 15 χρονῶν ἔγινε καπετάνιος τους. Οἱ Τούρκοι ἀρχισαν τότε ἀγριο διωγμὸ κατὰ τοῦ νέου καπετάνιου καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ μετακινῆται διαρκῶς. Ἔτσι ἔμαθε δλα τὰ μονοπάτια, δλες τὶς σπηλιὲς κι δλα τὰ στρατηγικὰ σημεῖα τῆς Πελοποννήσου, τοὺς τοῦ χρειάστηκαν ἀργότερα στὴν ἐπανάστασι. Στὸ τέλος ἐπειδὴ ἐκινδύνευε ἡ ζωὴ του, ἔφυγε μὲ τὰ δυὸ παλληκάρια ποὺ τοῦ ἀπέμειναν καὶ ἐπῆγε στὴ Ζάκυνθο. Ἐκεῖ κατατάχθηκε στὸν ἄγ-

γλικὸ στρατό, διακρίθηκε σὲ πολλές μάχες πολεμώντας τοὺς Γάλλους κι ἔφθασε ὡς τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχου. Γι αὐτὸ σ' ὅλη τὴν ἐπανάστασι ἐφορούσε τὴν περικεφαλαία τοῦ ἀγγλικοῦ στρατοῦ.

Πρὸιν ἀρχίση ή ἐπανάστασις, δι Κολοκοτρώνης ἐπῆρε γράμμα ἀπὸ τὸν Ὅψηλάντη καὶ ἐπέρασε στὴ Μάνη. Μαζί του ἦταν κι ὁ ἀνεψιός του Νικηταράς. Στὴ Μάνη δι Κολοκοτρώνης εὑρῆκε τὸν Πετρόμπεη, τὸν Ἀναγνωσταρᾶ καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς καὶ στὶς 23 Μαρτίου, ὅπως ἐμάθαμε, ἐμπῆκαν στὴν Καλαμάτα.

Ο Κολοκοτρώνης εἶχε ἔξοχη ἐμφάνισι καὶ μεγάλη εὐφυΐα. Τὸ κεφάλι του ἦταν μικρὸ μὲ μακριὰ μαλλιά, τὸ μέτωπο πλατὺ καὶ τὰ μάτια ζωηρὰ μὲ βλέμμα διαπεδαστικό. Ἡ ἀλύγιστη ἐπιμονή του, ἥ βροντερὴ φωνή, ἥ περικεφαλαία ποὺ ἐθύμιζε τὸν ἀρχαίοντος ἥρωες, δλα αὐτὰ μεγάλωναν τὴν ἐπιβολή του. Γράμματα ἦξερε λίγα ἀλλ' ἐγνώριζε καλὰ τὴν ἀρχαία ἴστορία τῆς Ἑλλάδας. Τὸ κυριώτερο, ἦταν γεννημένος ἀπὸ τὴ φύσι γιὰ στρατηγός. Σ' αὐτὰ πρόπει νὰ προσθέσωμε καὶ τὴ μεγάλη πίστι του πώς ἥ Ἑλλάδα θὰ ἔγινοταν ἐλεύθερη. Γι αὐτὸ συχνὰ ἔλεγε: «Ο Θεὸς ὑπέγραψε τὴν ἐλευθερία τῆς Ἑλλάδας καὶ δὲ θὰ πάρῃ πίσω τὴν ὑπογραφή του».

Εἰκ. 10. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
Αρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου
στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821

5. Τὸ πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη

Αματ ἐλευθερώθηκε ἥ Καλαμάτα, δι Κολοκοτρώνης ἐπῆρε 150 Μανιάτες καὶ ἐπῆγε κοντὰ στὴν Καρύταινα. Ἄργοτερα ἐπῆγαν ἔκει δι Πετρόμπεης μὲ τὸν Παπαφλέσσα καὶ ἄλλους ἀρχηγούς, ἐμάζεψαν στρατὸ καὶ πολιόρκησαν τὴν Καρύταινα. Στὸ φρούριό της εἶχαν κλεισθῆ κι οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸ φανάρι τῆς Ὁλυμπίας. "Αμα ὅμως ἐφάνηκε τουρκικὸς στρατὸς νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὴν Τούρκοι, οἱ Ἑλληνες ἐσκορπίσθηκαν." Εμειναν μόνον οἱ ἀρχηγοὶ μὲ λίγους ἄνδρες.

Στὸ συμβούλιο ποὺ ἔκαναν οἱ ἀρχηγοί, δι Κολοκοτρώνης ἀνέπτυξε τὸ σχέδιό του ὃτι ἔπειτε νὰ καταληφθῇ ἥ Τούρκοις γιὰ νὰ παρα-

λύση ή τουρκική ἀντίστασις. Ἐκεῖ ἔμενε δὲ Τοῦρκος διοικητὴς μὲ τοὺς ἐπισήμους Τούρκους τοῦ Μωριᾶ καὶ δὲ περισσότερος στρατὸς ἔλειπε μὲ τὸν Χουρσίτ στὴν Ἡπειρο. Ἀν λοιπὸν ἔπεφτε ἡ Τούρπολις οἱ Ἑλληνες θὰ ἔπαιρον ἀφθονο πολεμικὸν ὑλικὸν καὶ θὰ ἀναθαρροῦσσαν.

Οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ μολονότι ἥσαν παλληκάρια καὶ καλοὶ πατριῶτες, δὲν εἶχαν τὴν ἀπαιτούμενη στρατηγικὴν ἴκανότητα νὰ νοιώσουν τὰ πλεονεκτήματα ποὺ θὰ εἶχαν ἀπὸ τὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη. Γι αὐτὸ δὲ συνεφώνησαν καὶ ἀποφάσισαν νὰ γυρίσουν στὴ Μεσσηνία. Ὁ Κολοκοτρώνης, βλέποντας τὴν ἐπιμονή τους νὰ φύγουν, τοὺς εἶπε: «Ἀν θέλετε ἐσεῖς τραβᾶτε. Ἐγὼ θὰ μείνω δῶ ποὺ τὰ βουνά καὶ τὰ θεριὰ μὲ γνωρίζουν. Κάλλιο νὰ μὲ φᾶν αὐτά». Ὁ Παπαφλέσσας λέει τότε σ' ἔνα στρατιώτη νὰ μείνῃ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ μὴν τὸν φᾶνε οἱ λύκοι. Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἐδέχθηκε καὶ ἔμεινε μόνος. Τοὺς παρακολούθησε μὲ τὸ μάτι ὕσπου ἔχαμηκαν καὶ ὕστερα κατέβηκε στὸ δρόμο. Ἐκεῖ ἦταν ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας τῆς Χρυσούβιτσιώτισσας καὶ ἐμπήκη μέσα. Γονάτισε μὲ εὐλάβεια μπροστὰ στὴν εἰκόνα τῆς Μεγαλόχαρης καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ δώσῃ θάρρος στοὺς Ἑλληνες. Ἐπειτα ἐβγῆκε ἔξω, καβάλησε τὸ ἄλογό του καὶ ἐτράβηξε γιὰ τὴν Πιάνα. Στὸ δρόμο ἀπάντησε τὸν ἔξαδελφό του, τὸν Ἀντώνη Κολοκοτρώνη μὲ ἐπτὰ ἀνιψιδιά του καὶ ἔγιναν ὅλοι ἐννιά. Καὶ μὲ τὸ ἄλογό του δέκα. Στὴν Πιάνα ενῷκαν τὰ σπίτια ἔρημα γιατὶ οἱ χωρικοὶ εἶχαν φύγει. Ἀπὸ κεῖ ἐτράβηξαν στὴν Ἀλωνίσταιτα, ποὺ τὴν βρῆκαν καὶ αὐτὴν ἔρημη. Ὁ Κολοκοτρώνης ρίχνει τότε μιὰ ντουφεκιὰ καὶ ἥρθαν κοντά του 20 Ἀλωνισταινιῶτες. Αὐτοὺς τοὺς ἐσκόρπισε στὰ γύρω χωριά, ἐμαζεύτηκαν 300 ἄνδρες κι ὅλοι αὐτοὶ μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τοὺς συντρόφους του, ἐγύρισαν στὴν Πιάνα.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἥρθαν ἔκει δὲ Πετρόμπετης μὲ τὸν Παπαφλέσσα καὶ ἀρχισε γενικὴ στρατολογία. Ἐμαζεύτηκαν ὡς 2.500. Κατόπιν ἐπειδὴ δὲν εὑρισκαν εύκολο νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῆς Τριπόλεως, ἔπιασαν ὅλα τὰ χωριά καὶ τὰ στενά ποὺ εἶναι γύρω καὶ ἔκλεισαν ὅλες τὶς συγκοινωνίες νὰ μὴ μποροῦν οἱ Τούρκοι νὰ μπάζουν τροφές στὴν Τρίπολι. Γιὰ πρώτη φορὰ ἐμαζεύτηκαν γύρω στὴν Τρίπολι τόσοι καπεταναῖοι, ἀπὸ τὴν Μάνη, ἀπὸ τὴν Μεσσηνία, ἀπὸ τὴν Ὀλυμπία, ἀπὸ τὴν Γορτυνία, ἀπὸ τὴν Ἀχαΐα, περισσότεροι ἀπὸ 30. Ἀρχιστράτηγο ἀκόμη δὲν εἶχαν δρίσει. Ὡς τόσο σιωπηλὰ εἶχε ἀναγνωρισθῆ δὲ Κολοκοτρώνης καὶ ἔστησε τὸ στρατηγεῖο του, στὸ Χρυσοβίτσι.

6. Ήρωική νίκη τῶν Ἑλλήνων στὸ Βαλτέτσι

Ο Χουρσίτ ποὺ ἐπολεμοῦσε στὴν Ἡπειρο κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, μόλις ἔμαθε τὴν ἐπανάστασι στὴν Πελοπόνησο ἔστειλε ἔκει 3500 Ἀρβανίτες μὲ ἀρχηγὸ τὸ Μουσταφάμπεη νὰ κτυπήσουν τοὺς ἐπαναστάτες. Ο Μουσταφάμπεης κατεβαίνοντας στὸ Μεσολόγγι ἐπέρασε μὲ πλοῖα στὴν Πάτρα καὶ διέλυσε τὴν πολιορκία τοῦ φρουρίου. Κατόπιν ἐπῆγε στὴν Κόρινθο, ἐσκόρπισε κι ἔκει τοὺς Ἑλληνες, ποὺ εἶχαν ἀποκλείσει τὴν Ἀρδοκόρινθο, κατέβηκε στὸ Ἀργος, στὸ Ναύπλιο καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ Μαίου ἔφτασε στὴν Τρίπολι.

Στὶς 12 Μαΐου δ Μουσταφάμπεης μὲ 8000 στρατὸ καὶ 2 κανόνια ἐβγῆκε ἔξω ἀπὸ τὴν Τρίπολι μὲ κατεύθυνσι πρὸς τὸ Βαλτέτσι, ποὺ τὸ ἐκρατοῦσαν 850 Μανιᾶτες ὑπὸ τὲν Κυριακούλη Μαυρομιχάλη. Νομίζοντας πῶς θὰ διαλύσῃ τοὺς Ἑλληνες, ὅπως ἔκανε κι ἀλλοῦ, ὥρμησε μὲ θάρρος ἀλλὰ οἱ Μανιᾶτες ἦσαν ἀλγίστοι. Οἱ Τοῦρκοι προχωροῦσαν ἀκάλυπτοι κι εἶχαν μεγάλη φθορά. Στὴν πιὸ κρίσιμη ὥρα τῆς μάχης φθάνει δ Κολοκοτρώνης μὲ 800 ἄνδρες καὶ φωνάζει μὲ τὴ βροντερὴ φωνή του: «Ποῦ θὰ μοῦ πῆτε παλιότουρκοι, θὰ σᾶς ψήσω ζωντανούς, Είμαι δ Κολοκοτρώνης». Κι ἐρρίχθηκε κι αὐτὸς στὸν ἀγῶνα.

Τὴν ἄλλη ἡμέρα φθάνει δ Πλαπούτας ἀπὸ τὴν Πιάνα. Οἱ Ἑλληνες τώρα παίρονουν θάρρος. Μὲ γυμνὰ τὰ γιαταγάνια βγαίνουν ἀπὸ τὰ ὅχυρωματα κι ὅρμοῦν κατὰ τοῦ ἔχθροῦ. Κατὰ μέτωπο κτυποῦν οἱ Μανιᾶτες κι ἀπὸ τὰ πλάγια δ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Πλαπούτα. Στὸ τέλος οἱ Τοῦρκοι ὑποχρώησαν μ' ἀταξία πρὸς τὴν Τρίπολι κι ἀφησαν στὸ πεδίο τῆς μάχης δυὸ κανόνια κι ἀφθονο ὑλικό.

Η νίκη τῶν Ἑλλήνων στὸ Βαλτέτσι εἶχε μεγάλη ἐπίδρασι στὸν ἀγῶνα, γιατὶ ἐπῆραν θάρρος οἱ Ἑλληνες, ἔπεσαν στὰ χέρια τοὺς πολλὰ ὅπλα κι ὠπλίσθηκαν καλύτερα. Ἐνῶ πρῶτα ἔφευγαν ἄμα ἐβλεπαν Τούρκους, τώρα ἐρωτοῦσαν ποὺ εἶναι οἱ Τοῦρκοι νὰ πᾶνε νὰ τοὺς πολεμήσουν.

Μάχη στὰ Βέρβαινα καὶ στὰ Δολιανά. Υστερα ἀπὸ ὅκτὼ ἡμέρες δ Μουσταφάμπεης γιὰ νὰ βγάλῃ τὴν ντροπή, ἔστειλε στρατὸ νὰ κτυπήσῃ τοὺς Ἑλληνες, ποὺ εἶχαν πιάσει τὰ Βέρβαινα καὶ τὰ Δολιανά, χωριὰ στὶς ὑπωρεῖες τοῦ Πάρνωνα. Στὰ Βέρβαινα ἦσαν ἀρκετοὶ Ἑλληνες κι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους. Στὰ Δολιανὰ ὅμως ἦσαν ὡς 150 ἄνδρες μὲ τὸ Νικήτα Σταματελόπουλο ἢ Νικηταρᾶ. Μολαταῦτα ἐκράτησαν τὶς θέσεις τους ὅλη τὴν ἡμέρα. Κατόπιν φθάνουν ἔκει οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τὰ Βέρβαινα, δρμοῦν ὅλοι μαζί, νικοῦν καὶ κυνηγοῦν τοὺς Τούρ-

κους ώς έξω άπό τὴν Τρίπολι. Περισσότερους Τούρκους ἐσκότωσε δικηγαρᾶς κι ἀπὸ τότε τὸν ἔλεγαν δλοι τιμητικά: Τουρκοφάγο.

7. Οἱ Ἑλληνὲς παῖργουν τὴν Τρίπολι

Ἐπειτα ἀπὸ τὶς νίκες οἱ Ἑλληνὲς, ποὺ εἶχαν ἐνισχυθῆ καὶ μὲ ἄλλες δυνάμεις, ἐπλησίασαν στὴν Τρίπολι κι ἡ πολιορκία ἔγινε στενώτερη. Οἱ Τούρκοι δὲν ἥμποροῦσαν πιὰ νὰ βγοῦν ἔξω νὰ θερίσουν τὰ γενήματα καὶ νὰ μπάσουν τροφές. Μὲ τὴν ζέστη τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν ἔλλειψι νεροῦ καὶ τροφῶν καὶ τὴ συσσώρευσι 30.000 περίπου ἀνθρώπων καὶ πολλῶν ζώων, ἀρχισαν ἐπιδημίες ποὺ ἐθέρζαν ἀνθρώπους καὶ ζῶα.

Τότε ἥρθε στὴν Πελοπόννησο δ Δημ. Ὅψηλάντης ώς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὕσπου νὰ κατεβῆ κι ἐκεῖνος στὴν Ἑλλάδα. Ὅ Υψηλάντης ἦταν καλὸς πατριώτης κι ἴσχυρὸς στοιχεῖο νὰ ἔνωσῃ τοὺς Ἑλληνὲς, μὰ δὲ βρῆκε καμιαὶ τάξι στὸ ἐλληνικὸ στρατόπεδο. Οἱ στρατιῶτες ἦταν ἀπείθαρχοι κι ἔκαναν δ, τι ἥθελαν. Ὁστόσο δ Ὅψηλάντης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλων ἀρχηγῶν, ἔβαλε κάποια τάξι στὸ στρατευμα.

Οἱ Ἀρβανίτες βλέποντας πῶς δὲν ἔχουν ἐλπίδες, συμφώνησαν μὲ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν μὲ τὸν δπλισμό τους. Τοῦτο δμως τὸ ἔμαθαν οἱ Τούρκοι κι ἀρχισαν μεταξύ τους φιλονικίες. Στὶς 23 Σεπτεμβρίου δ Κεχαγιάμπεης ἐκάλεσε στὸ Διοικητήριο τοὺς ἐπισήμους Τούρκους νὰ συζητήσουν γιὰ τὴν παραδοσι τῆς πόλεως. Ἔξω εἶχε μαζευθεῖ πολὺς κόσμος καὶ ἐφώναζε γιὰ ψωμί.

Ἐνῶ αὐτὰ ἔγίνονταν μέσα στὴν πολιορκημένη πόλι, μερικοὶ στρατιῶτες Ἑλληνὲς κατώρθωσαν ν' ἀνεβοῦν στὸ τεῖχος κι ἀνοιξαν τὴν πόρτα ποὺ ἦταν στὸ δρόμο γιὰ τὸ Ναύπλιο. Ἀπὸ κεῖ ἐμπῆκε πολὺς στρατὸς κι ἔφερε μεγάλη σύγχυσι στοὺς Τούρκους. Ὅ Αρχισε τότε μεγάλη σφαγὴ καὶ λεηλασία ἀπὸ τοὺς Ἑλληνὲς ποὺ ἐβάσταξε τρεῖς ἡμέρες κι οἱ δρόμοι ἐγέμισαν ἀπὸ πτώματα. Τὰ λάφυρα—ὑφάσματα γοῦνες, χρυσαφικὰ κ. ἄ.—εἶχαν συγκεντρωθῆ σὲ σωρούς. Δυστυχῶς δλοις αὐτὸς δ πλοῦτος, ποὺ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὸν ἄγωνα, ἐμοιράσθηκε στοὺς στρατιῶτες καὶ δὲν ἐφάνηκε. Ὅ Ετσι τὸ ἐλληνικόσιο δὲν ἐκέρδισε παρὰ μόνο δπλα νὰ δπλίσῃ 10.000 ἄνδρες. Ὅ Επὶ τέλους τὴν τρίτη ἡμέρα δ Κολοκοτρώνης κατώρθωσε νὰ βάλῃ τάξι καὶ σταμάτησε τὸ κακό. Ὅ Οσο γιὰ τοὺς Ἀρβανίτες ἐκράτησε τὸ λόγο του καὶ τοὺς ἀφῆκε νὰ φύγουν.

Ἄμα ἔπεισε ἡ Τρίπολις, ἐστερεώθηκε πιὰ ἡ ἐπανάστασις στὴν

Πελοπόννησο. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε δίκιο. Ὡς τότε ἀπὸ ἄλλες Ἑλληνικὲς δυνάμεις εἶχαν πέσει καὶ τὰ φρούρια τοῦ Ναυαρίνου, τῆς Μονεμβασιᾶς καὶ τῆς Ἀκροκορίνθου. Στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἔμεναν ἀκόμη μερικὰ φρούρια γύρω στὰ παράλια.

8. Ἐπανάστασις στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα

Ἐκστρατεία Ὁμέρ Βρυώνη. Ταυτόχρονα σχεδὸν μὲ τὴν Πελοπόννησο ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Στερεὰ μὲ καπεταναίους: τὸν Πανούργια, τὸ Διοβουνιώτη, τὸν Ὅδυσσεα Ἀνδροῦτσο, τὸν Ἀθανάσιο Διάκο καὶ ἄλλους. Ὄλοι τους αὗτοὶ εἶχαν ὑπηρετήσει στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κι ἦσαν γυμνασμένοι στὸν πόλεμο. Ἐκτὸς αὐτοῦ ἤξεραν τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἔχθροῦ κι ἐνεργοῦσαν ἀνάλογα μ' αὐτά.

Ο Χουρσίτ ἔστειλε στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα δύο πασάδες, τὸν Ὁμέρ Βρυώνη καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, μὲ 9.000 στρατὸν νὰ σβήσουν τὴν ἐπανάστασι. Κατόπιν ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ θὰ ἐπερνοῦσαν στὴν Πελοπόννησο.

Οἱ καπεταναῖοι τῆς Στερεᾶς, δταν εἶδαν τὸν ἔχθρικὸ στρατὸ νὰ κατεβαίνῃ πρὸς τὸ Λιανοκλάδι τῆς Λαμίας, ἔκαμαν ἀμέσως συμβούλιο κι ἀπεφάσισαν νὰ μὴν τὸν ἀφῆσουν νὰ περάσῃ κάτω. Γιὰ νὰ ἔξουδετερώσουν τὴν ἀριθμητικὴν ὑπερόχη τῶν Τούρκων, ἐπιασαν τρία στενά: Ὁ Πανούργιας μὲ 600 ἄνδρες ἔπιασε τὰ χωριὰ Μονσταφάμπεη καὶ Χαλκωμάτα κι ἔκλεισε τὸ δρόμο πρὸς τὴν Ἀμφισσα. Ὁ Διοβουνιώτης μὲ 400 ἄνδρες τὸ γεφύρι τοῦ Γοργοπόταμου καὶ τὰ γύρω ὑψώματα κι ὁ Διάκος μὲ 500 ἄνδρες τὸ γεφύρι τοῦ Σπερχειοῦ (ἢ Ἀλαμάνας) κοντὰ στὶς ἀρχαῖες Θερμοπύλες, νὰ ἐμποδίση τοὺς Τούρκους νὰ κατεβοῦν πρὸς τὴ Λοκρίδα καὶ τὴ Βοιωτία.

Τὸ σῶμα τοῦ Πανούργια ἀκολουθεῖ κι ὁ ἐπίσκοπος Σαλώνων (Ἀμφίσσης) Ἡσαΐας.

Εἰκ. 11. Χουρσίτ πασᾶς

Ἐπιβάλλεται μία παρένθεσις γιὰ τὴν ἡρωϊκὴ αὐτὴ μορφὴ τοῦ ἀγῶνος, τὸν ἐπίσκοπο Ἡσαΐα: Ἐγεννήθηκε στὴ Δεσφίνα τῆς Παρνασίδος τὸ 1780 καὶ τὸ 1818 ἐχειροτονήθηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε' ἐπίσκοπος Σαλώνων. Στὴν Κων)πολι μυεῖται φιλικὸς ἀπὸ τὸν ἔδιο τὸν Πατριάρχη καὶ κατόπιν ἀναχωρεῖ γιὰ τὴν Ἀμφισσα. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1821 διΠατριάρχης τὸν καλεῖ ἐσπευσμένως στὴν Κων)-σολι, παίρνει ὁδηγίες γιὰ τὴν ἐπανάστασι καὶ ἀναχωρεῖ ἀμέσως γιὰ τὴν Πελοπόννησο, ὅπου φθάνει τὸ Φεβρουάριο. Ἐκεῖ συναντᾶται μὲ τοὺς ἐπισκόπους Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανό, Τοιπόλεως Δανιήλ, Ναυπλίου Γρηγόριο καὶ ἄλλα σημαίνοντα πρόσωπα καὶ κατόπιν ἐπιστρέφει στὴν ἔδρα του, νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ποίμνιο του γιὰ τὸν ἀγῶνα. Μετὰ τὴν ἔκρηξη τῆς ἐπαναστάσεως εὐλογεῖ τὰ ὅπλα τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Διάκου καὶ τελευταῖα τὸν συναντοῦμε στὴ Χαλκωμάτα ν' ἀγωνίζεται μὲ τὸν Πανουργιᾶ κατὰ τῶν ἔχθρικῶν στρατευμάτων.

Ἀθανάσιος Διάκος. Ἐγεννήθηκε τὸ 1788 στὴ Μουσονίτσα τῆς Παρνασσίδος. Ἄμα ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα, παραδόθηκε ἀπὸ τοὺς γονεῖς του στὸ μοναστήρι τοῦ Προδοόθου κοντὰ στὴν Ἀρτοτίνα κι ἔγινε διάκος. Ἐπειτα ἀπὸ μερικὸν καιρὸν εὑρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ σκοτώσῃ ἔναν Τούρκο ἀποσπασματάρχη, ἐπέταξε τὰ ωάσα κι ἔγινε κλέφτης. Ὁστόσο ἐκράτησε τὸ ἀξίωμα τοῦ διάκου καὶ μὲ τ' ὄνομα τοῦτο ἀποθανατίσθηκε στὴν ἴστοια. Κατόπιν ἔκανε κι αὐτὸς στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅπου ἔγνωρίσθηκε μὲ τὸν Ὁδυσσέα κι ἔγιναν φίλοι. Ἐτσι, ὅταν τὸ 1818 διἈνδροῦτσος διωρίσθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶ ἀρματωλὸς τῆς Λειβαδιᾶς, τὸν ἀκολούθησε κι δι Διάκος κι ἔγινε πρωτοπαλλήκαρό του. Ἐπειτα ἔγινε διπλαρχηγὸς καὶ στὶς 29 Μαρτίου 1821, ὑψώσε τὴ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως στὴ Λειβαδιά.

Πρὸιν οἱ Ἑλληνες διπλαρχηγοὶ ὀχυρώσουν καλὰ·καλὰ τὶς θέσεις τοις, δι Ὁμεὸ Βρυώνης ἔστειλε ἐπάνω τους τρεῖς φάλαγγες. Οἱ ἄνδρες τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Διοβουνιώτη, μόλις ἐδέχθηκαν τὸν ἔχθρικὸν δύκο, ὑπεχώρησαν μὲ πολλὲς ἀπώλειες. Μεταξὺ τῶν πεσόντων ἦτο καὶ δι γενναῖος ἐπίσκοπος Ἡσαΐας μὲ τὸν ἀδελφό του Παπαγιάννη, ἵερομόναχο. Τὸ ἡρωϊκὸ τέλος τοῦ ἔθνομάρτυρα Ἡσαΐα ἐπροξένησε μεγάλη ἐντύπωσι γιατὶ ἦταν δι πρῶτος ἱεράρχης, ποὺ ἔπιπτε νεκρὸς στὸ πεδίο τῆς μάχης, ὃς ἐκπρόσωπος τῆς Ἐκκλησίας ποὺ σιμμετεῖχε σύσσωμος στὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν ἔχθρων τῆς πίστεως καὶ πολὺ συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ ἡρωϊκοῦ μας ἔθνους.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησι τῶν σωμάτων τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τοῦ Διοβουνιώτη ὅλη ἡ τουρκικὴ δύναμις ἐστράφηκε πρὸς τὸ γεφύρι τῆς

Αλαμάνας, ποὺ τὸ ἐκρατοῦσε διάκος. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου, μόλις εἶδαν τόσο στρατό, ἐφοβήθηκαν κι ἔφυγαν κι αὐτοί. Μερικοὶ μάλιστα ἐπόρτειναν καὶ στὸ Διάκο νὰ φύγῃ ἀλλ’ ἐκεῖνος ἀρνήθηκε. Μέσα ἀπὸ τὰ βάθη 2000 χρόνων ἐρχόταν στ’ αὐτιά του ἡ φωνὴ τοῦ Λεωνίδα καὶ τῶν 300 καὶ τὸν ἐπρόσταζαν νὰ μιμηθῇ τὸ παραδειγμά τους. Νὰ διδαχθοῦν γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ οἱ ἐπόμενες γενιές, πώς καλύτερος θάνατος εἶναι νὰ σκοτωθῇ κανεὶς πολεμώντας γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν πατρίδα τῶν ἐλευθέρων ἀνθρώπων καὶ τῶν γενναίων πολεμιστῶν!....

Μὲ τὸν Διάκο ἔμειναν μόνον 48 παλληκάριοι, ἀποφασισμένα νὰ πειθάνουν μὲ τὸν ἀρχηγό τους. Σὲ λίγο δρομοῦν ἐπάνω τους ἀμέτρητοι ἔχθροι καὶ γίνεται μάχη τρομερή. Οἱ ἄνδρες τοῦ Διάκου πολεμοῦν δίπλα στὸν ἀρχηγό τους σὰ λιοντάρια ὥσπου ἔπεσαν ὅλοι. ‘Ο Διάκος μένει τότε μόνος ἀλλὰ δὲ δειλιάζει. Κτυπώντας τοὺς ἔχθρούς, πληγώνται στὸ δεξιὸ δῶμα καὶ τὸ πιστόλι του εἶναι πιὰ ἄχρηστο. Κατόπιν κτυπάει μὲ τὸ σπαθί, κρατώντας το μὲ τ’ ἀριστερὸ χέρι, ἀλλὰ σπάει κι αὐτό. Τότε ἔχύθηκαν ἐπάνω του οἱ ἔχθροι καὶ τὸν ἔπιασαν ζωντανό. Μολονότι φαίνεται ἔξαντλημένος ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ ἔχασε, ὁστέο ἀκόμα τὸν φοβοῦνται. Τὸν δένουν λοιπὸν πισθάγκωνα, δένουν καὶ τὰ πόδια του, τὸν ἀνεβάζουν σ’ ἑνα μουλάρι καὶ τὸν πηγαίνουν στὸν πασάδες. ‘Ο Ὁμέρο Βρυώνης ἐθαύμασε τὴν δύμοφιὰ τοῦ παλληκαριοῦ καὶ πρότεινε νὰ τοῦ χαρίσῃ τὴν ζωή, ἀν δὲλλαζε τὴν πίστι του καὶ τὸν ἔβοηθοῦσε νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασι. ‘Ο Διάκος δύμως σ’ ὅλα αὐτὰ τοῦ ἀπάντησε: «Ἐγὼ Ἑλληνας γεννήθηκα καὶ Ἑλληνας θὰ πεθάνω».

Τότε διάκος Βρυώνης ἐπρόσταξε νὰ τὸν ψήσουν ζωντανὸ στὴν πλατεία τῆς Λαμίας. Ἐκεῖ διάκος ὑπέστη ἀπάνθρωπο θάνατο, χωρὶς νὰ χύσῃ οὔτε ἑνα δάκρυ. Μόνο ποὺν πεθάνη, οίχνοντας ἑνα βλέμμα γύρω του στὴν καταπράσινη φύσι (ῆταν 29 Απριλίου τοῦ 1821) εἶπε τὸ γνωστὸ δίστιχο:

«Γιὰ ίδες καιρὸ ποὺ διάλεξε διάρος νὰ μὲ πάρη,
τώρα π’ ἀνθιζουν τὰ κλασιά καὶ βγάνει ἡ γῆ χορτάρι».

Αὐτὸ διάκο τὸ τέλος τοῦ παλληκαριοῦ ποὺ συγκίνησε βαθύτατα κάθε ἐλεύθερο ἀνθρώπῳ.

‘Οδυσσέας Ἀνδροῦτσος. Ἐγεννήθηκε στὴν Ἰθάκη τὸ 1790 κι ἦταν γιὸς τοῦ ὅπλαρχηγοῦ Ἀνδρούτσου, ποὺ συναντήσαμε στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1770. Τὸν ἐβάπτισε διάκος Λάμπρος Κατσώνης. Νέος ἀκόμη διάκος κατατάχθηκε στὴ σωματοφυλακὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ

κι ἀπέκτησε μεγάλη στρατηγική ίκανότητα. Είχε μέτριο ἀνάστημα, μεγάλα καὶ παχιὰ μουστάκια, πυκνὲς τοίχες στὸ στῆθος καὶ πάντοτε τὸ εἶχε ἀνοικτό, δπως φαίνεται στὴν εἰκόνι. Ὁ Ὀδυσσέας ἦταν ἀτρόμητος καὶ τόσο γρήγορος στὰ πόδια ώστε παράβγαινε μὲ τὸ ταχύτερο

Εἰκ. 12. Ὁ ἥρωας τῆς Γραβιᾶς

ἄλογο. Μὲ τέτοια φυσικὰ χαρίσματα ἔγινε δὲ καλύτερος διπλαρχῆγὸς τῆς Ρούμελης κι ἀπέκτησε μεγάλη φήμη.

Τὸ θάνατο τοῦ φίλου του Διάκου ἔμαθε ἐνῶ εὑρισκόταν στὴν Εὐρυτανίᾳ καὶ ἐπῆρε ἀπόφασι νὰ ἐκδικηθῇ. "Υστεραὶ ἀπὸ τὴν μάχη τῆς Ἀλαμάνας, δὲ Ὁμέρο Βρυώνης ἐδιστασε νὰ κατεβῇ στὴν Πελοπόννησο ἀπὸ τὴν Ἀττική, γιατὶ ἐφοβόταν στὰ στενά τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἐπῆρε λοιπὸν τὰ δρόμο γιὰ τὴν Ἀμφισσα κι ἀπὸ τὸ Γαλαξίδι θὰ ἐπερνῦσε ἀπέναντι μὲ πλοῖα.

Τότε δὲ Ἀνδροῦτσος μὲ τὸν

Πανουργιὰ καὶ τὸν Διοβουνιώτη ἐπιασαν τὴν Γραβιά. Ἐκεὶ πλησιάζουν δὲ Παρνασσὸς μὲ τὴ Γκιώνα κι ἀφήνουν ἔνα στενό, ἀπ' δπον περνάει δὲ δρόμος γιὰ τὴν Ἀμφισσα.

Πράγματι στὶς 8 Μαΐου ἐφάνηκαν οἱ προφυλακὲς τῶν Τούρκων νὰ ἔχωνται πρὸς τὴν Γραβιά. Ἐκεὶ κοντὰ ἦταν ἔνα χάνι. Ὁ Ἀνδροῦτσος ἐπρότεινε στοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς νὰ τὴν χρησιμοποιήσουν ἀλλὲκεῖνοι δὲν εὑρῆκαν τὴν πρότασι λογικὴ γιατὶ τὸ χάνι ἦταν παλιὸ καὶ κτισμένο μὲ πλίθες. "Ετσι δὲν ἐδέχθηκαν. Τότε δὲ Ἀνδροῦτσος λέει στὰ παλληκάρια: «Ὄποιος θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ ἀς πιασθῇ στὸ χορό». Κι ἀμέσως ἀρχισε νὰ χορεύῃ τὸ γνωστὸ κλέφτικο τραγούδι: «Κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριὰ κλπ.» Στὸ χορὸ ἐπιάστηκαν 118 παλληκάρια καὶ χορεύοντας ἐμπῆκαν στὸ χάνι. Κατόπιν ἔφραξαν μὲ πέτρες τὴν πόρτα καὶ τὰ παράθυρα, τὰ ἐστερέωσαν ἀπὸ μέσα καλὰ μὲ ξύλα, ἀνοιξαν πολεμίστρες καὶ ἐπερίμεναν. Οἱ ἄλλοι διπλαρχῆγοι ἐπιασαν τὶς πλαγιές τῶν βουνῶν.

"Υστεροὶ ἀπὸ λίγη ὥρα ἐπλησίασε ἡ τουρκικὴ φάλαγγα, ἐκτύπησε

τοὺς ἄλλους δπλαρχηγοὺς κι οἱ ἀνδρες τους ἐσκορπίσθηκαν. Ἐνῶ ἐπροχωροῦσε ἡ φάλαγγα πρὸς τὸ χάνι, δ Ὁδυσσέας βλέπει ἔνα δερ· βίση, ποὺ ἐπήγαινε μπροστὰ καβάλα καὶ τὸν ρωτάει στὴν Ἀλβανική.

— Γιὰ ποῦ πᾶς δρὲ δερβίση;

— Πάω νὰ σφάξω τοὺς ἔχθροὺς τοῦ προφήτη, ἀπῆντησε ἐκεῖνος ἀγέρωχα.

Πρὸιν ὅμως προφθάση νὰ τελειώσῃ τὴν φράσι, δ Ὁδυσσέας τὸν ἐσημάδεψε ἀπὸ τὴν πολεμίστρα κι ἔπεσε κάτω νεκρός. Οἱ Τοῦρκοι δρ· μοῦν τότε μὲ μανία στὸ χάνι μὰ δὲν ἥμπορεσαν νὰ τὸ καταλάβουν γιατὶ οἱ Ἑλληνες ἀπὸ μέσα ἐσημάδευαν καλὰ καὶ δὲν ἐπήγαινε καμ· μιὰ τουφεκιά τους χαμένη. Κατὰ τὸ δειλινὸ δ Ὁμέρο Βρυώνης ἀπέ· συρε τὸ στρατὸ του κι ἔστειλε στὴ Λαμία νὰ φέρουν κανόνια. Τὴ νύχτα ὅμως οἱ Ἑλληνες ἐβγῆκαν ἀπὸ τὸ χάνι κι ἐπῆγαν στὸ ἀντικρυνὸ βουνό. Μετρήθηκαν κι ἔλειπαν μόνο δυό ἐνῶ οἱ ἀπώλειες τῶν Τούρ· κων ἦσαν ὡς 1000 ἄνδρες.

Ἡ νίκη στὴ Γραβιαὶ εἶχε μεγάλη σημασία γιὰ τὸν ἀγῶνα, γιατὶ δὲν ἥμπορεσαν οἱ Τοῦρκοι νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο σ' ἐποχὴ μάλιστα ποὺ ή πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἦταν στὶς ἀρχές της. Ἀπὸ τότε δ Ὁδυσσέας ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ δλους ἀρχιστράτηγος τῆς Στε· ρεᾶς Ἑλλάδος.

Μάχη στὰ Βασιλικά. Μετὰ τὴν μάχη τῆς Γραβιαῖς δ Ὁμέρο Βρυώνης μὲ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, ἔγυρισαν στὴ Λαμία. Κατόπιν, ἀλλάζοντας δρόμο, ἀπὸ τὶς Θερμοπύλες ἐμπῆκαν στὴ Βοιωτία καὶ κατέλαβαν τὴν Λειβαδιά. Προχωρώντας στὴν Ἀττική ἔλυσαν τὴν πολιορκία τῶν Ἀθηνῶν κι ἐκεῖ ἐσταμάτησαν περιμένοντας ἐνισχύσεις, νὰ μποῦν στὴν Πελοπόννησο.

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1821 νέος στρατὸς ἀπὸ 8.000 μὲ ἀρχηγὸ τὸν Μπαϊράμ πασᾶ ἔφθασε στὴ Λαμία. Οἱ δπλαρχηγοὶ Διοβουνιώτης, Γκούρας, Καλύβας, Τράκας καὶ Παπανδρέας μὲ 2.000 ἄνδρες ἔπιασαν τὰ στενὰ τῶν Βασιλικῶν, στὸ δρόμο Θερμοπυλῶν — Ἀταλάντης, γιὰ νὰ μὴν περάσῃ κάτω δ Μπαϊράμ πασᾶς καὶ ἐνωθῇ μὲ τὸν Ὁμέρο Βρυώνη. Πράγματι στὶς 26 Αὐγούστου ἔφθασε στὰ Βασιλικὰ δ Μπαϊράμ πασᾶς, δ δροῖος—ἄς σημειωθῇ καὶ τοῦτο—εἶχε καὶ ἴππικὸ καὶ πυροβολικό. Ὁ Μπαϊράμ οίχνει δλο τὸ στρατὸ του κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἀλλ’ ἐκεῖνοι ἀνθίστανται μὲ πεῖσμα καὶ κάνουν μεγάλη φθορὰ στὸν ἔχθρο. Ἡ μάχη συνεχίσθηκε καὶ τὴν ἀλλη ἥμέρα. Ἐκεὶ ποὺ πολεμοῦσαν, ἀκούσθηκε μιὰ φωνή: « Ἐρχεται δ Ὁδυσσέας! ». Αὐτὸ ἦταν δλο. Ἀμέσως οἱ Ἑλληνες παίρνουν θάρρος, δρμοῦν κατὰ τοῦ

έχθρον καὶ τὸν τρέπουν σὲ ἀτακτη φυγή. Στὸ πεδίο τῆς μάχης ἔμειναν 1000 νεκροί, 800 ἄλογα, ἀφθονοῦ ὑλικό καὶ δυὸ κανόνια. Κατόπιν δὲ Μπαϊράμ ἐφυγε μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ Στρατοῦ του πρὸς τὴν Λαμία καὶ δὲν ἀκούστηκε πιὰ τὸ ἔγινε.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν Νίκη στὰ Βασιλικά, ποὺ θεωρεῖται ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821, δὲ Ὁμέρο Βρυώνης μὲ τὸ Μεχμέτ ἐγύρισαν ἀπρακτοὶ στὰ Ιωάννινα. Ἐτσι ἡ Στερεά καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνο κι ἔμειναν ἐλεύθερες.

9. Ἡ ἐπανάστασις στὴ Δυτικὴ Στερεά, Θεσσαλία καὶ Κρήτη

Ἡ Δυτικὴ Στερεά δὲν ἐπανεστάτησε ταυτόχρονα μὲ τὴν Ἀνατολική, γιατὶ εἶναι κοντὰ στὴν Ἡπειρο, ποὺ εὑρίσκονταν οἱ δυνάμεις τοῦ Χουρσίτ. Μόλις τὸ Μάϊο, ἀφοῦ ἐδόθηκαν ἀφορμές, δπως ἐκείνη στὸ Ἀγρίδι, ἀρχισε κι ἐκεῖ ἡ ἐπανάστασις. Πρῶτος ἐπανεστάτησε δὲ διπλαρχηγὸς τοῦ Ζυγοῦ Δημήτριος Μακρῆς. Κατόπιν δὲ Βλαχόπουλος, δὲ Βαρνακιώτης, δ. Γρίβας, δ. Ισκος, δ. Μπακόλας κ.ἄ. κι ἔτσι ἡ ἐπανάστασις ἐφούντωσε σ' ὅλη τὴν Αἰτωλοακαρνανία. Οἱ τουρκικὲς φρουρὲς στὶς πόλεις παραδόθηκαν στοὺς Ἑλληνες καὶ δὲν εἶχαν θύματα.

Μόλις δὲ Χουρσίτ ἔμαθε πὼς ἐπανεστάτησε κι ἡ Δυτικὴ Στερεά, ἔστειλε ἐκεῖ τὸν Ἰσμαήλ πασᾶ μὲ 1800 διαλεχτοὺς Ἀρβανίτες. Ὁ Ἰσκος δμως μὲ τὸν Μπακόλα τοὺς ἐτσάκισαν στὰ στενὰ τοῦ Μακρυνόρους καὶ ἥμπόρεσαν νὰ περάσουν κάτω.

Στὴ Θεσσαλία ἐπανεστάτησαν μόνο τὰ χωριὰ τοῦ Πηλίου. Ὅποιηντὴς ἐκεῖ ἦταν δὲ Ἀνθίμος Γαζῆς, σπουδαῖο στέλεχος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καὶ πολὺ μορφωμένος. Ἡ ἐπανάστασις δμως στὸ Πήλιο δὲν ἐπεκράτησε γιατὶ δὲ πασᾶς τῆς Λάρισας Δράμαλης ἔστειλε ἐκεῖ ἰσχυρὲς δυνάμεις καὶ διέλυσαν τοὺς ἐπαναστάτες.

Τέλος στὴν Κρήτη ἐπανεστάτησαν πρῶτοι οἱ Σφακιανοὶ καὶ κατόπιν ἡ ἐπανάστασις ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸ δρεινὸ συγκρότημα τοῦ νησιοῦ. Οἱ Τούρκοι ἔρριξαν δλες τὶς δυνάμεις ποὺ ἦσαν στὴν Κρήτη — ἡ Πύλη διατηροῦσε πάντοτε πολὺ στρατὸ ἐκεῖ — ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστείλουν τὴν ἐπανάστασι δπως ἔκαμαν στὴ Θεσσαλία καὶ τὴ Μακεδονία.

10. Ἡ ἐπανάστασις Ἀνατολικῆς Μακεδονίας

Ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Μακεδονίας δὲν εύνοοῦσε ν' ἀρχίσῃ κι ἐκεῖ ἀμέσως ἡ ἐπανάστασις. Πρῶτο, γιατὶ εἶναι χωρισμένη ἀπὸ τὴν

ἄλλη Ἐλλάδα μὲ δροσειρές. Δεύτερο, γιατὶ σ' ὅλες τὶς Μακεδονικὲς πόλεις ὑπῆρχαν ἵσχυρὲς φρουρές. Καὶ τρίτο, γιατὶ ἡ Κωνικὸς εἰναι κοντὰ καὶ μποροῦσαν νὰ φθάσουν εὔκολα καὶ νέες ἐνισχύσεις.

Μολαταῦτα τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα δὲν ἀργησε νὰ ἔκδηλωθῇ στὴν Ἀν. Μακεδονία, ὅπου τὸ ἐλληνικὸ στοιχεῖο εἶχε μεγάλη ζωτικότητα. Πρωτεογάτης ἦταν ὁ Ἐμ. Παπᾶς ἀπὸ τὴν κωμόπολι Παπᾶ, δύο ὕρες πρὸς τὰ Α. τῶν Σερρῶν. Ὁ Παπᾶς ἦταν γιὸς Ἱερέως κι ὅταν ἐμεγάλωσε ἐγκατεστάθηκε στὶς Σέρρες ὅπου ἔγινε μεγαλέμπορος καὶ τραπεζίτης. Πιστὸς στὸν ὄρκο ποὺ εἶχε δώσει στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ τὶς ὁδηγίες ποὺ ἔλαβε ἀπὸ τὸν Ἀλέξ. Ὅψηλάντη, ἔφυγε γιὰ τὴν Κωνικὸ πόλι. Ἐκεῖ μὲ δικά του χρήματα ἀγόρασε πολεμοφόδια, τὰ ἐφόρτωσε σ' ἓνα πλοῖο καὶ στὶς 23 Μαρτίου 1821 ἀπέπλευσε γιὰ τὸ Ἀγιο Ὄρος. Ὡς ὑπασπιστὴ του εἶχε τὸν Ἰω Χατζηπέτρου καὶ γραμματέα τὸν Δημ. Οἰκονόμου. Μόλις ὁ Παπᾶς μὲ τὴν ἀκολουθία του ἔφθασαν στὶς Καρυές—πρωτ. τοῦ Ἀγίου Ὄρους—τοὺς ἔγινε μεγάλη ὑποδοχὴ ἀπὸ τοὺς ἡγουμένους καὶ τοὺς μοναχούς. Κατόπιν ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ πρόσκριτοι κι ἀρχισε μυστικὴ στρατολογία στὴ Χαλκιδικὴ καὶ τὴν περιφέρεια Σερρῶν.

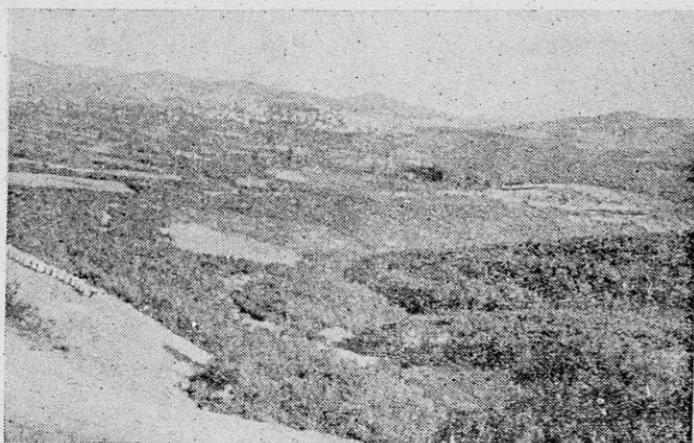
Τὴν κίνησι τοῦ Παπᾶ ἔμαθε δὲ πασᾶς τῆς Θεσμίκης Γιουσούφ μπέης κι ἔστειλε στρατὸ στὴ Χαλκιδικὴ ν' ἀφοπλίσῃ τοὺς κατοίκους γιὰ νὰ προλάβῃ τὴν ἔξέγερσι τῶν χριστιανῶν. Τυῆμα τοῦ στρατοῦ τούτου ἀπὸ 1000 ἄνδρες προωριζόταν γιὰ τὸν Πολύγυρο. Τὴν παραμονὴ τῆς εἰσόδου τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ στὸν Πολύγυρο—ἦταν 16 Μαΐου—οἱ λίγοι ἀνδρες τῆς ἐκεὶ τουρκικῆς φρουρᾶς ὑβρίζαν τοὺς χριστιανοὺς καὶ πυροβολοῦσαν τοὺς νέους στὴν ἀγορά. Οἱ κάτοικοι δύμως ἀντὶ νὰ τρομοκρατηθοῦν, διπλίσθηκαν, κατέλαβαν τὸ διοικητήριο κι ἐφόνευσαν τὸν Τοῦρκο διοικητὴ μὲ τὴ φρουρά. Τὴν ἄλλη ἡμέρα κατέλαβεν τὶς θέσεις Τσιρίμπαση καὶ Χασάναγα, ἔξω ἀπὸ τὸν Πολύγυρο, ἐκτύπησαν τὸν τουρκικὸ στρατὸ ποὺ ἔφθανε καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ὑποχωρήσῃ μὲ μεγάλες ἀπώλειες. Ἐν τῷ μεταξὺ στὶς Καρυές εὐλογήθηκαν τὰ ἐλληνικὰ ὅπλα ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο Μαρωνείας Κωνσταντίνο κι ἀνακηρύχθηκε ἀρχηγὸς τοῦ ἀγῶνος ὁ Παπᾶς.

Κατόπιν οἱ ἐπαναστάτες ἔχωροισθηκαν σέ δινὸ σώματα : Τὸ ἔνα μὲ ἀρχηγὸ τὸν ἀτρόμητο Χάψα, τὸ Νικηταρᾶ τῆς Μακεδονίας, ἐπροχώρησε πρὸς τὴ Θεσμίκη κι ἀνάγκασε τὸν τουρκικὸ στρατὸ νὰ κλεισθῇ στὰ τείχη τῆς πόλεως. Τὸ ἄλλο μὲ ἀρχηγὸ τὸν Παπᾶ ἐμπῆκε στὴν περιφέρεια Σερρῶν κι ἔχάρισε στοὺς κατοίκους τὴν ἐλευθερία. Ἐπειτα δύμως ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἵσχυρὸς τουρκικὸς στρατὸς ἔφθανε ἀπὸ τὴν

Κων)πολι, ἐπετέθηκε κατὰ τοῦ Παπᾶ καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ ὑποχωρή-
με τὸ σῶμα του στὰ βουνὰ τῆς Χαλκιδικῆς. Ἡ εἰδησις πὼς ἀνα-
κτήθηκε ἡ περιφέρεια Σερρῶν, ἔδωκε θάρρος στοὺς Τούρκους τῆς
Θεσσαλίας. Ἐβγῆκαν λοιπὸν ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν καὶ συνάντησαν τὸ
σῶμα τοῦ Χάψα στὰ Βασιλικά. Οἱ Ἕλληνες, ὡς 200, ἐπολέμησαν μὲ

γενναιότητα
ἀλλ’ ἐπειδὴ
εἶχαν νὰ κά-
μουν μὲ πε-
ρισσότερο ἐ-
χθρικὸ στρα-
τό, ἐνικήθη-
καν κι ἐπεσε
νεκρὸς ὁ ἥ-
ρωϊκὸς Χά-
ψας.

Μετὰ τὸ
ἀ τύχη μα
τῶν Βασιλ-
ικῶν οἱ Ἕλ-
ληνες, ἐπει-
δὴ ἥσαν λί-

Εἰκ. 13. Θέσις Χασάναγα

Στὸ βάθος δεξιὰ διακρίνεται ὁ ἥρωϊκὸς Πολύγυρος γοι, ἀπεσύρθηκαν στὸν Ἰσθμὸ τῆς Κασσάνδρας, ποντὰ Ποτίδαια κι ἄνοιξαν διώρυγαν ὡς ἀσφαλισθοῦν καλύτερα. Ἐκεῖ ἔφθασαν ψαριανὰ πλοῖα μὲν ἐνισχύσεις, ἥρθε κι ὁ διπλαρχηγὸς τοῦ Ὀλύμπου Διαμαντῆς Νικολάου μὲ ἵκανονς σύντερόφους κι ἡ δύναμις τοῦ ἔλ. στρατοπέδου τῆς Κασσάνδρας ἀνῆλθε σὲ 2500 περίπου ἄνδρες. Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τούτου ὁ φίσηθηκε ὁ Διαμαντῆς πού, μετὰ τὸν Παπᾶ, ἦταν ἡ κυριωτέρα μορφὴ τοῦ ἀγῶνος στὴ Μακεδονία.

11. ‘Υποταγὴ τῆς Χαλκιδικῆς Λῆξις τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας

‘Ο Γιουδοὺφ ἔπειτα ἀπὸ μεγάλες ἐτοιμασίες ἔστειλε ἰσχυρὲς δυνάμεις κατὰ τῆς Κασσάνδρας. Ὡστόσο οἱ Ἕλληνες ὠχυρωμένοι στὴ διώρυγα ἀνάγκασαν τὸν ἔχθρον νὰ ὑποχωρήσῃ ἀφοῦ ἀφῆσε στὸ πεδίο τῆς μάχης ὡς 500 νεκροὺς κι ἀφθονο πολεμικὸ ὄλικό. Ἡ περίλαμπρος αὐτὴ νίκη τῆς Κασσάνδρας σκορπίζει φίγη ἐνθουσιασμοῦ σ’ ὅλους

τοὺς δουλωμένους Ἐλληνες τῆς Μακεδονίας. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Παπᾶς ἔζητούσε εἰνισχύσεις ἀπὸ τὸ Δημ. Ὑψηλάντη ἀλλ' ὁ στρατὸς τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεάς ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὶς στρατιὲς τῶν πασάδων ποὺ κάθε τόσο ἔστελνε πρὸς τὰ ἐκεῖ δὲ Χονδρίτ. Τέλος στρέφεται στοὺς διπλαρχηγοὺς τοῦ Ὀλύμπου ἀλλὰ κι ἐκεῖνοι ἐτοίμαζαν κίνημα στὴ Δυτ. Μακεδονία δπου εἶχαν μεγαλύτερες πιθανότητες πώς θά ἐπικρατοῦσε.

Ἐτσι εἶχαν τὰ πράγματα στὴν Ἀν. Μακεδονία δταν τὸ Σ)βριο τοῦ 1821 ἡ Πύλη ἀντικατέστησε τὸ Γιουσούφ μὲ τὸν Ἀβδούλ Ἀμπούτ, πολὺ ἵκανώτερο. Ἄμα δ νέος πασᾶς ἐγκατεστάθηκε στὴ Θεσσαλονίκη, ἐτοίμασε στρατὸ ἀπὸ 14.000 ἄνδρες καὶ κατὰ τὰ τέλη Ὁκτωβρίου ἔξεστράτευσε δὲ ἔδιος κατὰ τῆς Κασσάνδρας. Φθάνοντας ἐπιτίθεται σ' ὅλο τὸ μῆκος τῆς διώρυγας γιὰ νὰ ξεγελάσῃ τοὺς Ἐλληνες ἀλλὰ σ' ἔνα μέρος ρίχνει τὶς περισσότερες δυνάμεις. Στὸ μέρος ἐκεῖνο οἱ Ἐλληνες κάμπτονται καὶ ὑποχωροῦν. Ἀμέσως οἱ Τοῦρκοι γεμίζουν τὸ μέρος αὐτὸ τῆς διώρυγας μὲ ἔντλα, περνοῦν στὴν Κασάνδρα κι ἐπιτίθενται νῶτα τῆς ἐλ. παρατάξεως. Οἱ Ἐλληνες μολονότι πολεμοῦν γενναῖα, πρὸ τοῦ ἐχθρικοῦ δγκου, ὑποχωροῦν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χερσονήσου. Ὅσοι ἐπρόλαβαν ἐμπῆκαν στὰ πλοῖα κι ἔφυγαν. Οἱ ἄλλοι ἐπιάστηκαν κι ἐσύρθηκαν αἰχμάλωτοι στὴ Θεσσαλονίκη.

Μετὰ τὴ διάλυσι τοῦ ἐλ. στρατοπέδου τῆς Κασσάνδρας, ἐπεσε εὔκολα κι ἡ πλαγινὴ χερσόνησος τοῦ Λόγγου. Ὁ Ἀβδούλ συγκεντρώνει τώρα τὶς δυνάμεις του νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ ἄγωνος, τὸ Ἀγιο Ὁρος, ποὺ τὸ ἐκρατοῦσε δὲ Παπᾶς. Μολονότι τὸ Ἀγιο Ὁρος ἦταν φυσικὸ ὀχυρό, ὑπῆρχαν ἐκεῖ ἄφθονα ἐφόδια κι ἡ θάλασσα ἐλεύθερη, οἱ Ἀγιορεῖτες, ἀντὶ νὰ συνεχίσουν τὸν ἄγωνα, ἐδέχθηκαν τὶς ἀπατηλὲς προτάσεις τοῦ Ἀβδούλ νὰ παραδώσουν τὰ δπλα καὶ τοὺς διμήρους καὶ δὲ θὰ πάθουν τίποτε. Ὅστερα ἀπὸ τὰ φαγδαῖα αὐτὰ γεγονότα στὸ Ἀγιο Ὁρος, δὲ Παπᾶς μόλις πρόλαβε νὰ φύγῃ μ' ἔνα ψαριανὸ πλοῖο γιὰ τὴ Νότιο Ἐλλάδα καὶ νὰ ζητήσῃ ἐνισχύσεις γιὰ τὸν ἄγωνα. Ἐνῶ δμως τὸ πλοῖο ἐπλεε στὸν Καφροέα, ἐξαντλημένος ἀπὸ τὶς κακουχίες καὶ τὶς πολλὲς συγκινήσεις, ἐπέθανε καὶ τὸν ἔθαψαν στὴν Ὅδρα μὲ τιμὲς ἀρχιστρατήγου.

12. Ἡ ἐπανάστασις στὰ νησιά

Οπως ἔχομε μάθει, στὰ χρόνια τῆς τουρκοκρατίας οἱ Ἐλληνες εἶχαν πολλὰ πλοῖα μὲ ναῦτες γυμνασμένους ἀπὸ τὶς ἐπιμέσεις ποὺ ἔκαναν οἱ πειρατές. Ἄμα λοιπὸν ἔγινε η ἐπανάστασις στὴν Πελοπόν-

νησο, μὲ μιᾶς τὰ εἰρηνικὰ ἔκεινα καράβια ἔγιναν πολεμικὰ κι ἐσήκωσαν τὴν σημαία. Πρῶτα ἐπαναστάτησαν τὰ ἡρωϊκὰ νησιὰ **Σπέτσες**, **Ψαρὰ** καὶ **Υδρα**, ποὺ εἶχαν πολλὰ καὶ μεγάλα καράβια, δλα-δλα 176. Τὰ νησιὰ αὐτὰ εἶχαν καὶ πολλοὺς πλούσιους, οἵ δποῖοι ἔδωκαν μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ γιὰ τὴν προμήθεια πολεμοφοδίων καὶ γιὰ μισθοὺς τῶν ναυτῶν. Περισσότερα χρήματα ἔδωκαν οἱ **Υδραιοί**. **Ἐνας ἀπ'** αὐτούς, ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης, ἔδωσε δλη τιν τὴν περιουσία ἀπὸ δυὸ ἑκατομμύρια χρυσὲς δραχμὲς γιὰ τὴν δργάνωσι τοῦ ναυτικοῦ. **Ἄξιόλογη** ἦταν κι ἡ εἰσφορὰ τῆς Σπετσιώτισσας Μπουμπουνίνας ἡ δποία μὲ δικά της χρήματα ἀρμάτωσε πολλὰ καράβια καὶ ἀπέκλεισε μ' αὐτὰ τὸν **Άργολικὸ** κόλπο νὰ μὴ μποροῦν οἱ Τούρκοι νὰ πάνε ἐνισχύσεις στὸ φρούριο τοῦ Ναυπλίου.

Τὸ παράδειγμα τῶν τοιῶν νησιῶν σύντομα ἀκολούθησαν οἱ **Κυκλαδες**, ἡ **Σάμος** καὶ τὰ **Δωδεκάνησα**, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ρόδο. **Ωστόσο** τὸ βάρος τοῦ ἀγῶνα ἔπεσε στὶς Σπέτσες, τὰ **Ψαρὰ** καὶ τὴν **Υδρα** καὶ γι αὐτὰ ν' ἀσχοληθοῦμε περισσότερο.

Κάθε νησὶ εἶχε τοὺς δημογέροντας καὶ τὸ ναύαρχό του. **Ἐτσι** ναύαρχος τῶν Σπετσῶν ἦταν ὁ Γεώργιος **Ἀνδροῦτσος**, τῶν **Ψαρῶν** ὁ Νικόλαος **Ἀποστόλης** καὶ τῆς **Υδρας** ὁ **Ιάκωβος Τομπάζης**. Στὴν ἀρχὴ οἱ στόλοι τῶν νησιῶν αὐτῶν ἐνεργοῦσαν χωριστά. **Ἐκαναν** δηλαδὴ περιπολίες στὸ Αἴγαιο κι αἰχμαλώτιζαν ἔχθρικὰ πλοῖα, ποὺ πήγαιναν τροφὲς καὶ πολεμοφόδια στὸ Μωριά καὶ στὴ Στερεά. Κατόπιν εὑρέθηκαν στὴν ἀνάγκη νὰ ἐιωθοῦν κάτω ἀπὸ μιὰ διοίκησι, γιὰ νὰ μποροῦν ν' ἀντιμετωπίζουν ἐνωμένοι τὸν ἔχθρικὸ στόλο. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ Κουντουριώτη, διωρίσθηκε ναύαρχος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὁ **Ἀνδρέας Μιαούλης** ἀπὸ τὴν **Υδρα**, ἀνθρωπὸς ἀποφασιστικὸς καὶ πολὺ γενναῖος. Καὶ πραγματικὰ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Μιαούλη ἦταν πολὺ πετυχημένη. Κάτω ἀπὸ τὴν διοίκησί του ὁ Ἑλληνικὸς στόλος σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ ἀγώνα ἔκαμε θαύματα καὶ δοξάσθηκε.

Στὰ μέσα τοῦ Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος θὰ ἔβγαινε ἀπὸ τὸν **Ἐλλήσποντο** κι ἔπλευσε μ' ὅλο τὸν Ἑλληνικὸ στόλο νὰ τὸν συναντήσῃ. Τὰ Ἑλληνικὰ καράβια, ἐνῶ εὑρίσκονταν στ' ἀνοικτὰ τῆς Λέσβου, εἶδαν στὰ δυτικὰ τοῦ νησιοῦ μιὰ μεγάλη τουρκικὴ φρεγάτα, ποὺ εἶχε 84 κανόνια κι ὡς 1100 ἄνδρες νὰ προπορεύεται μόνη της. **Ἀμέσως** οἱ **Ἐλληνες** ἐστράφηκαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ πολεμικοῦ, μὰ δὲν ἥμπόρεσαν νὰ τὸ πλησιάσουν γιατὶ μὲ τὰ μεγάλα κανόνια του, τὸνς ἔκρατοῦσε μακριά. **Ἐτσι** ἀνενόχλητο ἐμπῆκε στὸ λιμάνι τῆς **Ερεσοῦ**.

Από τὸ ἐπεισόδιο τοῦτο οἱ Ἑλληνες ἀρχηγοὶ ἐκατάλαβαν πὼς μὲ τὰ κανόνια ποὺ διέθεταν τὰ καράβια τους, ἵταν ἀδύνατο ν' ἀντιμετωπίσουν τὰ μεγάλα ἔχθρικὰ καράβια. Ἐκαμαν λοιπὸν συμβούλιον νὰ σκεφτοῦν τί πρέπει νὰ κάμουν. Κατὰ καλὴ σύμπτωσι ἐκεῖ εὑρέθηκε κι ἔνας διδάσκαλος τῆς ναυτικῆς τέχνης, δ Ἰω. Πατατοῦκος ἀπὸ τὰ Ψαρὰ ποὺ ἤξερε νὰ φτιάνῃ πυρπολικὰ κι ἀνέλαβε τὴ δουλειὰ αὐτῆ.

Εἰκ. 14. Ἀνδρέας Μιαούλης

Εἰκ. 15. Ἰάκωβος Τομπάζης

Τοῦ διέθεσαν λοιπὸν δύο μικρὰ πλοῖα, ἔβαλε σ' αὐτὰ βαρέλια μὲ μπαρούτι, πίσσα, θειάφι κι ἄλλα εὔλεκτα ὑλικὰ καὶ τὰ πυρπολικὰ ἥσαν ἔτοιμα. Τώρα ἔπρεπε νὰ δόηγηθοῦν ἀπὸ τολμηροὺς ναυτικοὺς στὸ ἔχθρικὸ πλοῖο, νὰ τὰ κολλήσουν σ' αὐτὸν μὲ γάντζους, ν' ἀνάψουν τὸ φυτίλι κι ἀμέσως ν' ἀπομακρυνθοῦν. Τὴ δύσκολη αὐτὴ δουλειὰ ἀνέλαβαν δύο τολμηροὶ ναυτικοί, δ Παπανικολῆς καὶ δ Καλαφάτης. Μόλις λοιπὸν ἔφθασαν στὸ λίμανι τῆς Ἐρεσοῦ οἱ Τοῦρκοι τοὺς εἶδαν κι ἀρχισαν τοὺς πυροβολισμούς. Ἀπτόητοι ἐκεῖνοι πλησιάζουν τὸ πολεμικό, γαντζώνουν τὰ πυρπολικά, ἀνάβουν τὸ φυτίλι καὶ στὴ στιγμὴ πηδοῦν μὲ τοὺς συντρόφους τους στὶς βαρκοῦλες καὶ φεύγουν. Τὸ πυρπολικὸ τοῦ Καλαφάτη ἀπέτυχε γιατὶ ἐπρόλαβαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ ἀπεμάκρυναν. Ὁμως τοῦ Παπανικολῆ ποὺ ἥταν καλὰ γαντζωμένο μετέδωσε ἀμέσως τὴ φωτιὰ στὴ φρεγάτα κι ἐκυκλώθηκε ἀπὸ τὶς φλόγες. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ἥ φωτιὰ ἔφθασε στὴν ἀποθήκη τοῦ μπαρουτιοῦ καὶ τὸ περήφανο πολεμικὸ ἀνατινάχθηκε στὸν ἀέρα.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτὴ δ τουρκικὸς στόλος ἔφυγε τρομοκρα-

24 Μαΐου 1821

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

τημένος κι ἐκρύφθηκε στὸν Ἐλλήσποντο. Ὁ Παπανικολῆς μὲ τοὺς συντρόφους του ἔγυρισαν στὰ Ψαρὰ ὅπου ἔγινε δοξολογία νὰ εὐχαριστήσουν τὸ Θεὸ γιὰ τὸ κατόρθωμά τους.

13. Πρώτη ἑδνικὴ συνέλευσις στὴν Ἐπίδαυρο

Λίγον καιρὸν ἀπὸ τότε ποὺ ἄρχισε νὴ ἐπανάστασις στὴν Πελοπόννησο, οἱ Ἐλλήνες εἶδαν πὼς ἔπρεπε νὰ ἔχουν μιὰ κοινὴ διοίκησι νὰ κατευθύνῃ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ ἔξικονομῇ τ’ ἀπαραίτητα χρήματα. Ἔτσι στὰ τέλη Μαΐου τοῦ 1821 πρόκοιτοι τῆς Πελοποννήσου συγκεντρώθηκαν στὸ μοναστήρι τῶν Καλτεζῶν ποὺ ενδιόσκεται στὰ νότια τῆς Τριπόλεως, ἔβγαλαν μιὰ ἐπιτροπὴ κι ὠνομάσθηκε Γερουσία τῆς Πελοποννήσου. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας ἔγινε ὁ Πετρόμπετης.

“Υστερὸν ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἦρθε κι ὁ Δημητρίου Ψηλάντης, ὃς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀδελφοῦ του κι ἀναγνωρίσθηκε ἀρχιστράτηγος, μὲ τὴν συμφωνία νὰ συμβουλεύεται τὴν Γερουσία. Τὸν ὑποχρέωσαν ἀκόμη ἄμα ὅταν ἔπεφτε νὴ Τρίπολις, νὰ συγκαλέσῃ τὴν ἑθνικὴ συνέλευσι νὰ κανονίσῃ αὐτή, σὰν κυρίαρχο σῶμα, τὴν διοίκησι τοῦ νέου κράτους. Τὴν ἕδια ἐποχὴ ἔφθασαν στὴν Ἐλλάδα κι οἱ Φαναριῶτες Θεόδ. Νέγρης καὶ Ἀλεξ. Μαυροκορδάτος. Ἄπ’ αὐτοὺς ὁ Νέγρης ἵδρυσε τὴν Γερουσία τῆς Ἀνατολικῆς Στερεάς Ἐλλάδος κι ὁ Μαυροκορδάτος τὴν Γερουσία τῆς Δυτικῆς.

“Ἄμα ἔπεσε νὴ Τρίπολις, ὁ Ψηλάντης ἐκτελώντας τὴν ὑπόσχεσί του, ἐκάλεσε τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Μωριᾶ, τῶν νησιῶν καὶ τῆς Ρούμελης σὲ συνέλευσι στὴν Ἀρχαία Ἐπίδαυρο. Ἡ συνέλευσις αὐτὴ ἔγινε στὰ τέλη τοῦ 1821 καὶ ὠνομάσθηκε «Πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἐλλήνων». Ἐκεῖ ἐκαμαν τὸν νόμους τῆς Πολιτείας μὲ βάσι τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα καὶ καταρτίσθηκαν δύο σώματα. Τὸ Βουλευτικό, δηλαδὴ νὴ Βουλὴ μὲ 70 βουλευτὲς καὶ τὸ Ἐκτελεστικό, νὴ Κυβέρνησις μὲ 5 ὑπουργούς. Πρόεδρο τοῦ Βουλευτικοῦ ἐκαμαν τὸν Ψηλάντη καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τὸ Μαυροκορδάτο.

“Ἀκόμη νὴ συνέλευσις ἴδρυσε δικαστήρια σ’ ὅλη τὴν χώρα κι ὠρισε πὼς χρώματα τῆς σημαίας μας ὅταν εἶναι τὸ λευκὸ καὶ τὸ γαλάζιο, ἀντὶ τοῦ μαύρου ποὺ εἶχαν ώς τότε. Ἔδρα τῆς Κυβερνήσεως ὠρίσθηκε η Κόρινθος.

Μ’ αὐτὲς τὶς συνθῆκες ἔληξε τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως : Τὴν ἐπικράτησι δηλ. τῆς ἐπαναστάσεως στὴν Πελοπόννησο, στὴ Στερεά καὶ στὰ νησιὰ καὶ τὴ δημιουργία ἔλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους μὲ πρωτεύουσα τὴν Κόρινθο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Γιὰ τὸ α’ ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ὑπάρχει ἀφθονη ὕλη. Συγκεντρώσετε τὴν. 2) Ἰστορικά πρόσωπα, πίνακες, ἔλευθερες ἔργασίες κ.τ.λ. 3) Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴν ἐπανάστασι τῆς Χαλκιδικῆς καὶ εἰκόνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

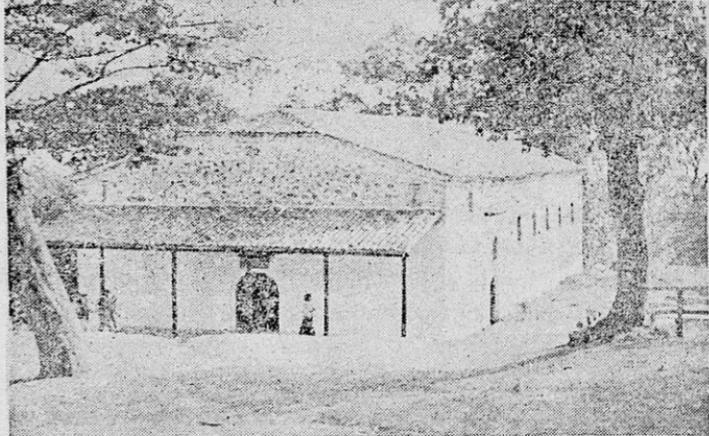
ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἐπανάστασις Δυτικῆς Μακεδονίας

Ἡ Δυτ. Μακεδονία ἀν καὶ ἦταν καλὰ ὠργανωμένη ἀπὸ τὴν φιλικὴν Ἐταιρεία δὲν ἐπανεστάτησε ἀπὸ τοῦ πρώτου ἔτους. Ἡ καθυστέρησις αὐτὴν ἔγινε γιὰ δύο κυρίως λόγους: Πρῶτο γιατὶ εἶναι ἀπομονωμένη ἀπὸ τὴν Νότιο Ἑλλάδα καὶ δὲν ἔχει γύρω θάλασσα. Καὶ δεύτερο, γιατὶ κοντά της εἶχε τὶς ἴσχυρὰς τουρκικὲς φρουρὰς τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου.

Τὸν Ἱανουάριο τοῦ 1822 οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καρατάσος τῆς Βεροίας, Ζαφειράκης Θεοδοσίου τῆς Ναούσης, Ἀγγελῆς Γάτσος τῆς Ἐδεσσας, ὁ πρόκριτος Ἰω. Βαρβαρέσκος ἀπὸ τὴν Καστοριά, ὁ Νεόπουλος ἀπὸ τὴν Σιάτιστα, μερικοὶ ὀπλαρχηγοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ πολλοὶ ἄλ-

λοι, συγκεντρώθηκαν στὴ Μονὴ τοῦ Δοβρᾶ —μιὰ ὡραῖξω ἀπὸ τὴν Βέροια— κι ἀπεφάσισαν νὰ μπῆ στὸν ἀγῶνα κι ἡ Δυτ. Μακεδονία. Πρώτη θὰ ἐπαναστατοῦσε

Ἐπ. 16. Ἐκκλησούλα τῆς μονῆς τοῦ Δοβρᾶ, δύπλως εἰναι σήμερα ποὺ ἦταν φυσικὸ δχυρὸ καὶ εἶχε τείχη ἀπ' δπου οἱ Ναουσαῖοι τὸ 1795 ἀπέκρουσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ δὲν τ' ἀφησαν νὰ μποῦν στὴν πόλι καὶ νὰ τὴν λεηλατήσουν.

Μετὰ τὴν ἴστορικὴ αὐτὴν συγκέντρωσι, ἐσκορπίσθηκαν ὅλοι στὶς ἑπαρχίες τους κι ὅρχισε μυστικὴ στρατολογία. Τὸ κίνημα θ' ἀρχίζε ἄμα ἔφθανε βοήθεια ἀπὸ τὸν Δημ. Ὅ. Υψηλάντη ἀλλ' ἐπειδὴ δ' Ἀβδούλ Αμπούτ, ποὺ φαίνεται νὰ εἶχε πληροφορηθῆ τὶς κινήσεις τῶν Ἑλλή-

νων, ἐξήτησε διμήρους μεταξὺ τῶν ἄλλων τὸ Ζαφειράκη, τὸν Καρατάσο καὶ τὸ Γάτσο, ὁ ἀγώνας ἀρχισε ἀμέσως. Ἐπιβάλλεται μιὰ παρένθεσις γιὰ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἥδωες τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, κατὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ Εἰκοσιένα : 'Ο Ζαφειράκης Θεοδοσίου, πρῶτος ἀπὸ τοὺς προκρίτους τῆς Νάουσας, ἦταν δραστήριος κι ἐμπνευσμένος παράγων τῆς ἔθνικῆς μας ζωῆς σ' ὅλη τὴν Μακεδονία, ἐφάμιλλος τοῦ Παπᾶ. Ὁ Καρατάσος καθὼς ἔχουμε μάθει ἦταν παλιὸς κλέφτης κι ἀρματωλὸς μὲ ἀξιόλογο στρατιωτικὸ πνεῦμα, μεγάλη ἐμπειρία στὸν πόλεμο καὶ ἀδάμαστο θάρρος. Τέλος δὲ Γάτσος ἦταν κι αὐτὸς παλιὸς κλέφτης κι ἀχώριστος φίλος τοῦ Καρατάσου. Εἶχε πελώριο σῶμα μὲ χαρίσματα ἀδηλητοῦ τῶν βουνῶν, γοήγορος στὰ πόδια, ἀτρόμητος στὸν πόλεμο ἀλλὰ καὶ πολὺ φιλάνθρωπος. Γράμματα δὲν ἤξερε καθόλου ἀλλ' εἶχε προσωπικὴ ἀνδρεία καὶ τὸν ἔθαύμαζαν ὅλοι.

Τὰ χαράματα λοιπὸν τῆς 22 Φεβρουαρίου 1822 δὲ Καρατάσος μὲ τὸ Γάτσο ἐμπῆκαν μὲ ἀρκετοὺς ἀνδρες στὴ Νάουσα, αἰχμαλώτισαν τὴν φρουρὰ τῆς πόλεως καὶ τὴν ἔξετέλεσαν. Οἱ Ναουσαῖοι ἔξαλλοι ἀπὸ χαρὰ ἔξεχούμηκαν στοὺς δρόμους τῆς πόλεως καὶ κατόπιν συγκεντρώθηκαν στὸ μητροπολιτικὸ ναὸν Ἀγ. Δημητρίου, ὅπου μετὰ τὴν δοξολογία εὐλογήθηκαν τὰ ἑλ. ὅπλα καὶ ὑψώμηκε στὰ τείχη ἡ σημαία. Πολιτικὸς ἀρχηγὸς ὠρίσθηκε δὲ Ζαφειράκης καὶ στρατιωτικὸς διοικητὴς δὲ Καρατάσος. Κατόπιν δὲ Καρατάσος καὶ δὲ Γάτσος ἐκινήθηκαν μὲ 1800 ἀνδρες κατὰ τῆς Βέροιας, ἔκαμαν ἔφοδο τὴν νύκτα καὶ τὴν κατέλαβαν. Τὴν ἐπομένην εἰδοποιήθηκαν ὅτι ἔρχεται ἴσχυρὸς τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν καὶ γιὰ νὰ μὴν κυκλωθοῦν ἀφησαν τὴν πόλιν κι ἐγγύοισαν στὴ Νάουσα. Ἐκεῖ ἀρχισαν νὰ ὠργανώνουν ἐντατικὰ τὴν ἀμυνατῆς πόλεως γιὰ ν' ἀνθέξῃ στὴν ἐπίθεσι ποὺ θὰ ἔκαναν οἱ Τούρκοι.

2. Ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ναούσης

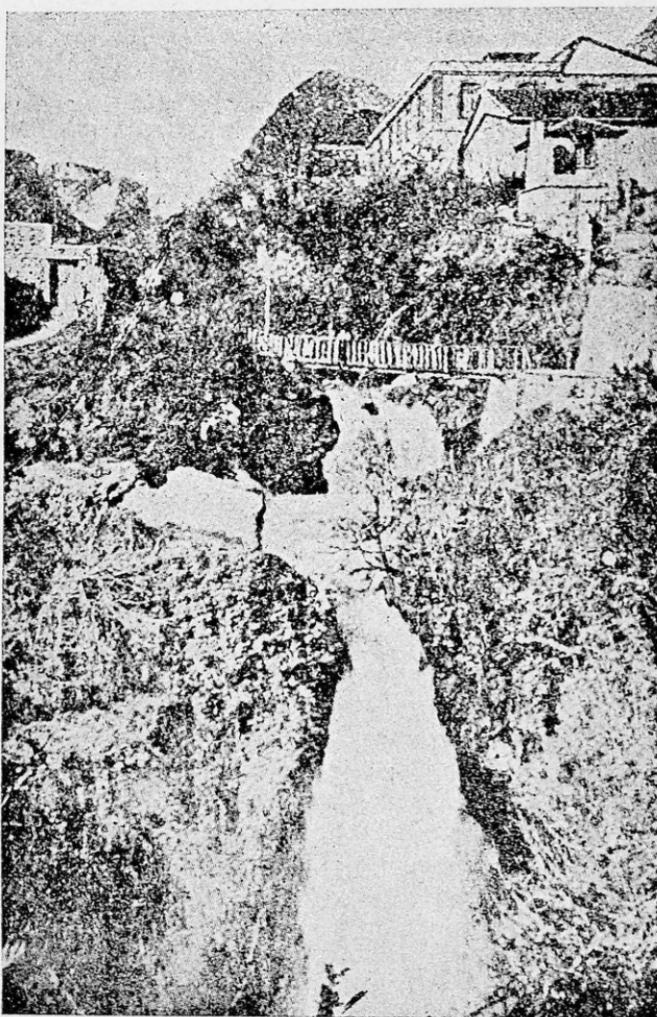
"Οπως ἐπερόμεναν οἱ Ἑλληνες στὴ Νάουσα ἔτσι κι ἔγινε. Στὶς 12 Μαρτίου 1822 ἔφθασε ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη δὲ Κεχαγιάμπεης μὲ 4000 ἀνδρες κι ἀρχισε τὴν ἐπίθεσι κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ γενναῖοι διμως ὑπερασπιστές, ποὺ γνωρίζουν γιατὶ πολεμοῦν, ἀμύνονται καρτερικὰ κι ἀναγκάζουν τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Βέροια, ἀφήνοντας στὸ πεδίο τῆς μάχης 1500 περίπου νεκροὺς κι ἀφθονο πολεμικὸ ὄλικό.

Μόλις δὲ Ἀβδούλ Αμπούτ ἔμαθε τὴν ἥττα τοῦ στρατοῦ του στὴ

Νάουσα, ἔξεστρατέυσε πλέον ὁ Ἰδιος μὲ 16000 ἄνδρες καὶ 12 νανόνια κι ἐστρατοπέδευσε στὴ θέσι «Ροδιὰ» μιὰ ὥρα ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχαν φθάσει στὴ Νάουσα ἐνισχύσεις ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Δυτ. Μακεδονίας κι διάχιμος ἐλλ. στρατὸς ἡταν ὅς 4000 ἄνδρες. Τὸ μεσημέρι τῆς 16 Μαρτίου τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀβδούλ Ἀμπούτ δόρμοιν ἀκάθεκτα ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Ἅγίου Γεωργίου ἀλλ' οἱ Ἑλληνες πολεμώντας ἥρωϊκὰ μὲ τὰ μακριὰ ντουφέκια τους, ποὺ εἶχαν γίνει στὰ δπλοστάσια τῆς Νάουσας, κρατοῦν γερὰ τὶς θέσεις τους. Ἔπειτα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες ἐπιθέσεις ποὺ ἐκράτησαν τέσσαρα ἡμερόνυκτα ὁ Ἀβδούλ ἀποσύρει τὰ στρατεύματά του γιατὶ εἶχαν πάθει μεγάλη φθορά. Βλέποντας πῶς μὲ τόγ πόλεμο δὲν ἡμπορεῖ νὰ κάμη τίποτε, προτείνει στοὺς Ἑλληνες νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπορρίπτουν μὲ ἀγανάκτησι τὴν πρότασιν. Ὡργισμένος τότε ὁ Ἀβδούλ ἀνασυντάσσει τὸ στρατό του καὶ τὰ χαράματα τῆς 30 Μαρτίου—ἡταν Μεγ. Παρασκευὴ—κάνει δεύτερη ἐπίθεσι κατὰ τῆς πόλεως, ἀπὸ δλα τὰ σημεῖα αὐτὴ τὴ φορά. Οἱ Ἑλληνες, ἀνδρες καὶ γυναικες, γνωρίζοντας τί τύχη τοὺς περιμένει ἀν χάσουν τὴν πόλι τους, ὅμονονται μὲ πεισμα ἐπάνω στὰ τείχη κι δ ὑπερήφανος πασᾶς ὑποχωρεῖ πάλι ντροπιασμένος μὲ περισσότερες ἀπώλειες. Δυὸς ἡμέρες ὕστερα—ἀνήμερα τοῦ Πάσχα—ἡ Νάουσα δέχεται καὶ τρίτη ἐπίθεσι ἀλλὰ κι αὐτὴ ἀποτυγχάνει. Τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων τῆς Δυτ. Μακεδονίας σκορπίζουν ἀκρατο ἐνθουσιασμὸ σ' ὅλη τὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καὶ τὰ βλέμματα δλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς γῆς στρέφονται τώρα πρὸς τὴν ἥρωϊκὴ Νάουσα, ποὺ ἔχει γίνει τὸ σύμβολο τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὸ προπύργιο τῆς Βορείου Ἑλλάδος.

Δυστυχῶς ἡ ἀμυνα τῆς ἥρωϊκῆς πόλεως δὲν ἡμποροῦσε νὰ κατήσῃ ἐπ' ἀπειρον. Αὐτὸς γιατὶ ὁ Ἀβδούλ ἐνισχύθηκε μὲ 3.000 ἄνδρες ποὺ ἔφθασαν ἀπὸ διάφορες πόλεις τῆς Δυτ. Μακεδονίας, ἐνῶ οἱ Ἑλληνες διαρκῶς λιγόστευναν χωρὶς νὰ φαίνεται πουθενὰ βοήθεια. Μ' αὐτὲς τὶς προϋπομέσεις στὶς 6 Ἀπριλίου ὁ Τοῦρκος πασᾶς κάνει τὴν τετάρτη καὶ τελευταία ἐπίθεσι κατὰ τῆς μαρτυρικῆς πόλεως. Τὴ φορὰ αὐτὴ οἱ Ἑλληνες ἔξαντλημένοι καὶ χωρὶς ἐφόδια δὲν ἡμπόρεσαν νὰ κρατήσουν καὶ δ ἔχθρικὸς στρατός, ἀπὸ τὴν πύλη τοῦ Ἅγίου Γεωργίου, ἔχύθηκε μὲ ἀλλαλαγμοὺς μέσα στὴν πόλι. Ἔπειτα ἀπὸ λίγο ἡ πόλις παραδόθηκε στὴν φωτιὰ καὶ τὴν καταστροφήν. Ἀπὸ τὸν ἄμαχο πληθυσμὸ ἀλλοι ἐσφάγησαν καὶ ἀλλοι ὁδηγήθηκαν αἰχμάλωτοι στὸ τουρκικὸ στρατόπεδο. Ὡς 10.000 ὑπολογίζονται τὰ θύματα τῆς μαρτυρικῆς Νάουσας. Ἄοκτες γυναικες, μητέρες μὲ παιδιὰ στὴν ἀγκα-

λιὰ καὶ παρθένοι, ἀνέβηκαν σ' ἕνα ὑψωμα ἐπάνω ἀπὸ τὸν ποταμὸν «Ἄραπίτσα» κι ἀπὸ κεῖ—σὰν ἄλλες Σουλιώτισες στὸ Ζάλογγο—ἔπεσαν στὰ δρμητικὰ νερὰ τοῦ καταρράκτη προτιμώντας τὸν πιὸ σκληρὸν θάνατο παρὰ τὴν αἰχμαλωσία καὶ τὴν ἀτίμωσι.

*Eἰκ. 17 Καταρράκτης τοῦ ποταμοῦ «Ἄραπίτσα»
Ἐδῶ ἔπεσαν κοι ἐπνίγηκαν οἱ Ἑλληνίδες τῆς Νάουσας, τὸ 1822*

Μετὰ τὴν πτῶσι τῆς πόλεως ὁ Ζαφειράκης κατέφυγε στὰ βουνά ἀλλ’ ἔκει ἐκυκλώθηκε ἀπὸ πολλοὺς Τούρκους καὶ ἐσκοτώθηκε μ' ὅλους τοὺς ἄνδρες του. Ἡ γυναικα του μὲ τὴ γυναικα τοῦ Καρατάσου καὶ τοῦ Γάτσου ὠδηγήθηκαν αἰχμάλωτες στὴ Θεσσαλονίκη ὅπου ὑπέφεραν φρικτὰ βασανιστήρια. Αὐτὸ τὸ ἥρωϊκὸ τέλος εἶχε ἡ ἐπανάστασις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Ο Καρατάσος μὲ τὸ Γάτσο βλέποντας πῶς δὲν ὑπάρχει ἐλπὶς νὰ σώσουν τὴν πατρίδα τους καὶ τὶς οἰκογένειές τους, ἔφυγαν μὲ 800 ἄνδρες στὴ Νότιο Ἑλλάδα καὶ ἐπολέμησαν δίπλα στοὺς ἀδελφούς τους Ἑλληνες ὥσπου ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ἐλεύθερη. Ἔτσι στὴ φωνὴ τῆς πατρίδας ν' ἀποτινάξῃ τὴ σκλαβιά, ἔτρεξαν μὲ τὸν ἵδιο ἐνθουσιασμὸ καὶ τὰ παιδιὰ τῆς Μακεδονίας κι ἐπότισαν κι αὐτὰ μὲ τὸ θερμό τους αἷμα τὸ οἴρο δένδρο τῆς Ἐλευθερίας.

3. Καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων στὸ Πέτα

Ο Χουρσίτ ἄμα τὰ κατάφερε νὰ ἔξοντάσῃ τὸν Ἀλῆ πασᾶ ἐστράφηκε κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχαν γυρίσει στὸν τόπο τους καὶ τοὺς πολιόρκησε. Οἱ Σουλιῶτες ὅμως ἐπολέμησαν μὲ πεῖσμα κι ἀπέκρουσαν τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἔχθροῦ. Βλέποντας ὁ Χουρσίτ πῶς ἡ ὑποταγὴ τοῦ Σουλίου θ' ἀπαιτοῦσε χρόνο, ἀφῆκε ἔκει τὸν Ὁμέδο Βρυώνη κι αὐτὸς κατέβηκε στὴ Θεσσαλία. Ἀπὸ κεῖ θὰ κατέβαινε στὴν Ἀνατολικὴ Στερεά Ἑλλάδα καὶ κατόπιν στὴν Πελοπόννησο.

Οἱ Σουλιῶτες ἔζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνησι κι ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ στὴν Ἡπειρο, ὁ ἵδιος ὁ Μαυροκορδάτος. Στὴν ἐκστρατεία ἔκεινη ἐπῆραν μέρος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Γερμανοί, Γάλλοι, Πολωνοί, Ἰταλοὶ κ. ἄ., ποὺ εἶχαν φθάσει στὴν Ἑλλάδα νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἑλληνες. Ο Μαυροκορδάτος ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Κόρινθο, ἐπῆγε στὴν Πάτρα κι ἀπὸ κεῖ ἐπέρασε στὸ Μεσολόγγι. Ὅλος ὁ στρατὸς ποὺ εἶχε συγκεντρωθῆ ἔκει ἦταν ὡς 4000. Σ' αὐτὸν περιλαμβάνονταν ὁ Καρατάσος μὲ τὸ Γάτσο ποὺ εἶχαν ἔλθει ἀπὸ τὴ Νάουσα μὲ ἀρκετοὺς ἄνδρες νὰ ἐνισχύσουν τὸν ἀγῶνα κι ὁ Μάρκος Μπότσαρης μὲ λίγους Σουλιῶτες.

Ο Μαυροκορδάτος δὲν ἔκανε γιὰ στρατηγὸς κι ἐπεσε σὲ μεγάλο σφάλμα. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ προχωρήσῃ μ' ὅλο τὸ στρατό, ἔστειλε τὸν Κυριακούλη Μαυρομιχάλη μὲ 500 Μανιᾶτες στὸ Φανάρι, λιμάνι στὴν Ἡπειρο ποὺ ἀπέχει ἐπτὰ ὄρες ἀπὸ τὸ Σουύλι, νὰ βοηθήσῃ τοὺς Σουλιῶτες. Μόλις ὁ Μαυρομιχάλης ἀπεβιβάσθηκε στὸ Φανάρι ἐκυκλώθηκε ἀπὸ 4.000 Τούρκους καὶ σκοτώθηκε κι ὁ ἵδιος μὲ τὸν περισσότερο

στρατό. Οἱ λίγοι ποὺ ἔμειναν ἔμπηκαν στὰ πλοῖα κι ἔγύρισαν στὸ Μεσολόγγι.

Ο ἄλλος στρατὸς μὲ τὸ Μαυροκορδᾶτο προχώρησε στὴν Ἀρτα κι ἔφθασε στὸ χωρὶς Πέτα. Ἐκεὶ τοὺς ἐπετέθη ξαφνικὰ ὁ Κιουταχῆς μὲ 6000 Ἀλβανοὺς—ἥταν νύκτα πρὸς τὴν 4η Ἰουλίου τοῦ 1822—κι οἱ Ἑλληνες ἀν καὶ ἐπολέμησαν γενναῖα ἔπαθαν τρομερὴ καταστροφή. Μὲ τὸν ὕδιο ἥρωϊσμὸν ἐπολέμησαν κι οἱ φιλέλληνες κι ἐσκοτώθηκαν ὅλοι, ἐκτὸς ἀπὸ 25. Ο Μαυροκορδᾶτος μὲ τὰ ὑπολείμματα τοῦ στρατοῦ του κατέβηκε κατόπιν στὸ Μεσολόγγι κι ὡχυρῶθηκε γιὰ ν' ἀντισταθῆ στοὺς Τούρκους ποὺ θὰ ἐκατέβαιναν κάτω. Οἱ Σουλιώτες πάλι ἄμα ἔμαθαν τὸ ἀτύχημα τῶν Ἑλλήνων στὸ Πέτα, ἐσυνθήκολόγησαν μὲ τὸν Ὁμέδο Βρυώνη καὶ ξανάφυγαν μὲ τὶς οἰκογένειές τους στὰ Ἐπτάνησα.

4. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Αμα ἔπεσε τὸ Σουλί, δ Ὁμέδο Βρυώνης ἐκτελώντας διαταγὴ τοῦ Χουρστὶ κατέβηκε μὲ τὸν Κιουταχῆ στὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ πολιόρκησαν ἀπὸ τὴν ξηρά. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ἔφθασε κι δ Γιουσούφ πασᾶς τῆς Πάτρας μ' ἀρκετὰ πλοῖα καὶ τὸ ἔκλεισε ἀπὸ τὴν θάλασσα.

Ο στρατὸς ποὺ διέθεταν οἱ πολιορκούμενοι ἦταν ὡς 400 ἄνδρες κι ἄλλοι 30 Σουλιώτες μὲ τὸ Μάρκο Μπότσαρη. Οἱ Τούρκοι εἶχαν ὡς 15.000. Ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνες εἶχαν λίγο στρατό, γιὰ νὰ κερδίσουν χρόνο, ἀνέθεσαν στὸ Μπότσαρη νὰ θῇ σὲ διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Τούρκους γιὰ νὰ παραδώσῃ τάχα τὴν πόλι. Τέλος ἔφθασε δ στόλος μὲ τὸ Μιαούλη, ἐσκόρπισε τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα κι ἔμπασε στὸ Μεσολόγγι τροφές, πολεμοφόδια κι ἐνίσχυσι ἀπὸ 1000 ἄνδρες. Αρχηγοὶ ἦσαν δ Πετρόδημπης μὲ τὸν Κανέλλο Δηλιγιάννη.

Οἱ πολιορκημένοι τότε ἐσταμάτησαν τὶς διαπραγματεύσεις καὶ παράγγειλαν στὸν Ὁμέδο Βρυώνη πὼς ἀν ὑέλη τὸ Μεσολόγγι ἀς κοπιάση νὰ τὸ πάρῃ. Μὲ τὴν ἀπάντησι αὐτὴν ὠργίσθηκε δ Τούρκος στρατηγὸς κι ἀπεφάσισε νὰ κάμη νενικὴ ἔφοδο νὰ μπῇ στὴν πόλι. Ή ἔφοδος θὰ ἐγινόταν ξημερώνοντας τὰ Χριστούγεννα γιατὶ ἡξερε πὼς τότε οἱ Ἑλληνες θὰ εἶχαν ἀφῆσει τὶς θέσεις καὶ θὰ ἦσαν στὴν ἐκκλησία. Γιὰ καλή τους δύμας τύχη οἱ Ἑλληνες εἶδοποιήθηκαν ἀπὸ ιωρὶς ἀπὸ ἔναν Ἑλληνα κυνηγὸ τοῦ Ὁμέδο Βρυώνη κι ἔλαβαν τὰ μέτρα τους. Ἐτσι ἄμα ἐκδηλώθηκε ἡ ἔχθρικὴ ἐπίθεσις, ἐκράτησαν καλὰ τὶς θέσεις, ἀπέκρουσαν τὸν ἔχθρο καὶ τοῦ ἐπροξένησαν πολλὲς ἀπώλειες.

“Υστερ” ἀπὸ τὴν ἀποτυχία αὐτὴν οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ συνάμα εἶχαν

σώσει τὰ ἔφοδια κι ύπέφεραν ἀπὸ τὶς βροχὴς καὶ τὸ κρύο, ἔλυσαν τὴν πολιορκία κι ἔφυγαν. Οἱ Ἑλληνες τότε ἔπεσαν ἀπὸ κοντὰ καὶ τοὺς ἀνάγκασαν ν' ἀφῆσουν πολλὲς ἀποσκευὲς καὶ μερικὰ κανόνια. Ἀπὸ τοὺς Τούρκους πολλοὶ ἐπνίγηκαν στὸν Ἀχελῶο καὶ μόνο λίγοι κατώρθωσαν νὰ φθάσουν στὴν Ἡπειρο, ἔξαντλημένοι ἀπὸ τὶς πολλὲς στρογήσεις καὶ τὶς κακουχίες.

5. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη

Ο σουλτανὸς, μὴ θέλοντας νὰ δοξασθῇ περισσότερο δι Χουρστὶ ποὺ μετὰ τὴν ἔξοντωσι τοῦ Ἀλῆ εἶχε ἀποχτήσει μεγάλη φήμη, ἔκαμε ἀρχιστράτηγο τὸ Μαχμούτ πασᾶ τῆς Δράμας ἢ Δράμαλη κι ἀνέθεσε σ' αὐτὸν νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασι. Τὸν Ἰούνιο λοιπὸν τοῦ 1822 δι Δράμαλης ἔξεκίνησε ἀπὸ τὴν Λάρισα μὲ 30.000 στρατὸ καὶ πολλὰ μεταγωγικὰ ζῶα. Εὗτυχῶς γι αὐτὸν οἱ καπεταναῖοι τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς εὑρίσκονταν σὲ διχόνοιες κι ἔτσι ἔφθασε στὴν Ἀθήνα ἀνενόχλητος. Ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ κατόπιν ἐμπῆκε στὴν Κόρινθο καὶ κατέλαβε τὴν Ἀκροκόρινθο. Ὅτερα ἐπέρασε στὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων καὶ στὶς 12 Ἰουλίου τὰ στρατεύματά του ἔχυθηκαν στὴν Ἀργολικὴ πεδιάδα.

Στὸ ἀντίκρυσμα τόσου στρατοῦ οἱ Ἑλληνες ἔφοβήθηκαν κι ἐπιστραν τὰ βουνά. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ποὺ στὸ μεταξὺ εὑρίσκοταν στὸ Ἀργος, μεταφέρθηκε σὲ δυὸ πλοῖα ποὺ ἦσαν στὸν Ἀργολικὸ κόλπο. Μόνο δι "Υψηλάντης δὲν ἐδέχθηκε νὰ μπῇ στὰ πλοῖα. Ἐμάζεψε 700 ἄνδρες κι ἐπῆγε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Ἑλληνες ποὺ ἦσαν κλεισμένοι στὸ φρούριο τοῦ Ἀργούς.

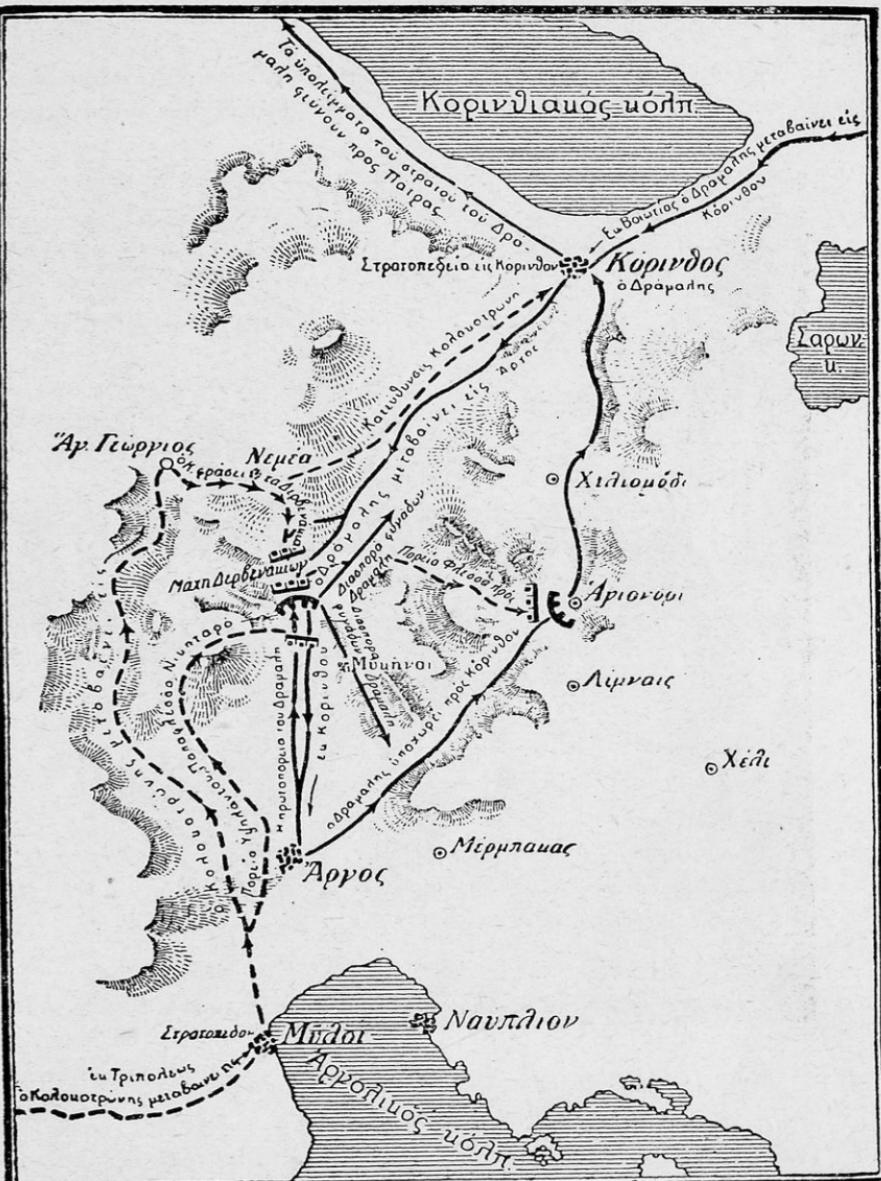
Στὴ δύσκολη αὐτὴ στιγμὴ ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα τὸ θάρρος τοῦ "Υψηλάντη καὶ ἡ στρατηγικὴ ἴδιοφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἄμα ἔφθασε στὴν Τρίπολι ἡ εἰδῆσις πὼς δι Δράμαλης ἐμπῆκε στὴν Πελοπόννησο, δι Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Πετρόμπεη καὶ τὸν Παπαφλέσσα ἐπῆραν δι, τι στρατὸ εἶχαν κι ἐπισταν τοὺς Μύλους. Ο Κολοκοτρώνης ἔδωκε διαταγὴ νὰ μεταφερθοῦν τὰ γεννήματα στὰ βουνά. Οσα δὲ θὰ ἥμποροῦσαν νὰ μεταφέρουν, θὰ τὰ ἔκαιαν νὰ μὴν τὰ πάρη δι ἔχθρος.

Στὸ μεταξὺ οἱ ἐπιθέσεις τῶν Ἑλλήνων διαδέχονταν ἡ μιὰ τὴν ἄλλη κι ἀνάγκασαν τὸ Δράμαλη νὰ μένῃ ἀκίνητος στὴν πεδιάδα τοῦ "Αργούς. Νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Τρίπολι, ἥταν ἀδύνατο. Στὸ τέλος οἱ τροφές ἔσωθηκαν καὶ τὸ νερὸ ἦταν λίγο γιατὶ τὰ πιὸ πολλὰ

πηγάδια ήσαν δηλητηριασμένα άπό τὰ χάλκινα μαγειρικὰ σκεύη ποὺ είχαν φύξει μέσα οἱ Ἑλληνες νὰ τὰ γλυτώσουν. Οἱ ἀσθένειες πάλι άπὸ τὴ ζέστη τοῦ καλοκαιριοῦ ἐθέριζαν ἀνθρώπους καὶ ζῶα.

Τὰ τουρκικὰ πλοῖα πολλὲς φορὲς ἐπεχείρησαν νὰ ἐφοδιάσουν τὸ Δράμαλη, ἀλλ' ὁ ἔλληνικὸς στόλος δὲν τὸ ἄφηνε νὰ πλησιάσουν. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ὁ Δράμαλης ἀπεφάσισε νὰ γυρίσῃ μὲ τὸ στρατό του στὴν Κόρινθο, νὰ περιμένῃ ἐκεῖ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὸν Χουρσίτη ἥ μὲ τὸν τουρκικὸ στόλο. Ἔπρεπε δμως νὰ ξεγελάσῃ τοὺς Ἑλληνες νὰ μὴ πιάσουν τὰ στενὰ τῶν Δερβενακίων ποὺ εἶναι στὸ δρόμο ἀπὸ τὸ Ἀργος στὴν Κόρινθο. Ἔστειλε λοιπὸν τὸν γραμματέα του, ποὺ ἦταν Ἑλληνας ἀπὸ τὴν Κυπαρισσία, στὸν Μύλους καὶ εἶπε στοὺς ἀρχηγοὺς νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα καὶ θὰ ἔπαιρον δλοι ἀμνηστεία. Οἱ ἀρχηγοὶ ἀκούνοντες τὴν πρότασι αὐτὴ ἐγέλασαν. Τότε ὁ γραμματέας σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες ποὺ εἶχε λάβει, ἀνεκοίνωσε ἐμπιστευτικὰ τάχα πὼς ὁ Δράμαλης σκέπτεται νὰ προχωρήσῃ στὴν Τρίπολι. Σὰν χριστιανὸς λοιπὸν τοὺς συμβιούλεψε νὰ πιάσουν τὰ στενὰ καὶ νὰ τὸν κτυπήσουν. Οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ τὸν ἐπίστεψαν, μὰ ὁ τετραπέρατος Κολοκοτρώνης δὲν ἐννοοῦσε νὰ πέσῃ στὴν παγίδα. Κατάλαβε τὴ δύσκολη θέσι τοῦ Δράμαλη. «Κόβω τὸ κεφάλι μου» τοὺς εἶπε «πὼς ὁ Δράμαλης σκέφτεται νὰ φύγῃ γιὰ τὴν Κόρινθο καὶ πρέπει νὰ πιάσουμε τὰ Δερβενάκια νὰ τὸν κτυπήσουμε». Δυστυχῶς οἱ ἀρχηγοὶ δὲν τὸν ἀκούσαν. Ἔτσι ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν ἔξαδελφό του τὸν Πλαπούτα καὶ 2000 πιστούς του ἀνδρες ἐπῆγε κι ἔπιασε νὰ χωρὶς Ἅγιος Γεώργιος, κοντὰ στὴ Νεμέα. (Κοίταξε τὸ σχέδιο τῆς μάχης στὴ σελ. 71). Ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀκολούθησαν μόνο δ ἀνεψιός του Νικηταράς, δ Ὅψηλάντης κι δ Παπαφλέσσας. Αὗτοὶ μ' ὅ,τι δυνάμεις είχαν ἔπιασαν τὰ λόφοι ποὺ φράζει τὴ χαράδρα, κοντὰ στὸ χωρὶς Ἅγιος Σώστης.

Ἡ καταστροφή. Πραγματικὰ ὅπως εἶχε ὑπολογίσει ὁ Κολοκοτρώνης ἔτσι κι ἔγινε. Στὶ 25 Ιουλίου ἥ πρωτοπορεία τοῦ Δράμαλη ἐφάνηκε νὰ κινῆται πρὸς τὴν Κόρινθο. Ἄμα οἱ Τοῦρκοι ἐμπῆκαν στὰ Δερβενάκια, δ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Πλαπούτα τοὺς κτυποῦν ἀπὸ τὶς πλαγιές. Ἐκεῖνοι τρομάζουν ἀπὸ τὸν αἰφνιδιασμό, ἀλλάζουν δρόμοι καὶ τραβοῦν πρὸς τὸν Ἅγιο Σώστη νὰ σωθοῦν. Μόλις ἐμπῆκαν στὴν χαράδρα τοὺς ὑποδέχονται τὰ πυρὰ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν. Συνάμα δ Κολοκοτρώνης τοὺς κτυπάει ἀπὸ πίσω. Οἱ Τοῦρκοι κτυπιοῦνται τώρα ἀπ' ὅλες τὶς μεριὲς καὶ παθαίνουν μεγάλη καταστροφή. Ὁ Νικηταράς ἄλλαξε τέσσαρα σπαθιά. Ὡς 4000 ὑπολογίζονται οἱ Τοῦρκοι ποὺ

18. Σχέδιο τῆς μάχης στὰ Δερβενάκια (25 καὶ 27 Ιουλίου 1822)

έσκοτώθηκαν καὶ πολλὰ ζῶα φορτωμένα ἔπεσαν στὰ χέρια τῶν Ἑλήνων.

Τὴ δεύτερη ἡμέρα ἐξεκίνησε κι ὁ Δράμαλης μὲ κύριο σῶμα τοῦ στρατοῦ του. Αὐτὸς ὅμως δὲν ἀκολούθησε τὸν ἕδιο δρόμο παρὰ ἐτρά-

*Eἰκ. 19. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τὰ παλληκάρια τοῦ
μετὰ τὴν νίκη στὰ Δερβενάκια*

βῆξε ἀνατολικώτερα νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ Ἀγιονόρι, μολονότι ἦξερε πῶς κι ἔκει εἶναι στενά. Μὰ καὶ δῶ ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε τὸ νοῦ του. Παρήγγειλε στοὺς ἀρχηγοὺς ποὺ περίμεναν στοὺς Μύλους νὰ κυνηγήσουν τὸ Δράμαλη. Ἐκεῖνος ἔμεινε στὰ Δερβενάκια γιατὶ δὲν ἤξερε

ποιὸ δρόμο θ' ἀκολουθοῦσε ὁ Δράμαλης. Ἐστειλε δῆμως στὸ Ἀγιονόρι τὸν Παπαφλέσσα μὲ τὸ Νικηταρᾶ καὶ τὸν Ὑψηλάντη. Γιὰ νὰ ἐνθουσιάσῃ τοὺς πολεμιστὲς καὶ νὰ τραβήξῃ τὴν ὄρεξί τους γιὰ λαφυραγωγία τούς ἔλεγε: «Ἐννοια σας καὶ πίσω εἶναι οἱ πασάδες μὲ τὰ πλούτη».

Ἄμα ὁ στρατὸς τοῦ Δράμαλη μπῆκε στὰ στενὰ τ' Ἀγιονοριοῦ δὲ Νικηταρᾶς βγαίνει μπροστὰ καὶ πυροβολεῖ μιὰ καμήλα φαρτωμένη μπαρούτι. Ἀπὸ τὴν ἀνάφλεξι οἱ Τοῦρκοι συγχύζονται. Ὁσο νὰ συνέλθουν οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν σύγχυσι οἱ Ἑλληνες τοὺς κτυποῦν ἀπὸ παντοῦ καὶ παθαίνουν μεγάλη καταστροφή. Ἄν ἐρχόταν κι οἱ Ἑλληνες ποὺ εἶχαν πιάσει τοὺς Μύλους, δῆμως τοὺς παρήγγειλε ὁ Κολοκοτρώνης, δὲ θὰ ἐγλύτωνε κανείς. Τὸ σωστὸ εἶναι δὲτι οἱ Ἑλληνες ἔκινήθησαν ἀπὸ τοὺς Μύλους. Μόλις δῆμως ἐφθασαν στὸ Ἀργος ἐπεδόθηκαν στὸ νὰ μαζεύουν τὰ λάφυρα ποὺ ἀφησε ἔκει ἐπίτηδες ὁ Δράμαλης κι ἔτσι τοῦ ἐδόμηκε καιρὸς νὰ φύγη.

Μετὸ τὴν μάχη στὸ Ἀγιονόρι ὁ Δράμαλης ἐπροχώρησε μὲ τὸν ὑπόλοιπο στρατὸ κι ἐφθασε στὴν Κόρινθο. Ἐπειδὴ δὲν ἦμποροῦσε νὰ φύγη ἀπὸ τὸν Ἰσθμὸ γιατὶ μπροστὰ στὰ στενὰ τοῦ εἰχε στήσει καρτέρι ὁ Ἀνδροῦτσος, ἔμεινε στὴν Κόρινθο καὶ στὶς 27 Ὁκτωβρίου ἐπέθανε ἀπὸ τὴν λύπη του. Κατόπιν δοσοὶ Τοῦρκοι ἐγλύτωσαν ἐπῆραν τὸν παραλιακὸ δρόμο γιὰ τὴν Πάτρα. Στὴν Ἀκράτα δῆμως τοὺς ἐκτύπησαν οἱ ὅπλαρχηγοὶ Ζαΐμης, Πετμεζᾶς, Λόντος καὶ Χαραλάμπης καὶ τοὺς ἀποδεκάτισαν. Στὸ τέλος πολὺ λίγοι ἐπόρλαβαν νὰ μποῦν στὰ πλοῖα τοῦ Γιουσούφ ποὺ ἐπερίμεναν στὴν παραλία κι ἔκεινοι μόνο ἐσώθηκαν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη ὁ Κολοκοτρώνης ἐδοξάσθηκε κι ἡ Γερουσία σύμφωνα μὲ ἀπαίτησι τῶν ἀρχηγῶν τοῦ στρατοῦ τὸν ώνόμασε ἀρχιστράτηγο. Στὰ τέλη τοῦ 1822, παραδόθηκε καὶ τὸ Παλαμῆδι μὲ πολλὰ λάφυρα.

6. Καταστροφὴ τῆς Χίου

Ἀπ' ὅλα τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου μόνο ἡ Χίος δὲν ἐπαναστάτησε ἀπὸ τὸν πρῶτο χρόνο. Αὗτὸ γιατὶ οἱ Χιῶτες εἶναι φιλήσυχος λαός. Ἐπειτα τὸ νησὶ τους εἶναι πολὺ κοντὰ στὴ Μικρασία ἀπ' δύο μποροῦσαν εὔκολα νὰ φθοῦν τουρκικὰ στρατεύματα. Στὶς 10 Μαρτίου τοῦ 1822 ὁ ἡγεμόνας τῆς Σάμου Λυκοῦργος Λογοθέτης ἀπεβιβάσθηκε στὴ Χίο μὲ 2500 ἄνδρες κι ἀνάγκασε τοὺς Χιῶτες νὰ ἐπαναστατήσουν. Οἱ Τοῦρκοι τοῦ νησιοῦ ἐκλειστήκαν τότε βιαστικὰ στὸ κάστρο τῆς πόλεως. Μόλις δὲ σουλτάνος ἔμαθε πῶς ἐπανεστάτησαν κι οἱ Χιῶ-

τες, ἔδωκε διαταγὴ στὸ ναύαρχο Καραλῆν νὰ πλεύσῃ μὲ τὸ στόλο στὴν Χίο καὶ νὰ μὴν ἀφῆσῃ λίθον ἐπὶ λίθου. Ὁ Καραλῆς φθάνοντας στὴν Χίο—30 Μαρτίου—ἀρχισε σφοδρὸ κανονιοβολισμὸ καὶ κατόπιν ἔβγαλε 7000 ἄνδρες. Μὲ αὐτοὺς ἐνώθηκε κι ἡ φρουρὰ ποὺ εἶχε κλεισθῆ στὸ κάστρο κι οἱ ἐπαναστάτες διελύθηκαν. Κατόπιν οἱ Σαμιῶτες ἔψυγαν κι ἐγύρισαν στὸ νησί τους.

‘Ο Καραλῆς μὲ προκήρυξι καλεῖ τότε τοὺς κατοίκους νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους καὶ ἔγγυᾶται πὼς δὲν θὰ πάθη κανεὶς τίποτε. Ἐκεῖνοι γυρίζουν ἀλλὰ σφάζονται στὰ σπίτια καὶ στοὺς δρόμους (5—7 °Απριλίου). Τόση ἥταν ἡ ἀγριότητα τῶν Τούρκων, ὡστε ἔμπαιναν καὶ στὰ νοσοκομεῖα κι ἔσφαζαν τοὺς ἀρρώστους ἐπάνω στὰ κρεβάτια. Τὸ ἵδιο ἔγινε καὶ στὰ χωριά. Μεγαλύτερη σφαγὴ ἔγινε στὸ Β.Δ. μέρος τοῦ νησιοῦ, δπου εἶχαν μαζευθῆ πολλοὶ καὶ περίμεναν πλοῖα νὰ τοὺς πάρουν. Τοὺς ἐπρόλαβαν δυμῶς οἱ Τούρκοι καὶ τοὺς ἔσφαξαν. Ἐτσι τὸ μυροβόλο κι ἥσυχο νησί εἶχε γίνει τώρα ἀπέραντο νεκροταφεῖο. Ἀπὸ τοὺς 100.000 κατοίκους ποὺ εἶχε ἡ Χίος πρὸ τῆς καταστροφῆς, 70.000 περίπου ἔσφαγησαν

μὲ ἀγριότητα ἡ ἐπωλήθησαν σὰν τὰ ζῶα στὶς ἀγορὲς τῆς Μικρᾶς Ασίας, ἀλλοι κατώρθωσαν νὰ φύγουν μὲ πλοῖα καὶ μόνον ὡς 3.000 ἔμειναν στὸ νησί.

‘Η καταστροφὴ τῆς Χίου ἐκίνησε τὴ συμπάθεια ὅλων τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης. Ὁλος δ τύπος ἐκαυτηρίασε τὴ βαρβαρότητα τῶν Τούρκων κι ἔζητοῦσε ἀπὸ τὶς κυβερνήσεις νὰ ἐπέμβουν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος.

7. ‘Ο Κανάρης ἐκδικεῖται

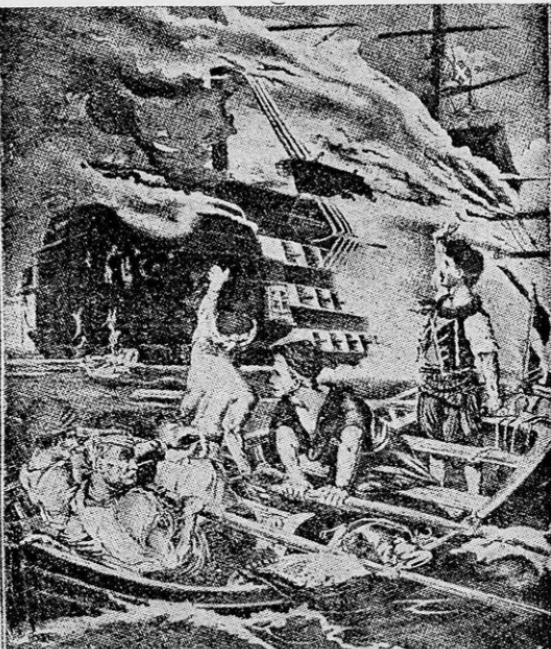
‘Ο ἔλληνικὸς στόλος ἔφθιασε ἀργὰ στὴ Χίο καὶ δὲν ἐπρόλαβε τὸ κακό. Μόνο κατώρθωσε νὰ μαζέψῃ ὅσους εἶχαν κρυφθῆ στὰ δυτικὰ παράλια καὶ τοὺς ἐπῆγε στὰ Ψαρά. Ἐπειδὴ οἱ Ἑλληνες δὲν ἦμποροῦ-

Εἰκ. 20. Καραλῆς

σαν νὰ κάμουν κατὰ μέτωπο ἐπίθεσι κατὰ τοῦ ἔχθρικοῦ στόλου γιατὶ εἶχε μεγάλα πανόνια, ἀπεφάσισαν νὰ χρησιμοποιήσουν πάλι τὰ πυρπολικά. Τὴ δουλειὰ αὐτὴ ἀνέλαβαν δὲ Ὑδραῖος Ἀνδρέας Πιπίνος κι δ Ψαριανὸς Κωνστ. Κανάρης μὲ 40 ἄνδρες. Ως τότε δὲ Κανάρης ἦταν ἀπλὸς ναύτης. Ἀφοῦ μετάλαβαν δὲ οἱ στὴν ἐκκλησίᾳ τῶν Ψαρῶν, ἐμπῆκαν στὰ πυρπολικὰ καὶ τὴ νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου ἔφθασαν ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Χίου. Ἐκεῖ ἐπωφελήθηκαν ἀπὸ τὸ σκοτάδι κι ἐμπῆκαν μέσα χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι.

Ἐκεῖνο τὸ βράδυ οἱ Τοῦρκοι ἑώραζαν τὸ Ραμαζάνι κι δὲ τὰ πλοῖα τους ἦταν φωταγωγημένα. Ἰδιαίτερο φωτισμὸς εἶχε ἡ ναυαρχίδα, γιατὶ δὲ Καραλῆς εἶχε καλέσει ἐκεῖ τοὺς ἀνωτέρους ἀξιωματικοὺς τοῦ στόλου καὶ διεσκέδαζαν.

Εἰκ. 21. Ἡρωϊσμὸς τοῦ Κανάρη

Τὰ μάτια τοῦ Κανάρη ἔπεσαν στὴ ναυαρχίδα καὶ ἐτράβηξε ἵσια σ' αὐτὴ μὲ τὸ πυρπολικό του. Ὁ Πιπίνος κατευθύνεται στὴν ὑποναυαρχίδα, ἀνάβει τὸ πυρπολικό του ἀλλὰ δὲν τὰ καταφέρνει καλὰ κι ἀποτυγχάνει. Ὁ Κανάρης δῶμας τὸ ἔδεσε καλά. Κατόπιν ἄναψε τὸ φυτίλι καὶ πηδώντας στὴ βάρκα ποὺ τὸν περίμεναν οἱ ναῦτες του, φώναξε: «Νὰ παλιότυροι δραία φωτοχυσία γιὰ τὸ Μπαϊράμι σας». Τὸ τὸ ἔγινε ὕστερος ἀπὸ λίγο δὲν περιγράφεται. Οἱ φλόγες τοῦ πυρπολικοῦ μεταδίδονται στὴν ναυαρχίδα κι ἐπικολουθεῖ πανικός. Οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ τοὺς ναῦτες ἔντρομοι πέφτουν στὴ θάλασσα νὰ σωθοῦν μὲ τὸ κολύμπι. Ἄλλοι πάλι κατεβάζουν γρήγορα τὶς βάρκες στὴ θάλασσα, μπαίνουν μέσα ἀλλ' ἀπὸ τὸ βάρος καὶ τὸν πανικὸ οἱ βάρκες

ἀνατρέπονται. Ὁ ἵδιος δὲ Καραλῆς μὲν δυσκολία κατώρθωσε καὶ μπῆκε σὲ μιὰ βάρκα ἀλλὰ τὴ στιγμὴ ἔκεινη ἐπεσε ἀπὸ τὸ πλοῖα ἔνα ἀναμένο ξύλο, τὸν ἐκτύπησε στὸ κεφάλι καὶ ποὺν τὸν βγάλουν στὴν παραλία ἐπέθανε. Τέλος ἡ φωτιὰ φθάνει στὶς πυριτιδαποθῆκες. Τεράστιες φλόγες ἔυχύθηκαν τότε ὡς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸ περήφανο πλοῖο ἀνατινάχθηκε στὸν ἀέρα. Ἀπὸ 3000 ἄνδρες ποὺ διεσκέδαζαν σ' αὐτό, λίγοι μόνο ἐσώθηκαν κι αὐτοὶ μὲ τὸ κολύμπι. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς ναυαρχίδας, δὲ ἄλλος στόλος ἔκοψε τὶς ἀγκυρας κι ἀντὶ νὰ πάνε στὴ Σάμο καὶ τὰ Ψαρά, δπως ἦταν τὸ σχέδιο, κατέφυγε στὸν Ἐλλήσποντο.

Ἀπὸ τὴ μεγάλη σύγχυσι ποὺ ἔγινε, οἱ γενναῖοι πυροπολητὲς ἐβγῆκαν ἀθέατοι ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Χίου, ἔφθασαν στὰ Ψαρά καὶ τοὺς ἔγινε μεγάλη ὑποδοχὴ.

Τὸν Ὁκτώβριο τοῦ ἵδιου ἔτους δὲ Κανάρης ἔκαμε καὶ δεύτερο κατώρθωμα. Ἀνετίναξε στὴν Τένεδο καὶ τὴν ὑποναυαρχίδα καὶ εὑρῆκαν τὸ θάνατο ὡς 1600 ἄτομα. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὰ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἔμεινε κυρίαρχος σ' ὅλο τὸ Αἰγαῖο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: Συγκεντρώσετε τὴν ὕλη τοῦ β' ἔτους. Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὴν ἀμυνα τῆς Νάουσας, τὴν ἄνοιξη τοῦ 1822. Ἰστορικὰ πρόσωπα β' ἔτους, πίνακας κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων.

Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη

Ἀπὸ τὶς ἀρχές τοῦ 1823 ἔγίνονταν μεγάλες ἔτοιμασίες στὴν Κωνσταντινούπολι νὰ σταλοῦν στὴν Ἐλλάδα ἵσχυρες δυνάμεις μὲ ἄφθονο ὑλικό. Εὔτυχως τὸ Μάρτιο ἔγινε μιὰ μεγάλη πυρκαϊὰ στὴν Κωνσταντινούπολι. Ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ζημίες σὲ σπίτια, ἐκάηκαν οἱ ἀποθῆκες πολεμοφοδίων, δῆλα τὰ κανόνια ποὺ εἶχαν ἔτοιμα γιὰ τὴ Θεσσαλία; 1200 ἄλλα κανόνια ποὺ προώριζαν γιὰ τὸ στόλο, δὲ ναύσταθμος κι ἄφθονο ὑλικό. Ἐτσι ἡ ἐκστρατεία γιὰ τὴν Ἐλλάδα ματαιώθηκε προωρινά. Ἐπὶ τέλους τὸ Μάϊο ἔτοιμάσθηκε στρατὸς κι ἐχωρίσθηκε σὲ δύο τμήματα. Τὸ ἔνα θὰ ἐπροωρεοῦσε ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Στερεά καὶ

τ' ἄλλο ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Στερεάν. Οἱ στρατοὶ αὐτοὶ θὰ ἔνώνονταν στὴν Ναύπακτο καὶ μὲ πλοῖα θὰ ἐπερνοῦσαν στὴν Πελοπόννησο.

‘Ο στρατὸς ποὺ προχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Στερεάν ἐπέτυχε καὶ ἐγύρισε στὴν Θεσσαλία. ‘Ο ἄλλος ἀπὸ 14.000 ἄνδρες μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Ὁμέῳ Βρυώνη καὶ τὸ Μουσταῆ πασᾶ τῆς Σκόδρας ἐμπῆκε στὴν Δυτικὴν Στερεάν· Ἐλλάδα. ‘Ο Ὁμέῳ Βρυώνης προχώρησε τότε στὴν Ἀκαρνανία καὶ δὲ Μουσταῆ πασᾶς περνώντας τ’ Ἀγραφα ἐμπῆκε στὴν Εὔρυτανία κι ἐστρατοπέδευσε στὸ Καρπενήσι.

‘Η εἰδησις πῶς κατεβαίνει τουρκικὸς στρατὸς ἀπὸ τὴν Δυτ. Στερεάν ἀνησύχησε τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν. ‘Αρχιστράτηγος στὴν Δυτικὴν Στερεάν διωρίστηκε ὁ Μάρκος Μπότσαρης. ‘Ο Μπότσαρης βλέποντας πῶς οἱ ἄλλοι διπλαρχηγοὶ δυσαρεστήθηκαν μὲ αὐτό, ἀφοῦ ἀσπάσθηκε τὸν διορισμό του, κατόπιν τὸν ἔσχισε λέγοντας: «‘Οποιος εἶναι ἄξιος παίρνει τὸ δίπλωμα του ἐπάνω στὴν μάχη». Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἐπῆρε 350 Σουλιῶτες καὶ ἐπῆγε στὸ Καρπενήσι. Στὶς 9 Αὐγούστου, μεσάνυκτα, ὁ Μάρκος μὲ τὰ παλληκάρια του εἰσχώρησε στὸ ἔχθρικὸ στρατόπεδο. Χωρὶς νὰ πυροβολοῦν ἐρρίχθηκαν στοὺς ἔχθρους μὲ τὰ σπαθιὰ μιλώντας Ἀρβανίτικα. Οἱ Τούρκοι ἐνόμισαν πῶς θὰ ἔγινε κάποια στάσις κι ἀπὸ τὴν σύγχυσιν ἐπυροβολοῦσαν δὲ ἔνας τὸν ἄλλο. Πολλοὶ πετοῦσαν τὰ ὅπλα κι ἔφευγαν. ‘Ο Μπότσαρης ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὸν πάνικὸν κοὶ ἡθέλησε νὰ πιάσῃ καὶ τοὺς πασάδες ποὺ εἶχαν τὶς σκηνές τους μέσα σὲ μιὰ μάντρα. Σκαρφάλωσε λοιπὸν στὸν τοῖχο καὶ τὴν στιγμὴν ποὺ προσπαθοῦσε νὰ ἰδῇ μέσα, ἐπυροβολήθηκε στὸ μέτωπο κι ἐπεσε κάτω. «‘Ἐβαρέθηκα ἀδέλφια», λέει στοὺς συντρόφους του. ‘Εκεῖνοι ἀμέσως τὸν ἐπῆραν καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ Τούρκοι ἐγύρισαν στὸ Μεσολόγγι μὲ πολλὰ λάφυρα. Στὴν μάχη τοῦ Καρπενήσιου οἱ Τούρκοι εἶχαν ὥς 1500 νεκρούς, ἐνῶ οἱ Σουλιῶτες μόνο 30.

‘Ο νεκρὸς τοῦ Μπότσαρη μεταφέρθηκε στὸ σπίτι τῆς ἀδελφῆς του καὶ κάθε τέταρτο ἐρρίχνονταν ἀπὸ τοὺς προμαχῶνες 33 πυροβολισμοί, δῆτα ἦταν ἡ ἡλικία τοῦ Μάρκου. Τέλος τὸν ἔθαψαν μὲ μεγάλες τιμές.

Μετὰ τὴν μάχη στὸ Καρπενήσι οἱ Μουσταῆς κατέβηκε στὴν πεδιάδα τοῦ Ἀγοινίου, ἐνώθηκε μὲ τὸν Ὁμέῳ Βρυώνη καὶ πολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικό. ‘Η μικρὴ ἀυτὴ πολιτεία, ποὺ ἤκμασε στὰ χρόνια τῆς Φραγκοκρατίας, εἶναι κτισμένη ἐπάνω σ’ ἓνα νησάκι στὴν μέση τῆς λιμνοθάλασσας. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο καὶ γιατὶ ἦταν καλὰ ὡχυρωμένη δὲν ἡμπόρεσαν νὰ τὴν καταλάβουν. ‘Ετσι ἀμα ἐμπῆκε δὲ χειμώνας ἔλυ-

σαν τὴν πολιορκία κι ἔγύρισαν στὴν Ἡπειρο. Ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα ἔγιναν στὴ Δυτ. Στερεά Ἑλλάδα καὶ μερικὲς μικροσυμπλοκὲς στὴ θάλασσα, ἀλλὰ πολεμικὰ γεγονότα τὸ 1823 δὲν ἔγιναν.

2. Φιλελληνισμός στὴν Εύρωπη. Λόρδος Βύρων

Τὰ κατορθώματα ποὺ εἶχαν κάνει ως τώρα οἱ Ἑλληνες, ἔκινησαν τὸ θαυμασμὸ τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς Εὐρώπης καὶ συμπάθησαν τὸν ἐλληνικὸ ἄγωνα. Πολὺ βοήθησαν σ' αὐτὸ οἱ ἔξεχοντες Ἑλληνες (Κοραῆς, Κατοδίστριας κ. ἢ.). καὶ πολλοὶ Εὐρωπαῖοι μορφωμένοι ποὺ ἔγινωσκαν τὴν ίστορία τῆς πατρίδος μας. "Αρχισαν λοιπὸν νὰ ἴδούωνται φιλελληνικοὶ σύλλογοι στὴν Πολωνία, Γερμανία, Ἐλβετία, Γαλλία, Ἰσπανία κ. ἢ. κι ἐμιαζεύνονταν χρήματα. Μ' αὐτὰ ἀγόραζαν πολε-

Εἰκ. 22. Ὑποδοχὴ τοῦ Λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι μοφόδια, ἔτοιμαζαν ἔθελοντικὸ στρατὸ ἀπὸ φιλέλληνες καὶ τὸν ἔστελναν στὴν Ἑλλάδα. Πολλοὶ φιλέλληνες ἔπεσαν στὴ μάχη τοῦ Πέτα.

Ο ἐνθουσιασμὸς τῶν ἔνων, ἵδιως μετὰ τὰ γεγονότα τῆς Χίου, ἥταν τόσος ὡστε οἱ κυβερνήσεις ποὺ ἤσαν ως τώρα ἀδιάφοροι ἀναγκάσθηκαν νὰ εύνοήσουν τὸν ἐλληνικὸ ἄγωνα. Μεγάλη φιλελληνικὴ κίνησις παρατηρήθηκε ὅταν ἥταν στὴν Ἀγγλία ὑπουργὸς τῶν ἔξωτερων ὁ μεγάλος φιλέλληνας Γεώργιος Κάνιγκ. Τότε τὰ μέλη τοῦ συλ-

λόγου τοῦ Λονδίνου αὐξήθησαν καὶ γράφηκαν σ' αὐτὸν καὶ πολλὰ πολιτικὰ πρόσωπα. Ἐτσι συγκεντρώθηκαν πολλὰ χρήματα καὶ ἔδόθηκε καὶ δάνειο στὴν Ἑλλάδα. Πρωτοπόρος στὴν ὅλη φιλελληνικὴ κίνησι τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ἦταν ὁ μεγάλος ποιητὴς **Λόρδος Βύρων**.

Ο Βύρων καταγόταν ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια τοῦ Λονδίνου κι ἦταν πολὺ γνωστὸς ἀπὸ τὰ ὑπέροχα ποιήματά του ποὺ μ' αὐτὰ περιγράφονταν τὰ βάσανα κι οἱ κρυφοὶ πόθοι τῶν σκλαβωμένων Ἑλλήνων. Τὸ 1823 ἔφυγε ἀπὸ τὸ Λονδίνο μ' ἄλλους φιλέλληνες καὶ στὶς 23 Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους ἔφθασε στὸ Μεσολόγγι. Ἐκεῖ ἐντύθηκε ἔλληνικὰ κι ἔγινε σωστὸς Ἑλληνας. Ὅσα χρήματα εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ φιλελληνικὸ σύλλογο τοῦ Λονδίνου τὰ παρέδωσε στὸ Μαυροκορδάτο. Αὐτὸς μὲ δικά του χρήματα κατάρτισε Ἰδιαίτερο στρατιωτικὸ σῶμα ἀπὸ 500 Σουλιώτες κι ἔκανε προετοιμασίες γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν Τούρκον. Δυστυχῶς τὸ ἑλῶδες αλῆμα τοῦ Μεσολογγίου ἐκλόνισε τὴν ὑγεία του καὶ δὲν ἥμπορεσε νὰ ζήσῃ περισσότερο ἀπὸ 4 μῆνες. Ἐτσι στὶς 19 Ἀπριλίου τοῦ 1824 ἐπέθανε κι οἱ Ἑλληνες ἐθρήνησαν τὸ θάνατο τοῦ μεγάλου τούτου φιλέλληνα.

Οταν τὸ κράτος μας ἔγινε ἐλεύθερο, ἐκδηλώνοντας τὴν εὐγνωμοσύνη του, ἔστησε ἀγάλματα τοῦ Βύρωνα στὸ Μεσολόγγι καὶ στὸ Ζάππειο τῶν Ἀθηνῶν.

3. Ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων

Απὸ τὸν καιρὸν ποὺ ἔγινε ἡ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη ὡς τὸ 1824, οἱ Τούρκοι δὲν ἔκαμαν ἄλλη ἔκστρατεία στὴν Πελοπόννησο. Τὸ διάστημα αὐτὸν οἱ Ἑλληνες ἀντὶ νὰ τὸ ἐκμεταλλευθοῦν καὶ νὰ δραγανώσουν τὸ Κράτος ὥστε ν' ἀνθέξῃ σὲ νέα ἐπίθεση τοῦ ἔχθροῦ, ἀρχίσαν τὰ κομματικὰ καὶ ἔχωρίσθηκαν σὲ δύο μερίδες: Στὸ κόμμα τῶν στρατιωτικῶν ποὺ εἶχε ἀρχηγὸ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τῶν πολιτικῶν ποὺ εἶχε τὸ Μαυροκορδάτο. Στὴ Β' Ἐθνικὴ συνέλευσι ποὺ ἔγινε στὸ Ἀστρος τὸ Μάρτιο τοῦ 1823, ἐπεκράτησαν οἱ πολιτικοί. Πρόσεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ ἔγινε ὁ Μαυροκορδάτος καὶ τοῦ Ἐκτελεστικοῦ ὁ Πετρόμπερης. Ο Κολοκοτρώνης ποὺ ἦταν κι αὐτὸς μέλος στὸ Ἐκτελεστικό, ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπερη καὶ μερικὰ ἄλλα μέλη κι ἔτσι ἔπαψαν νὰ συνεργάζωνται τὸ Βουλευτικὸ μὲ τὸ Ἐκτελεστικό. Ο Μαυροκορδάτος μάλιστα ἔκαμε ἄλλο Ἐκτελεστικὸ κι ἔβαλε πρόσεδρο τὸ Γεώργιο Κουντουριώτη. Αὐτὸς εἶχε τὴν ἔδρα του στὴν Ἐρμιόνη ἐνῶ τὸ πρῶτο, ποὺ κυριαρχοῦσε ὁ Κολοκοτρώνης, τὴν εἶχε στὴν Τούρκοι. Απὸ τὴν ὑπαρξὶ δύο Κυβερνήσεων ἄναψαν τὰ κομματικὰ πάθη

κι ἄρχισαν ἐμφύλιοι πόλεμοι ποὺ ἔξημίωσαν πολὺ τὸν ἀγῶνα. Κάθε μερίδα κατηγοροῦσε τὴν ἄλλη γιὰ παράνομη. Ἡ μερίδα τοῦ Μαυροκορδάτου ὠνόμαζε τοὺς στρατιωτικοὺς κλέφτες κι ἀντάρτες καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀποκαλοῦσε τοὺς πολιτικοὺς καλαμαράδες καὶ σκυλολόι φαναριώτικο. Στὸ τέλος ὑπεχώρησε δὲ Κολοκοτρώνης γιὰ χάρι τῆς πατρίδος κι ἔζητησε ἀμνηστεία. Ἡ κυβέρνησις δμως τοῦ Μαυροκορδάτου ἀντὶ νὰ συνετιστῇ μὲ τὴν πατριωτικὴ πρᾶξη τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀμέτηησε τὸ λόγο της. "Ετοι μόλις διαλύθηκε ἡ ἀντίπαλη κυβέρνησις διέταξε καὶ φυλάκισαν τὸν Κολοκοτρώνη μὲ 14 προχρίτους φίλους του στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία ποὺ ενδίσκεται στὴ "Υδρα.

"Αμα ἡ κυβέρνησις ἥσυχασε μὲ τὸν Κολοκοτρώνη ἐστράφηκε κατὰ τοῦ 'Οδυσσέα 'Ανδρούτσου ποὺ ἀνῆκε στὸ κόμμα τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατηγόρησε λοιπὸν κι αὐτὸν ὅτι συνεννοεῖται μὲ τοὺς Τούρκους κι ἔστειλε τὸν Γκούρα, ἄλλοτε πρωτοπαλήκαρδό του, νὰ τὸν πιάσῃ. 'Ο 'Οδυσσέας ἀφοῦ ἐπῆρε ὑπόσχεσι ἀπὸ τὸν Γκούρα ὅτι θ' ἀμνηστευθῆ, παραδόθηκε. 'Ο Γκούρας δμως τὸν ἔδεσε καὶ τὸν ἐφυλάκισε στὴν 'Ακρόπολι. "Υστερὸν ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἀγνωστοι ἐσκότωσαν τὸν 'Οδυσσέα στὴ φυλακή. Γιὰ νὰ καλύψουν δὲ τὸ ἔγκλημα, ἀφοῦ ἔδεσαν στὸ λαιμὸ ἓνα κομμάτι σχοινὶ ἔροιζαν τὸ πτῶμα κάτω ἀπὸ τὸ βράχο τῆς 'Ακροπόλεως νὰ πιστέψῃ δὲ κόσμος πῶς ἦθελε νὰ δοαπετεύσῃ καὶ πῶς ἐκόπηκε τὸ σχοινὶ ποὺ εἶχε κρεμασθῆ.

"Αργότερα, ποὺ ἦρέμησαν τὰ πάθη, τὸ κράτος ἀπεκατέστησε τὴν μνήμη τοῦ ἥρωα τῆς Γραβιᾶς καὶ τὸν ἐθεώρησεν Ἰσάξιο τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Μπότσαρη.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ : 1) Πληροφορίες γιὰ τοὺς φιλέλληνες. 2) Διαβάσεις τὸ διήγημα «Χριστούγεννα στὸ Μεσολόγγι». 3) Δερβενά «ια. (Γεωγρ. Ἰστορ.). 4) Διαβάσετε τὸ βιβλίον τοῦ Μελᾶ «Ο Γέρος τοῦ Μωροΐα». 5) Διαβάσετε στὸ ἀναγνωστικὸ το κεφ. «Τὸ ἔθνος μας θὰ σὲ πληρώσῃ». 6) Τὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Μάρκου. 7) Λόρδος Βύρων (πληροφορίες). 8) διχώνοιες τῶν 'Ελλήνων (χρίσεις). 9) Διαβάσετε τὸ βιβλίο τοῦ Τάκη Λάππα «Ο 'Οδυσσέας 'Ανδρούτσος». 10) 'Ιστορικὸ πρόσωπα τοῦ κεφαλαίου, χρονολογικὸς πίνακας, ἐλεύθερες ἐργασίες, ἀπορίες κ.λ.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἡ Αἴγυπτος μπαίνει στὸν Ἀγῶνα κατὰ τῶν 'Ελλήνων

Βλέποντας δὲ σουλτάνος πῶς μὲ τὶς δικές του δυνάμεις δὲν ἦμποροῦσε νὰ καταστείλῃ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάστασι, στὶς ἀρχές τοῦ 1824, ἔζητησε βοήθεια ἀπὸ τὸ Μεχμέτ 'Αλῆ τῆς Αἰγύπτου, ποὺ εἶχε γεν-

νηθῆ στὴν Καβάλα. Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκε τότε στὴν τουρκική αὐτοκρατορία ἀλλ᾽ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, ἄνθρωπος δραστήριος, εἶχε δργανώσει ἵσχυρὸ στρατὸ μὲ δργανωτὲς εὑρωπαίους ἀξιωματικοὺς καὶ τὴν ἔκαμε σχεδὸν ἀνεξάρτητη. Μόνο ποὺ ἐπλήρωνε φόρο στὸ σουλτᾶνο. Ἡ πρότασις τοῦ σουλτάνου ἦταν στὸ βάθος πονηρή. Ἐν λοιπὸν ἔμπαινε στὸν πόλεμο ὁ Μεχμέτ, ὅχι μόνο θὰ ἔσβηνε ἡ ἐπανάστασις, ἀλλὰ θὰ ἐπάθαινε μεγάλη φυροὰ ὁ στρατὸς κι ὁ στόλος του, ποὺ τὸν ἐθεωροῦσε ἐπικίνδυνο. Γιὰ νὰ κάνῃ τὸ Μεχμέτ νὰ δεχθῇ, ὑποσχέθηκε πῶς θὰ τὸν δώσῃ τὴν Κρήτη μὲ τὴν Κύπρο καὶ θὰ ἔκανε τὸν Ἰμβραήμ. θετὸ παιδὶ τοῦ Μεχμέτ, πασᾶ τῆς Πελοποννήσου.

Ο Μεχμέτ, μὴ γνωρίζοντας τοὺς βαθυτέρους σκοποὺς τοῦ σουλτάνου, ἀπὸ φιλοδοξία ἐδέχθηκε χωρὶς δισταγμὸ τὴν πρότασί του. Κατόπιν κατεστρώθηκε αὐτὸ τὸ σχέδιο ἐπιχειρήσεων:

Πρῶτα ὁ αἰγυπτιακὸς στόλος θὰ ὑπέτασε τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσο καὶ ὁ τουρκικὸς τὰ Ψαρά. Κατόπιν οἱ δυὸ στόλοι θὰ ἔσμιγαν καὶ θὰ κατελάμβαναν τὴν Σάμο, τὴν Υδρα καὶ τὶς Σπέτσες. Ἐτσι θὰ ἔπαινε ἡ Ἑλληνικὴ ἀντίστασις στὴ θάλασσα καὶ θὰ μποροῦσαν νὰ μεταφέρουν ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Μικρασίας ὅσο στρατὸ ἥθελαν. Ἄμα θὰ ἐκπληρώνονταν οἱ παραπάνω ἀντικειμενικοὶ σκοποί, ὁ αἰγυπτιακὸς στρατὸς θὰ κατελάμβανε τὴν Πελοπόννησο κι ὁ τουρκικὸς τὴν Στερεά Ελλάδα.

2. Ύποταγὴ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου

Ἡ Κρήτη, καθὼς ἐμάθαμε, ἔμπηκε στὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὸ 1821. Οἱ Τούρκοι γιὰ ν' ἀναγκάσουν τοὺς Κρητικοὺς νὰ καταδέσουν τὰ ὅπλα, ἔκαμαν μεγάλες σφαγὲς στὰ Χανιά, στὸ Ρέθυμνο καὶ στὸ Ηράκλειο. Οἱ σφαγὲς ὅμως αὐτὲς ἐφανάτισαν περισσότερο τοὺς κατοίκους κι ἔξακολούθησαν τὸν ἀγῶνα. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐκράτησε ὡς ὅτου ἀνέλαβε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Κρήτη ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Ὁ Μεχμέτ ἔστειλε ἐκεῖ στρατὸ καὶ στόλο μὲ ἀρχηγὸ τὸ Χουσεῖν, ὁ ὁποῖος μὲ σκληρὰ μέτρα κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ ὅλο τὸ νησὶ (1824).

Κατόπιν ὁ Χουσεῖν ἐστράφηκε κατὰ τῆς Κάσου καὶ στὶς 7 Ιουνίου τοῦ 1824 τὴν ἐκύκλωσε μὲ στόλο. Οἱ Κάσιοι ἦσαν σπουδαῖοι ναυτικοὶ καὶ ἔβοήθησαν πολὺ τὸν ἀγῶνα. Αὐτοὶ κυρίως μὲ τὰ πλοῖα τους ἐτροφοδοτοῦσαν τὴν ἐπαναστατημένη Κρήτη. Ἐπειτα ἀπὸ ἵσχυρὸ κανονιοβολισμό, ὁ Χουσεῖν ἀποβίβασε στὸ νησὶ 4000 στρατό. Οἱ κάτοικοι ἀν καὶ εἶχαν καλὰ ὀχυρωθῆ δὲν ἤμπρόσεσαν ν' ἀνθέξουν καὶ στὸ τέλος ὑπέκυψαν. Ἡ καταστροφὴ ποὺ ἔπαθε τὸ νησὶ ἦταν τρο-

μερή. "Οσοι άπό τους άνδρες, ώς 500, παρεδόθηκαν, έσφράγησαν άμεσως. Ως 2000 γυναικόπαιδα ποὺ έγλυτωσαν έπωλήθησαν στήν Αίγυπτο γιὰ δοῦλοι κι ὅλα τὰ πλοῖα, ώς 50, αἰχμαλωτίσθηκαν. Άπο τότε τὸ νησὶ ἔμεινε ἔρημο ώς τὸ 1840 ποὺ έγύρισαν ἐκεῖ ὅσοι άπό τους κατοίκους του ενδίσκονταν στὴ ζωῆ.

3. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν

Τὸν καιρὸν ποὺ οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τὴν Κρήτη καὶ τὴν Κάσο, τουρκικὸς στόλος ἀπὸ 176 πολεμικὰ καὶ μεταγωγικὰ μὲ 14.000 στρατὸ ἔχοντας ἀρχηγὸ τὸν Χορσὲφ πασᾶ, ἐβγῆκε ἀπὸ τὸν Ελλήσποντο κι ἔπλεε πρὸς τὰ Ψαρά. Τὰ Ψαρὰ εἶχαν τότε ώς 30.000 κατοίκους. Άπ' αὐτοὺς 7.000 ἦσαν ντόπιοι κι οἱ ἄλλοι πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Χίο, τὴν Σμύρνη καὶ τὶς Κυδωνίες, δῆλοι τους ἀσυνήθιστοι στὸν πόλεμο. Άλλὰ κι ἀπὸ τους ντόπιους μόνο 3000 ἦσαν μάχιμοι.

Οἱ Ψαριανοὶ ἔκαμαν τότε μεγάλο στρατηγικὸ σφάλμα. Άντὶ νὰ κάμουν τὸν πόλεμο στὴ θάλασσα, δύως ἐπρότεινε ὁ Κανάρης, ἡ πλειοψηφία τῶν ἀρχηγῶν τους ἀπεφάσισε νὰ πολεμήσουν στὴν ἔηρα. Γιὰ νὰ μὴν μπορῇ μάλιστα κανεὶς νὰ φύγῃ, ἐβγαλαν τὰ πηδάλια ἀπὸ τὰ πλοῖα καὶ τὰ ἐπῆγαν στὴν ἔηρα.

Τὴν νύχτα τῆς 20ῆς Ιουνίου τοῦ 1824, δὲ ἔχθρικὸς στόλος ἐκύκλωσε τὸ νησὶ καὶ τὸ ἐκτυποῦσε μὲ τὰ κανόνια ἀπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὸ πρῶτη τῆς ἄλλης ἡμέρας ὁ Χορσὲφ ἐβγαλε ἀγήματα στρατοῦ σὲ διὸ τοποθεσίες τοῦ νησιοῦ, μακριὰ ἀπὸ τὴν πόλι. Κατόπιν ἐβγῆκε κι ἄλλος στρατὸς κι οἱ Ψαριανοὶ ὑπεκώρησαν πρὸς τὴν πόλι. Μερικοὶ ἐκλείσθησαν στὸ Παλιόκαστρο κι ἄλλοι ἐτρεχαν στὰ πλοῖα νὰ σωθοῦν. Ήστάσο δὲν ἡμπόρεσαν νὰ φύγουν γιατὶ τὰ πηδάλια ἔλειπαν ἀπὸ τὰ πλοῖα. Στὸ τέλος εὑρῆκαν τὰ πηδάλια γιὰ μερικὰ πλοῖα κι ἐφυγαν μ' αὐτὰ ὅσοι ἡμπόρεσαν.

"Επειτα ἀπὸ λίγες ὥρες εἶχε καταληφθῆ ὅλο τὸ νησὶ καὶ παρεύθηκε στὴ φωτιά. Μόνο τὸ Παλιόκαστρο ἀνθεξε δυὸ μέρες. Στὸ τέλος οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ μποῦν στὰ τείχη. Τότε ὁ Αντώνιος Βρατσάνος ἐβαλε φωτιὰ στὴν ἀποθήκη τοῦ μπαρούτιοῦ κι δῆλοι ἀνετινάχθηκαν στὸν ἀέρα.

"Απὸ τους 30.000 κατοίκους τοῦ νησιοῦ, οἱ 20.000 ἐσκοτώθηκαν ἢ αἰχμαλωτίσθηκαν. Οἱ ἄλλοι κατώρθωσαν νὰ φύγουν μὲ τὰ πλοῖα. Αὐτοὶ ἐπῆγαν καὶ κατοίκησαν στὴν Έρέτρια τῆς Εύβοιας ποὺ ἀπὸ τότε ὠνομάσθηκε Νέα Ψαρά.

4. Ναυμαχία τοῦ Γέροντα

Ο ἔλληνικὸς στόλος δὲν ἐπρόφθασε νὰ πάη στὰ Ψαρά, γιατὶ δὲν ἔλειχε χορήματα νὰ κινηθῇ. Τὸν Ἰούλιο ἡ Κυβέρνησις ἐπῆρε τὸ πρῶτο δάνειο ἀπὸ τὸ Λονδίνο κι ἀμέσως ἔστειλαν χορήματα στὴν "Υδρα καὶ τὶς Σπέτσες νὰ ἑτοιμασθῇ δ στόλος. Κατόπιν ἔνα μέρος τοῦ στόλου μὲ ἀρχηγὸ τὸ Σαχτούρη ἔπλευσε γιὰ τὴ Σάμο. Ἀπὸ τὴν τουρκοαιγυπτιακὴ συμφωνία ἥξεραν πὼς ὕστερα ἀπὸ τὴν Κάσο καὶ τὰ Ψαρά ὃ ἀκολούθως ἡ καταστροφὴ τῆς Σάμου. Εὐτυχῶς ποὺ δ τουρκικὸς στόλος καθυστέρησε ἔνα μῆνα στὰ Ψαρά κι ἔτσι δ ἔλληνικὸς ἐφθασε πρῶτος στὴ Σάμο. Ὁταν λοιπόν ἥρθε ἐκεῖ κι δ τουρκικὸς στόλος ἔγινε ναυμαχία, ἀπὸ τὶς 31 Ἰουλίου ὡς τὶς 5 Αὐγούστου τοῦ 1824 κι οἱ Τοῦρκοι εἶχαν μεγάλες ἀπώλειες. Κατόπιν ἔφυγαν γιὰ τὴν Κῶ νὰ περιμένουν ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο.

"Επειτα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἐφθασε στὴν Κῶ δ αἰγυπτιακὸς στόλος μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἰμβραήμ. Στὸ μεταξὺ ἥρθαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἔλληνικὰ πλοῖα μὲ τὸ Μιαούλη κι ὅλος δ ἔλληνικὸς στόλος συγκεντρώθηκε γύρω ἀπὸ τὴ Λέρο καὶ τὴν Πάτμο. Ὁ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος εἶχε δλα - δλα 400 πλοῖα ὀπλισμένα μὲ 2.500 κανόνια καὶ ὡς 50.000 ἄνδρες. Οἱ Ἑλληνες εἶχαν 70 πλοῖα, 800 κανόνια καὶ 5000 ἄνδρες. Ὡστόσο οἱ Ἑλληνες δὲν ἐδείλιασαν νὰ κάμουν ναυμαχία ἐκ παρατάξεως. Ἄλλ' ἂς διηγηθοῦμε μὲ τὴ σειρὰ τὰ γεγονότα :

Στὶς 24 Αὐγούστου οἱ προφυλακὲς τῶν στόλων ἐπλησίασαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Κάλυμνο καὶ τὴν Ἀλικαρνασσὸ. Ἡ ναυμαχία ἐκράτησε δῆλη τὴν ἡμέρα καὶ τὸ βράδυ οἱ ἀντίπαλοι ἀπεχώρησαν. Ἡ μεγάλη διμος ναυμαχία ἔγινε στὶς 29 Αὐγούστου, στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα καὶ ἐπῆραν μέρος δλα τὰ πλοῖα. Ἀποβραδὶς δ Μιαούλης μὲ 22 πλοῖα ἐχωρίσθηκε ἀπὸ τὸν ἄλλο στόλο καὶ ἔπλευσε μέσα στὸν κόλπο τοῦ Γέροντα. Τὸ πρῶτο διμος ποὺ ἀρχισε ἡ ναυμαχία δὲν τὸν ἐβοηθοῦσε δ ἀέρας νὰ ἔνωθῃ μὲ τὸν ἄλλο στόλο. Ἀντίθετα δ ἐχθρικὸς εὑρισκότων ἔνωμιένος καὶ τὸν ἐβοηθοῦσε δ νότιος ἀέρας. Στὴ δύσκολη αὐτὴ θέση δ Μιαούλης ἔδειξε μεγάλη ἴκανότητα καὶ ἀμυνόταν ὡς τὶς 2 μ. μ. Ἀπὸ τὴν ὡρα αὐτὴ ἀρχισε νὰ φυσάῃ βόρειος ἀνεμος καὶ τότε δ Μιαούλης ἔνώθηκε μὲ τὸν ἄλλο στόλο. Κατόπιν δλος δ στόλος δομάει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἀγώνας, μολονότι ἀνισος, ἔγινόταν μὲ πεῖσμα. Στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμὴ οἱ ἀντίπαλοι κλονίζονται. Ὁ Μιαούλης διατάσσει νὰ προχωρήσουν τὰ πυροποιικὰ καὶ σὲ λίγο δυὸ μεγάλα ἐχθρικὰ καράβια ἀνατινάσσονται στὸν ἀέρα. Μετὰ τὴν καταστροφὴ δ τουρκο-

αιγυπτιακός στόλος ἔφυγε ντροπιασμένος στὴν Κῶ καὶ στὴν Ἀλι-
καρνασσό.

Τὸ βράδυ οἱ Ἐλληνες σκοτωμένοι ἀπὸ τὴν κούρασι, νηστικοὶ
καὶ κατάμαυροι ἀπὸ τὸ μπαρούτι, ἐκάθονταν κοντὰ-κοντὰ στὰ κατα-
στρώματα τῶν πλοίων κι ἔτοις γα τὴν φτωχικὸ φαγητό τους, ψωμὶ κι
ἔλιες, δοξάζοντας τὸ Θεὸ γιὰ τὸ κατόρθωμά τους. Ὁ ἐχθρικός στόλος
ἐπεκείρησε κατόπιν νὰ πλησιάσῃ στὴ Σάμο ἀλλ ἐμποδίσθηκε ἀπό τὰ
ἔλληνικὰ πλοῖα. Κατόπιν δὲ Χοσρέφ ἔφυγε μὲ τὸ στόλο γιὰ τὴν Κων-
σταντινούπολι κι ὁ Ἰμβραήμ μὲ τὸ δικὸ του γιὰ τὴν Κρήτη. Οἱ Ἐλ-
ληνες ὅμως δὲν τοῦ τὴ χάρισαν. Κυνηγώντας, τὸν ἐνίκησαν πάλι ἔξω
ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο καὶ τὸν ἀνάγκασαν νὰ κλεισθῇ στὴ Σούδα.

“Υστερα ἀπὸ τὶς νίκες αὐτὲς δ ἔλληνικός στόλος, ἐπειδὴ εἶχε πά-
θει ἀρκετὲς ζημιές καὶ ἐμπῆκε κι ὁ χειμώνας, ἐγύρισε στὴν Ὑδρα καὶ
στὶς Σπέτσες νὰ ξεκουρασθῇ. Δὲν ἐφανταζόταν πῶς τέτοια ἐποχὴ θὰ
ἐπιχειροῦσε ὁ Ἰμβραήμ ἀπόβασι στὴν Πελοπόννησο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ : 1) Πληροφορίες γιὰ τὰ Ψαρὰ. 2) Ὁ Μιαούλης καὶ ἡ
δρᾶσις τοῦ ἔλληνικού στόλου (πληρ. κρίσεις). 3) Ἰστορικὰ πρόσωπα, πίνακας
καὶ εἰκόνες. 4) Ἐντυπώσεις, ἀπορίες κ. λ. π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΚΑΙ ΕΚΤΟ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ στὴν Πελοπόννησο

Πρὶν φύγη ὁ Ἰμβραήμ ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, εἶχε εἰπῆ ὅτι δὲν θὰ
ἐπατοῦσε σ' ἄλλη στεριὰ παρὰ μόνο στὴν Πελοπόννησο. Τόσο ἦταν τὸ
πεῖσμα του ὥστε στὸ διάστημα ποὺ ἦταν ὁ στόλος του στὴ Σούδα,
ἔμενε διαιρῶς στὰ πλοῖα. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπῆρε καὶ νέες ἐνισχύσεις ἀπὸ
τὴν Αἴγυπτο, ἔφυγε μὲ 4500 ἄνδρες καὶ 50 πλοῖα καὶ στὶς 12 Φε-
βρουαρίου τοῦ 1825 ἀποβιβάσθηκε στὴ Μεθώνη. Τὰ φρούρια τῆς
Μεθώνης καὶ τῆς Κορώνης δὲν εἶχαν πέσει ἀκόμη, Ἐστειλε κατόπιν
τὰ πλοῖα στὴν Κρήτη κι ἔφερε κι ἄλλο στρατὸ, ὡς 6.500 ἄνδρες.

Ἡ εἰδῆσις πῶς ἐβγῆκε στὴν Πελοπόννησο ὁ Ἰμβραήμ ἀνησύχησε
τὴν ἔλληνικὴ κυβέρνησι. Τώρα κατάλαβαν τὸ λάθος, ποὺ ἀφησαν
ἀφούροητη τὴ θάλασσα ἀνάμεσα ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ τὴν Πελοπόν-

νησο. "Αν δ στόλος ἐπέβλεπε τὸ μέρος ἔκεινο, δὲ θὰ ἐγινόταν ἀπόβασις καὶ θὰ ἐγίντωνε ἡ Πελοπόννησος ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ.

"Η κυβέρνησις χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸ διατητικότερη πολεμοφόδια στὰ φρούρια τῆς Πύλου καὶ στρατὸ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ νέο ἐχθρό. Ο στρατὸς ἐπιτασε τὸ χωρὶς Κρεμμύδι, διὸ ὥρες ἔξω ἀπὸ τὴ Μεθώνη, ἀλλὰ ἐνικήθηκε ἀπὸ τὸ στρατὸ τοῦ Ἰμβραήμ ποὺ ἦταν περισσότερος, καλὰ γυμνασμένος καὶ τὸν διοικοῦσαν εὐρωπαῖοι ἀξιωματικοῖ. Ἀπὸ ἔκει δὲ Ἰμβραήμ ἐπροχώρησε γιὰ τὴν Πύλο. Τὸ εὐρύχωρο λιμάνι τῆς Πύλου κλείνεται, δπως ἔροιμε, ἀπὸ τὸ νησὶ Σφακτηρία καὶ μένουν δύο ἔξοδοι πρὸς τὸ πέλαγος. "Η πόλις ἐπροστατεύταν τότε ἀπὸ δύο φρούρια : "Ενα στὴ νότιο ἔξοδο, τὸ Νέο Ναυαρίνο ἢ Νιόκαστρο, ποὺ σώζεται ἀκόμη καὶ τ' ἄλλο, τὸ Παλιὸ Ναυαρίνο ἢ Παλιόκαστρο, ποὺ εἶναι ἔρειπωμένο, στὴ βάροεια ἔξοδο. Κοντά στὸ Νιόκαστρο εἶναι ἡ σημερινὴ **Πύλος** καὶ στὸ Παλιόκαστρο ἡ παλιὰ Πύλος.

Στὸ λιμάνι είχαν ἀράξει 5 πλοῖα καὶ στὴ Σφακτηρία ἦσαν ὀχυρωμένοι 800 Ἑλληνες μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Τσαμαδό, τὸ Σαχτούρη, τὸ Σαχίνη καὶ τὸ φιλέλληνα Ἰταλὸ Σανταρόζα. "Η παραμονὴ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ στὸ νησὶ ἦταν μεγάλο στρατηγικὸ σφάλμα κι ἐπληρώθηκε ἀκριβά.

Τὸ μεσημέρι λοιπὸν τῆς 26 Ἀπριλίου δὲ Ἰμβραήμ παρέταξε τὸ στόλο σὲ τριπλῆ σειρὰ ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Κατόπιν ἔβγαλε 4.000 ἄνδρες στὴν Σφακτηρία καὶ τὴν κατέλαβε. Στὸ μεταξὺ τὰ 4 πλοῖα, ποὺν καλὰ - καλὰ κλεισθῆ τὸ λιμάνι, ἐπεύλαβαν κι ἔφυγαν. Οἱ Ἑλληνες κλεισμένοι τῶρα στὸ νησὶ ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Ο Τσαμαδός, δὲ Σαχίνης κι δὲ Σανταρόζας μὲ 350 ἄνδρες ἐσκοτώθηκαν καὶ 250 ἐπιάσθηκαν αἰχμάλωτοι. Οἱ ὑπόλοιποι 200 μὲ τὸ Σαχτούρη καὶ τὸ Μαυροκορδάτο, ποὺν ἔτυχε νὰ εὑρεθῇ ἔκει γιὰ ἐπιθεώρησι, ἔφυγαν μὲ τὸ πέμπτο πλοῖο, τὸν **"Αρη** καὶ νὰ πῶς : Τὸ πλοῖο αὐτὸ ἀργησε νὰ φύγη γιατὶ οἱ ναῦτες περίμεναν τὸν κυβερνήτη του, τὸν Τσαμαδό. "Αμα ἔμαθαν πῶς δὲ Τσαμαδὸς ἐσκοτώθηκε, δὲ **"Αρης** μὲ νέο κυβερνήτη τὸ Βότση δρμάει πρὸς τὴν ἔξοδο τοῦ λιμανιοῦ. "Έκει ἐφύλαγαν σὰ μαντόροσκυλα 31 πελώρια ἐχθρικὰ καράβια κι ἀρχισαν νὰ τὸ κτυποῦν μὲ τὰ κανόνια. Κυκλωμένος δὲ **"Αρης** ἀπὸ τὸν καπνὸ καὶ τὶς φλόγες ἀπαντοῦσε μὲ τὰ δικά του κανόνια. "Η πάλη αὐτὴ κράτησε τρεῖς ὥρες κι ἦταν σωστὴ κόλασις. Στὸ τέλος δὲ **"Αρης** μὲ ἐπιδέξιες κινήσεις ἔγινε στροφησε ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ἐχθρικὰ καράβια καὶ τοὺς ἔξέφυγε. Ἀπὸ τὴν πρωτάκουστη αὐτὴ ναυμαχία ἔνα αἰγυπτιακὸ καράβι ἐβυθίσθηκε καὶ πέντε ἄλλα ἔπαθαν μεγάλες ζημιές.

”Αμα ἔπεισε η Σφακτηρία οἱ ὜Ελληνες ποὺ ἀμύνονταν στὰ φρούρια ἀναγκάστηκαν νὰ τὰ παραδώσουν κι ἔφυγαν μὲ τὰ δόπλα τους. Σὲ λίγο χρόνο ἔφτασε κι ὁ Μιαούλης μὲ 10 πλοῖα ἀλλ’ ἥταν ἀργά. Κατόπιν ὁ Μιαούλης ἐμπῆκε μὲ τόλμη στὸ λιμάνι τῆς Μεθώνης και ἐτυρπόλησε μιὰ ὠδαία φρεγάτα, τὴν «'Ασία», ποὺ εἶχε ναυπηγηθῆ στὴν Ἀγγλία κι ἀλλα ἔξι παραβία. Ὁστόσο ή ἐμφάνισις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου δὲν ἀνησύχησε τὸν Ἰμβραήμ. Μὲ τὴν κατάληψι τῶν φρουρῶν Μεθώνης, Κορώνης καὶ Πύλου, εἶχε ἔξασφαλίσει τὴν Μεσσηνία.

2. Μάχη στὸ Μανιάκι.

‘Ηρωϊκὸς δάνατος τοῦ Παπαφλέσσα

”Απὸ τὴν Πύλο δὲν Ἰμβραήμ προχώρησε στὸ ἔσωτερικὸ τῆς Μεσσηνίας περούντας ὅλα ἀπὸ τὴν φωτιὰ και τὸ σίδερο. Μπροστὰ στὸν τρομερὸ αὐτὸ κίνδυνο ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἐθυμήθηκε πάλι τὸν Κολοκοτρώνη και ἔζήτησε ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ τὴν φυλακή. Μὲ τὴ γνώμη τοῦ λαοῦ ἐτάχθηκε κι ὁ Παπαφλέσσας ποὺ ἦταν ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἀλλὰ δὲν ἀκούσθηκε. Ἐπῆρε λοιπὸν 1000 ἀνδρες και στὰ μέσα Μαίου ἔπιασε τὸ δχνδρὸ χωρὶδε Μανιάκι, κοντὰ στὴν Πύλο. Στὶς 25 Μαΐου ἐφάνηκε νὰ ἔχεται ἐχθρικὸς στρατός, δις 6,000. Οἱ πιὸ πολλοὶ ἀνδρες τοῦ Παπαφλέσσα βλέποντας τόσο στρατὸ και μὲ εὐδωπαῖκὸ δπλισμό, ἐφοβήθηκαν κι ἔφυγαν. Στὴ θέσι τοὺς ἔμειναν μόνο 400 Μεσσήνιοι πατοιῶτες τοῦ Παπαφλέσσα, ἀποφασισμένοι νὰ σποτωθοῦν μὲ τὸν ἀρχηγὸ τους. Ἡ μάχη ποὺ ἀρχίσε σὲ λίγο ἦταν τρομερὴ και παραβάλλεται μὲ τὴν γιγαντομαχία τῆς Ἀλαμάνιας. Ἐπὶ ἔξι ὡραὶ οἱ ὜Ελληνες ἀγωνίζονταν σῶμα μὲ σῶμα ὥσπου ἔπεισαν ὅλοι. Ἀλλὰ κι οἱ ἀπώλειες τῶν ἐχθρῶν ἤσαν πολὺ μεγαλύτερες.

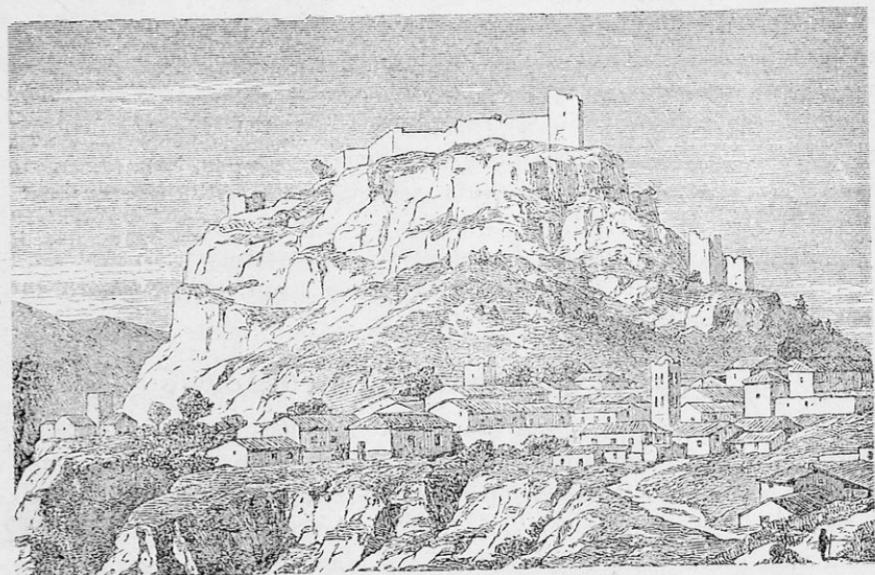
”Αμα ἐτελείωσε η μάχη, δὲν Ἰμβραήμ ἔδωσε διαταγὴ νὰ εῦροντα τὸ πτῶμα τοῦ Παπαφλέσσα. Μόλις τὸ εύρηκαν τὸ ἔφεραν μπροστά του και τὸ ἔστησαν ὄρθιο στὸν κορμὸ κάποιου δένδρου. Ἐπὶ πολλὴν ὥρα δὲν Ἰμβραήμ παρατηρεῖ σηωπηλὸς τὸν ἥρωα. Κατόπιν γυρίζει και λέει στοὺς ἀξιωματικούς του : «'Ἄληθεια δὲν θωπος αὐτὸς ἦταν γενναῖος». Καὶ πλησιάζοντας ἐφίλησε τὸ νεκρό.

3. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποφυλακίζεται.

‘Ο Ἰμβραήμ μπαίνει στὴν Τρίπολι

Μετὰ τὰ γεγονότα στὸ Μανιάκι, μεγάλη ἀπογοήτευσις ἀπλώθηκε σ’ ὅλη τὴν Πελοπόννησο. Ἡ Κυβέρνησις βλέποντας πὼς στὶς πιὸ δύ-

κολες στιγμές σάν και τούτη μόνη έπιπλα νὰ σωθῇ τὸ ἔθνος εἶναι ἡ
ἔνωσις ὅλων τῶν Ἑλλήνων, μόλις στὶς 18 Μαΐου ἐψήφισε τὸ νόμο
«περὶ γενικῆς ἀμνηστείας» κι ἔβγαλε τὸν Κολοκοτρώνη ἀπὸ τὴν φυλα-
κήν. Ταυτόχρονα τὸν ὕνομαστ πάλι ἀρχιστράτηγο τῆς Πελοποννήσου
κι ὅλοι ἐτάχθηκαν στὶς διαταγές του γιὰ τὴν σωτηρία τῆς πατρίδας.
Κι ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ ὑπέροχος αὐτὸς πατριώτης, ἔχοντας ἐπίγνωσι
τοῦ μεγάλου κυνδύνου ποὺ διέτρεψε ἡ πατρίδα, ἐκαμε ὅ, τι ἦταν δυνατὸ
νὰ δραγανώσῃ τὴν ἀντίστασι τοῦ λαοῦ. Ἐγύριζε παντοῦ κι ἔδινε θάρ-
ρος στὸ λαό. Προσπαθοῦσε μὲ πειστικότητα νὰ κάμη τοὺς Ἕλληνες
νὰ πιστέψουν ἀτόλυτα πὼς ἔχουν τὸ Θεὸν μὲ τὸ μέρος τους και δὲ θὰ
τοὺς ἄφηνε νὰ καθιοῦν και τούτη τὴν φορά. Κι ὁ λαός, ὁ μάρτυρας,
ποὺ τὸν εἶχε σάν πατέρα του γιατὶ ποτὲ δὲν ἀκουσε ἀπὸ τὸ στόμα
του ψέμμα τὸν ἐπίστεψε κι ὥπλισθηκε μὲ νέο θάρρος γιὰ τὸν ἀγῶνα

Eἰκ. 13. Ἡ Καρύταινα μὲ τὸ φρούριο ἐπάνω ἀπ' αὐτὴν

Ἡ μικρὴ αὐτὴ πόλις ἐχρησιμαποτέθηκε τὸ 1826 ὡς καταφύγιο τῶν γυναι-
κοπαιδῶν και δρμητήριο τοῦ Κολοκοτρώνη κατὰ τοῦ Ἰμβραήμ πασᾶ.

πού, ἀλλίμονο δὲν ἐτελείωνε. Προτίμησε ὁ λαός μας νὰ ὑποφέρῃ τὶς
πιὸ χειρότερες στεοήσεις παρὰ τὸν ἀτιμο θάνατο.

Μὲ τὸ λίγο στρατὸ ποὺ ἐμάζεψε ὁ Κολοκοτρώνης συνάντησε τὸν
Ἰμβραήμ στὸ Ἀκοβό τῆς Μεγαλουπόλεως ἀλλὰ δὲν ἦμπροεσε νὰ τοῦ

κόψη τὸ δρόμο. Ἔτσι δὲ Ἰμβραήμ ἐπροχώρησε καὶ στὶς 10 Ἰουνίου τοῦ 1825 ἐμπῆκε στὴν Τρίπολι. Ἀπὸ ἑκεὶ ἔφυγε νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιο ποὺ εἶχε τὴν ἔδρα της ἡ Κυβέρνησις. Μολονότι δὲ Ἰμβραήμ εἶχε θαυμάσιο ἱππικό, τὸν ἐκράτησε δὲ Ὅψηλάντης κοντά στοὺς Μύλους μὲ 350 ἀνδρες καὶ τὸν ἀνάγκασε νὰ γυρίσῃ στὴν Τρίπολι.

Πολλὲς φορὲς ἐπεχείρησε δὲ Κολοκοτρώνης νὰ πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολι, ὅπως ἔκαιμε καὶ μὲ τοὺς Τούρκους, ἀλλ᾽ δὲ Ἰμβραήμ ἔκανε ἔξόδους καὶ ἐσκόρπιζε τοὺς Ἑλληνες. Βλέποντας δὲ Κολοκοτρώνης πὼς ἦταν ἀδύνατο νὰ παραταχθῇ σὲ μάχη μὲ τὸ στρατὸ τοῦ Ἰμβραήμ ποὺ ἦταν ἀρτια ὠργανωμένος καὶ ὥπλισμένος, περιωρίσθηκε νὰ τὸν ἐνοχῇ μὲ τὸν αἰλεφτοπόλεμο ἔχοντας ὡς δρμητήριο τὴν Καρύταινα δπου εἶχαν συγκεντρωθῆ τὰ γυναικόπαιδα. Αὐτὸ δύμας ἐφανάτιζε τὸν Ἰμβραήμ καὶ συνέχιζε τὴν καταστροφή. Ἐσφαζε δὲ λους τοὺς Ἑλληνες ἀδιακρίτως, ἔκαιγε τὰ σπίτια καὶ τὰ σπαρτά, ἐσκότωντε τὰ ζῶα, ἔκοβε τὰ δένδρα. Κι δὲ αὐτὰ μὲ σκοπό ν' ἀφανίσῃ τὸ ἔλληνικὸ στοιχεῖο καὶ νὰ φέρῃ Αἴγυπτίους νὰ κατοικήσουν στὴν Πελοπόννησο. Καμμιὰ ἴστορία ἄλλου λαοῦ δὲν ἀναφέρει τόσες θυσίες. Μολαταῦτα οἵ Ἑλληνες ὑπομένουν. Προτιμοῦν νὰ ὑποφέρουν στὰ βουνὰ καὶ στὶς σπηλιές παρὰ νὰ παραδοθοῦν γιατὶ γνωρίζουν τὸ τέλος τοὺς περιμένει.

Ἐντυχῶς δὲ Ἰμβραήμ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σχέδιό του γιατί, ὅπως θὰ ἴδούμε, τὸν ἐκάλεσαν νὰ πάρῃ μέρος στὴ δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.

4. Δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου

Ἐνῶ δὲ Ἰμβραήμ ἐρήμαζε τὴν Πελοπόννησο, δὲ σουλτᾶνος μὴ ἔχοντας πιὰ ἐμπιστοσύνη στὸν Ὁμέρο Βρυώνη, ἔκανε στρατάρχη τὸν Κιουταχῆ καὶ τοῦ ἔδωκε ορτὴ διαταγὴ νὰ καταλάβῃ δύωσδήποτε τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Κιουταχῆς ἔκανέ την ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα μὲ 20.000 στρατὸ καὶ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1825 ἔφθασε ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι καὶ τὸ πολιόρκησε ἀπὸ τὴν στεριά. Τὴν φορὰ τούτη τὸ Μεσολόγγι ἦταν καλὰ ὠχυρωμένο καὶ τὸ ὑποστήριζαν 4000 καλοὶ πολεμιστές. Μέσα εἶχαν κλεισθῆ καὶ 12.000 γυναικόπαιδα,

Τοὺς πρώτους τρεῖς μῆνες οἱ πολιορκημένοι πήγαιναν καλὰ γιατὶ ἐφιδιάζονταν ἀπὸ τὸν ἔλληνικὸ στόλο. Κατὰ τὰ τέλη δύμας τοῦ Ἰουνίου ἦρθε δὲ τονδρικὸς στόλος κι ἔκλεισε τὸ Μεσολόγγι κι ἀπὸ τὴν θάλασσα. Μὲ τὸ γενικὸ ἀποκλεισμὸ ἡ θέσις τῶν πολιορκημένων ἦμέρα μὲ τὴν ἦμέρα ἔχειροτέρευε γιατὶ ἐσώνονταν τὰ ἐφόδια.

Ἐπὶ τέλους στὶς 23 Ἰουλίου ἦρθε ὁ Μιαούλης μὲ τὸ στόλο, ἐσπάσε τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἔμπασε στὸ Μεσολόγγι τροφὲς καὶ πολεμοφόδια. Μὲ τὸν ἀνεφοδιασμὸν αὐτὸν ὁ ἀγώνας ἐκράτησε ὅντες τὸ φθινόπωρο. Ὡς τότε ὁ Κιουταχῆς, ἀπὸ τὸν πόλεμο καὶ τὶς ἀρρώστειες, εἶχε χάσει 13.000 ἄνδρες. Ἡ φυιορὰ ποὺ εἶχε ὁ στρατός του καὶ ἡ σκέψις πῶς σὲ λίγο θὰ ἔμπαινε ὁ χειμώνας, τὸν ἔφεραν σὲ δύσκολη θέσιν. Νὰ ὑποχωρήσῃ, δὲν ἐτολμοῦσε γιατὶ ὁ σουλτᾶνος τοῦ εἶχε δώση οητὴ διαταγὴ: «Ἡ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου». Στὸ τέλος ἀποσύρθηκε μὲ 3.000 πεινασμένους στοὺς πρόποδες τοῦ Ζυγοῦ νὰ διαχειμάσῃ ἐκεῖ κι ἐξήτησε ἐνισχύσεις. Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ Κιουταχῆ ὁ σουλτᾶνος παρεκάλεσε τὸ Μεχμέτ Ἀλῆ νὰ διατάξῃ τὸν Ἰμβραήμ νὰ βοηθήσῃ τὸν Κιουταχῆ νὰ πάρουν τὸ Μεσολόγγι. Ὁ Μεχμέτ ἔστειλε στὸν Ἰμβραήμ σχετικὴ διαταγὴ καὶ 10.000 ἄνδρες καὶ στὶς 26 Δεκεμβρίου 1825 ἐκεῖνος ἐπέρρασε στὸ Μεσολόγγι. Συνάμα ἴσχυρὸς τουρκοαγυπτιακὸς στόλος ἔκαμε στενώτερο τὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ τὴν θάλασσα. Ὁ Ἰμβραήμ ἀμα εἶδε τὰ χαμηλὰ τείχη τοῦ Μεσολογγίου λέει στὸν Κιουταχῆ: «Ἄντδες ὁ φράκτης σᾶς σταματάει!» «Ορίστε κυρίευσέ τον ἐσύ» ἀπάντησε δυσαρεστημένος γιὰ τὴν προσβολὴν τὸ Κιουταχῆς κι ἀφῆσε τὸν Ἰμβραήμ νὰ καταλάβῃ τὸ Μεσολόγγι μόνος του.

Ο Ἰμβραήμ ποὺ ἐπιχειρήσῃ ἔφοδο ἐπρότεινε τὴν παράδοσι τῆς πόλεως ἀλλὰ τοῦ ἐδόθηκε ἀρνητικὴ ἀπάντησις. Τότε διέταξε σφοδρὸ κανονιοβολισμὸ τοῦ Μεσολογγίου ἀπὸ τὴ στεριά καὶ τὴ θάλασσα. Κατόπιν κάνει πρώτη ἔφοδο, δεύτερη, τρίτη... περοῦν δύο ἐβδομάδες μὰ τὸ ἥρωϊκὸ Μεσολόγγι ἄντεχε.

«Τὶ λέτε γιὰ τὸ φράκτη αὐτὸν;» τοῦ λέει χαιρέκακα τότε ὁ Κιουταχῆς. Ὁ Ἰμβραήμ δμολογεῖ τὴν πλάνη του καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὸν Κιουταχῆ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Ἄρχισε τότε μιὰ γιγάντια πάλη δύο στρατιῶν, ἐναντίον μιᾶς μικρῆς πολιτείας ποὺ συγκεντρώνει τὰ βλέμματα ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Τοία νησάκια, τὸ Βασιλάδι, δ Ἀγιος Σάστης κι ἡ Κλείσοβα ποὺ εἶναι στὴ λιμνοθάλασσα, τὰ εἶχαν οἱ Ἐλληνες. Ἐπειδὴ ἐκεῖ τὰ νερὰ εἶναι ρηχά, οἱ Τούρκοι ἔφεραν μικρὰ καΐκια ἀπὸ τὴν Πάτρα νὰ καταλάβουν τὰ νησιά. Ὁ Ἰμβραήμ κατάφερε νὰ πάρῃ τὰ δυὸ πρῶτα. Ἐπιχειρεῖ κι ὁ Κιουταχῆς νὰ πάρῃ τὸ τρίτο, τὴν Κλείσοβα, ἀλλ ἀποτυγχαίνει γιατὶ τὸ ὑποστηρίζει ὁ Κίτσος Τζαβέλλας μὲ 130 παλληκάρια. Ὁ Ἰμβραήμ στέλνει ἐκεῖ τὸ Χουσεῖν ἀλλὰ νικιέται κι αὐτὸς καὶ σκοτώνεται. Κατόπιν ὁ Τζαβέλλας ξαναπῆρε τὰ δυὸ ἀλλα νησιά καὶ ἐκυρίευσε 12 καΐκια.

Μετὰ τὴν ἀποτυχία οἱ πασάδες ἀρχισαν νὰ κτυποῦν μὲ τὸ πυροβολικὸ ἀλύπητα τὰ σπίτια. "Ολα ἔγιναν χαλάσματα μὰ καὶ τὸ μέτρο αὐτὸ δὲ φέρνει ἀποτέλεσμα. Οἱ πολιορκημένοι ἀμύνονται καρτερικὰ καὶ κάπου· κάπου κάνουν κι ἐπιθέσεις.

5. "Εξόδος τοῦ Μεσολογγίου

Ἡ κατάστασις μέσα στὸ Μεσολόγγι ἦταν τραγικὴ γιατὶ τὰ τρόφιμα εἶχαν πιὰ ἔξαντληθῆ. Τὰ κατοικίδια ζῶα εἶχαν κι αὐτὰ λείψει ἀπὸ πολὺν καιρό. Οἱ δυστυχισμένοι κάτοικοι ὑπέφεραν ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ προσπαθοῦσαν νὰ κορέσουν τ' ἀδειανὰ στομάχια τους μὲ ποντικούς, φίδια, βαθράχους, δέρματα, ἀγριοζόραφα καὶ φύκια. "Ολοὶ τους εἶχαν καταντήσει σκελετοὶ καὶ κατάμαυροι ἀπὸ τὸ μπαρούτι. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφταναν αὐτά, ἀπὸ τὴν κακὴ δίαιτα παρουσιάσθηκαν κι ἀρρώστειες ποὺ ἐθέριζαν τὸν κόσμο. Φάρμακα δὲν ὑπῆρχαν. Κι ὅταν ἡ κατάστασις ἔφθισε στὸ ἀπροχωρητό, οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ γίνηται ἔξοδος μὲ τὰ ὅπλα, κι ὅποιος σωθῆ. Οἱ πληγωμένοι μὲ τοὺς γέρους θὰ ἔμεναν στὴν πόλη. Ἐκεῖ θὰ ἀμύνονταν καὶ στὸ τέλος θ' ἀνατινάσσονταν μαζὶ μὲ τοὺς ἔχθρούς στὸν ἀέρα.

"Η ἔξοδος ὁρίσθηκε νὰ γίνηται τὴν νύκτα τῆς 10ης πρὸς τὴν 11η Απριλίου τοῦ 1826, ξημερώματα τῶν Βαΐων. "Ολοι· ὅλοι εἶχαν μείνει 9000 ψυχὲς ἀλλ' ἀπὸ αὐτοὺς μόνο 3000 ἦσαν ικανοὶ γιὰ πόλεμο. Τὴν παραμονὴν ἔγινε λειτουργία καὶ στὸ τέλος κοινώνησαν ὅλοι. Κατόπιν ἀποχαιρέτησαν τοὺς γέρους καὶ τοὺς ἀρρώστους, ποὺ δὲ μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν καὶ μόλις ἐνύκτωσε ἐμπῆκαν στὴ σειρά. Μπροστὰ παρατάχθηκε ἔνα μέρος ἀπὸ πολεμιστὲς μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Κίτσο Τζαβέλλα, τὸ Νότη Μπότσαρη καὶ τὸ Δημήτρη Μακρῷ· στὴ μέση τὰ γυναικόπαιδα καὶ πίσω ἄλλοι πολεμιστές. "Αρκετὲς ἀπὸ τὶς γυναικεῖς εἶχαν ντυθῆ μὲ ἀνδρικὰ ρούχα νὰ μὴ γνωρίζωνται.

Γιὰ νὰ διευκολύνθῃ ἡ ἔξοδος, ἀπὸ ἡμέρες εἰδοποιήθηκε ὁ Καραϊσκάκης ποὺ εἶχε στρατοπεδεύσει στὸν Πλάτανο τῆς Ναυπακτίας, νὰ κτυπήσῃ ἐκεῖνο τὸ βράδυ τὸν ἔχθρο ἀπὸ πίσω. Ἐκεῖνος ὅμως ἦταν ἀρρωστος καὶ κατέβηκε δι Κωνστ. Μπότσαρης. Τὴν δωρισμένη ὥρα, μεσάνυχτα, δι Μπότσαρης ἔργιεται ἔνα δυνατὸ πυροβολισμὸ ἀπὸ τὸν "Άγιο Συμέωνα" ἔσω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι. Αὐτὸ δὲ ἦταν τὸ σύνθημα. "Ομως δι ἔχθρος εἶχε εἰδοποιήθη ἀπὸ ἔνα Βούλγαρο, ποὺ ἔτυχε νὰ εὑνθῇ στὸ Μεσολόγγι κι ἦταν ἔτοιμος. Μόλις λοιπὸν ἀκούσθηκε δι πυροβολισμός, 2000 Ἀρβανίτες δρομοῦν κατὰ τοῦ Μπότσαρη καὶ πρὸς προλάβη νὰ ἐπιτεθῆ, οἱ ἀνδρες του διαλύθηκαν.

"Ας γυρίσωμε τώρα στὸ Μεσολόγγι. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς φρουρᾶς ποὺ ἐπερίμεναν μὲν ἀγωνία τὸ σύνθημα, μὲν τὸ ἄκοντα τοῦ πυροβολισμοῦ ἔδωκαν διαταγὴ στὴν ἐμπροσθοφυλακὴν κι ὥρμησε μὲν γυμνὰ τὰ ξίφη ἔξω ἀπὸ τὰ δχυρώματα. Κοντά τοὺς ἔχυμηκαν τὰ γυναικόπαιδα. Κι ἔγινε τότε ἔνα μεγάλο κακό : Ἐνῶ ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ πολεμοῦσε μὲν ἀφάνταστο ἡρωϊσμό, ἀκούσθηκε μιὰ φωνή : «Πίσω, πίσω, στὰ δχυρώματα». Ἡταν φωνὴ προδοτικὴ καὶ κανεὶς δὲν ἔρει ποιδ στόμα τὴν ἔβγαλε. Τὰ γυναικόπαιδα καὶ οἱ περιστότεροι ἀπὸ τὴν ὁπισθοφυλακὴν παίρνουν τὴν φωνὴν γιὰ ὑποχώρησιν καὶ γυρίζουν νὰ μποῦν στὰ δχυρώματα. Ὁ ἔχιδος ποὺ ἐπωφελήθηκε ἀπὸ τὴν σύγχυσιν, τοὺς κτυπᾷ ἀπὸ πίσω καὶ ἐμπῆκε κι αὐτὸς στὴν πόλι. Τὰ σπίτια τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο ἀνατινάσσονται καὶ θάβονται κάτω σ' αὐτὰ μᾶς μὲ τοὺς Ἑλληνες καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἔτσι ἄμα ἔξημέρωσε ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων, τὸ Μεσολόγγι ἥταν ἐρείπια ποὺ κάπνιζαν. Μόνο στάχτη, πέτρες καὶ χώματα ἔμειναν στὴν ἔξουσία τοῦ ἔχιδοῦ ποὺ εἶχε κάσει τὸ μισό του στρατευμα.

Μὰ τὴν ἡρωϊκῶτερη πρᾶξι ἔκαμε δέ γέρο - πρόκριτος τοῦ Μεσολογγίου, δὲ Χρῆστος Καψάλης. Αὐτὸς μὴ ἐννοῶντας νέα ἀφίση τὰ ίερὰ χώματα τῆς πατρίδος του, εἶχε ἀπομείνει στὸ Μεσολόγγι. Ἐμάζεψε λοιπὸν στὴν ἀποθήκη τοῦ μπαρουστιοῦ ὅς 2.000 γυναικόπαιδα κι ἀρρώστους καὶ μόλις ἐπλησίασαν οἱ ἔχιδοι ἔκαμε τὸ σταυρό του. Ἀμέσως ψάλλοντας τὸ : «Μνήσθητί μου Κύριε...» ἔβαλε φωτιά. Στὴ στιγμὴ ἀκολούθησε τρομερὴ ἐκρηκτικὴ κι ἀνατινάχθηκαν ὅλοι στὸν ἀέρα.

Ἐνῶ ἐγίνονταν αὐτὰ μέσα στὸ Μεσολόγγι, ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ κι ὅσοι ἄλλοι ἀκολούθησαν ἔδιναν ἔξω σκληρὰς μάχες. Στὸ τέλος 1800 κατώρθωσαν νὰ φθάσουν στὸ στρατόπεδο Καραϊσκάκη κι ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγαν στὴν Ἀμφισσα.

Ἡ ἡρωϊκὴ θυσία στὸ Μεσολόγγι ὠφέλησε πολὺ τὸν ἀγῶνα, γιατὶ προκάλεσε τὸ θαυμασμὸν ὅλου τοῦ κόσμου κι ἐνισχύθηκε ἡ φιλεληνικὴ κίνησις.

6. Ὁ Ἰμβραήμ γυρίζει στὴν Πελοπόννησο

Λίγες ἡμέρες προτοῦ πέση τὸ Μεσολόγγι, στὴν Ἐπίδαυρο εἶχε ἀρχίσει τὶς ἐργασίες τῆς ἡ Γ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ἀμα ἐφθασε ἐκεῖ ἡ θλιβερὴ εἰδησις, οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ κατέκριναν τὴν κυβέρνησι ποὺ ἀφησε τὸ Μεσολόγγι ἀβοήθητο κι τὴν ἀνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ. Κατόπιν ἔγινε νέα κυβέρνησις μὲ Πρόεδρο τὸν Ἀνδρέα Ζαΐμη.

Μετά τὴν πτῶσι τοῦ Μεσολογγίου δὲ Ἰμβραῆμ ἐγύρισε στὴν Πελοπόννησο νὰ συνεχίσῃ τὴν καταστροφή. Ἀπὸ τὴν Πάτρα προχώρησε καὶ ἔκαψε τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Ἀγια Λαύρα (4 Μαΐου 1826). Κατόπιν ἐπῆγε νὰ καταλάβῃ καὶ τὸ Μέγα Σπήλαιο. Οἱ καλόγεροι ὅμως αὐτοῦ τοῦ μοναστηριοῦ ἐπιασαν τὸ φρούριο ποὺ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τὸ γκρεμὸ καὶ δὲν τὸν ἀφῆσαν νὰ πλησιάσῃ τὸ μοναστήρι. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ Ἰμβραῆμ προχώρησε στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Πελοποννήσου, ἔκαψε τὴν Ἀνδρίτσαινα καὶ κατέληξε στὴν Καλαμάτα. Ἐπιχείρησε τότε νὰ καταλάβῃ τὴν Μάνη ἀπὸ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ Ταῦγέτου, μὰ δὲν τὸ κατώρθωσε καὶ ἐγύρισε στὴν Τρίπολι. Ἐπειτα ἀπὸ κάμπυλο καιρὸ ἔκαψε καὶ δεύτερη ἀπόπειρα νὰ καταλάβῃ τὴν Μάνη ἀπὸ τὸ μέρος τῆς Σπάρτης. Ωστόσο καὶ τότε ἀπέτυχε καὶ ἐγύρισε ντροπιασμένος στὴν Τρίπολι. Κατόπιν περιωρίσθηκε σὲ ἐπιδρομὲς γύρω στὰ χωριά, μὰ δὲ Κολοκοτρώνιης δὲν τὸν ἀφήνε ἥσυχο.

Ταυτόχρονα μὲ τὸν Ἰμβραῆμ ἔφυγε κι ὁ Κιουταχῆς γιὰ τὴν Ἀν. Στερεὰ Ἑλλάδα κι ἔφθασε στὴ Θήβα χωρὶς νὰ συναντήσῃ πουθενά ἀντίστασι. Ἐκεῖ συνάντησε τὸν Ὁμέρο Βρυώνη, ποὺ εἶχε ὅς 10.000 ἄνδρες, κατέβηκαν στὴν Ἀττικὴ καὶ στὶς 4 Αὐγούστου τοῦ 1826 κατέλαβαν τὴν Ἀθήνα. Κατόπιν ἀρχισε ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ποὺ τὴν ὑποστήριζε ὁ Γκούρας μὲ 400 ἄνδρες. Ἡ προσοχὴ τῆς κυβερνήσεως στρέφεται τώρα στὸν ιερὸ βράχο τῆς Ἀκροπόλεως κι ἔπειτα νά κρατηθῆ.

7. Κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη

Ἄμα ἐσβῆσθηκε ἡ ἐπανάστασις στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ἡ νέα κυβέρνησις εὑρέθηκε σὲ δύσκολη θέση. Ἡ προσοχὴ ὅλων στρέφεται τώρα στὸν Γεώργιο Καραϊσκάκη γιατὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τὸν Ἰμβραῆμ.

Ο Καραϊσκάκης ἐγεννήθηκε στὴ Σκουληκαριὰ τῆς Ἀρτας, πολὺ νέος ἔγινε κλέφτης κι ὑπηρέτησε στὸ στρατὸ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ὁταν κάποτε ὁ Γάλλος πρόξενος Πουκεβίλ, εἶδε τὸν Καραϊσκάκη μὲ τὸν Μάρκο Μπότσαρη σ' ἕνα ἀγώνισμα ποὺ ἐγινόταν στὰ Ιωάννινα, γυούζει καὶ λέει στὸν Ἀλῆ: «Πασᾶ μου, λύκοντος τρέφεις στὴν αὐλῇ σου καὶ θὰ σὲ φᾶτε». Καὶ δὲν εἶχε ἀδικο. Ο Καραϊσκάκης ἦταν κοντὸς κι ἀδύνατος ἀλλ' εἶχε γενναία ψυχὴ κι ἔξαιρετη στρατηγικὴ ἰδιοφυΐα. Στὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου δὲν ἥμπορεσε νὰ βοηθήσῃ γιατὶ ἦταν ἀρρωστος στὸ Καρπενήσι. Φαίνεται πῶς θεραπεύθηκε ἀπὸ τὸν ἀέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τότε ἐφάνηκε ἡ ἵκανότητά του.

Γιὰ νὰ διορισθῆ δύμως ἀρχιστράτηγος τῆς Στερεᾶς ὑπῆρχε σοβαρὸ
ἔμποδιο. Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Ζαΐμης ἦταν ἐχθρός του καὶ
ὑπῆρχε φόβος νὰ μὴ δεχθῇ. Ωστόσο δὲ Ζαΐμης ἀναγνωρίζοντας τὴν
ἰκανότητα τοῦ Καραϊσκάκη ἐδέχθηκε πρόθυμα καὶ ὑπέγραψε τὸ διο-
ρισμό του. Τὸν Ἰούλιο λοιπὸν τοῦ
1826 δὲ Καραϊσκάκης ἔφυγε μὲ λίγο
στρατὸ ἀπὸ τὸ Ναύπλιο καὶ ἐπῆγε
στὴν Ἐλευσίνα. Ἐκεῖ ἤρθαν κι οἱ
δηλαχηγοὶ Βάσσος, Κοιεζώτης,
Πανουργιᾶς κι δὲ φιλέλληνας Γάλ-
λος Φαβιέρος καὶ συγκεντρώθηκαν
ῶς 3.500 ἄνδρες.

Ο Κιουταχῆς ἀμα ἔμαθε πῶς
ῆρθε Ἑλληνικὸς στρατὸς στὴν Ἐ-
λευσίνα ἔστειλε τὸ ἱππικό του, γί-
νεται μάχη στὸ Χαϊδάρι κι οἱ
Τοῦρκοι ἐνικήθηκαν μὲ πολλὲς ἀ-
πώλειες. Τὶς ἡμέρες αὐτὲς εἶχε σκο-
τωθῆ κι δὲ Γκούρας στὴν Ἀκρό-
πολι κι ἦ φρουρά της ἔπρεπε νὰ
ἐνισχυθῇ μὲ κάθε θυσία. Ἐπειτα
λοιπὸν ἀπὸ πολλὲς ἀπόπειρες ἔνα
βράδυ δὲ Κοιεζώτης μὲ 300 ἄνδρες
προχωρῶντας ἀπὸ τὸν Ἰλισσὸ κατώρθωσε ν' ἀνεβῇ στὴν Ἀκρόπολι.

Ο Καραϊσκάκης, παρὰ τὴν νίκη στὸ Χαϊδάρι, εἶδε πῶς δὲν ἦταν
εὔκολο νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους μὲ τόσο λίγο στρατὸ. Τότε κατέ-
στρωσε τὸ πολεμικὸ του σχέδιο. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ πια-
στοῦν οἱ δρόμοι ποὺ ἀνεφοδιαζόταν δὲ Κιουταχῆς γιὰ ν' ἀναγκασθῇ
νὰ υποχωρήσῃ. Ἐστειλε λοιπὸν τὸν Κωλέττη νὰ πάγι μὲ πλοῖα νὰ
καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντη γιὰ νὰ κόψῃ τὸ δρόμο πρὸς τὴν Λαμία. Αὖ-
τὸς ἔπιασε τὴν Δοβραίνα. Ο Κιουταχῆς ἔστειλε στὴν Ἀταλάντη τὸ
Μουσταφάμπεη μὲ 2000 διαλεκτοὺς Ἀρβανίτες. Ο Κωλέττης ἐνική-
θηκε, ἐμπῆκε στὰ πλοῖα κι ἔφυγε. Ο Καραϊσκάκης μαθαίνοντας πῶς
δὲ Μουσταφάμπεης προχωρεῖ πρὸς τὴν Ἀμφισσα ἔστειλε τὸ Βάγια τὸ
Γαρδικιώτη^{]]} καὶ τὸ Γρίβα μὲ 500 ἄνδρες νὰ πιάσουν τὴν Ἀράχωβα.
Ἐτσι ἀμα ἀφθασε ἔκει δὲ Μουσταφάμπεης τὸν ἔσταμάτησαν οἱ Ἐλ-
ληνες. Ἐπειτα ἀπὸ λίγο ἔφθασε κι δὲ Καραϊσκάκης κι οἱ Τοῦρκοι

Εἰκ. 24. Γεώργιος Καραϊσκάκης
(Γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Ρούμελης.
τὸ 1827)

Γ 11 Οκτωβρ. 1826

έκλείστηκαν έκει μιὰ ἑβδομάδα. Παρ' ὅλο τὸ χειμῶνα ἀναγκάζονταν νὰ μένουν στὸ ὕπαιθρο κι ὑπέφεραν πολὺ. Στὸ τέλος, μιὰ νύκτα θυ-
ελλώδη, ἔπειρείσθησαν νὰ φύγουν γιὰ τὴν Ἀμφισσα ἀπὸ μιὰ καράδρα
τοῦ Παρνασσοῦ. Αὐτὸ ὅμως τὸ κατάλαβαν οἱ Ἑλληνες, τοὺς ἐρρίχθη-
καν μὲ τὰ σπαθιὰ καὶ τοὺς ἐθέρισαν. Ἀπὸ 2000 ἐγλύτωσαν μόνο 300
κι οἱ ἄλλοι μὲ τὸ Μουσταφάμπεη ἐσκοτώθηκαν. Οἱ Ἑλληνες ἔχασαν
μόνο 4. ✓ (Αριθμός) 1827

Δυὸ μῆνες ἀπὸ τότε δὲ Καραϊσκάκης ἔκαμε μιὰ λαμπρὴ νίκη στὸ
Δίστομο κι ἐπῆρε πολλὰ λάφυρα. Μὲ τὶς νίκες ποὺ εἶχαν ὡς τώρα οἱ
Ἑλληνες ἐπῆραν θάρρος κι ἐλευθέρωσαν πάλι τὴν Δυτ. Στερεὰ Ἑλλά-
δα. Οἱ Τούρκοι ἐκρατοῦσαν τώρα έκει μόνο τὴν Βόνιτσα, τὸ Αίτω-
λικό, τὸ Μεσολόγγι καὶ τὴν Ναύπακτο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Ἡ βιογραφία τοῦ Παπαφλέσσα (πληροφ.). 2) Διαβά-
στε στὸ ἀναγνωστικό σας τὸ κεφ. «Τὸ νερὸ τῶν διψασμένων». 3) Ἐπίσης τὸ
διηγήματα τοῦ Βλαχογιάννη κοι τοῦ Τραυλαντώνη γιὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσο-
λογγίου. 4) Ἀπαγγέλετε τὸ ποίημα τοῦ Κρυστάλλη «Τὸ δαυλὶ τοῦ Καφάλη».
5) Διαβάστε κι ἀποστηθίστε τὸ ποίημα «Ο Μεσολογγίτης» Ἀλ. Πάλλη. Ἐπί-
σης τὸ τρία ποίηματα μὲ τίτλο «Τὸ Μεσολόγγι» ποὺ ἔγραψαν οἱ ποιητές μας
Ἀρ. Βαλαωρίης, Λ. Μαρβίλης καὶ Γ. Μαρτινέλης. 6) Διαβάστε τὸ βιβλίο τῆς
Σίτσας Καραϊσκάκη «Ο γυιὸς τῆς Καλογρηῆς». 7) Ζωγραφίστε εἰκόνες κυρι-
ωτέρων ἐπεισοδίων, ἐλεύθερες ἔργασίες, ἀπορίες κλπ. 8) Ιστορικὸ πρόσωπα,
χρονολογικὸς πίνακας. 9) Γραπτὴ ἔργασία: «Τὸ Μεσολόγγι».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

(1827 — 1829)

1. Μάχη στὸ Κερατσίνι

Τὸν καιρὸ ποὺ ἔλειπε δὲ Καραϊσκάκης ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ δὲν ἀγώνας
έκει δὲν ἔπαιψε. Μπαίνοντας τὸ 1827 ἦ φρονούσα τῆς Ἀκροπόλεως
ἔσωσε πάλι τὰ ἐφόδια καὶ ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ παραδοθῇ. Ἔνα βράδυ
ὁ Φαβιέρος ἐπῆρε 500 ἄνδρες, ἔπερασαν τὴν γραμμὴ τῶν Τούρκων ἀπὸ
τὸ μέρος ποὺ εἶναι τὸ θέατρο τοῦ Ἡρώδη τοῦ Ἀττικοῦ κι ἀνέβηκαν
στὴν Ἀκρόπολι. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐνίσχυσι αὐτὴ δὲν μυντικὸς ἀγώνας
τῆς φρονοῦσας συνεχίστηκε.

Ἡ Κυβέρνησις βλέποντας πὼς δὲ Κιουταχῆς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ
φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἀθήνα εἰδοποίησε τὸν Καραϊσκάκη νὰ γυρίση στὴν
Γ 24 Νοέμβριον 1828

³Αττική. Πρόγυμνατι ἔπειτα ἀπὸ λίγον καιρὸν ὁ Καραϊσκάκης ἐγύρισε μὲ 1000 ἄνδρες στὴν Ἐλευσίνα, ἐνώθηκε μὲ τὸ Βάσσο καὶ τὸ Νοταρῖα καὶ κατέλαβαν τὸ Κερατσίνι. ⁴Οἱ Κιουταχῆς στέλνει τότε 3500 ἄνδρες, γίνεται μάχη κι οἱ Τοῦρκοι ἀφοῦ ἔχασαν 800 ἄνδρες ὑπεχώρησαν.

⁵Ἐπειτα ἀπὸ λίγες ἡμέρες ἔφθασαν στὸ Κερατσίνι ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης μὲ 3000, οἱ Πετμεζοῖοι μὲ 2000, δὲ Σισίνης μὲ ἄλλους 2000 καὶ συγκεντρώθηκε στρατὸς ἀπὸ 10.000 ἄνδρες. ⁶Ηταν Ἀπρίλιος τοῦ 1827.

Κατόπιν οἱ ⁷Ἐλληνες ἀρχισαν ἐπιθέσεις μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸν νὰ κυκλώσουν τὸν Κιουταχῆ. Τὰ ἀποτελέσματα τότε θὰ ἥσαν πολὺ εὐχάριστα ἂν, δπως θὰ ἴδοιμε, δὲν ἔπενέθαιναν οἱ ξένοι.

2. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη.

Καταστροφὴ τῶν Ἐλλήνων στὸ Φάληρο

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1827 ἥρθε στὸ Ναύπλιο μεγάλη βιοηθεία ἀπὸ τὴν Εἰνωπή καὶ τὴν Ἀμερικὴ σὲ χοήματα καὶ πολεμοφόδια. Τότε ἐνισχύθηκε ὁ στόλος μας μὲ δυὸ νέα πλοῖα τὴν «Ἐλλάδα» καὶ τὴν «Καρτερία». Τὸ Μάρτιο συνῆλθε στὴν Τροιζήνη ἡ Δ'. Σινέλευσις τῶν Ἐλλήνων κι ἔγινε Κυβερνήτης τῆς Ἐλλάδος ὁ Ἰω. Καποδίστριας. Ἐπίσης διωρίσθησαν δυὸς Ἀγγλοι Φιλέλληνες, δὲ Τζώρτζ ὁς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ στὴν Ξηρὰ κι ὁ Κόρχαν ὃς ἀρχηγὸς τοῦ στόλου. ⁸Οἱ Κολοκοτρώνης, δὲ Καραϊσκάκης κι ὁ Μιαούλης γιὰ κάρη τῆς πατριόδας ἐδέχθηκαν νὰ ὑπηρετήσουν στὶς διαταγὲς τῶν ξένων.

Μετὰ τὸ διορισμό τους δὲ Τζώρτζ καὶ δὲ Κόρχαν ἀπειβιβάσθηκαν μὲ νέο στρατὸ στὸ Φάληρο. Ἐκεῖ συναντήθηκαν μὲ τὸν Καραϊσκάκη κι ἀποφασίσθηκε νὰ γίνη ἐπίθεσις. Αὐτὸς ὁ Καραϊσκάκης τὸ ἐθεώρησε πολὺ ἐπικίνδυνο καὶ ἐπρότεινε στοὺς ἀρχηγοὺς τὸ γνωστὸ σχέδιό τουν νὰ κόψουν δηλαδὴ τὶς συγκοινωνίες τοῦ ἐχθροῦ γιὰ ν' ἀναγκασθῆ νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐπειδὴ διμως εἶδε πῶς οἱ ξένοι ἐπέμεναν, γιὰ νὰ μὴ φέρη δικόνοιες, ὑπεχώρησε. ⁹Η ἐπίθεσις διρίσθηκε νὰ γίνη στὶς 23 Ἀπριλίου καὶ ἐδόθηκε αὐστηρὰ διαταγὴ νὰ μὴν πέσῃ κανεὶς πυροβολισμός.

Τὴν παραμονὴ μερικοὶ στρατιῶτες, Κορητικοὶ καὶ ¹⁰Υδραιτοὶ μεθυσμένοι, ἐπιάστηκαν μὲ ἀπόσπασμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κι ἀρχισαν τοὺς πυροβολισμούς. Τὴν ὥρα αὐτὴ δὲ Καραϊσκάκης ἦταν ἀρρωστος στὴ σκηνή του κι εἶχε μεγάλο πυρετό. ¹¹Αμα ἀκούσε τοὺς πυροβολισμοὺς ἐτινάχθηκε ἀπὸ τὸ κρεββάτι του καὶ πετάχθηκε ἔξω ἀπὸ τὴ

σκηνή του. Βλέποντας τοὺς Ἑλληνες νὰ κυνηγιοῦνται ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀνεβαίνει στ' ἄλογό του καὶ μὲ τὸ γιαταγάνι στὸ χέρι δομάει πρὸς τὸ μέρος ποὺ ἦσαν οἱ Τούρκοι. Μὴ ἔχοντας δικαίωσι τοῦ κινδύνου, ἀπὸ τὸ μεγάλο πυρετό, προχώρησε πολύ. Μιὰ σφαῖρα ἀπὸ Τούρκο ίππεα τὸν εὐρῷκε στὴν κοιλιὰ καὶ τὸν ἔφεραν στὴ σκηνή του. Ἀπὸ ἐκεῖ μεταφέρθηκε στὸ πλοίο τοῦ Κόχοαν καὶ ἀπέθανε. Τὰ τελευταῖα λόγια του ἦσαν: «Σῶστε τὴν Ἀθήνα». Ο θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἐβύθισε σὲ πένθος ὅλο τὸ στρατόπεδο κι ἡ αηδεία του ἔγινε ἀνήμερα τοῦ Ἅγιου Γεωργίου, στὴ Σαλαμίνα.

Ἐτσι ἡ ἐπίθεσις ἀνεβλήθη γιὰ τὶς 24. Ἐπειδὴ δικαίωσις ἔγινε χωρὶς σχέδιο, οἱ Ἑλληνες ἐνικήθηκαν κι ἔπαθαν μεγάλη καταστροφή. Ἀπὸ 3000 ποὺ ἐπῆραν μέρος στὴ μάχη, οἱ περισσότεροι ἐσκοτώθηκαν ἢ ἡ αἰχμαλωτίσθηκαν. Μετὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκείνη μάχη στὸ Φάληρο, τὸ ἔλληνικὸ στρατόπεδο διαλύθηκε.

“Υστερα ἀπὸ ἕνα μῆνα συνυθηκολόγησε ἡ φρουρὰ τῆς Ἀκροπόλεως κι ὅλη ἡ Στερεά ὑποδουλώθηκε πάλι στοὺς Τούρκους. Εὐτυχῶς, ὅπως θὰ ἴδοιμε στὸ ἄλλο μάθημα, ἐπενέβησαν οἱ ξένες Δυνάμεις κι ἔτσι ἡ πατρίδα μας διέφυγε τὸν κίνδυνο.

3. Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων

Τὰ πρῶτα χρόνια οἱ Μεγάλες Δυνάμεις δὲν ἔδειξαν καμμιὰ συμπάθεια γιὰ τὸν ἔλληνικὸν ἀγῶνα. Τούναντίον τὸν ἐπολέμησαν γιὰ νὰ μὴ δασαρεστήσουν τὴν Τουρκία ποὺ ἦταν ὑπολογίσιμος δύναμις. Τὴ μεγαλύτερη πολεμικὴ κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἔξασκοῦσε ἡ Αὐστρία γιατὶ εἶχε ὑποδουλώσει πολλοὺς λαοὺς καὶ ἐφοβόταν μήπως ἐπαναστατήσουν κι αὐτοί. Ἀλλὰ κι ἡ Ἀγγλία μὲ τὴ Γαλλία εἶχαν φιλότουρκη πολιτικὴ γιατὶ ἐπίστευαν πῶς τὴν ἐπανάστασι τὴν ὑπεκίνησε ἡ Ρωσία γιὰ δική της ὠφέλεια. Ἡ Ρωσία πάλι, ἀν καὶ εἶχε λόγους νὰ συμπαθῇ τοὺς Ἑλληνες ἐπειδὴ ἦσαν Ὁρθόδοξοι, ἐν τούτοις γιὰ νὰ ἀποδείξῃ στὶς ἄλλες Δυνάμεις πῶς εἶναι δλότελα ξένη μὲ τὴν ἐπανάστασι τῶν Ἑλλήνων, ἀκολουθοῦσε κι αὐτὴ τὴν ἴδια μ' αὐτὲς πολιτικὴ κι ἀδιαφοροῦσε γιὰ τὸν ἔλληνικὸ ἀγῶνα.

Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα διατηρήθηκε ὅς τὸ 1826: Ἀπὸ τότε κι ὑστερα ἡ κοινὴ γνώμη, κυρίως μετὰ τὴν ἥρωϊκὴ ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου, ἀρχισε νὰ ἔξασκῃ μεγάλη πίεσι στὶς κυβερνήσεις ὥσπου ἐτάχθηκαν μὲ τὸ μέρος τῆς ἐπαναστατημένης Ἑλλάδας. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ ἐφάνηκε καθαρὰ ἄμα ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας δι μεγάλος φιλέλληνας Κάνιγγ. Ἡ Ρωσία τότε, βλέπον-

τας τὴν ἀλλαγὴ τῆς ἔξωτερης πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας φανέρωσε πιὰ τὴ συμπάθεια της στοὺς Ἑλληνες. Οἱ δύο αὐτὲς δυνάμεις δὲν ἀργησαν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους καὶ τὴ Γαλλία. Ἐτσι στὶς 24 Ιουνίου τοῦ 1827 οἱ τρεῖς δυνάμεις ὑπέγραψαν συνθήκη στὸ Λονδίνο καὶ σύμφωνα μ' αὐτὴν ἐκανονίζονταν δυὸς ζητήματα: Νὰ σταματήσῃ ὁ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος καὶ νὰ γίνη ἐλληνικὸς κράτος ποὺ θὰ πληρώνη φόρο στὴν Τουρκία. Ἡ συνθήκη αὐτὴ ἀνακοινώθηκε κατόπιν στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκία. Ἡ Ἑλλάδα ἐδέχθηκε τοὺς δρους τῆς συνθήκης. Ἡ Τουρκία δμως τὴν ἀπέρριψε μὲ ἀγανάκτησι. "Υστερὸς ἀπ'" αὐτὰ οἱ τρεῖς ἐνδιαφερόμενες δυνάμεις ἔστειλαν τοὺς στόλους τους στὴ Μεσόγειο γιὰ νὰ ἐπιβάλουν τοὺς δρους τῆς ἀνακωχῆς.

4. Ναυμαχία στὸ Ναυαρίνο

Ἡ θέσις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰ πολεμικὰ γεγονότα ἦταν δύσκολη. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Πελοπόννησο, τὴ Μάνη καὶ τὰ νησιὰ Σπέτσες καὶ Ὅρδα, ὅλη ἡ ἀλλὴ Ἑλλάδα εἶχε πέσει πάλι στὴ σκλαβιά. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθανε αὐτό, τὸν τελευταῖο καιρὸν εἶχε φθάσει στὸ Ναυαρίνο ἰσχυρὸς τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπὸ 82 πολεμικὰ πλοῖα μὲ στρατό, πολεμοφόρδια καὶ τρόφιμα.

Ἐπειτα ἀπὸ μερικὲς ἡμέρες ἔφθασε στὸ Ναυαρίνο καὶ δυσμαχικὸς στόλος ἀπὸ 26 μεγάλα πολεμικὰ (11 ἀγγλικά, 7 γαλλικὰ καὶ 8 ωστικὰ) μὲ ναυάρχους τὸν Ἀγγλο Κοδρινγκτῶνα, τὸ Γάλλο Δεροιγνὺν καὶ τὸ Ρῶσο Χέϋδεν. Γενικὸς ἀρχιγὸς ἀναγνωρίσθηκε δι Κοδρινγκτὼν καὶ ἔζήτησε ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ ν' ἀποπλεύσῃ δι στόλους του στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τὴν Ἀλεξάνδρεια κι ἐκεῖνος νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησο. Ο Ἰμβραήμ ἔκανε πῶς ἐδέχθηκε καὶ ἔζήτησε ἀπὸ τὸν Κοδρινγκτῶνα χρόνο νὰ πάρῃ διδγίες ἀπὸ τὸ σουλτᾶνο. Μετὰ τὴν ὑπόσχεσι αὐτὴ δυσμαχικὸς στόλος ἐτραβήχθηκε στὰ Ἐπτάνησα καὶ ἐπερίμενε.

Ο σουλτᾶνος ἔστειλε διαταγὴ στὸν Ἰμβραήμ ν' ἀγνοήσῃ τὸν ἔνο στόλο καὶ νὰ φροντίσῃ νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπη Πελοπόννησο. "Υστερὸς ἀπὸ τὴ διαταγὴ αὐτὴ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰμβραήμ ἐσκορπίσθηκαν στὴν Πελοπόννησο κι ἀρχισαν τὴν καταστροφή.

Μετὰ τὴν κακοπιστία αὐτὴ τοῦ Ἰμβραήμ οἱ τρεῖς ναύαρχοι ἀπεφάσισαν νὰ πλεύσουν στὴν Πελοπόννησο καὶ στὶς 2 μ. μ. τῆς 8 Οκτωβρίου τοῦ 1827, ἔμπαινον πάλι στὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου. Ο τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ποὺ εἶχε ἀράξει στὸ λιμάνι τοῦ Ναυαρίνου ἀποτελείτο ἀπὸ 120 πλοῖα (πολεμικὰ καὶ φορτηγά) κι εἶχε ἀρχηγὸ τὸν

Ταχήρο πασᾶ. Ὁ Ταχήρο βλέποντας τὰ ξένα πλοῖα νὰ μπαίνουν στὸ λιμάνι εἰδοποίησε πώς πρέπει νὰ φύγουν. Ὁ Κοδρινγκτῶν τότε τοῦ ἀπαντᾶ: «Δὲν ἥρθα νὰ πάρω διαταγὲς ἀλλὰ νὰ δώσω». Κατόπιν ἔστειλε μιὰ βάρκα μ' ἔναν ἀξιωματικὸν καὶ πέντε ναῦτες νὰ ἐπιδώσουν ἔνα ἔγγραφο γιὰ τὸν Ἰμβραήμ. Μόλις ὅμως ἡ βάρκα ἐπλησίασε στὸ πρῶτο πλοῖο, οἱ Τοῦρκοι ἐπυροβόλησαν καὶ ἐσκότωσαν τὸν Ἀγγλο ἀξιωματικὸν μὲ τοὺς ναῦτες.

Ὁ Κοδρινγκτῶν ἔδωσε τότε τὸ σύνθημα κι ἀρχισε γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Ἡ ναυμαχία ἔγινε μὲ πεῖσμα κι ἔπειτα ἀπὸ τέσσερες ώρες ἔληξε μὲ δλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τοῦ τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου. Ἀπὸ τὰ 120 πλοῖα του εἶχαν μείνει στὴν ἐπιφάνεια μόνο 20 κι αὐτὰ ἀπὸ τὰ μικρότερα. Ὅλα τ' ἀλλα ἔγιναν συντρίμια καὶ κατέβηκαν στὸ βυθὸν τοῦ λιμανιοῦ.

Ο σουλτᾶνος ἄμα ἔμαθε τὰ γεγονότα τοῦ Ναυαρίνου ἔκοψε τὶς σχέσεις μὲ τὶς τρεῖς δυνάμεις. Ἡ Ρωσία τοῦ ἐκήρυξε ἀμέσως τὸν πόλεμο, οἱ δὲ συμμαχικοὶ στόλοι ἀπέκλεισαν τὰ παραλία τῆς Πελοποννήσου νὰ μὴν ἐφοδιάζεται ὁ Ἰμβραήμ. Τέλος γαλλικὸς στρατὸς ἀπὸ 14.000 ἄνδρες μὲ στρατηγὸν τὸν Μαιζῶνα ἐβγῆκε στὴν Πελοπόννησο νὰ διώξῃ τὸν Ἰμβραήμ.

5. Ιωάννης Καποδίστριας

Εἴπαμε δτὶς ἡ Δ' Ἐθνικὴ Συνέλευσις ἔξελεξε Κυβερνήτη τῆς Ἐλλάδος τὸν Κοποδίστρια. Ἀπὸ τότε ποὺ ἀρχισε ἡ ἐπανάστασις ὁ Καποδίστριας προσπαθοῦσε νὰ πείσῃ τὸν τσάρο νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ. Ὄταν ὅμως εἶδε δτὶς ὁ τσάρος ἦταν ἀμετάπειστος—αὐτὸ τὸ 1822—παραιτήθηκε ἀπὸ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας κι ἐγκαταστάθηκε στὴ Γενεύη. Ἐκεὶ ἐργαζόταν συνεχῶς γιὰ τὴν ἐπανάστασι κι ἀλληλογραφοῦσε μὲ τοὺς ἀρχηγούς, ἵδιως μὲ τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Καραϊσκάκη.

Ἄμα ἐπληροφορήθηκε πώς ἔγινε Κυβερνήτης, δὲν κατέβηκε ἀμέσως στὸ Ναύπλιο. Σὰν διπλωμάτης ἐπεσκέφθηκε τὶς πρωτεύουσες τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν ν' ἀντιληφθῇ ἀπὸ κοντὰ τὶ γνώμη εἶχαν γιὰ τὸν ἀγῶνα. Κατόπιν ἔφυγε γιὰ τὴν Ἐλλάδα καὶ στὶς 6 Ἱανουαρίου τοῦ 1828 ἀποβιβάσθηκε στὸ Νούπλιο. Ἡ Στερεά Ἐλλάδα ἦταν ἀκόμη στοὺς Τούρκους ἡ Πελοπόννησος ἐρειπωμένη καὶ τὸ περισσότερο μέρος κατεῖχε ὁ Ἰμβραήμ. Ἀλλὰ κι ὅσα μέρη ἦταν ἐλεύθερα, ενῷοι σκονταν σ' ἄθλια κατάστασι ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ τὴν ἀναρχία.

Ἄμα ὁ Καποδίστριας ἐγκατεστάθηκε στὸ Κυβερνεῖο, ἀρχισε τὴν

δουλειά νὰ φτιάσῃ τὸ κράτος. Ἐτσι σὲ λίγους μῆνες ἔλειψε ἡ ἀναρχία, οἱ δημόσιες ὑπηρεσίες ἀρχισαν νὰ λειτουργοῦν, ἐκόπηκαν χορήματα κι εἰσπράττονταν φόροι γιὰ τὶς ἀνάγκες τοῦ κράτους. Εντυχῶς ποὺ τὸ δημόσιο ταμεῖο ἐνισχύθηκε μὲ τὰ δάνεια ποὺ ἐσύναπτε τὸ κράτος καὶ μὲ τὶς γενναιᾶς εἰσφορὲς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Γαλλίας Καρόλου Ι', τοῦ τσάρου τῆς Ρωσίας Νικολάου Α'. καὶ τῆς τσαρίνας Ἀλεξάνδρας. Ὁ ἴδιος δὲ Καποδίστριας διέθεσε ὅλη τὴν περιουσία του κι ἐργαζόταν χωρὶς νὰ πληρώνεται. Ἡταν σὲ τόσο βαθμὸ ἀφιλοχοήματος ὥστε ἀπέρριψε τὴν ἐπιχορήγησι ποὺ τοῦ ἐψήφισε ἡ Εθνικὴ Συνέλευσις λέγοντας: «Τὸ κράτος εἶναι φτωχὸ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ συντηρῇ ἀρχοντες». Ἐπίσης δὲν ἐδέχθηκε σύνταξι 60.000 φράγκων ποὺ τοῦ ἐχορήγησε ἡ Ρωσία γιὰ τὶς ὑπηρεσίες του σ αὐτὴ καὶ τοῦτο γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθῇ ἀπὸ τοὺς συμμάχους.

Εἰκ. 25. Ιωάννης Καποδίστριας
Πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ελλάδος

Μεγάλη προσοχὴ ἔδωσε δὲ Κυβερνήτης νὰ δραγανωθῇ στρατὸς καὶ στόλος. Ἐχώρισε τὸ στρατὸ σὲ χιλιαρχίες κι ὕρισε νὰ πληρώνωνται οἱ στρατιῶτες καὶ ναῦτες ἀπὸ τὸ κράτος κι ὅχι ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς, δπως ἐγινόταν πρίν. Ἀκόμη ἔδρυσε στὸ Ναύπλιο Στρατιωτικὴ Σχολή, Ναυτικὴ στὴν Ὑδρα, Γεωργικὴ στὴν Τίρουνθα, Ιερατικὴ στὸν Πόρο καὶ Διδασκαλεῖο στὴν Αἴγινα νὰ μορφωνωνται οἱ δασκάλοι. Ἐτσι μετὰ τὴν ἀνακώρησι τοῦ Ἰμβραήμ ἀρχισαν νὰ λειτουργοῦν δημοτικὰ σχολεῖα σ' ὅλη τὴν Πελοπόννησο καὶ Γυμνάσιο στὴν Αἴγινα. Ὁ Καποδίστριας σὰν μορφωμένος καὶ κοσμογυφισμένος ποὺ ἦταν, ἔδωκε μεγάλη σημασία στὴν ἐκπαίδευσι γιατὶ μόνο μ' αὐτὴν θ' ἀποκτοῦσε τὸ νέο κράτος καλούντος πολίτες καὶ θὰ προώδευε.

Ἐνῶ δὲ Καποδίστριας ἦταν ἀπησχολημένος μὲ τὴν δραγάνωσι τοῦ

κράτους, ὁ γαλλικὸς στρατὸς μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, συνέχιε τὸν ἀγῶνα στὴν Πελοπόννησο ὥσπου ἀνάγκασαν τὸν Ἰμβραῆμ νὰ πάρῃ τὸ στρατό του καὶ νὰ φύγῃ στὴν Ἀλεξάνδρεια (Σεπτέμβριος τοῦ 1828).

6. Ἡ Ἑλλάδα γίνεται ἀνεξάρτητο κράτος

Μετὰ τὴν ἀνακώρησι τοῦ Ἰμβραῆμ ἡ Κυβερνησίς ἔστειλε τὸν Ὅψηλάντη μὲ 8.000 ἄνδρες νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἀν. Στερεά Ἑλλάδα καὶ ἄλλο στρατὸ μὲ τὸν Τζώρτζ νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Δυτικὴ Στερεά. Οἱ δυὸ στρατηγοὶ ἔξεκαθαρίσαν ὅλη τὴν Στερεά Ἑλλάδα. Ἡ τελευταία μάχη ἔγινε στὸ χωριὸ Πέτρα τῆς Βοιωτίας, στὶς 28 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829, δπου διακρίθηκε ὁ Δημ. Ὅψηλάντης. Ἔτσι τὸν ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία ποὺ ἀρχισε ὁ Ἀλέξανδρος Ὅψηλάντης στὴ Ρουμανία, τὸν ἐτελείωσεν ὁ ἀδελφός του Δημήτριος στὸ χωριὸ Πέτρα, ἔπειτα ἀπὸ χορόνια.

Κύριος λόγος ποὺ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀδειασε εὔκολα τὴν Στερεά, ἡταν γιατὶ ἐπῆρε διαταγὴ νὰ φύγῃ γιὰ τὴν Θράκη, νὰ ἐνισχύσῃ τὰ στρατεύματα ποὺ ἐπολεμοῦσαν τοὺς Ρώσους. Πρὸιν ὅμως φθάστη ἐκεῖ, οἱ Ρῶσοι ἐμπῆκαν στὴν Ἀνδριανούπολι. Κατόπιν ἡ Τουρκία ὑπέγραψε εἰρήνη, στὶς 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1829. Μὲ τὴν εἰρήνη αὐτὴν ἡ Ἑλλάδα ἀναγνωρίσθηκε ἀνεξάρτητο κράτος καὶ τὰ σύνορά της ἐκανονίσθηκαν ἀπὸ τὴν "Ἄρτα ώς τὸ Βόλο καὶ κάτω..

Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸ μάτι τὴν ἰδρυσι τόσου μεγάλου ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐνα τέτοιο κράτος ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴ τῆς Ρωσίας καὶ μὲ Κυβερνήτη τὸ ωσόφιλο Καποδίστρια, ἡταν κίνδυνος γιὰ τὴν Τουρκία. Κι ἡ Τουρκία ἔπειτε νὰ μένῃ ἴσχυρὴ γιὰ νὰ κρατῇ τὴν Ρωσία μακριὰ ἀπὸ τὸ Αἴγαλο. Μὲ τὴν ἐπέμβασι λοιπὸν τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας, τὰ σύνορα τοῦ κράτους μας περιωρίσθηκαν ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς ἐκβολὲς τοῦ Ἀχελώου καὶ τοῦ Σπερχειοῦ. Ἀπεφασίσθηκε ἀκόμη ὅτι ὁ ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδος νὰ μὴν ἀνήκῃ σὲ καμμιὰ ἀπὸ τὶς βασιλικὲς οἰκογένειες τῶν Μεγάλων δυνάμεων: Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Ὡς τέτυοι ἔξελεξαν τὸν πρίγκηπα τοῦ Βελγίου Λεοπόλδο. Ὁ Λεοπόλδος στὴν ἀρχὴ ἐδέχθηκε. Κατόπιν ὅμως, ἔπειδὴ ἔθεωρησε τὸ κράτος πολὺ μικρό, παραιτήθηκε.

7. Δολοφονία τοῦ Καποδίστρια

Ο Καποδίστριας μὲ κίνητρο τὸ ἀγνὸ πατριωτισμὸ καὶ μὲ προσὸν τὴν πολιτικὴ ἵκανότητα ὠργάνωσε καὶ τὸ κράτος κι ἀπέκτησε τὴν ἀγάπη τοῦ λαοῦ του. Γρήγορα ὅμως εἶδε πῶς ὁ ἑλληνικὸς λαός, ἔπειτα ἀπὸ σκλαβιὰ 400 χορόνων, δὲν ἡταν ὕδιμος νὰ διοικηθῇ μόνος

του. Γι αύτὸ διέλυσε τὴ Βουλὴ καὶ ἐπῆρε ὅλη τὴν ἔξουσία στὰ χέρια του. Ἡ Γερουσία διατηρήθηκε. Ἀπὸ τὴ μεταβολὴ αὐτὴ δυσαρεστήθηκαν οἱ δπλαισιηγοὶ καὶ οἱ πρόκορτοι ἐπειδὴ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴ διοίκησι κι ἔχαναν τὰ προνόμια ποὺ εἶχαν στὰ χερόνια τῆς Τουρκοκρατίας.

“Ολοι τους λοιπὸν ἀρχισαν νὰ κατακρίνουν τὴν πολιτικὴ τοῦ Κυβερνήτη καὶ τὸν ἐθεώρησαν αἴτιο ποὺ παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο δ Λεοπόλδος. Σ’ αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε καὶ τὴ γνωστὴ ἀντίδοσι τῶν πρεσβευτῶν Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας. Γι αὐτοὺς τοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους σχηματίσθηκε ἴσχυρὴ ἀντιπολίτευσις μὲ κέντρο τὴν “Υδρα ἡ δρόια, ἀνάλογα μὲ τὶς θυσίες ποὺ προσέφερε στὸν ἀγῶνα, δὲν εἶχε ἵκανοποιηθῆ ὅπως ἔπρεπε. Ἐκεῖ σιγά-σιγά συγκεντρώθηκαν οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ Καποδίστρια, ὅπως δ Μαυροκορδάτος κι ἄλλοι. Στὸ τέλος ἐπανεστάτησε ἡ Μάνη κατὰ τῆς Κυβερνήσεως.

Ο Καποδίστριας ἔχοντας πληροφορίες πὼς τὴν ἐπανάστασι τὴν ὑπεκίνησε δ Πετρόμπετης, διέταξε καὶ τὸν ἔκλεισαν στὴ φυλακὴ τοῦ Ναυπλίου. Αὐτὸ δύως οἱ Μαυρομιχαλαῖτοι τὸ ἐθεώρησαν προσβολὴ γιὰ τὴν οἰκογένειά τους. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο δ ἀδελφὸς τοῦ Πετρόμπετη Κονσταντῖνος μὲ τὸ γιὸ τοῦ Πετρόμπετη Γεώργιο, στὶς 27 Σεπτεμβρίου τοῦ 1831 ἐφύλαξαν ἔξω ἀπὸ τὴν ἔκκλησία τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνα καὶ μόλις δ Καποδίστριας ἔμπαινε μέσα, τὸν ἐσκότωσαν.

Η δολοφονία τοῦ Καποδίστρια ἦταν μεγάλο ἀτύχημα γιὰ τὸ κράτος τὸ δποτὸ ἔπεσε πάλι στὴν ἀναρχία. Σὰν νὰ μὴν ἔφθαγε αὐτό, ἀρχισε τότε δ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Στερεοελλαδιτῶν καὶ θά εἶχε μεγαλύτερο κακὸ γιὰ τὴν πατρίδα, ἀν πάλι δὲν ἐπενέβαιναν οἱ προστάτεις δυνάμεις.

Υπέγραψαν λοιπὸν συνθήκη στὸ Λονδίνο, στὶς 25 Ἀπριλίου τοῦ 1832 κι ἔχαναν τὴν “Ελλάδα βασίλειο μὲ μεγαλύτερα σύνορα. Ἐφθαναν ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο ὡς τὸν Παγασητικὸ καὶ περιλαμβάνονταν οἱ Βόρειες Σποράδες, ἡ Εὔβοια καὶ οἱ Κυκλαδες. Τὸ θρόνο προσέφεραν στὸν πρίγκηπα τῆς Βαναρίας “Οθωνα ποὺ τότε ἦταν 17 χρονῶν.

Η ἔκλογὴ τοῦ “Οθωνα ἐνεθουσίασε πολὺ τοὺς Ἑλληνες, τὰ πάθη ἐλλησμονήθηκαν κι ἀποκαταστήθηκε ἡ ἡσυχία σ’ ὅλο τὸ κράτος.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Ἡ πολιτικὴ τῶν Δυνάμεων γιὰ τὴν Ελλάδα (χρίσεις). 2) Η μεγάλη σημασία τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Ελλάδος (χρίσεις). 3) Ο Καποδίστριας (πληροφορίες-χρίσεις). 4) Τὰ ιστορικὰ πρόσωπα τοῦ κεφ. εἰκόνες, ἔλει θερες ἔγγασίς. 5) Ἐδῶ τι λειώνει τὸ Β’ Μέρος τοῦ βιβλίου «Ἡ Ελληνικὴ Ἐπανάστασις». Νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ κυριώτερα γεγονότα καὶ νὰ καταρτισθῇ δ χρονολογικὸς πίνακας.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ
ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΡΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΟΘΩΝΟΣ (1833—1862)

1. 'Αντιβασιλεία

25 'Η ελληνική κυβέρνησις ἔστειλε στὸ Μόναχο ἀντιπροσωπεία ἀπὸ τὸ Νότη Μπότσαρη γιὰ τὴν Ρούμελη, τὸν Πλαπούτα γιὰ τὸ Μωριά καὶ τὸ Μιαούλη γιὰ τὰ νησιὰ καὶ συνώδευσε τὸν "Οθωνα στὸ Ναύπλιο ~~τοῦ~~ Ιανουαρίου 1833). Μὲ τὸν "Οθωνα ἥρθαν καὶ τρεῖς Βανα-

ροί, δὲ "Αρμανσμπεργ, δὲ Μάουνερ καὶ δὲ "Εύδενκ^ς πυνθάνεται τὸν τόπο ὃς ἀντιβασιλεῖς ὥσπου νὰ ἐρχόταν δὲ "Οθων σὲ νόμιμη ἥλικια. 'Ακόμη ἥρθαν καὶ 4000 ἀνδρες βαναρικοῦ στρατοῦ, ίδιως μηχανικὸς καὶ πυροβολικό.

'Η 'Αντιβασιλεία κατέβαλε μεγάλη προσπάθεια νὰ δργανώσῃ τὸ κράτος κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸ σύστημα. 'Εχώρισε τὴν χώρα σὲ νομούς, ἐπαρχίες καὶ δήμους, ἔδρυσε δικαστήρια καὶ σχολεῖα, ἐκήρυξε τὴν ἐκκλησία αὐτοκέφαλη καὶ ἔκανε καλοὺς νομούς. 'Ωστόσο μὴ γνωρίζοντας τὴν νοοτροπία τοῦ ελληνικοῦ λαοῦ ἔκαμε πολλὰ σφάλματα. Κυριώτερο σφάλμα ἦταν ποὺ διέλυσε τοὺς πολεμιστὲς τοῦ ἀγῶνα χωρὶς νὰ τοὺς δώσῃ ἔνα μικρὸ ισιδὸ νὰ ζήσουν, γιατὶ εἶχαν ἔεσυνημίσει πιὰ νὰ ἐργάζωνται. "Οσοι μάλιστα ἀπ' αὐτοὺς ἤσαν ἀπὸ τὴν "Ηπειρο, τὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Κρήτη, ἐπειδὴ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ γυρίσουν στὰ μέρη τους ενδέθηκαν σὲ χειρότερη θέση. "Ετσι ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔγιναν ἀντάρτες στὰ βουνά καὶ ἔζοῦσαν ἀπὸ τὴν ληστεία.

'Ηταν λοιπὸν φυσικὸ οἱ ἀγωνιστὲς ν' ἀντιπαθήσουν τὸ κράτος ποὺ ἐφάνηκε σ' αὐτοὺς ἀχάριστο, ἐνῶ οἱ Βαναροὶ εἶχαν τὶς καλύτερες θέσεις. Μολαταῦτα δὲ λαός, ποὺ ἦταν κουρασμένος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους, ἔκανε ὑπομονὴ ὥσπου νὰ οθῆ δὲ "Οθων σὲ νόμιμη ἥλικια. "Ηλπιζε πώς τότε θ' ἄλλαζε ἢ κατάστασις.

2. 'Ο "Οθων βασιλιάς

'Απὸ τὶς ἀρχές τοῦ 1835, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα. Πέντε μῆνες ὑστερα, δὲ "Οθων ἥρθε σὲ νόμιμη

γ' "ΕΘΝΤΕΙΚ
ρ 20 Μαΐου 1835

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ηλικία κι ἔγινε βασιλιάς. Τότε ἔληξε ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἀντιβασιλείας κι ἀνέλαβαν ὑπουργοὶ Ἐλλήνες.

Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1836 ἔγιναν στὸ Μόναχο οἱ γάμοι τοῦ Ὅθωνος μὲ τὴν πριγκήπισσα τῆς Γερμανίας Ἀμαλία, ποὺ ἦταν γυναικα ἔξυπνη, τολμηρὴ καὶ μὲ ἵσχυρὸ διαφορετική.

‘Ο Ὅθων μὲ τὴν Ἀμαλία ἀγάπησαν τὸ λαὸ κι ἐγκολπώθηκαν δισο λίγοι τὴ Μεγάλη ἴδεα: Τὸ ὄνειρο δηλαδὴ τῶν Ἑλλήνων νὰ ἔσαναγίνη τὸ κράτος μας αὐτοκρατορία μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωσταντινούπολι. ‘Ωστόσο ὑπερέβαλαν τὰς δυνάμεις τοῦ κράτους κι ἔβαλαν σὲ κίνδυνο τὴ χώρα καὶ τὸ θρόνο.

‘Εκτὸς ἀπὸ τὶς γενικώτερες φροντίδες του γιὰ τὸ κράτος, δ Ὅθων ἔξωράϊσε τὴν Ἀθήνα ποὺ ἦταν τότε ἀσήμαντο χωριό. ‘Έκανε καλοὺς δρόμους γι ἀγορές, ἴδρυσε φιλανθρωπικὰ ἴδρυματα, σχολεῖα, ἐπροστάτευσε τὶς τέχνες καὶ τὶς ἐπιστῆμες. ‘Ἐπι.

‘Ο θωνος ἔγινε καὶ τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Ἀθηνῶν, τὸ 1837.

‘Άλλ’ δ Ὅθων ἔκαμε καὶ σφάλματα. Σπουδαιότερα ἀπ’ αὐτὰ ἦσαν ποὺ τὴν διοίκησι τοῦ κράτους, στὸ μεγαλύτερο μέρος, της, τὴν εἶχαν οἱ Βαναροὶ καὶ δὲν ἴκανοποίησε τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ ἀγῶνα. ‘Ετσι ἀπέκτησε δυσαρέσκειες καὶ δημιουργήθηκε μεγάλη ἀντιπολίτευσις. Τὴ νύκτα λοιπὸν πρὸς τὴν 3η Σεπτεμ-

*Eἰκ. 26. Ὅθων
Πρῶτος βασιλιάς τῶν Ἑλλήνων*

βρίον τοῦ 1843, δ σφρατὸς μὲ ἀρχηγοὺς τὸν Δημ. Καλλέργη καὶ Ἰω. Μακρυγιάννη, ἐκύκλωσε τ’ ἀνάκτορα καὶ ἀνάγκησαν τὸν Ὅθωνα νὰ διώξῃ τοὺς ἔνοντες, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παλιοὺς φιλέλληνες. ‘Ακόμη ὑπέγραψε διάταγμα κι ἔγιναν ἐκλογές. Οἱ βουλευτὲς κατόπιν ἐμάζεύτηκαν στὴ Βουλὴ καὶ ἐψήφισαν τὸ σύνταγμα τῆς χώρας, ἵνα νόμο δηλαδὴ

ποὺ ἔκανόντες πῶς πρέπει νὰ διοικῆται τὸ κράτος. Ἀπὸ τότε δὲ βασι-
λίας κυβερνοῦσε σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα καὶ τὸ πολίτευμα αὐτὸ-
λέγεται **Συνταγματικὴ βασιλεία**.

Μολαταῦτα δὲ Ὁθων παρεβίασε πολλὲς φορὲς τὸ σύνταγμα εἴτε
μὲ τὸ νὰ ἐπεμβαίνη στὶς ἐκλογὲς γιὰ νὰ ἔχῃ δική του πλειοψηφία,
εἴτε κατ’ ἄλλον τρόπο κι ἀποκτοῦσε μίση ποὺ τὰ ἐκμεταλλεύονταν οἱ
ἄντιπαλοί του.

Τὸ μῖσος κατὰ τοῦ Ὁθωνα ἔσταμάτησε προσωρινὰ τὸ 1854 ποὺ
ἔγινε δὲ **Κριμαϊκὸς πόλεμος**. Ἀφορμὴ τοῦ πολέμου τούτου ἦταν
διένεξις ποὺ εἶχαν στὰ Ἱεροσόλυμα οἱ Ὁρθόδοξοι μὲ τοὺς Καθολι-
κούς. Τοὺς πρώτους ὑπεστήσθησε ἡ Ρωσία καὶ τοὺς ἄλλους τὰ Δυτικὰ
κράτη. Ἐπειδὴ ἡ Τουρκία ἐδικαίωσε τοὺς καθολικούς, ἡ Ρωσία τῆς
ἐκήρυξε τὸν πόλεμο καὶ κατέλαβε τὶς χῶρες ποὺ εἶναι κοντά στὸ Δού-
ναβή. Ἡ Ἄγγλία κι ἡ Γαλλία ἐτάχθηκαν τότε μὲ τὴν Τουρκία κι
ἔστειλαν στρατὸ στὴν Κριμαία. Ἐκεῖ ἔγιναν πολλὲς μάχες ποὺ ἐκρά-
τησαν δυὸς χρόνια καὶ στὸ τέλος οἱ Ρῶσοι ἐνικήθηκαν (1856).

Ἐνῶ δὲ Κριμαϊκὸς πόλεμος συνεχιζόταν ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις
ἔστειλε ἀνταρτικὰ σύμματα στὴν Ἡπειρὸν καὶ στὴ Θεσσαλία κι ἐσήκω-
σαν τὸ λαὸ σ’ ἐπανάστασι. Ἡ Τουρκία μὴ ἔχοντας τὴν εὐχέρεια νὰ
στείλη στρατὸ, ἔζητησε ἀπό τοὺς συμμάχους της νὰ ἐπέμβουν. Ἀμέ-
σως ἡ Ἄγγλία κατέσχεσε στὴ Μάλτα 9.000 δραχμὲς ποὺ ἐστέλνονταν γιὰ
λογαριασμὸ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως. Συνάμα ἀγγλογούλικὰ στρα-
τεύματα ἀπεβιβάσθηκαν στὸν Πειραιᾶ κι ἀνάγκασαν τὴν κυβέρνησι
ν ἀνακαίλεση τοὺς ἀντάρτες.

Ἡ κατοχὴ στὸν Πειραιᾶ ἐκράτησε ὅς τὸ 1875 κι ἔβλαψε πολὺ^ν
τὴν Ἑλλάδα. Ἐκτὸς ἀπὸ τόσα ἄλλα τὰ γαλλικὰ στρατεύματα ἐφεραν
χολέρα κι ἀποδεκατίσθηκε δὲ λαὸς τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ. Στὸ
διάστημα τῆς κατοχῆς ἐπειδὴ οἱ Ἄγγλογούλιοι ἐπίεζαν τὸν Ὁθωνα
νὰ τὸν ἔξευτελίσουν, δὲ λαὸς ποὺ συμφωνοῦσε μὲ τὴ φιλορωσικὴ πολι-
τικὴ του, τὸν συμπάθησε καὶ τὸν ἀγάπησε δύον ποτὲ ἄλλοτε.

3. "Εξωσις τοῦ Ὁθωνος

Ἄμα δὲ στρατὸς κατοχῆς ἔφυγε ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ, ἀπὸ διάφορες
ἀφορμές, δὲ Ὁθων ἔχασε πάλι τὴ συμπάθεια τοῦ λαοῦ. Γιὰ τὸ λόγο
τοῦτο τὸ 1862, ἀρχισαν ἐπαναστάσεις στὴ Σύρο, Ἄργος, Τρίπολι
καὶ Κυπαρισσία. Στὰ μέρη αὐτὰ ἔστειλαν στρατὸ καὶ ἐσβήσθηκαν οἱ
ἐπαναστάσεις ἀλλὰ τὸ καμίνι ἔβρισε σ’ ὅλες τὶς ἐπαρχίες. Ὁ Ὁθων
ἐπεχείρησε τότε νὰ κάμη περιοδεία στὴν Πελοπόννησο ἐλπίζοντας πῶς

άμα ἐρχόταν σ' ἐπιαφή μὲ τὸ λαό, θ' ἀνακτοῦσε τὴν ἀγάπη του. Ἐνῶ εὑρισκόταν μὲ τὴν βασίλισσα στὴν Καλαμάτα, ἐπαναστάτησε ἡ Βόνιτσα, τὸ Μεσολόγγι κι ἡ Πάτρα κι ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Ἀθήνα. Στὸ μεταξὺ δὲ λαὸς τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Ηειραιᾶ ἐπανεστάτησε καὶ ἐκήρυξε τὸν Ὅθωνα ἔκπτωτο. Ἐτσι μόλις τὸ βράδυ τῆς 11 Ὁκτωβρίου 1862 ἡ θαλαμηγὸς «Ἀμαλία» ἔμπαινε στὸ λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, στίφη ἐπαναστατῶν συγκεντρώθηκαν στὴν παραλία νὰ ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασι τῶν βασιλέων.

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἔκαμαν τὸν Ὅθωνα νὰ φύγῃ μὲ τὸ πλοῖο στὴ Σαλαμῖνα. Ἐκεὶ τὸν ἐπεσκέφθηκαν οἱ πρέσβεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ τὸν συμβούλευσαν πῶς γιὰ νὰ μὴ χυθῇ αἷμα, νὰ παραιτηθῇ τοῦ θρόνου καὶ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Τότε δὲ Ὅθων μὴ μπορώντας νὰ κάμη διαφορετικά, ἔφυγε μὲ ἀγγλικὸ πλοῖο στὴν Τεργέστη κι ἀπὸ ἔκει ἔγυρισε στὴ Βαναρία.

«Ωστόσο καὶ στὴν πατρίδα του δὲ Ὅθων δὲν ἔξεχασε τὴν Ἑλλάδα ποὺ τόσο τὴν ἀγάπησε καὶ πάντα ἐφοροῦσε τὴν φουστανέλλα. Στὸ σπίτι του ἐμίλοῦσαν ἐλληνικά. «Οσοι Ἑλληνες ἐπερνοῦσαν ἀπὸ ἔκει νὰ τὸν ἴδοιν, τοὺς ἐδεχόταν μὲ ἐνθυσιασμὸ καὶ συζητοῦσε μὲν ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Σ' ὅλα ἦταν ἐνήμερος.

«Αν ἔξαιρέσωμε τὸ δὲ την Ὅθων εἶχε ἀδύνατο χαρακτῆρα, κατὰ τὰ ἄλλα ἦταν ἀγαθὸς ἀνθρώπος καὶ δὲν ἀγαποῦσε τὰ χοήματα. Ἐφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα φτωχὸς καὶ ἔζοῦσε μὲ τὴν ἐπιχορήγησι ποὺ ἔπαιχνε ἀπὸ τὴν βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Βαναρίας. Χαρακτηριστικὸ τῆς ἀγάπης του στὴν Ἑλλάδα εἶναι δὲ την μῆνα πρὶν πεθάνη, ἔδωκε ὅλη τὴν ἑτησία ἐπιχορήγησί του στὸ Σπ. Καραϊσκάκη ποὺ ἐπέρασε ἀπὸ ἔκει ὡς ἀπεσταλμένος τῆς Κυβερνήσεως στὴν Εὐρώπη νὰ μαζέψῃ ἐράνους γιὰ τὸν Κορητικὸ ἀγῶνα. «Οταν ἐπέθανε δὲ Ὅθων σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιθυμία του, τὸν ἔθαψαν μὲ τὴν ἐλληνικὴ φορεσιὰ ποὺ δὲν τὴν ἀποχωριζόταν ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὸν Ὅθωνα. Μεγάλη Ιδέα (πληροφορ.). 2) Ἡ πλειεῖα τοῦ Συντάγματος καὶ ἡ δόδος Γ' Σεπτεμβρίου. 3) Ἐλευθερες ἐργασίες, ἀπορίες, εἰκόνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α' (1863 - 1913)

1. Ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου Α'.

Μετὰ τὴν ἔξωσι τοῦ Ὅθωνος ἔγινε δημοψήφισμα καὶ μὲ παμψηφία ἐξελέγη βασιλιάς δὲ πρίγκηπας Ἀλβέρτος τῆς Ἀγγλίας. Τὴν

έκλογή του Ἀλβέρτου δὲν ἐδέχθηκε ἡ Ἀγγλία γιατὶ ἐδεσμευόταν ἀπὸ τὴ συμφωνία μὲ τὴ Γαλλία καὶ τὴ Ρωσία. ‘Υπέδειξε δῆμως τὸ Γεώργιο Α’, παιδὶ τοῦ βασιλιᾶ τῆς Δανίας Χριστιανοῦ κι ἐξελέγη αὐτὸς βασιλιάς ἀπὸ τὴν ἐθνοσυνέλευσι. Ἡ ἔκλογή τοῦ Γεωργίου εὐχαρίστησε τὴν Ἀγγλία καὶ μᾶς παρεχώρησε τὰ ‘Ἐπτάνησα’ (21 Μαΐου 1863).

Εἰκ. 27. Γεώργιος Α'

Ἐγεννήθηκε στὴν Κοπεγχάγη στὶς 22 Δεκεμβρίου 1845 καὶ ἐδολοφονήθη· ε στὴ Θεα) νίκη στὶς 5 Μαρτίου 1913.

τῶν καθηκόντων του, ἐκράτησε ὅσο κανεὶς ἄλλος βασιλιάς, τὸ κῦρος τοῦ θρόνου ψηλὰ ἀπὸ τὰ κόμματα κι ὅσο τοῦ ἦταν δυνατὸ ἀπέφευγε νὰ διαλύῃ τὴ Βουλή.

Στὸν καιρὸν τῆς Βασιλείας τοῦ Γεωργίου Α' ἔγιναν πολλὰ καὶ μεγάλα γεγονότα στὴν πάτρίδα μας. Ἀπ' αὐτὰ θὰ διηγηθοῦμε τὰ σπουδαιότερα.

2. Κρητική ἐπανάστασις (1866 — 1869)

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος ἡ Κρήτη ἐπανεστάτησε, τὸ 1841 καὶ τὸ 1858, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐλευθερωθῇ. Μόνο ποὺ τῆς ἐδόθηκαν μερικὰ προνόμια. Ἐπειδὴ καὶ τὰ λίγα αὐτὰ προνόμια κατεπατήθηκαν, οἱ Κρητικοὶ ἔκαμαν τὴ μεγάλη ἐπανάστασι τοῦ 1866 καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πατρίδα μας δὲν ἤμποροῦσε νὰ βοηθήσῃ φανερά τοὺς Κρητικοὺς γιατὶ ἦταν ἐπικίνδυνο νὰ μπλεχθῇ σὲ πόλεμο μὲ τὴν Τουρκία. Γι' αὐτὸ ἔστειλε ἐθελοντικὸ στρατὸ μὲ ἀρχηγὸ τὸ Χαροκόπειον. Ζυμβρακάκη καὶ πολεμοφόδια κι

ἡ ἐπανάστασις ἀπλώθηκε σὲ δόλο τὸ νησί. Ἡ Τουρκία ἔστειλε βέβαια πολὺ σερατὸν ἄλλον οἱ Κρητικοί, παρὰ τὰ ἀφθονα μέσα τοῦ ἔχθρον καὶ τὶς πολλές στρεγήσεις, ἐπολεμοῦσαν μὲν γενναιότητα καὶ ἐνικοῦσαν. Ἡ ἡρωϊκῶτερη πρᾶξις ποὺ ἀποθανάτισε τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1866, ἦταν τ' ὁ διοκαύτωμα τῆς μονῆς Ἀρκαδίου, κοντά στὸ Ρέθυμνο. Ἐκεὶ εἶχαν κλεισθῆ ὡς 700 γυναικόπαιδα καὶ τὴν ὑπεστήριξαν οἱ καλόγεροι μὲ λίγους πολεμιστές. Οἱ τουρκικὸς στρατὸς ἐκύκλωσε τ' Ἀρκάδι κι ἐκεῖνο ἀντεχε τρεῖς ἡμέρες. Τὴν τρίτην ἡμέραν οἱ Τούρκοι κτυπώντας μὲ κανόνια ἔσπασαν τὴν πόρταν καὶ ἐμπῆκαν μέσα. Τότε δὲ ἡγούμενος Γαβριὴλ βλέποντας πώς θὰ πιασθοῦν αἰχμάλωτοι, ἔβαλε φωτιὰ στὴν πυριτιδαποθήκη κι ἀνετινάχθηκαν μὲ τοὺς Τούρκους στὸν ἀέρα.

Ἡ θυσία τούτη ἔκαμε μεγάλη ἐντύπωσι στὴν Εὐρώπη. Σὲ πολλὲς πόλεις ἐσυστήθηκαν ἐπιτροπές, ἐστέλνονταν χρήματα κι ἐθελοντὲς στὴν Ἑλλάδα κι ἀπὸ κεῖ στὴν Κρήτη. Ἔτσι διατηρήθηκε ἡ ἐπανάστασις στὴν Κρήτη. Οἱ ἐπαναστάτες ἐφοδιάζονταν μὲ δυὸ πλοῖα, τὸ «Ἀρκάδι» καὶ τὴν «Ἐνωσί» ποὺ ἀγοράσθηκαν μὲ χρήματα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ἔμεναν στὴν Ἀγγλία.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις βλέποντας πώς δὲν ἥμπορεῖ νὰ σβήσῃ τὴν ἐπανάστασι, μολονότι ὡς τότε εἶχε κατεβάσει στὴν Κρήτη ὡς 100 χιλιάδες στρατό, ἡπείλησε πώς θὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμο κατὸ τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἐπενέβησαν οἱ Μεγάλες δυνάμεις, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους στὸ Βερολίνο νὰ λύσουν τὸ Κρητικὸ ζήτημα. Οἱ ἀντιπρόσωποι διώσαντεν ἐσυμφώνησαν νὰ λύσουν τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ὅπερασαν μόνο τὴν ἐλληνικὴ κυβέρνησι νὰ ἔμποδίσῃ τὴν ἀποστολὴν ἐθελοντικοῦ στρατοῦ καὶ πολεμοφοδίων στὴν Κρήτη.

“Υστερ” ἀπὸ τὴν ἀπόφασι τοῦ Βερολίνου οἱ Κρητικοί, μὴ μπορώντας νὰ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα, κατέθεσαν τὰ ὅπλα κι ἡ ἐπανάστασις ἐσβῆσε, τὸ 1869.

Τὸν Ὁκτώβριο τοῦ 1867, ἐνῷ συνεχιζόταν ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις, δὲ Γεώργιος Α΄ ἐπανδρεύθηκε τὴν μεγάλη δούκισσα τῆς Ρωσίας, “Ολγα. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1868 ἐγεννήθηκε δὲ διάδοχος τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου κι ὀνομάσθηκε Κωνσταντῖνος.

“Ἐπειτά ἀπὸ δέκα χρόνια ἐφάνηκαν στὴν Ἑλλάδα δύο σπουδαῖοι πολιτικοὶ δὲ Χαρούλαος Τρικούπης κι δὲ Θεόδωρος Δηλιγιάννης, ποὺ ἐκυβέρνησαν διαδοχικὰ πολλὰ χρόνια τὴν πατρίδα μας.

“Ηδη ἔχουν ἀρχίσει οἱ ζυμώσεις τῶν Σλαύων στὰ Βαλκάνια. Τὸ θέμα τοῦτο, ἀρκετὰ σοβαρὸν γιὰ τὴν τύχη τῆς πατρίδος μας, θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ στὸ ἐπόμενό μάθημα.

3. Κινήσεις τῶν Σλαύων στὰ Βαλκάνια

Τὸ βουλγαρικὸ σχίσμα (1870). Ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα ἦταν ἀπασχολημένη μὲ τὸ ζῆτημα τῆς Κορήτης, στὰ Βαλκάνια οἱ Σλαῦοι ποὺ ἀφυπνίσθηκαν μὲ τὸν Πανσλαυΐσμὸν (^{*}) ἔκαναν σημαντικὲς προόδους. Τὴν πολιτικὴ τῶν Σλαύων ἐνίσχυε ἡ Ρωσία, ἡ δοία ἀρχισε νὰ δεῖχνῃ ζωηὸ ἐνδιαφέρον στὰ Βαλκάνια. Μὲ ὑποκίνησι τῆς Ρωσίας ἡ βουλγαρικὴ ἐκκλησία ἔγινε ἀνεξάρτητη, προτοῦ ἀκόμη οἱ Βούλγαροι γίνονται κράτος καὶ τοῦτο γιὰ νὰ ἐξασθενηθῇ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, ποὺ τὸ διοικοῦσαν Ἡλληνες κληρικοί. Ἔτσι δ σουλτᾶνος, ποὺ κι αὐτὸς εἶχε συμφέρον νὰ περιορισθῇ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ Πατριαρχείου, μ' ἐνέργειες τοῦ στρατηγοῦ Ἰγνάτιεφ, πρεοβειντῇ τότε τῆς Ρωσίας στὴν Κων)πολι καὶ φανατικοῦ πανσλαυΐστοῦ, ὑπέργραψε τὸ σχετικὸ διάταγμα. Σύμφωνα μ' αὐτὸν ἡ βουλγαρικὴ ἐκκλησία ἐγινόταν ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἡξαρχο καὶ μὲ ἕδρα τοῦ τὴν Κων)πολι. "Υστερὸ" ἀπ' αὐτὰ τὸ Πατριαρχεῖο ἐκήρυξε τὴ βουλγαρικὴ ἐκκλησία σχισματική.

Ο Ἡξαρχος διώρισε τοὺς δικούς του ἐπισκόπους στὴ Μακεδονία κι ἀρχισε μεγάλος ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Πατριαρχικῶν καὶ Ἡξαρχικῶν ἐπισκόπων. Ο κίνδυνος ποὺ εἶχε δ Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὸ Σλαυΐσμό, μὲ πρωτοπορεία τοὺς Βουλγάρους ἀμα ὅ ἀποχωροῦσε ἡ Τουρκία ἀπὸ τὴν Εὐρώπη, ἦταν πιὰ φανερὸς κι ἡ ἀνησυχία τῶν Ἡλλήνων πολὺ δικαιολογημένη.

Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877. Τὸ 1877 οἱ Βούλγαροι μὲ ὑποκίνησι πάντοτε τῆς Ρωσίας ἐπανεστάτησαν. Οἱ Τούρκοι ἔπινξαν τὴν ἐπανάστασι ἐκείνη στὸ αἷμα κι ἔσφαξαν ἀρκετοὺς ἀπὸ τὸν ἄμαχο πληθυσμό. Τὰ βάρβαρα αὐτὰ μέτρα κατήγγειλε σ' δλον τὸν κόσμο πρώτη ἡ Ἀγγλία. Τότε ἡ Ρωσία ποὺ ἐζητοῦσε κάποιο στήριγμα, ἐζήτησε ἀπὸ τὴν Τουρκία ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτόνομη τὴ Βουλγαρία. Ἡ Τουρκία δύμας δὲν ἐδέχθηκε κι ἔτσι τὰ ωσικὰ στρατεύματα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ρουμάνων, ἐπέρασαν τὸ Δούναβι κι ἐμπῆκαν στὴν Τουρκία. Στὸ φρούριο τῆς Πλεύνας εὑρῆκαν μεγάλη ἀντίστασι καὶ καθυστέρησαν κάμποσο καιρό. Κατόπιν ἐπέρασαν καὶ τὸ ἐμπόδιο αὐτό, ἐχύθηκαν στὴ Θράκη κι ἔστησαν τὸ στρατηγεῖο τους στὸν Ἡγιο Στέφανο, ἔξω ἀπὸ τὴν Κων)πολι. Ἡ Τουρκία ἀναγκάσθηκε τότε νὰ ὑπογράψῃ συνθήκη στὸν Ἡγιο Στέφανο (3 Μαΐου

(*) Θεωρία περὶ παγκοσμίου ἐπικρατήσεως τῶν Σλαύων ποὺ ἐφάνηκε μετά τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο.

1879). Μὲ τὴ συνθήκη αὐτῇ ἡ Βουλγαρία ἀναγνωριζόταν ἐλεύθερο κράτος καὶ περιελάμβανε δῆλη τὴ σημερινὴ Βουλγαρία, τὴ Θράκη ὡς τὸ Λουλέ—Μπουργάς καὶ τὴ Μακεδονία ὡς τὴν Καστοριά (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν περιοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης). Τὸ δὲν ειρό τῆς Ρωσίας γιὰ τὴ δημιουργία Μεγάλης Βουλγαρίας, εἶχε γίνει πιὰ πραγματικότης.⁹ Ἡ Ἑλλάδα ἀνοήθηκε μὲ τὴ δικαιολογία ὅτι δὲν ἐπῆρε μέρος στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἐύτυχῶς στὸ σχέδιο αὐτὸν τῶν Ρώσων, ἀντιτάχθηκε ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας Γλάδστων, ὁ δοποῖος ἐπῆρε μὲ τὸ μέρος του τὸν Γάλλους καὶ τὸν Αὐστριακούς. Μὲ ἐνέργειες λοιπὸν τοῦ Γλάδστωνα, οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ὑπέγραψαν στὸ Βερολίνο, τὸν Ιούνιο τοῦ 1878, ἄλλη συνθήκη καὶ τὸ Βαλκανικὸ ζήτημα ἐκανονίσθηκε ὡς ἔξῆς:

- α') Ἡ Βουλγαρία περιωρίσθηκε γύρω ἀπὸ τὸν Αἶμο.
- β') Τὸ Μαυροβούνιο, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία ἔγιναν ἀνεξάρτητα κράτη.

γ') Ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἔγινε αὐτόνομο κράτος μὲ κυβερνήτη χριστιανό.

δ) Ἡ Μακεδονία ἔμεινε στὴν Τουρκία.

ε') Στὴν Ἑλλάδα παραχωρήθηκε ἡ Ἡπειρος μὲ τὴ Θεσσαλία.
Καὶ στ') Στὴν Ἀγγλία παραχωρήθηκε ἡ Κύπρος.

Ἡ Τουρκία ὅμως δὲν ἤθελε νὰ παραχωρήσῃ τὴ Θεσσαλία μὲ τὴν Ἡπειρο κι ἡ Ἑλλάδα ἔζητησεν νὰ μεσολαβήσουν οἱ Δυνάμεις. Τέλος μὲ ἄλλη συνθήκη ποὺ ἔγινε στὴν Κων(πολι) τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1881, παραχωρήθηκε ἡ Θεσσαλία μὲ τὸ νομὸ Ἀρτης.

Μὲ τὴν ἐπέμβασι λοιπὸν τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ὁ ωστοτουρκικὸς πόλεμος, μολονότι ἐστοίχισε στὴ Ρωσία πολὺ αἷμα καὶ χρῆμα, δὲν ἔδωκε τ' ἀποτελέσματα ποὺ περίμενε ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Β', νὰ διώξῃ δηλαδὴ τὴν Τουρκία ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ νὰ κατεβῇ στὸ Αἰγαϊό.

Βουλγαρικὸ πραξικόπημα τοῦ 1885. Τὸ 1885 οἱ Βούλγαροι ἐμπῆκαν πραξικοπηματικὰ στὴν Ἀνατ. Ρωμυλία καὶ τὴν κατέλαβαν. Ὁ σουλτᾶνος γνωρίζογτας πὼς πίσω ἀπὸ τὸν Βουλγάρους κρύβεται ἡ Ρωσία, γιὰ νὰ μὴ τὴν δυσαρεστήσῃ, ἀρκέσθηκε μόνο νὰ διαμαρτυρηθῇ. Αὐτὸ δόμως ἀνησύχησε τὸν Σέρβον καὶ τὸν Ἑλληνες γιατὶ μεταβαλλόταν ἡ ισορροπία στὰ Βαλκάνια κι ἐπιστρατεύθηκαν. Οἱ Σέρβοι ἐπέρρεασαν τὰ σύνορα κι ἐπετέθηκαν κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ὑπεχώρησαν. Οἱ Ἑλληνες πάλι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας νὰ πάρουν τὴν Ἡπειρο ποὺ τὸν εἶχε παραχωρηθῆ στὸ συνέδριο

τοῦ Βερολίνου ἀλλὰ σ' αὐτὸ διατάσσονται οἱ Μεγάλες Δυνάμεις (ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Γαλλία) καὶ ἀπέκλεισαν τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ἐτσι δὲ ἡ Ἑλλάδα ἀναγκάσθηκε νὰ σταματήσῃ τὶς ἔχθροπροαξίες ποὺ εἶχαν ἀρχίσει στὰ Θεσσαλικὰ σύνορα, ἐπεσε δὲ η Κυβέρνησις Δηλιγιάννη καὶ ἀνέλαβε δὲ Χαρίλαος Τρικούπης δὲ διοῖς ἔκαμε ἀποστράτευσι. Στὸ τέλος μὲ τὴν συνδιάσκεψι τῆς Κων) πόλεως η Ἀνατολικὴ Ρωμυλία ἐπικυρώθηκε στὴν Βουλγαρία.

4. Ὁ Ἑλληνο-τουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1897 η Κρήτη πάλι ἐπαναστάτησε καὶ ἔγινε μεγάλη σφαγὴ τῶν χριστιανῶν στὰ Χανιά. Τότε δὲ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔστειλε στὴν Κρήτη 1800 ἄνδρες μὲ τὸ συνταγματάρχη Τιμολέοντα Βάσο. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀποβιβάστηκε στὸ Κολυμπάρι καὶ δὲ Βάσος ἔκαμε προκήρυξι στὸ λαὸ πῶς καταλαμβάνει τὸ ηνησὶ στὸ ὄνομα τοῦ Βασιλίου τῆς Ἑλλάδος. Κατόπιν ἐπροχώρησε νὰ πάρῃ τὰ Χανιά. Ἀλλ' οἱ Μεγάλες Δυνάμεις ἐπειμβαίνονται καὶ σὺντὴ τὴν φορά. Διέταξαν λοιπὸν τὰ πολεμικά τους ποὺ ἦσαν στὸ λιμάνι τῆς Σούδας καὶ ἔβγαλαν στρατὸ στὰ Χανιά, στὸ Ρέθυμνο καὶ στὸ Ἡράκλειο καὶ ἐμπόδισαν τοὺς Ἑλληνες νὰ τὰ καταλάβουν. Οἱ Τούρκοι εἶχαν κλεισθῆ στὰ φρούρια τῶν πόλεων αὐτῶν.

Στὸ μεταξὺ η Τουρκία ἐκήρυξε τὸ πόλεμο κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲ στρατὸς τῆς ἐμπῆκε στὴ Θεσσαλία. Ἡ Ἑλλάδα ἔκαμε τότε βιαστικὰ ἐπιστράτευσι καὶ ἔστειλε στρατὸ στὴ Θεσσαλία. Ὅμως δὲ στρατὸς μας παρὰ τὴ γενναιότητα ποὺ ἔδειξε, δὲν ἥμπόρεσε ν' ἀνθέξῃ στὸν ὅγκο τοῦ ἔχθροῦ. Ἐτσι δὲ ἀναγκάσθηκε νὰ ἐκκενώσῃ τὴ Θεσσαλία καὶ ὑπεκώρησε πρὸς τὴ Λαμία. Εὐτυχῶς ἐπενέβησαν οἱ Μεγάλες Δυνάμεις καὶ δὲ πόλεμος ἐσταμάτησε. Κατόπιν η Τουρκία ἀπέσυρε τὸ στρατὸ τῆς ἀπὸ τὴ Θεσσαλία καὶ δὲ ἡ Ἑλλάδα τὸ δικό τη; ἀπὸ τὴν Κρήτη. Τὸ κράτος μας ἐπλήρωσε τότε στὴν Τουρκία ἀποζημίωσι 100 ἐκατομμύρια δραχμές.

Ἐνα χρόνο ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀτυχὸ πόλεμο τοῦ 1897 η Κρήτη ἔγινε αὐτόνομος καὶ διωρίστηκε ὑπατος ἀρμοστὴς δὲ πρύγκηψ Γεώργιος. Μετὰ τὴ λύση τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης, η προσοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐστράφηκε πιὰ στὴ Μακεδονία.

5. Τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα. Ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων

Ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε τὸ σχίσμα, οἱ Βούλγαροι προσπαθοῦσαν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τῆς Ἑξαρχίας καὶ τοὺς ἄλλους σλαυτικοὺς λαοὺς

τῶν Βαλκανίων. Τὸ ἵδιο ἔκαμαν καὶ οἱ Ρουμάνοι μὲ τοὺς Σέρβους ποὺ ἔχωσι σθηκαν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο. Οἱ πρῶτοι μάλιστα κατώρθωσιν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος τους τοὺς Κουντσοβλάχους τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ Ἰδρυσαν ἐκεῖ ουμανικὲς ἐκκλησίες καὶ σχολεῖα. "Ετσι Πατριαρχικοὶ τώρα ἔμειναν μόνον οἱ "Ἐλληνες. Ἀπὸ τότε ἀρχισε ἀνταγωνισμὸς τῶν φυλῶν στὴ Μακεδονία περὶ τοῦ ποιὰ θὰ ἐπιχρατήσῃ ἀμα θὰ ἔφευγαν οἱ Τούρκοι, ποὺ ἀντιπροσώπευαν μόλις τὸ ἔκτο τοῦ πληθυσμοῦ. Γιὰ νὰ ἐνταθῇ ἡ προπαγάνδα ἀρχισαν νὰ κτίζουν στὴ Μακεδονία ἐκκλησίες καὶ σχολεῖα καὶ ἔτσι ἐδημιουργήθηκε τὸ γνωστὸ **Μακεδονικὸ ζήτημα**.

Οἱ Βουλγαροί γιὰ νὰ κερδίσουν αὐτοὶ τὸ Μακεδονικὸ ζήτημα, τὸ 1900 περίπου, Ἰδρυσαν τὸ Μακεδονικὸ κομιτάτο, ἕνα εἰδος Φιλικῆς "Εταιρείας, μὲ ἔδρα τὴ Σόφια καὶ μὲ σκοπὸ νὰ γίνη ἡ Μακεδονία αὐτόνομο κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴ Θεσσαλονίκη. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἥλπιζαν πὼς θὰ εἶχε τὴν τύχη τῆς "Ανατολικῆς Ρωμυλίας. Γιὰ νὰ τρομοκρατήσουν τοὺς ὅλους καὶ Ἰδίως τοὺς "Ἐλληνες, ὁργάνωσαν τοὺς κομιτατζῆδες (ἀντάρτες τοῦ κομιτάτου) μὲ Βουλγάρους ἀξιωματικοὺς καὶ ἀρχισαν νὰ ἔξοντῶνον τὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ τῆς Μακεδονίας. Στὴν ἀγριότητα αὐτὴ τῶν Βουλγάρων κομιτατζῆδων δὲν ἔμεινε ἀδιάφορο τὸ ἑλληνικὸ κράτος. "Ωργάνωσε καὶ αὐτὸ ἀνταρτικὰ σώματα μὲ "Ἐλληνες ἀξιωματικούς, ἔμπηκαν στὴ Μακεδονία καὶ ἀρχισαν σκληροὶ ἀγῶνες μὲ τὶς συμμορίες τῶν κομιτατζῆδων. Στὸν ἀνταρτικὸν ἀγῶνα διεκρίθη ὁ **Παῦλος Μελάς**, ποὺ ἔγινε ὁ τρόμος τῶν κομιτατζῆδων. Στὸ τέλος ὁ θρυλικὸς αὐτὸς ἥρωας, ἀπὸ μία προδοσία, ἐκυκλώθηκε ἀπὸ ἴσχυρὴ τουρκικὴ δύναμι στὴ Σιάτιστα καὶ ἐσκοτώθηκε στὶς 15 Οκτωβρίου τοῦ 1904.

"Ο ἀνταρτικὸς ἀγῶνας μεταξὺ "Ἐλλήνων καὶ Βουλγάρων ἀνησύχισε τοὺς Τούρκους τῆς Μακεδονίας. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο οἱ νεωτεριστὲς Τούρκοι ἡ **Νεότουρκοι** δπως τοὺς ἔλεγαν, Ἰδρυσαν στὴ Θεσσαλονίκη μυστικὸ σύνδεσμο μὲ σκοπὸ νὰ δργάνωθῃ καλὰ τὸ κράτος τους ὥστε ν' ἀνθέξῃ στοὺς κινδύνους ποὺ δημιουργήθηκαν γιὰ τὴ Μακεδονία. Στὸ Σύνδεσμο προσχώρησαν καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί. Βλέποντας οἱ Νεότουρκοι πὼς μὲ τὴν ἀπολυταρχικὴ διοίκησι τοῦ σουλτανοῦ "Αβδούλ Χαμίτ τὸ κράτος δὲν ἐπήγαινε καλά, τὸ 1908 ἔκαμαν ἐπανάστασι στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἔζητησαν τὸ Σύνταγμα. "Η ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων ἀπλώθηκε σ' ὅλο τὸ κράτος καὶ ὁ σουλτᾶνος ὑπεχώρησε. Κατόπιν ἔγιναν ἐκλογὲς καὶ ἀνοιξε ἡ Βουλή.

"Ο σουλτᾶνος, μὴ μπορώντας νὰ ὑποφέρῃ τὴν πίεσι τῶν Νεο-

τούρκων, ποὺ εἶχαν τὴν πλειοψηφία στὴ βουλή, ὡργάνωσε ἄλλο σύνδεσμο, τῶν Παλαιοτούρκων κι αὐτοὶ τὸ 1909 ἔκαναν κίνημα στὴν Κων)πολι. Τότε οἱ Νεότουρκοι, ποὺ εἶχαν μὲ τὸ μέρος τους τὸν περισσότερο στρατό, προχώρησαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίη καὶ κατάλαβαν τὴν Κων)πολι. Μετὰ τὴν ἐπικράτησι τῶν Νεοτούρκων, δ Ἀβδούλ Χαμίτ καθαιρέθηκε καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ ἀδελφός του Μωάμεθ ὁ Ε'. Ο νέος ὅμως σουλτᾶνος ἦταν ἀκατόπιστος στὰ ζητήματα τοῦ Κράτους κι ἔτσι τὴ διοίκησι οὐσιαστικὰ τὴν εἶχαν οἱ Νεότουρκοι.

Απὸ τὴν ἀνωμαλία στὴν Τουρκία ἐπωφελήθηκε ἡ Αὔστροια καὶ κατέλαβε τὴ Βοσνία καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνη. Ἐπίσης ἡ Βουλγαρία, ποὺ ὡς τότε ἦταν ὑποτελής στὴν Τουρκία, ἐκηρύχθηκε ἀνεξάρτητο κράτος, στὶς 23 Σεπτεμβρίου 1908. Τὴν πρᾶξι αὐτὴ τῆς Βουλγαρίας σὲ λίγο καιρὸ διπέδεχθηκαν οἱ Δυνάμεις.

6. Ἐπανάστασις στὸ Γουδί

Απὸ τὴν ἐπανάστασι τῶν Νεοτούρκων ἐπωφελήθηκε κι ἡ Κρήτη κι ἔξήτησε νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Νεότουρκοι θεωρῶντας σ' αὐτὸ ὑπεύθυνη τὴν Ἑλλάδα, τὴν ἀπείλησαν νὰ δηλώσῃ πὼς δὲ δέχεται τὴν ἐνωσι τῆς Κρήτης ἀλλιῶς θὰ τῆς ἐκήρυξταν τὸν πόλεμο. Ἡ ἐλληνικὴ κυβέρνησις, βλέποντας πὼς εἶναι ἐπικίνδυνο νὰ ἀναμιχθῇ πάλι σὲ πόλεμο μὲ τὴν Τουρκία, γιατὶ δὲν εἶχε ὁργανώσει καλὰ τὸ στρατό της, ἀναγκάσθηκε νὰ δεχθῇ τοὺς δρους τῆς Τουρκίας. Ἔτσι τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἐχάθηκε καὶ τότε.

Απὸ τὸν ἔξευτελισμὸ ποὺ ἔπαθε τὸ κράτος ἐπληγώθηκε ἡ φιλοτιμία τῶν Ἑλλήνων καὶ ἴδιως τῶν ἀξιωματικῶν μας. Ἄρκετοὶ ἀπ' αὐτούς, δῶς 500, ἵδρυσαν στρατιωτικὸ σύνδεσμο μὲ ἀρχηγὸ τὸ συνταγματάρχη Νικ. Ζορμπᾶ. Τὴ νύκτα λοιπὸν τῆς 14 Αὐγούστου 1909, οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπῆραν τὸ στρατὸ ἀπὸ τοὺς στρατῶνες καὶ τὸν ἐπῆγαν ἔξω στὸ Γουδί. Τὴν ἐπομένη ἐκήρυξαν ἐπανάστασι κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ἔξήτησαν νὰ φύγῃ υν οἱ πρύγηπες ἀπὸ τὸ στρατὸ καὶ τὸ ναυτικὸ καὶ νὰ ὁργανωθοῦν οἱ πολεμικὲς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἀμέσως ὁ λαὸς ἔκανε συλλαλητήριο καὶ ἐτάχθηκε μὲ τὴν ἐπανάστασι, ἐπεισῆ ἡ κυβέρνησις κι ἀνέλαβε νέα μὲ πρωθυπουργὸ τὸν Κυριακούλη Μαρούμικάλη. Κατόπιν ἡ Βουλὴ ἐψήφισε τοὺς νόμους, ποὺ ὑπέδειξε δ σύνδεσμος γιὰ τὴν ἀναδιοργάνωσι τῶν δημοσίων ὑπηρεσιῶν καὶ παραγγέλθηκε πολεμικὸ ὑλικό. Τότε παραγγέλθηκε καὶ τὸ θωρηκτό μας «Ἀβέρωφ».

Ἄφοῦ ἔγιναν ὅλα αὐτὰ ἔπειτε νὰ διαλυθῇ ὁ σύνδεσμος γιὰ νὰ

λειτουργήση τὸ Σύνταγμα. Ὁ σύνδεσμος ὅμως δὲν εἶχε πεποίθησι στοὺς πολιτικοὺς ἂν θὰ ἔξακολουθοῦσαν τὸ πρόγραμμά του καὶ ἐκάλεσε ἀπὸ τὴν Κοριτη τὸ νέο πολιτευτὴ Ἐλευθέριο Βενιζέλο νὰ τὸν ἔχῃ ὡς σύμβουλό του. Πράγματι δὲ Βενιζέλος ἦρθε στὴν Ἀθήνα καὶ ἐπρότεινε νὰ γίνουν ἐκλογὲς γιὰ ν' ἀναθεωρηθῇ τὸ Σύνταγμα. Ἡ πρότασις ἔγινε δεκτὴ ἀπὸ τὴν Κυβέρνησι, ἔγιναν ἐκλογὲς κι ἦρθε στὰ πράγματα ἡ κυβέρνησις Βενιζέλου μὲ μεγάλη πλειοψηφία. Κατόπιν ἀναθεωρήθηκε τὸ Σύνταγμα, ἀναδιυργανώθηκαν οἱ ὑπηρεσίες, ἴδιως οἱ στρατιωτικὲς κι ἡ Ἐλλάδα ἀπέκτησε λισχυρὸ στρατὸ καὶ στόλο. Ἔτσι τὸ κράτος εὐρέθηκε ἐτοιμό στοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ποὺ θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Γιατὶ δὲ Γεώργιος Α' ἐβασίλευσε περισσότερο ἀπ' ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἐλλάδος; 2) Πληροφορίες γιὰ τὸ Ἀρχάδι—κρίσεις. 3) Ὁ Παῖλος Μελᾶς (πληροφ. κρίσεις). 4) Θωρηκτὸν Ἀβέρωφ (πληροφ.). 5) Τί είναι τὸ Σύνταγμα; 6) Τὰ ιστορικὰ πρόσωπα τοῦ κεφαλαίου, ἐλεύθερες ἐργασίες κτλ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. ἘΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠÓΛΕΜΟΣ ΤΟῦ 1912

Οἱ Νεότονοι ἀντὶ νὰ θεωρήσουν λίσους ὅλους τοὺς λαούς, ὅπως εἶχαν ὑποσχεθῆ, ἐφάνηκαν σκληρότεροι ἀπὸ τοὺς Παλαιότονούς. "Αρχισαν τότε νὰ ἐκβιάζουν τοὺς χριστιανοὺς νὰ γίνουν κι αὐτοὶ Τούρκοι. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὰ τέσσερα Βαλκανικὰ κράτη: Ἐλλάδα, Σερβία, Βουλγαρία καὶ Μαυροβούνιο, παραμερίζοντας τὰ πάθη, ἐκαμαν μυστικὴ συμμαχία νὰ κτυπήσουν τὴν Τουρκία. Ἔτσι, ἀφοῦ ἡ Τουρκία ἀρνήθηκε νὰ κάμη ωρισμένες μεταρρυθμίσεις ποὺ τῆς ἐξήτησαν, στὰ τέλη Σεπτεμβρίου τοῦ 1912 τῆς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο. Ἡ Ἐλλάδα ἐκήρυξε τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Τουρκίας τὴν δὴ Ὁκτωβρίου τοῦ 1912.

Νίκες τῶν Ἐλλήνων. Μετὰ τὴν ἐπιστράτευσι στὴν Ἐλλάδα συγκροτήθηκαν 8 μεραρχίες στρατοῦ (ῶς 90.000) κι ὡρίσθηκε ἀρχιστρατήγος δὲ διάδοχος Κωνσταντίνος. Στὶς 6 Ὁκτωβρίου δὲ στρατὸς μας ἐπέρασε τὰ παλιὰ σύνορα στὸν τομέα Ἐλασσόνας κι οἱ Τούρκοι ὑπεκώρησαν στὰ στενὰ τοῦ Σαρωνικοῦ. Τὰ στενὰ αὐτὰ τὰ εἶχαν ὀχυρώσει οἱ Γερμανοὶ κι ἐθεωροῦντο ἀπόρθητα. Ὡστόσο οἱ "Ἐλληνες, υστεροῦ" ἀπὸ σκληρὲς μάχες ποὺ ἐκράτησαν τρεῖς ἡμέρες, ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἀγάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν στὴν κοι-

λάδα τοῦ Ἀλιάκμονα. Στὸν τόπο τῆς μάχης ἔμειναν 700 αἰχμάλωτοι, ἄφθονο πολεμικὸ ίնικὸ καὶ 23 κανόνια. Κατόπιν ἔγινε ταχεῖα προέλασις τοῦ στρατοῦ μας καὶ ἐπάρθηκαν τὰ Σέρβια, ἡ Κοζάνη καὶ τὰ Γρεβενά. Ἡ δὴ μεραρχία τότε προχώρησε πρὸς τὴν Πτολεμαΐδα γιὰ τὴν Φλώρινα. Ὁλος δὲ ἄλλος στρατὸς ἐστράφηκε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη κι ἐμπήκε στὴ Βέροια. Στὶς 18 Ὁκτωβρίου ἐπλησίασε στὰ Γιαννιστᾶ δύον εἶχε συγκεντρωθῆ ὁ κύριος ὅγκος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Στὶς 19 ἀρχισε ἡ μάχη τῶν Γιαννιτῶν καὶ ἐσυνεχίσθηκε μὲ πεῖσμα ὡς τὴν ἄλλη ἡμέρα τὸ μεσημέρι, διόπτε οἱ Τούρκοι ὑπερώρησαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη, ἀφοῦ ἔκαψαν τὴν ξύλινη γέφυρα τοῦ Ἀξιοῦ. Αὐτὸ καθυστέρησε τὴν προέλασι τοῦ στρατοῦ μας γιὰ λίγες ἡμέρες. Στὸ μεταξὺ ἡ 7 μεραρχία ποὺ εἶχε μπῆ στὴν Κατερίνη ἀπὸ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, ἐνίκησε τοὺς Τούρκους στὸ χωρίδι Πλατὺ κι ἔτσι δὲν ἐπρόλαβαν νὰ χαλάσουν τὴν σιδηροδρομικὴ γέφυρα τοῦ Ἀξιοῦ. Κατόπιν αἱ μάχες συνεχίσθηκαν ἔξω ἀπὸ τὸ Θεσσαλονίκη κι ἡ πόλις παραδόθηκε στὶς 26 Ὁκτωβρίου, ἀνήμερα τοῦ Ἀγίου Δημητρίου. Ὁ αἰχμάλωτος τουρκικὸς στρατός, ὡς 30.000, μεταφέρθηκε τότε στὴ νότιο Ἑλλάδα. Τέλος δὲ βασιλιάς Γεώργιος ποὺ ἐπερίμενε στὸ Γιδά ἐγκαταστάθηκε στὴ Θεσσαλονίκη γιὰ νὰ νομιμοποιήσῃ τὴν κατοχὴ τῆς.

Ἡ γοργοερη προέλασις τοῦ στρατοῦ μας στὴ Θεσσαλονίκη ἔσωσε τὴν πόλι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Μὴ συναντώντας οἱ Βούλγαροι ἀντίστασι γιατὶ δὲ τουρκικὸς στρατὸς ἦταν ἀπασχολημένος μὲ τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Σέρβους, προχωροῦσαν νὰ μποῦν πρῶτοι στὴ Θεσσαλονίκη. Τὸ ἀπόγευμα λοιπὸν τῆς 26 Ὁκτωβρίου ἡ 7η βουλγαρικὴ μεραρχία ἀπὸ 30.000 στρατὸ μὲ στρατηγὸ τὸ Θεοδωρώφ εἶχε φθάσει τρεῖς ὁδες ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι. Ὁ διάδοχος εἰδοποίησε τὸ Θεοδωρώφ νὰ μὴν μπῆ στὴν πόλι γιατὶ εἶχε παραδοθῆ στὸν ἔλλ. στρατό. Ἔντελει δὲ Θεοδωρώφ ἐξήτησε νὰ μποῦν μόνο δύο τάγματα, ν' ἀναπαυθοῦν. Ὁ διάδοχος ἐδέχθηκε ἀλλ' ἀντὶ γιὰ δύο τάγματα, μὲ διαφόρους προφάσεις, ἐμπῆκε διλόκληρη μεραρχία.

Ἐνῶ αὐτὰ ἐγίνονταν στὴ Θεσσαλονίκη, ἡ δὴ μεραρχία προχώρωντας γιὰ τὴ Φλώρινα ἐδέχθηκε στὴ Μπάνιτσα αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεσι ἀπὸ διπλάσιες τουρκικὲς δυνάμεις ποὺ κατέβαιναν ἀπὸ τὸ Μοναστήρι. Ἐτσι ὑτεχώρησε μὲ μεγάλες ἀπώλειες στὴν πεδιάδα τῆς Πτολεμαΐδος. Κατόπιν ἐφθασαν ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ἐνώθηκαν μὲ τὴν δὴ μεραρχία καὶ κατέλαβαν τὴν Φλώρινα. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐφυγε τότε γιὰ τὰ Ιωάννινα. Ἐπειτα οἱ ἔλληνικὲς δυνάμεις ἐστράφηκαν πρὸς τὸ Μοναστήρι, ἀλλ' ἐσταμάτησαν γιατὶ τὸ εἶχαν πάρει οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὶς 5 Νοεμβρίου.

“Αμα ἀρχισαν οἱ ἐπιχειρήσεις στὴν Ἐλασσόνα, ἄλλος Ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ τὸ στρατηγὸ Σαπουτζάκη προχώρησε ἀπὸ τὴν Ἀρτα καὶ ἔμπηκε στὴν Ἡπειρο. “Υστερα ἀπὸ πολλὲς μάχες ἐπλησίασε στὰ Ἰωαννινα καὶ τὰ πολιόρκησε. Ἡ πόλις δμως προστατευόταν ἀπὸ τὸ χειμῶνα. Τὸ πρῶτο δεκαήμερο Ἰανουαρίου 1913 ἦρθε ἀπὸ τὴν Θεσσαλίην ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος μὲ δύο μεραρχίες, ἔγιναν μεγάλες μάχες καὶ τὸ Μπιζάνι ἔπεσε. Τὴν ἄλλη μέρα (21 Φεβρουαρίου 1913) παραιδόθηκε κι ἡ πόλις μὲ 30 χιλιάδες στρατό.

Ταυτόχρονα μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις στὴν ξηρὰ ἀρχισαν καὶ στὴ θάλασσα. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μὲ ἀρχηγὸν τὸ ναυάρχο Παῦλο Κουντουριώτη κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ δλα τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα ποὺ τὰ εἶχαν οἱ Ἱταλοὶ καὶ τὴ χερσόνησο τοῦ Ἀγίου Ορούς. Οἱ μητήριοι ἔκαμε τὸ λιμάνι τοῦ Αρχιστράτηγος τῶν Ἑλληνικῶν Μούδρου, ποὺ εἶναι στὴ Λῆμνο. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἔβγηκε ἀπὸ τὸν Ἐλλήσποντο δυνάμεων στοὺς πολέμους 1912—1913

το δυὸ φορὲς (στὶς 3 Δεκεμβρίου 1912 καὶ στὶς 5 Ἰανουαρίου 1913) ἀλλὰ καὶ τὶς δύο φορὲς ἐνικήθηκε. Μετὰ τὴν κυριαρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου σ' ὅλο τὸ Αἰγαῖο ἐκόπηκαν οἱ συγκοινωνίες τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ δὲν ἡμποροῦσαν νὰ φέρουν στρατεύματα ἀπὸ τὴ Μικρασία νὰ ἐνισχύσουν τὸ Μακεδονικὸ μέτωπο.

Ἐνῶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπανηγύριζε τὴν κατάληψι τῶν Ἰωαννίνων, ἔνας ἀνισόρροπος Ἐλληνας, ὁ Ἀλ. Σχινᾶς ὅργανο ἔνēης προπαγάνδας, ἐδολοφόνησε στὴ Θεσσαλονίκη τὸ βασιλιά Γεώργιο Α' στὶς 5 Μαρτίου τοῦ 1913. Τοῦτον διαδέχθηκε ὁ γυιός του Κωνσταντῖνος ὁ ΙΒ'. ✓

Νίκες τῶν συμμάχων. Ταυτόχρονα μὲ τοὺς Ἐλληνες πολεμοῦσαν καὶ οἱ σύμμαχοι τους σ' ἄλλα μέτωπα. Οἱ Σέρβοι προχώρησαν ὡς τὸ Μοναστήρι καὶ δυτικὰ ὡς τὸ Δυρράχιο. Οἱ Μαυροβούνιοι πῆραν τὴ Σκόδρα καὶ οἱ Βούλγαροι τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θράκης ὡς τὴ Τσατάτζα. Ἐκεῖ δμως εὐρῆκαν ἀντίστασι κι ἐσταμάτησαν.

Συνθήκη τοῦ Λονδίνου. “Υστερ” ἀπὸ τὶς ἐπιτυχίες τῶν συμ-

μαχικῶν στρατῶν, ἡ Τουρκία ἔξητησε ἀνακωχὴ καὶ ἐσταμάτησαν οἱ ἔχθροι προςέξεις. Κατόπιν ὑπεγράφη εἰρήνη στὸ Λονδίνο (17 Μαΐου 1913) σύμφωνα μὲ τὴν δοπία: α') 'Η Τοροκία παρεχώρησε στὸν συμμάχους τὴν "Ηπειρο, τὴν Μακεδονία καὶ τὴν περισσότερη Θράκη. β') 'Η Ἀλβανία ἔμεινε ἀνεξάρτητο κράτος γιατὶ ἐνδιαφέρονταν ἡ Αὐστρία μὲ τὴν Ἰταλία ποὺ δὲν ἥθελαν νὰ δοθῇ οὕτε στὴ Σερβία οὕτε στὴν Ἑλλάδα. 'Η Βόρειος "Ηπειρος, μολονότι εἶναι δλότελα ἐλληνική, γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους παραχωρήθηκε στὴν Ἀλβανία. Καὶ δ') Ἡ Κρήτη μὲ τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου ἔμειναν στὴν Ἑλλάδα.

2. Ἑλληνο-Βουλγαρικός πόλεμος τοῦ 1913

Μετὰ τὴν συνθήκη τοῦ Λονδίνου οἱ σύμμαχοι ἀρχισαν τὶς διαπραγματεύσεις νὰ μοιράσουν τὰ ἑδάφη ποὺ ἐπῆραν ἀπὸ τὴν Τουρκία. "Ωστόσο γρήγορα διεφώνησαν γιατὶ οἱ Βούλγαροι ἔζητουσαν τὴν Θεσσαλονίκη καὶ τὸ Μοναστήρι. Οἱ "Ελληνες, οἱ Σέρβοι κι οἱ Μαυροβούνιοι βλέποντας τότε πώς ἔχουν νὰ κάμουν μὲ ἀπληστο καὶ κακὸ γείτονα, στὶς 19 Μαΐου ὑπέγραψαν στὴ Θεσσαλονίκη μυστικὴ συμμαχία. "Ετοι ἀμα οἱ Βούλγαροι ἐπετέθηκαν ἵαφνικὰ στὶς 19 Ἰουνίου κατὰ τῶν Ἑλλήνων στὴ Νιγρίτα καὶ κατὰ τῶν Σέρβων στὴ Γευγελῆ, τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα ενδέθηκαν ἔτοιμα κι ἀρχισαν τὴν ἀντεπίθεσι.

Τότε δὲ ἔλληνικὸς στρατὸς εἶχε διπλασιασθῆ ἀπὸ τὴν προσέλευσι ἐθελοντῶν ἐκ τῶν νέων ἑδαφῶν καὶ εἶχε συμπληρώσει τὸν ἐφοδιασμό του σὲ ὅπλα, κανόνια καὶ πυρομαχικά.

Πρώτη ἐνέργεια τοῦ ἔλληνικοῦ στρατηγείου ἦταν νὰ διατάξῃ τὸ βουλγαρικὸ στρατὸ ποὺ ἦταν στὴ Θεσσαλονίκη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἐντὸς δύο ὡρῶν. Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἀρνήθηκαν, ἔγινε μάχη κι ὅσοι ἐγλύτωσαν παραδόθηκαν. Δυὸς ἡμέρες ὕστερο ἀπὸ τότε ἔγινε ἡ προέλασις τοῦ στρατοῦ μας στὴ γραμμὴ Κιλκίς—Λαζανᾶ. Ἐκεῖ ἔγιναν σκληρὲς μάχες μὲ τοὺς Βουλγάρους (19—21 Ἰουνίου 1913) κι ὁ ἔλλ. στρατὸς τοὺς ἔβγαλε ἀπό τὰ χαρακώματα μὲ τὴ λόγχη. Κατόπιν ὑπεχώρησαν στὴ Δοϊράνη καὶ στὶς Σέρρες. Στὶς 21 Ἰουνίου τὰ στρατεύματά μας ἐπῆραν τὴ Δοϊράνη, στὶς 23 τὸ Σιδηρόκαστρο καὶ στὶς 28 ἐμπῆκαν στὶς Σέρρες. Λίγες ἡμέρες ὕστερα, στὶς 10 Ἰουλίου μὲ κυκλωτικὴ κίνησι τοῦ στρατοῦ μας ἔπεσαν τὰ περίφημα στενὰ τῆς Κρέσνας (*). Στὸ ἴδιο μέρος, δπως ἔρομε ἀπὸ τὴν ἰστορία τῆς Ε', εἶχε νικήσει τοὺς Βουλγάρους κι ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.

(*) Χαράδρα μήκους 20 χιλιομέτρων μ' ἀπόκρημνα βουνά τῆς ὁροσειρᾶς Ορεβήλου, ποὺ κυλάει τὰ νερά του ὁ Στρυμών.

Τὸν ἵδιο καιρὸν ἄλλος ἑλληνικὸς στρατὸς μὲ τὴν ἐνίσχυσι τοῦ στόλου κατέλαβε τὴν Καβάλα, τὴν Δράμα, τὸ Πόρτο Λάγο, τὴν Ξάνθη καὶ τὴν Ἀλεξανδρούπολι. Κατὰ τὴν ὑποχώρησι ἀπὸ τὴν Ἀν. Μακεδονία οἱ Βούλγαροι ἔδειξαν μεγάλη βαρβαρότητα. "Εκαταν τὰ σπίτια, ἐσκότωναν τὸν ἄ-
μαχο πληθυσμὸ
καὶ δὲν λυπόνταν
οὔτε τὰ βρέφη.
Αξέχαστες θὰ
μείνουν οἱ σφαγὲς
ποὺ ἔκαναν ἰδίως
στὴ Νιγρίτα, Σέρ-
ρες, Δοξάτο καὶ
Δράμα.

Οἱ Σέρβοι πάλι
μὲ τοὺς Μαυρο-
βουνίους ἐνίκησαν
τοὺς Βουλγάρους
σὲ πολλὲς μάχες
καὶ τοὺς ἐπῆγαν
στὰ παλιὰ σύνορά
τους. Ἀλλὰ κι οἱ
Ρουμάνοι ποὺ εὐ-
ρῆκαν εὐκαιρία
προχώρησαν χω-
ρὶς ἀντίστασι ὡς
ἔξω ἀπὸ τὴ Σό-
φια, οἱ δὲ Τούρ-
κοι ξαναπῆραν
τὴν Ἀν. Θράκη.

"Υστεού ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν ἡ Βούλγαρία ἐζήτησε ἀνακωχή, στὶς 17 Ἰουλίου. Οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν κρατῶν ἐμαζεύθηκαν τότε στὸ Βούκουρεστι καὶ ἔκει ἐπειτα ἀπὸ πολλὲς συνεδριάσεις ὑπεργάφη εἰρήνη, στὶς 2 Ἰουλίου. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν cί Ρουμάνοι ἐπῆραν τὴ Δομιθεούσα, οἱ Τούρκοι τὴν Ἀνατ. Θράκη, οἱ Σέρβοι κι οἱ Μαυροβουνίοι τὴ Βορειοευ-
τικὴ Μακεδονία κι οἱ Ἑλληνες τὴν Ἀν. Μακεδονία ὡς τὸ Νέστο ποταμό. Μεγάλες δυσκολίες συναντήθηκαν στὸν καθορισμὸ τῶν

Εἰκ. 29. Χάρτης πολέμων 1912-1913

έλληνοβουλγαρικῶν συνόρων. Ὁ Βούλγαρος ἀντιπρόσωπος μὲ τὴν ὑποστήριξι τοῦ Ρώσου καὶ τοῦ Αὐστροϊακοῦ, ἐζητοῦσε δπωσδῆποτε τὴν Καβάλα. Εὐτυχῶς σ' αὐτὸ ἀντετάχθηκαν δ Γάλλος μὲ τὸ Γερμανό, ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ἐπέμεναν. Ὅταν δημος ἐτάχθηκε μὲ τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος κι ἡ Ρουμανία κι ἀπείλησε πὼς σ' ἐνάντια περίπτωσι θὰ διατάξῃ τὰ στρατεύματά της νὰ μποῦν στὴ Σόφια, τότε ἡ Βουλγαρία ὑπεχώρησε κι ἀρκέσθηκε νὰ πάρῃ μόνο τὴ Δυτικὴ Θράκη.

Ἐτσι οἱ πλεονέκτες Βούλγαροι ἔχασαν δ, τι εἶχαν κερδίσει στὸν πόλεμο τοῦ 1912.

3. Πρῶτος παγκόσμιος πόλεμος (1914 - 1918)

Ἀπὸ τὴ λύσι ποὺ ἐδόθηκε στὸ Βαλκανικὸ ζήτημα, ἡ Αὐστρούγγαρία ἔχασε πιὰ τὴν ἐλπίδα νὰ κατεβῇ στὸ Αἰγαῖο. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ διαβλέπῃ τὴ Σερβία ποὺ ἐμεγάλωσε κι ἐζητοῦσε εὐκαιρία νὰ τὴν ταπεινώσῃ. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ἀργησε νὰ δοθῇ.

Στὶς 15 Ἰουνίου τοῦ 1914 ἔνας Σέρβος φοιτητὴς ἐδολοφόνησε στὸ Σερβάγεβο τῆς Βοσνίας, ποὺ ἀνῆκε τότε στὴν Αὐστρούγγαρία, τὸ διάδοχο τοῦ αὐστρούγγαρικοῦ θρόνου μὲ τὴ γυναικα του. Ἡ Αὐστρούγγαρία ἐθεώρησε γι αὐτὸ ὑπεύθυνη τὴ σερβικὴ κυβέρνησι κι ἐπέβαλε σ' αὐτὴν δρους ἔξευτελιστικοὺς μὲ τὴν ἀπειλὴ τοῦ πολέμου. Ἡ Σερβία μὲ τὴν ὑποκίνησι τῆς Ρωσίας ἀπέρριψε τοὺς δρους αὐτοὺς κι ἡ Αὐστρούγγαρία τῆς ἐκήρυξε τὸν πόλεμο. Μὲ τὴν Αὐστρούγγαρία ἐτάχθηκε ἀμέσως ἡ Γερμανία ποὺ ἤταν ἔτοιμη γιὰ πόλεμο καὶ μὲ τὴ Σερβία ἡ Ρωσία κι ἡ Γαλλία. Ἀργότερα στὸν πόλεμο αὐτὸν ἐμπῆκαν κι ἄλλα κράτη κι ἔτσι ἡ Εὐρώπη ἔχωρισθηκε σὲ δύο ἀντίπαλα στρατεύματα: Ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος ἤταν οἱ Κεντρικὲς αὐτοχροατορίες (Γερμανία, Αὐστρούγγαρία) μὲ τὴν Ἰταλία, τὴ Βουλγαρία καὶ τὴν Τουρκία. Ἀπὸ τὸ ἄλλο πάλι ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία ἡ Ρωσία, ἡ Σερβία κι ἡ Ρουμανία. Ἡ παρατάξις τῆς Ἀγγλίας ὠνομάσθηκε Ἀντάντ. Σὲ κάμποσο καιρὸ ἡ Ἰταλία ἔγκατέλειψε τοὺς συμμάχους τῆς καὶ ἐτάχθηκε κι αὐτὴ μὲ τὴν Ἀντάντ.

Μὲ τὴν ἔναρξη τοῦ πολέμου οἱ Γερμανοὶ ἔρριξαν δλες τὶς δυνάμεις στὸ Δυτικὸ μέτωπο κι ἔφθασαν ἔξω ἀπὸ τὸ Παρίσι. Στὸ Ἀνατολικὸ μέτωπο ἄλλος γερμανικὸς στρατὸς ἐνίκησε μὲ τοὺς συμμάχους του τοὺς Ρώσους, διέλυσαν κατόπιν τὸ σερβικὸ κράτος κι ἔφθασαν στὸ Αἰγαῖο. Ἐτσι ως τὸ 1916 τὰ κράτη τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης εἶχαν καταλάβει τὴν περισσότερη Εὐρώπη κι ἐφαινόταν πὼς θὰ ἐκέρδιζαν τὸν πόλεμο.

Στη Ρωσία, ποὺ ὡς τώρα εἶχαν θυσιασθῆ 2.000.000 Ρῶσοι στρατιῶτες καὶ 90.000 ἀξιωματικοί, ἔγινε ἐπανάστασις κατὰ τοῦ τσάρου κι ἀνέλαβε σοσιαλδημοκρατικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν Κερένσκι. Στὸ τέλος μὲ τὴν ἐπανάστασι τῆς 24ης Ὁκτωβρίου 1917, ἐπεκράτησαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μπολσεβίκων Λενίν καὶ Τρότσκυ, οἱ δοιοὶ ὑπέγραψαν εἰρήνη μὲ τὴ Γερμανία στὸ Μπρέσκ—Λιτόβρ. Μὲ τὴν εἰρήνη αὐτὴν ἡ Γερμανία ἀπαλλάγηκε πιὰ ἀπὸ τὴ Ρωσία.

Ἐνῶ ὁ πόλεμος τώρα ἔκλινε μὲ τὸ μέρος τῶν κεντρικῶν αὐτοκρατοριῶν, οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ διὰ ἔνα γερμανικὸ ὑποβρύχιο ἐτορπίλλισε στὸν Ἀτλαντικὸ τὸ ἀμερικανικὸ ὑπερωκεάνειο «Λονζιτάνια» ἔβγηκαν στὸν πόλεμο μὲ τὴν Ἀντάντ. Ἐτσι ὁ πόλεμος ἀπὸ Εὐρωπαϊκὸς ἔγινε Παγκόσμιος. Τότε στὴ Βόρειο Γαλλία μεταφέοθηκε πολὺς ἀμερικανικὸς στρατὸς κι οἱ σύμμαχοι ἀπέκτησαν μεγάλη δύναμι. Ἀμέσως ἀρχισε ἀντεπίθεσις κατὰ τῶν Γερμανῶν καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν στὰ σύνορά τους. Ταυτόχρονα μὲ τὴν ἀπόβασι τῶν Ἀμερικανῶν στὴ βόρειο Γαλλία, ἀγγλογαλλικὰ στρατεύματα ἀπεβιβάσθησαν στὴ Θεσταλονίκη καὶ στὴ χερσόνησο τῆς Καλλιπόλεως. Κατόπιν ἐμπῆκαν, ὅπως θὰ ἴδούμε σὲ ἴδιαιτερο κεφάλαιο, στὸν ἄγωνα κι οἱ Ἑλληνες, κι οἱ Γερμανοὶ μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Τούρκους ἐνικήθησαν. Οἱ ἄγωνες αὐτοὶ ἐκράτησαν ὡς τὸ 1918 ὅπότε ἔληξε ὁ Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος.

Τὸν ἄλλο χρόνο ὑπεγράφη εἰρήνη στὶς Βερσαλίες (28 Ἰουνίου 1919) κι ἔγιναν στὴν Εὐρώπη οἱ παρακάτω μεταβολές :

α') Ἡ Γερμανία παραχώρησε στὴ Γαλλία τὴν Ἀλσατία καὶ τὴ Λωραίνη. β') Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Αὐστρούγγαριας διαλύθηκε καὶ ἐσχηματίσθησαν τοία νέα κράτη Αὐστρία, Ουγγαρία, Τσεχοσλοβακία καὶ Πολωνία. γ') Ἡ Σερβία ἔγινε μεγάλο κράτος κι ὀνομάσθηκε Γιουγκοσλαβία. δ') Ἡ Βουλγαρία ἐμίκρυνε καὶ ε') ἡ Τουρκία περιωρίσθηκε στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη.

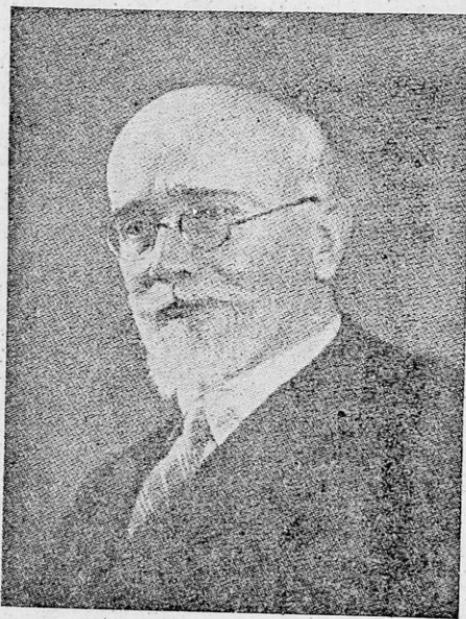
4. Ἡ Ἑλλάδα στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο

“Οταν ἀρχισε δι μεγάλος πόλεμος, ἦ Ἡλλάδα ἔμεινε οὐδέτερη ὡς τὸ 1917. Τότε ἐμεσολάβησαν πολλὰ γεγονότα στὴν Ἑλλάδα, παραιτήθηκε δι Κωνσταντίνος κι ἀφησε τὸ θρόνο στὸ γυιό του Ἀλέξανδρο. Μετὰ τὴν ἀναχώρησι τοῦ Κωνσταντίνου στὸ ἔξωτερικό, ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἔβγαλε τὴν Ἑλλάδα στὸν πόλεμο κι ἐτάχθηκε μὲ τὴν Ἀντάντ. Ὅ ἐλλ. στρατὸς ἐπολέμησε, ὅπως πάντοτε, γενναῖα στὸ πλευρὸ τῶν Ἀγγλογάλλων κι ἔσπασε τὸ γερμανοβουλγαρικὸ μέτωπο στὴ Μα-

δεκονία. Κατόπιν ӯγιναν πρόσοδοι καὶ στὸν τομέα τῆς Καλλιπόλεως, ἄνοιξαν τὰ στενὰ κι οἱ σύμμαχοι κατέλαβαν προσωρινὰ τὴν Κων(πολί). Τέλος μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου 1919) ἡ Βουλγαρία ἀναγκάσθηκε νὰ ἔκκενώσῃ τὴν Ἀν. Μακεδονία κι ἡ Δυτ. Θράκη παρεχωρήθηκε στὴν Ἑλλάδα.

5. Μικρασιατική ἐκστρατεία

Τὸ 1919 ἐνῦ συνεχίζονταν οἱ διαπραγματεύσεις γιὰ τὴν εἰρήνη δ ἑλληνικὸς στρατὸς παίγνοντας τὴν ἐντολὴ τῶν συμμάχων, στὶς 2

Εἰκ. 30. Ἐλευθέριος Βενιζέλος
Μεγαλύτερος πλευτικὸς τῆς Νεωτέρας
Ἑλλάδος

σία, ὑπεγράφη μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν, στὶς 28 Ἰουλίου 1920. Σύμφωνα μὲ αὐτὴν παρεχωρήθηκαν στὴν Ἑλλάδα ἡ Ἀν. Θράκη μέχοι τῆς Τσατάλτζας καὶ ἡ περιοχὴ Σμύρνης. Τὴν Κώνιαν θὰ τὴν κατεῖχε συμμαχικὸς στρατὸς καὶ τὰ στενὰ ӯμεναν ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τῆς ἐπιτροπῆς.

Μετὰ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν ὁ Τούρκος στρατηγὸς Μουσταφᾶ Κεμāλ ἐπανεστάτησε κατὰ τοῦ Σουλτάνου, ἐσχημάτισε κυβέρνησι στὴν

Μαΐου ἀπεβιβάσθηκε στὴ Σμύρνη καὶ κατέλαβε ὅλη τὴν περιοχὴ μέχοι τοῦ Ἀϊδινίου καὶ τῆς Μαγνησίας. Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1920 ӯγινε νέα προέλασις τοῦ στρατοῦ μας καὶ πάρθηκε ὅλη ἡ περιοχὴ ὡς τὴν Προύσσα. Μέρος τοῦ στρατοῦ τούτου ἀπεβιβάσθηκε μὲ πλοῖα στὴ Ραιδεστό, προχώρησε ἄλλοις ἑλλ. στρατὸς ἀπὸ τὴ γραμμὴ τοῦ Ἐβροῦ κι ἐπάρθηκε κι ἡ Ἀν. Θράκη ὡς τὴν Τσατάλτζα. Τότε ὁ Τούρκος στρατηγὸς Ταγιάρ ἐπιάσθηκε αἰχμάλωλος κοντὰ στὴν Ἀδριανούπολι καὶ μεταφέρθηκε στὴν Ἀθήνα.

“Υστεορ” ἀπὸ τὶς ἔνδοξες αὐτὲς νίκες τοῦ στρατοῦ μας στὴ Θράκη καὶ στὴ Μικρα-

"Αγκυρα κι ἄρχισε τὸν πόλεμο κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Δυστυχῶς γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὁκτώβριο τοῦ 1920 πέθανε ὁ βασιλιάς Ἀλέξανδρος. Κατόπιν ἔγιναν ἐκλογὲς κι ἥρθε στὰ πράγματα ἡ κυβέρνησις Γούναρη, ἡ δοπία ἔκαμε δημοψήφισμα κι ἐγύρισε ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν ἔξορία.

'Αλλ' ἡ νέα κυβέρνησις συνέχισε κι αὐτὴ τὸν πόλεμο στὴ Μικρασία. 'Ο ἔλλ. στρατὸς μολονύτι δὲν εἶχε τὰ μέσα τοῦ πολέμου γιατὶ εἶχε μείνει χωρὶς συμμάχους, τὸ καλοκαίρι τοῦ 1921 ἄρχισε ἐπίθεσι κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ στὸ μέτωπο Ἐσκῆ Σεχίο—'Αφιὸν Καραχισάρ. Μετὰ τὴν νικηφόρο μάχη τῆς 8ης Ιουλίου στὸ Σεντῆ Γαζῆ

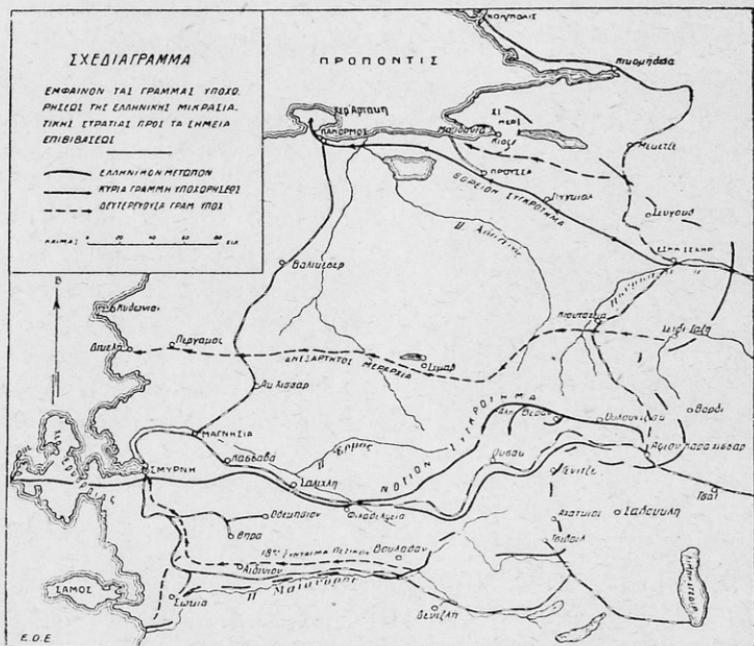
*Eἰκ. 31. Ἀπὸ τὴν Μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν
Προέλαυσις τοῦ ἵππου μας πέρα ἀπὸ τὸ Σαγγάριο*

ἐπὶ μετώπου 80 χιλιομέτρων, ὁ στρατὸς μας ἀκολουθῶντας τὸ δρόμο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐπέρασε τὸ Σαγγάριο καὶ τὴν Ἀλμυρὰ "Ερημο καὶ τὸν Αὔγουστο ἔφθασε ἐξώ ἀπὸ τὴν Ἀγκυρα. Ἐκεὶ ἔδωσε σκληρὲς μάχες καὶ ἔξετόπισε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὶς δύναμεις Καλὲ Γκρότο, Τάλ-Ντάγ καὶ Πολατζῆ. Ὁ ηρωϊσμὸς τοῦ στρατοῦ μας ἐκεὶ στὰ βάθη τῆς Μικρασίας προκαλεσε τὸ θαυμασμὸ δλῆς τῆς ἀνθρωπότητος. "Ομως στὸ τέλος ἐπειδὴ ενδισκόταν μακριὰ ἀπ' τὰ κέντρα ἐφοδιασμοῦ τοῦ δὲν κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἀντικειμενικὸ τού σκοπό, νὰ καταλάβῃ δηλαδὴ τὴν πρωτεύουσα τοῦ ἔχθρου, τὴν Ἀγκυρα. "Ετσι τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1921 ἀναγκάσθηκε νὰ ὑποχωρήσῃ στὴ γραμμὴ Ἐσκῆ Σεχίο—'Αφιὸν Καραχισάρ.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησι τοῦ Σαγγαρίου ἡ θέσις τοῦ στρατοῦ μας, ἡμέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἔχειροτέρευε γιατὶ τὸ κράτος εἶχε οἰκονομικὴ κρίσι καὶ δὲν ἦμποροῦσε νὰ τὸν ἀνεφοδιάσῃ. Ἀντίθετα ὁ τουρκικὸς

στρατός ἐνισχύοταν ἀπὸ τὴν Ἰταλία καὶ τὴν Γαλλία. Ὅταν μάλιστα οἱ Ἰταλοὶ ἐγκατέλειψαν τὴν κοιλάδα τοῦ Μαιάνδρου κι οἱ Γάλλοι τὴν Κιλικία, ἀφησαν ὅλο τὸ ὑλικό τους στοὺς Τούρκους οἵ δοποῖοι ἐνισχύθηκαν πολύ.

Στὶς 13 Αὐγούστου τοῦ 1922, ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις εὑρισκόταν σὲ οἰκονομικὸ διπλωματικὸ ἀδιέξοδο γιατὶ τὴν ἐγκατέλειψαν οἱ σύμμαχοί της ποὺ τὴν ἐθεωροῦσαν γερμανόφιλη, ἀρχισε ἡ μεγάλη τουρκικὴ ἐπίθεσις στὸν τομέα τοῦ Ἀφιδνῶν Καραχισάρ. Ὁ Ἑλλη-

32. Χάρτης ἀποχωρήσεως τοῦ ἑλλ. στρατοῦ ἀπὸ τὴν Μικρὰ Ασία

νικὸς στρατὸς ποὺ εἶχε ἀποκάμει βλέποντας πῶς δ ἀγώνας ἔκει ἦταν μάταιος, ἀφοῦ ἐπολέμησε τὶς πρῶτες ἡμέρες, ὑπεκώρησε ἄτακτα. Μεγάλο μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπιάστηκε αἰχμάλωτο κι ὅσοι ἐγλύτωσαν ἔφθασαν στὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Προποντίδος. Ἀπὸ ἔκει μὲ τὰ πλοῖα ἔφθασαν στὰ νησιά καὶ κατόπιν μεταφέρθηκαν στὴν Ἐλλάδα.

Σκηνὲς φρίκης ἐκτυλίσσονταν στὴ Σμύρνη ἄμα ἀποχωροῦσε ἀπὸ ἔκει δ ἑλλ. στρατός. Οἱ Τούρκοι ἀντάρτες ποὺ ἐμπῆκαν μέσα πρῶτοι ἔβιλαν φωτιὰ στὶς ἑλλ. συνοικίες κι ἡ πόλις παρουσίαζε φρικτὸ θέαμα.

Κανεὶς δὲν ἔτολμοῦσε νὰ σβήσῃ τὴν φωτιά. Τὸ πέμπτο τοῦ ἑλλ. πληθυσμοῦ, ὡς 50.000 ποὺ δὲν ἐπρόλαβε νὰ φύγῃ μὲ τὸ στρατό, ἐσφάγηκε καὶ καταχεούργηθηκε, μαζὶ δὲ καὶ ὁ Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ποὺ σὰν ἄλλος Γεργόριος Ε' δὲν ἦθέλησε ν' ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὸ ποίμνιο του.

6. Τὰ μετά τὴν Μικρασιατικὴ καταστροφὴ

Τὶς ἡμέρες ποὺ δ στρατὸς εύρισκόταν στὴ Χίο καὶ τὴ Λέσβο οἱ συνταγματάρχες Πλαστήρας καὶ Γονατᾶς μὲ τὸν ἀντιπλοίαρχο Φωκᾶ ἐσήκωσαν τὸ στρατὸ σ' ἐπανάστασι κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ὅταν οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἔφθασαν μὲ τὸ στρατὸ στὸν Πειραιᾶ, δ Κωνσταντίνος παραιτήθηκε κι ἔμεινε στὸ θρόνο δ γυιός του Γεώργιος Β'.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1922 μὲ αὐστηρὰ μέτρα κατώρθωσε ν' ἀνασυντάξῃ τὸ στρατό, ἀγόρασε νέο πολεμικὸν ὑλικὸν καὶ περιωρίσθηκαν οἱ ἀξιώσεις τῶν Τούρκων. Ἐτσι μὲ τὴ συνθήκη ποὺ ὑπεγράφη στὴ Λωζάνη στὶς 24 Ιουλίου 1923, ἡ Τουρκία βλέποντας πὼς δ ἔλ. στρατὸς παρατεταγμένος στὸν Ἐβρο ἦταν ἐτοιμος νὰ προελάσῃ, παραιτήθηκε ἀπὸ τὸ νὰ ζητήσῃ ἀποζημώσεις κι ἀρκέσθηκε νὰ κρατήσῃ τὴν Ἀν. Θράκη μὲ τὸ τρίγωνο τοῦ Καραγάτς.

Μετὰ τὴ συνθήκη τῆς Λωζάνης, γιὰ νὰ τερματισθῇ ἡ διένεξις Ἐλλάδος—Τουρκίας, ἔγινε ἀνταλλαγὴ δλου τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μικρασίας καὶ Ἀν. Θράκης—ἀπὸ 1.500.000 περίπου ψυχές—μὲ τοὺς Τούρκους τῆς Μακεδονίας. Ἐξαίρεσις ἔγινε μόνο γιὰ τοὺς Ἐλληνες τῆς Κωνσταντίνου πόλεως καὶ τοὺς Τούρκους τῆς Δυτ. Θράκης ποὺ ἔμειναν στὸν τόπο τους.

Ἐπειτα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ δ ἔγιναν ἐκλογὲς κι ἐπεκράτησε ἡ δημοκρατικὴ παράταξις. Ἡ νέα Βουλὴ ἀνεκήρυξε τότε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα, δ Γεώργιος Β' ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα κι ἀνέλαβε Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας δ Παῦλος Κουντουριώτης.

Τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα ἐκράτησε στὴν Ἐλλάδα ὡς τὸ 1935 δύπτε μὲ δημοψήφισμα ἐψηφίσθηκε ἡ βασιλεία κι ἐπανῆλθε δ Γεώργιος Β' ἀπὸ τὴν ἔξορία.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ : 1) Σαοαντάπορος, Γιαννιτσά, Θεσσαλίη. (Γεωγραφία—Ἴστορία). 2) Ἀναπτύξετε τὴν ἐθνική μας ζημιά ἀπὸ τὴ διλοφονία τοῦ Γεωργίου Α'. 3) Κωνσταντίνος ΙΒ' (βιογραφία καὶ τὸ ἔργο του) 4) Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὴ Βυζαντινὴ ἐποχὴ ὡς σήμερα—Σφαγὴ Δοξάτου. 5) Ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρόν καὶ ἡ Δόξα τῆς Ἐλλάδος (πληροφ.). 6) Πληροφορίες ἀπὸ τὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία, Σμύρνη, Σαγγάριος, Ἀγκυρα. 7) Σφαγὴ Χρυσοστόμου, πυρκαϊά Σμύρνης, πρόσφυγες. 8) Ἰστορικὰ πρόσωπα, πίνακας. 9) Ἀπορίες κ.τ.λ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ (1939 — 1945)

1. Τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ πολέμου

Τὸ 1933 στὴ Γερμανία ἐπῆρε τὴν ἀρχὴν ὁ Χίτλερ κι ἀρχισε νὰ ἔτοιμαζεται μὲ μυστικότητα γιὰ πόλεμο, νὰ ξαναπάρῃ ἡ χώρα του δτι εἶχε χάσει στὸν πρῶτο Μεγάλο Πόλεμο. "Ἐπειτα ἀπὸ τρία χρόνια ἡ Γερμανία κατέλαβε τὴ Ρηνανία, ὀχύρωσε ὅλη τὴν Παραρρήνειο χώρα κι ἀσφαλίσθηκε ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς Γαλλίας. Τὸ 1938 πάλι, παίρνοντας θάρρος ἀπὸ τὴν ἀνεκτικότητα τῶν Δυτικῶν Δυνάμεων ποὺ δὲν ἦταν ἔτοιμες γιὰ πόλεμο, κατέλαβε πραξικοπηματικὰ τὴν Αὐστρία καὶ τὸ 1939 τὴν Τσεχοσλοβακία. Τὸν ἵδιο χρόνο—Πάσχα τοῦ 1939—ἡ Ἱταλία, σύμμαχος τῆς Γερμανίας, κατέλαβε ἔξαφνικὰ τὴν Ἀλβανία μὲ σκοπὸ νὰ ἔτοιμάσῃ τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Ἐλλάδος.

"Αμα ὁ Χίτλερ ἔγινε κύριος ὅλης σχεδὸν τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ἐφιλοδόξησε νὰ κατακτήσῃ ὅλο τὸ κόσμο. Πρῶτα ὅμως ἐπρεπε ν' ἀσφαλισθῇ ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὸν Αὔγουστο τοῦ 1939, ὑπεγράψη στὴ Μόσχα τὸ ωσογερμανικὸ σύμφωνο μὴ ἐπιθέσεως. "Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ τὴν 1 Σεπτεμβρίου τοῦ 1939 ἡ Γερμανία, παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὸ δτι ἡ Πολωνία δὲν τὴν ἀφῆνε νὰ κάνῃ αὐτοκινητόδρομο στὸ πολωνικὸ διάδρομο γιὰ νὰ συνδεθῇ ἡ Γερμανία μὲ τὴν Ἀν. Πρωσία τῆς ἐκήρυξε τὸν πόλεμο κι ἀμέσως τὰ γερμανικὰ στρατεύματα εἰσέβαλαν στὸ πολωνικὸ ἔδαφος. Ἡ Πολωνία ἔξητησε τότε βοήθεια ἀπὸ τὸν συμμάχους τῆς Ἀγγλογάλλους, ἐβγῆκαν κι αὐτοὶ στὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Πολωνίας δὲν ἐπέτρεψε ν' ἀνακουφισθοῦν οἱ Πολωνοί. "Ἐτοι ἀγωνίζονταν μόνοι. Τέλος μετὰ ἔνα μῆνα εἶχε πέσει ἡ Πολωνία καὶ τὴν ἐμοιράσθηκαν οἱ Γερμανοὶ μὲ τὸν Ρώσους ποὺ εἶχαν εἰσβάλει κι αὐτοὶ ἀπὸ τ' ἀνατολικά.

Σχεδὸν ὅλο τὸ χειμῶνα τοῦ 1939—1940 οἱ ἐπιχειρήσεις στὸ Δυτικὸ μέτωπο εἶχαν περιορισθῆ σ' ἀγῶνες πυροβολικοῦ ἀπὸ τὰ ὀχυρὰ τῶν γραμμῶν Μαζινὼ (γαλλικῆς) καὶ Ζίγκφριδ (γερμανικῆς). Στὴ θάλασσα ὅμως ἔξακολούθησε ἄγρια ἐπίθεσις τῶν γερμανικῶν ὑποβρυχίων μὲ μαγνητικὲς νάρκες—νέο ὅπλο τοῦ Χίτλερ—καὶ κάθε ἥμέρα ἐβυθίζονταν ἀρκετὰ ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖα.

Στὸ μεταξὺ ἡ Ρωσία ἀνενόχλητη πιὰ εἶχε ὑποτάξει τὰ Βαλτικὰ κράτη κι ἐξήτησε ὁρισμένα ἐδάφη ἀπὸ τὴν Φιλανδία. Οἱ Φιλανδοὶ δῆμος ἀρνοῦνται καὶ γίνεται ρωσοφιλανδικὸς πόλεμος. Ἡ ἀνθρωπότητα παρακολουθεῖ τότε μὲ συμπάθεια τὸ μικρὸ φιλανδικὸ λαὸ νὰ δρθώνη μόνος τὸ ἀνάστημά του κατὰ τοῦ ρωσικοῦ κολοσσοῦ. Οἱ Δυτικοὶ ἔκινήθησαν ἀμέσως νὰ στείλουν βοήθεια στοὺς Φιλανδούς, ἀλλ᾽ οἱ Σουηδοὶ καὶ Νορβηγοὶ ποὺ εἶχαν δηλώσει οὐδετερότητα, δὲν ἀφήσαν νὰ περάσουν οἱ ἐνισχύσεις ἀπὸ τὰ ἐδάφη τους. Ἔτσι οἱ Φιλανδοὶ ἔπαθαν δὲ τι κι οἱ Πολωνοὶ κι ἀγωνίζονταν μόνοι. Ὁμως δὲν ἐδειλίασαν. Κι ἀφοῦ ἐπολέμησαν κατάμονοι 100 περίπου ἡμέρες, στὸ τέλος ἐπειδὴ ἔβλεπαν μάταιο τὸν ἄγωνα, συνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Ρώσους, στὶς 12 Μαρτίου 1940. Ἔπειτα ἀπὸ λίγο καιρὸ οἱ Γερμανοὶ εἶχαν καταλάβει τὴν Δανία, ἀκολούθησε ἀπόβασί τους στὴ Νορβηγία καὶ παρὰ τὴν ἀντίδρασι τοῦ ἀγγλογαλλικοῦ στόλου κατελήφθη κι αὐτῆ.

Στὶς ἀρχὲς Μαΐου τοῦ 1940 οἱ Γερμανοὶ εἶχαν πιὰ συμπληρώσει τὶς στρατιωτικὲς ἑτοιμασίες στὸ Δυτικὸ μέτωπο καὶ στὶς 10 τοῦ μηνὸς τὰ στρατεύματά τους εἰσέβαλαν στὴν Ὀλλανδία, τὸ Βέλγιο κοὶ τὸ Λουξεμβούργο. Ὅπως ἦταν φυσικὸ τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη ὑπέκυψαν γρήγορα. Κατόπιν τὰ γερμανικὰ τάνκς ποὺ ὑποστηρίζονταν ἀπὸ χιλιάδες ἀεροπλάνα καθέτου ἐφοριμήσεως (στούκας), εἰσέδυσαν στὴ Βόρειο Γαλλία. Ταυτόχρονα ἀλλες γερμανικὲς φάλαγγες ἐστράφησαν κατὰ τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος πού, μετὰ τὴ συνθηκολόγησι τοῦ Βελγίου, συμπτυσσόταν στὴ Δουκέρη. Σχέδιο τῶν Γερμανῶν ἦταν νὰ αἰχμαλωτισθοῦν οἱ Ἀγγλοι. Ἄλλ᾽ οἱ Ἀγγλοι μοιονότι εἶχαν λίγη ἀεροπορία, μὲ τὴν ὑποστήριξι τοῦ στόλου κατώρθωσαν νὰ ἐπιβαθμοῦν στὰ πλοῖα κι οἱ περισσότεροι —ώς 300.000— ἐφθασαν στὴν Ἀγγλία.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀποχώρησι τῶν Ἀγγλων κι ἐνῶ ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἐμπαχόταν μόνος, ἡ Ἰταλία ιηρύσσει τὸν πόλεμο κατὰ τῆς Γαλλίας, γιὰ νὰ πάρῃ κι αὐτὴ μερίδιο μὲ λίγες θυσίες. Τέλος στὶς 14 Ιουνίου 1940 οἱ Γερμανοὶ ἐμπῆκαν στὸ Παρίσι, οἱ Γάλλοι τάτε ὑπέκυψαν καὶ ὑπεργράφη ἀνακωχὴ στὴν Κομπιένη, μέσα στὸ ἵδιο σιδηροδρομικὸ δχῆμα ποὺ εἶχε ὑπογραφὴ κι ἡ ἀνακωχὴ τοῦ 1918 ὅπότε εἶχε νικηθῆ ἡ Γερμανία. Μετὰ τὴν πτῶσι τῆς Γαλλίας ἡ Ἀγγλία ἔμεινε πιὰ μόνη στὸν ἄγωνα κατὰ τῆς Γερμανίας.

Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1940 ἔληξε τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ πολέμου μὲ ἀποτέλεσμα ἡ Γερμανία νὰ καταλάβῃ ὅλη τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη, τὴν

Νορβηγία, τὶς Κάτω Χῶρες καὶ τὴ Γαλλία κι ἡ Ρωσία τὴ μισὴ Πολωνία, τὰ Βαλτικὰ κράτη καὶ μέρος ἀπὸ τὴ Φιλανδία.

2. Ἰταλικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος

Μετὰ τὴ συνθηκολόγησι τῆς Γαλλίας, ἐνῶ σχεδὸν κάθε νύκτα κύματα τῆς γερμανικῆς ἀεροπορίας ἔβομβάρδιζαν τὸ Λονδῖνο γιὰ νὰ καμφθῇ τὸ ἥμικὸ τοῦ ἄγγλικοῦ λαοῦ δπου εἶχε πέσει ὅλο τὸ βάρος τῆς πολεμικῆς θύελλας καὶ νὰ ὑποκύψῃ, ὁ Ἰταλικὸς τύπος καὶ τὸ οριόφωνο ἐκήρυξαν πόλεμο νεύρων κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Στὶς 15 Αὐγούστου 1940 ὑποβρύχιο ἀγγώντος ἐθνικότητος, χωρὶς νὰ βγῆ στὴν ἐπιφάνεια, ἐτορπίλλησε τὸ καταδρομικό μας «"Ἑλλη"» στὸ λιμάνι τῆς Τήνου καὶ τὸ ἔβυθοισε. Ὡστόσο ἀπὸ τὰ κομμάτια τῆς τορπίλλης ποὺ εὑρέθησαν στὸ βυθὸ τῆς θάλασσας, διεπιστρόθηκε ὅτι τὸ ὑποβρύχιο ἦταν Ἰταλικό.

Κατὰ τὴν συνάντησι Χίτλερ - Μουσολίνι στὸ Μπρένερ, ὁ Μουσολίνι ἐπέμενε ὅτι ἡ ἐκστρατεία του κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἦταν ἀπλὸς περίπατος, γιατὶ εἶχε στὴ διάθεσί του 8 ἑκατομμύρια λόγχες Ἰταλικοῦ στρατοῦ, πανίσχυρο στόλο καὶ μεγάλη ἀεροπορία. Ὁ Χίτλερ ἐνέκρινε τότε τὰ σχέδια τοῦ Μουσολίνι γιατὶ ἐγνώριζε πῶς ἀν καταλαμβάνοταν ἡ Ἑλλάδα χωρὶς ἀντίστασι, ὁ γερμανικὸς στρατὸς θὰ κατελάμβανε εύκολα τὴν Τουρκία καὶ τὰ κράτη τῆς Μέσης Ἀνατολῆς γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς βάσι ἔξοδομήσεως του κατὰ τῆς Ρωσίας. Ἐπὶ πλέον ὁ στρατηγὸς Φράνκο θ' ἀφήνε ἐλεύθερες τὶς γερμανικὲς μεραρχίες, ποὺ εἶχαν συγκεντρωθῆ στὴ Γαλλία, νὰ προχωροῦσαν πρὸς τὸ Γιβραλτάρ. "Υστερα ἀπ' αὐτὰ μεγάλες δυνάμεις Ἰταλικοῦ στρατοῦ ἀρχισαν νὰ καταφθάνουν στὰ ἑλληνοαλβανικὰ σύνορα καὶ ἐφαινόταν πιὰ πῶς πλησιάζει ὁ χρόνος τῆς Ἰταλικῆς ἐπιθέσεως.

Πράγματι τὴν 3η πρωΐνη ὥρα τῆς 28 Ὁκτωβρίου 1940 ὁ Ἰταλὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα ἐπέδωκε τελεσίγραφο στὸν Πρόεδρο τῆς Κυβερνήσεως Ἰω. Μεταξῷ, νὰ παραδοθοῦν οἱ στρατιωτικὲς βάσεις τῆς χώρας μας, ἀλλιῶς τὰ Ἰταλικὰ στρατεύματα, στὶς 6 τὸ πρωΐ, θὰ ἔμπαιναν στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ἡ Ἑλλάδα τότε πιστὴ στὴ μακρὰ κι ἔνδοξη ἴστορία της ἐπορύβαιε τὸ πρῶτο ἴστορικὸ «"Οχι"». "Ἐτσι στὶς 5.30' ἀκριβῶς—30 λεπτὰ πρὸν λήξη τὸ τηλεσίγραφο—ξαφνικὰ ἐφωτίσθηκαν οἱ λόφοι ἀπὸ τὶς λάμψεις τῶν πρώτων ὅμιοβροντιῶν ποὺ ἐροίχθηκαν ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς πυροβολαρχίες. Ταυτόχρονα ὁ οὐρανὸς ἐπυρπολήθηκε ἀπὸ τὶς συνθηματικὲς φωτοβολίδες κι ἀρχισε ἐπίθεσις κατὰ τῶν φυλακίων μας σ' ὅλη τὴ γραμμὴ τοῦ μετώπου. Τὸ πρωΐ οἱ "Ελ-

ληνες στις πόλεις, άπο τις σειρήνες ποὺ ούρλιαζαν κι ἔξεσκιζαν τὴν ἥρεμη ἀτμόσφαιρα, ἔμαθαν πὼς εὐρισκόμαστε σὲ πόλεμο μὲ τὴν Ἰταλία. Κανεὶς δὲν ἐλίποψύχησε.

Ἐπειτα ἀπὸ λίγο, ἔχθρικὰ ἀεροπλάνα ἐβομβάρδισαν τὸ ἀεροδρόμιο Τατοίου κι ἄλλα πάλι ἀπὸ χαμηλὰ τὴν Πάτρα, ἐνῶ τὰ πλήθη εὐρίσκονταν στοὺς δρόμους νὰ μάθουν νέα. Πενήντα νεκροὶ κι ἔκατον τραυματίες Πατρινοὶ ἦσαν τὰ πρῶτα θύματα ἀπὸ τὸν ἀνανδρὸν αὐτὸν βομβαρδισμὸν τῶν Ἰταλῶν.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐκήρυξε ἀμέσως ἐπιστράτευσι κι ἔφυγαν οἱ ἔφεδροί μας νὰ ἐνισχύσουν τὸ στρατὸ ποὺ ἐμαχόταν στὴν πρώτη γραμμὴ μὲ ἀριστὸ ἥμικό. Στὸν τομέα τῆς Κορυτσᾶς ἀπὸ τὴν πρώτη ἥμέρα ὁ ἔλλ. στρατὸς ἐμαχόταν μέσα στὸ ἔχθρικὸ ἔδαφος. Ἀντίθετα στὸν τομέα τῆς Πίνδου καὶ τοῦ Καλαμᾶ, οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν εἰσχωρήσει βαθειὰ στὶς γραμμές μας.

Ἄπὸ τῆς 28 Ὁκτωβρίου ὅς τὶς 10 Νοεμβρίου τοῦ 1940 ἐγινόταν σκληρὸς ἀγώνας στὶς χιονισμένες κορφές καὶ τὰ φαράγγια τοῦ Γράμμου καὶ τοῦ Σμόλικα. Σ' ὅλη αὐτὴ τὴν περιοχὴ εἶχαν εἰσχωρήσει ἴσχυρες ἔχθρικὲς δυνάμεις — οἱ περίφημοι Ἀλπινιστὲς μὲ τὰ φτερὰ τοῦ πετεινοῦ στὰ πηλίκια — κι ἀμυνόταν ἀπόσπασμα στρατοῦ ἀπὸ 2000 ἄνδρες μὲ διοικητὴ τό θρυλικὸ συνταγματάρχη Δαβάκη. Τὴν νύκτα πρὸς τὴν 30 Ὁκτωβρίου τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Δαβάκη ἀπὸ τὴν μεγάλη φυδοὰ σχεδὸν εἶχε διαλυθῆ κι ὁ κίνδυνος ἦταν μεγάλος. Τότε δὲ Δαδάκης ποὺ εἶχε τὴν ἔδρα του στὸ Ἐπταχώρι, νηστικός, ἀγρυπνος καὶ τραυματισμένος, μαζεύει τοὺς ἀνδρες τῶν γραφείων, τοὺς μαγείρους, τοὺς ἡμιονηγοὺς καὶ συγκροτεῖ δυὸ διμοιρίες. Μὲ τὴ δύναμι αὐτὴ ἐπέτυχε τὴν ἀνασυγκρότησι τοῦ ἀλλού στρατοῦ του καὶ ἔφραξε τὸ δρόμο τοῦ ἔχθροῦ, ὡσπου ἔφθασαν ἐνισχύσεις. Κατόπιν ἀνακαταλή-

Εἰκ. 38. Ὁ ἥρωας τῆς Πίνδου συνταγματάρχης Δαβάκης

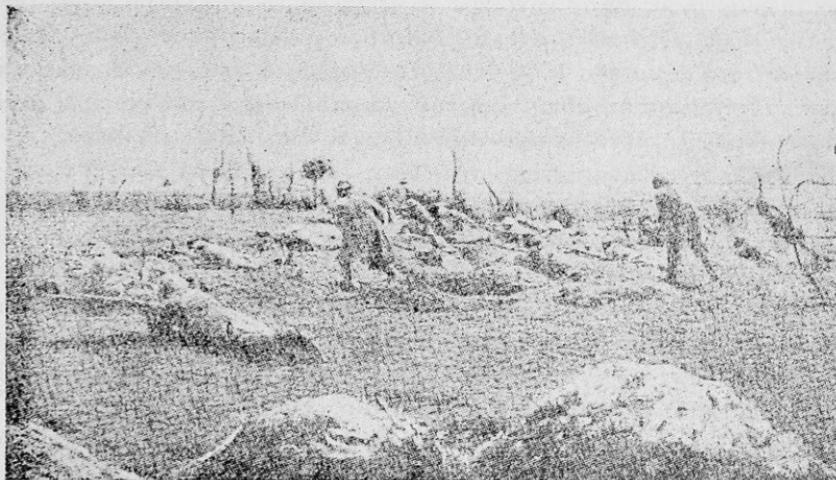
φθηκαν δια τὰ ὑψώματα κι ὁ ἔχθρος γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν κύκλωσε καὶ τὴν αἰχμαλωσία, ὑπεκώρησε πρὸς τὴν Κόνιτσα ἀφήνοντας στὸ πεδίο τῆς μάκις 320 νεκρούς, 700 αἰχμαλώτους κι ἄφθονο ὑλικό. Αὐτὸ τὸ τέλος εἶχε ἡ περίφημη μάχη τῆς Πίνδου, πού ἔκρινε τὴν τύχη τοῦ πολέμου. Στὴ μάχη τῆς Πίνδου πολὺ ἐβοήθησαν οἱ κάτοικοι δικῆς τῆς περιοχῆς ποὺ δὲν εἶχαν στρατευθῆ, γιατὶ μετέφεραν πολεμοφόδια στὸ στρατό μας.

"Οταν ἡ ἡγεσία τοῦ στρατοῦ (ἀρχιστράτηγος Ἀλέξ. Παπάγος) συνεκέντρωσε ἀρχετές δυνάμεις στὸ μέτωπο, διέταξε ἀπὸ τὶς 11 Νοεμ-

Εἰκ. 34 'Η Α. Μ. δ βασιλεὺς Παῦλος
(Διάδοχος τότε) στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο.

βρίσιον γενικὴ ἐπίθεσι σ' δλη τὴ γραμμὴ του μετώπου. Καὶ τούτη τὴ φορά, δπως σ' δλες τὶς κρίσιμες ὕδρες τῆς Ἰστορίας τοῦ ἔθνους, δ στρατός μας μὲ τὴ βοήθεια τῆς Μεγαλόχαρης ποὺ τὴν δραματίζονταν οἱ φαντάροι μας ἐπράξε τὸ καθῆκον του. Μπροστὰ στὴν δρμὴ τοῦ ἥρωϊκον στρατοῦ μας οἱ Ἰταλοί, μονονότι ἦταν περισσότεροι κι ἐφωδιασμένοι μ' ὅλα τὰ σύγχρονα πολεμικὰ ὅπλα κι ἄφθονα, ἀντὶ νὰ κάμουν τὸν περίπατό τους στὴν Ἀθήνα, δπως ὑπολόγιζαν, ὑποχωροῦσαν ἔντρομοι στὴ Βόρειο Ἡπειρο. 'Ο στρατὸς τοῦ βιορείου μετώ-

Εἰκ. 35. Ἐξόρμησις τῶν φαντάρων μας γιὰ τὴν κατάληψι τοῦ Πόργαδετς. Στὸ βάθος διακρίνεται ἡ λίμνη Ἀχρίς.

Εἰκ. 36. Τὰ περίφημα στενὰ τῆς Κλεισούρας μετὰ τὴν κατάληψι τους ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, σιν 10 Ιανουαρίου 1941

που προελαύνοντας ἀφοῦ κατέλαβε τὰ ὡχυρωμένα ὑψώματα τοῦ Ἰβάν καὶ τῆς Μοράβιας, ἐμπῆκε στὶς 22 Νοεμβρίου 1940 στὴν Κορυτά (*) κι ἔπεισαν στὰ χέρια του 1500 Ἰταλοὶ αἰγμάλωτοι κι ἀφθονο πολεμικὸ θύλικό. Ἡ περίλαμπτη αὐτὴ νίκη τοῦ στρατοῦ μας ἐδημιούργησε οὕτη ἐνθουσιασμοῦ ὅχι μόνο στὸ γενναῖο Ἑλληνικὸ λαὸ—ποὺ ἐνωμένος ὅσο καμμιὰ ἄλλη φορὰ συμμετεῖχε σύσσωμος στὸν ἀγῶνα τοῦ ἔθνους— ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς ἐλεύθερους λαοὺς τῆς γῆς μὰ πρὸ παντὸς στοὺς φίλους μας τοὺς Ἀγγλους ποὺ ἐστέκονταν μόνοι δίπλα στὴν ἀγωνιζόμενη Ἐλλάδα μας.

Τότε οἱ Ἀγγλοι, ποὺ ὑπὸ τὸ στρατηγὸ Οὐέιβελ ἐμάχονταν στὴν Λιβύη ποὺν ἀρχίση δ Ἑλληνοϊταλικὸ πόλεμος, παίρινοντας θάρρος ἀπὸ τὶς νίκες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐνίκησαν τὴν Ἰταλικὴ στρατιὰ τοῦ Γκρατσιάνι κι ἔπιασαν ὡς 250.000 αἰγμαλώτους.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν πτῶσι τῆς Κορυτσᾶς δ στρατὸς τοῦ βορείου μετώπου ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Ἑλβασάν καὶ στὶς 3 Δεκεμβρίου κατέλαβε τὸ Πόγχαδετς, δίπλα στὴ λίμνη Ἀχρίδα. Τὸν ἕδιο καιρὸ Ἑλληνικὲς δυνάμεις τοῦ ἄλλου μετώπου κατελάμβαναν τοὺς Ἀγίους Σαράντα, τὸ Δέλβινο, τὴ Χειμάρρα, τὸ Ἀργυρόκαστρο (8 Δεκεμβρίου 1940) κι ὅλες οἱ ἐφημερίδες τοῦ κόσμου περιέγραφαν μὲ θαυμασμὸ τὰ κατορθώματα τοῦ στρατοῦ μας. Κατόπιν ἡ ἥγεσία τοῦ στρατοῦ διέταξε νὰ καταληφθοῦν τὰ περίφημα στενὰ τῆς Κλεισούρας καὶ τοῦ Τεπελενίου γιὰ ν' ἀνοιχθῇ δ δρόμος πρὸς τὸ λιμάνι τῆς Αὐλώνας, ἀπ' ὃπου ἀνεφοδιαζόταν δ Ἰταλικὸς στρατὸς τῆς Αλβανίας. Ο ἐχθρὸς ποὺ εἶχε ὀχυρώσει τὶς τοποθεσίες αὐτὲς ἀντιστάθηκε μὲ τεῖσμα. Ωστόσο οἱ Ἑλληνες παρὰ τὴ μεγάλη φθυρὰ ἀπὸ τὰ κρυοπαγήματα, ποτίζοντας μὲ τὸ θερμό τους αἷμα τὴ Βορειοηπειρωτικὴ γῆ, κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν Κλεισούρα—στὶς 10 Ιανουαρίου 1941— τελευταῖο σταθμὸ τῆς προελάσεως τοῦ στρατοῦ μας στὴν Αλβανία.

Παράλληλα μὲ τὴ δρᾶσι τοῦ στρατοῦ στὴν ξηρά, τὸ Ἑλληνικὸ ναυτικὸ σ' ὅλο τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ἐκρατοῦσε τὸν ἐχθρικὸ στόλο μακριὰ ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ νερὰ κι ἔξασφάλιζε τὶς συγκοινωνίες. Ἀπὸ τὰ πιὸ σπουδαῖα κατορθώματα τοῦ ναυτικοῦ εἶναι ποὺ τὸ ὑποβρύχιο «Πετανικοῦ» στὶς 28 Δεκεμβρίου ἐμπῆκε στὸ λιμάνι τῆς Αὐλώνας καὶ ἐβύθισε τρία μεγάλα Ἰταλικὰ μεταγωγικὰ ποὺ μετέφεραν στρατὸ στὴν Αλβανία. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ 9 ἡμέρες Ἑλληνικὴ μοῖρα ἀπὸ 5 πολε-

* Τὸ 1913 ἡ Κορυτσὰ εἶχε πάλι καταληφθῆ ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸ στρατό, ποὺ εἶχε ἀρχηγὸ τὸν τότε διάδοχο Κωνσταντίνο.

μικὰ ἐβομβάρδιζε τὴν Αὐλῶνα. Στὸν δέοντα πάλι οἱ γενναῖοι ἀεροπόροι μας, ἀν καὶ διέθεταν λίγα ἀεροπλάνα καὶ μικρότερα, ἔκαναν ἀερομάχιες μὲ τὰ σμήνη τῶν Ιταλικῶν ἀεροπλάνων καὶ ἐβομβάρδιζαν τὶς θέσεις τοῦ ἔχθρου.

Ἐνῶ ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις ἦταν εὐχάριστη γιὰ τὴν Ἑλλάδα στὶς 29 Ἱανουαρίου 1941 ἀνηγγέλθηκε ὅτι στὴν Ἀθήνα πέθανε ὁ πρωθυπουργὸς Ἰω. Μεταξῆς καὶ τὸν διαδέχθηκε ὁ Ἀλ. Κορυνῆς. Ὁ ἔξαφνικὸς θάνατος τοῦ Μεταξῆς ἔφερε κάποια ἀνησυχία γιὰ τὸν ἀγῶνα ἐνῷ ἔδωσε θάρρος στὸν ἔχθρο. Τὸ Φεβρουάριο οἱ Ἰταλοὶ ἔκαμαν μεγάλες ἔτοιμασίες καὶ στὶς 9 Μαρτίου μὲ 35 μεραρχίες, ἰσχυρὸς καὶ ἄφθονο πυροβολικὸν καὶ μεγάλη ἀεροπορία, ἔκαμαν τὴν περίφημη Ἐαρινὴ Ἔπιθεσί τους ἐφ' δλου τοῦ μετώπου ποὺ ἐκράτησε 6 ημέρες. Σ' δλο τοῦτο τὸ διάστημα ἡ χαλύβδινη ἐλληνικὴ ψυχὴ ἀπέκρουντε τὸν ἔχθρο χωρὶς νὰ χάσῃ οὔτε σπιθαμὴ ἀπὸ τὸ ἔδαφος ποὺ κατεῖχε. Ἀντίθετα ὁ ἔχθρος ἀφῆσε πλῆθος νεκρῶν μπροστὰ στὶς γραμμές μας ἀπὸ τὰ συγκεντρωτικὰ πυρὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐπιάσθηκαν κι αἰχμάλωτοι. Ἐπειτα κι ἀπὸ τὴν ἀποτυχία αὐτῆς, ὁ Μουσολίνι ποὺ ἀλλάζει διαρκῶς ἀρχιστρατήγους καὶ ἔκανυστον πὼς ἡ ἀνοιξις εἶναι δική του ἔξήτησε βοήθεια ἀπὸ τὸν Χίτλερ νὰ τὸν βγάλῃ ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο ποὺ τὸν εἶχαν φέρει οἱ Ἐλληνες.

3. Ἡ Γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα

Τὸν πόλεμο τῶν Ἰταλῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἐμάθαμε, τὸν εἶχε ἐγκρίνει ὁ Χίτλερ. "Οταν λοιπὸν εἴδε ὅτι οἱ Ἰταλοὶ ἐνικήθηκαν, ἀπεφάσισε νὰ φέξῃ ἐπάνω στὴ μικρὴ ἀλλ' ἡρωϊκὴ Ἑλλάδα καὶ τὴ γερμανικὴ αὐτοκρατορία τῶν 80 ἑκατομ. κατοίκων!... Πρὸς τοῦτο ἔκαμε συμμαχία μὲ τὴ Βουλγαρία κι ἀμέσως 20 θωρακισμένες γερμανικὲς μεραρχίες ἐπλημμύρισαν τὴ Βουλγαρία καὶ παρατάχθηκαν στὰ ἐλληνοβουλγαρικὰ σύνορα. Μετὰ τὰ γεγονότα αὐτὰ δ. Ἀγγλος στρατηγὸς Οὐνέϋβελ ἔστειλε ἀπὸ τὸ μέτωπο τῆς Λιβύης ὡς 60.000 στρατὸ στὴν Ἑλλάδα νὰ τὴν ἐνισχύσῃ καὶ παρατάχθηκε στὴ γραμμὴ Καιμακτσαλάν—Βερμίον.

"Ετσι εἶχαν τὰ πράγματα στὰ βόρεια σύνορά μας, ὅταν τὸ πρώτης 6 Ἀπριλίου 1941 ἡ Γερμανία, μὲ τὸν πρεσβευτή της στὴν Ἀθήνα, εἰδοποίησε πὼς τὰ στρατεύματά της θὰ ἐμπαιναν στὴν Ἑλλάδα. Ἡ Πατοίδα μας συνεπήσεις καὶ πάλι στὴν ἴστορία της, μὲ τὸ ἴστορικὸ διάγγελμα τοῦ Γεωργίου Β', ἀντέταξε τὸ δεύτερο «OXI». Ταυτόχρονα

Ισχυρές γερμανικές φάλαγγες τοῦ στρατηγοῦ Λίστ ἀπὸ τὴν Βουλγαρία ἐκτύπησαν τὴν Γιουγκοσλαβία καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ γιουγκοσλαβικὸς στρατὸς δὲν ἔποδλαβε νὰ κινητοποιηθῇ καὶ εὔκολα ὑπέκυψε. Ἀντίθετα δὲ ἐλληνικὸς ἀντέταξε ἐπική ἀντίστασι μέσα ἀπὸ τὰ ὅχυρά τῆς Ἀν. Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης (Γραμμὴ Μεταξᾶ) ποὺ τὰ ὑπεστήριζε μικρὴ δύναμις ὡς 25 τάγματα. Τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ Γερμανοὶ ἔρριχναν στὸν ἀγῶνα ὅλο καὶ νέες δυνάμεις ἐφωδιασμένες μὲ τὰ πιὸ σύγχρονα πολεμικὰ μέσα καὶ μὲ ὑποστήριξι πολυαριθμων ἀεροπλάνων ἀλλ’ οἱ γενναῖοι μαχητές μας τοὺς ἐθέριζαν μέσα ἀπὸ τὰ ὅχυρά. Τὸ περίφημο ὅχυρό Περιθῶρι ποὺ ἔτυχε νὰ καταλάβουν οἱ Γερμανοί, σὲ μιὰ ὥρα οἱ Ἑλληνες τὸ εἶχαν ἀνακαταλάβει. Τὴν δεύτερην ἡμέρα (7 Ἀπριλίου) δὲ ἐχθρὸς ὅρμα μὲ μεγαλύτερο πεῖσμα, μὰ τὰ ὅχυρά ἀντέχουν. Μάλιστα πολλὲς φορὲς οἱ Ἑλληνες ἔβγαιναν ἀπὸ τὰ ὅχυρά, ἔδιωχναν τὸν ἐχθρὸν μὲ τὴν λόγχη κι ἔπιαναν αἰχμαλώτους. Τὶς δύο πρῶτες ἡμέρες οἱ Γερμανοὶ εἶχαν ὡς 20.000 νεκροὺς ἔξω ἀπὸ τὰ ὅχυρά κι ὁ Λίστ εὐρέθηκε σὲ ἀπόγνωσι. Ἡ γενναία κι ἀλγυριστὴ ἐλληνικὴ ψυχή, εἶχε συντρίψει τὸ χάλυβα.

Τότε ίσχυρὲς μονάδες Γερμανῶν εἰσεχώρησαν ἀπὸ τὰ βόρεια τοῦ Μπέλλες στὴ Γιουγκοσλαβία κι ἀπὸ τὴ Δοϊράνη ἔμπηκαν στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος. Οἱ λίγες ἐλληνικὲς δυνάμεις ποὺ εὑρίσκονταν ἐκεῖ χωρὶς ὅχυρα—τὰ σύνορά μας πρὸς τὴ Γιουγκοσλαβία δὲν εἶχαν ὅχυρωθῆ—δὲν ἦμπόρεσαν νὰ κρατήσουν τὰ γερμανικὰ τάνκς. Ἐτσι μιὰ θωρακισμένη γερμανικὴ μεραρχία προχώρησε ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ ἀξιοῦ καὶ τὸ πρώτη τῆς 9 Ἀπριλίου ἔμπαινε στὴ Θεσσαλονίκη. Μολαταῦτα οἱ ἥρωες τῶν ὅχυρῶν συνέχισαν τὸν ἀγῶνα κι οἱ Γερμανοὶ στρέφονται τώρα νὰ ἐπιτεθοῦν ἀπὸ τὰ νῦτα. Τέλος οἱ μαχητές μας, ἐπειδὴ ἔσωσαν τὰ ἐφόδια ἀναγκάσθηκαν νὰ συνθηκολογήσουν. Καὶ ἔγινε τότε κάτι πρωτάκουστο στὴν ίστορία τῶν λαῶν: Οἱ Γερμανοὶ θαυμάζοντας τοὺς Ἑλληνες παρετάχθηκαν ἔξω ἀπὸ τὰ ὅχυρά καὶ παρουσίαζαν δπλα στοὺς γενναίους μαχητές μας ποὺ ἔβγαιναν ἀπὸ μέσα κατάμαυροι ἀπὸ τὸ μπαρούτι, ἵδρωμένοι καὶ ἄγριοι στὴν ὅψη. Κι οἱ ἀξιωματικοί μας ἐδέχονταν τὰ συγχαρητήρια τῶν Γερμανῶν συναδέλφων τους. Ὁστόσο η γερμανικὴ πολιτικὴ παρέδωσε τὰ τίμια κι αἵματοβαμμένα ἐδάφη τῆς Ἀν. Μακεδονίας καὶ Θράκης, στὸν ὕπουλο ἐχθρό μας τὸ Βούλγαρο δ ὅπιος ἐρήμιαξε πολλὲς πολιτεῖες καὶ χωριά μας.

Αμέσως μετὰ τὴν κατάληψι τῆς Θεσσαλονίκης οἱ Γερμανοὶ ἐστράφηκαν καὶ κατὰ τῶν ἐλληνοβρετανικῶν δυνάμεων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἀλλα πάλι στρατεύματά τους ἀπὸ τὴ Φλώρινα προχωροῦσαν

πρόδη τὴν Κορυτσά, νὰ πιάσουν τὰ νῶτα τοῦ ἑλλ. στρατοῦ ποὺ εὑρίσκοταν στὴν Ἀλβανία. 'Ο ἑλλ. στρατὸς τότε γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴν κύκλωσι, μετακινήθηκε νοτιώτερα ἀλλ' ἡ μετακίνησις αὐτὴ δὲν ἐμείσωσε τὸ μαχητικὸ του πνεῦμα. "Ετσι δταν οἱ Ἰταλοὶ ποὺ ἀνεθάρησαν, ἐπιτίθενταν, δ στρατὸς μας τοὺς κατεδίωκε κι ἐπιανε κι αἰχμαλώτους. 'Επειδὴ στὸ μεταξὺ οἱ Γερμανοὶ εἶχαν εἰσχωρήσει στὴ Δυτικὴ Μακεδονία καὶ στὴν "Ηπείρο κι δ στρατὸς ποὺ ἐμαχόταν μὲ τοὺς Ἰταλοὺς εἶχε ἀποκοπῆ, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τοπικοὺς ἥγετες τοῦ στρατοῦ ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Γερμανοὺς, παρὰ τὶς ἀντίθετες διαταγές τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ Γερμανοὶ ἐπειδὴ ἐσέβονταν τὴ γενναιότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν τὸν ἐθεώρησαν αἰχμάλωτο πολέμου παρὰ τὸν ἄφησαν ἐλεύθερο.

"Ομως καὶ μετὰ τὴν συνθηκολόγησι τοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου, οἱ ὑπόλοιπες ἔλλινηκὲς δυνάμεις μὲ τοὺς Βρεττανοὺς ἐσυνέχισαν τὴν ἀντίστασι στὸν Ὁλυμπο, στὴν Ὁθρο, στὶς Θερμοπύλες, στὴν Ἀμφισσα, στὴν Πελοπόννησο, μέχρι τοῦ Ταινάρου. Τέλος στὶς 27 Ἀπριλίου ἀτέλειωτες σειρὲς τάνκς τῶν Γερμανῶν ἐμπαιναν στὴν Ἀθήνα καὶ βαρὺς πέπλος μαύρης σκλαβιᾶς ἐσκέπαζε τὴν ἔνδοξη πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος! Λίγες ἡμέρες πρὶν δ βασιλιάς μὲ τὴν Κυβέρνησι, τὸ ναυτικό μας, ἡ ἀεροπορία μας κι ὅσες στρατιωτικὲς δυνάμεις ἡμπόρεσαν, εἶχαν φθάσει στὴν Κρήτη νὰ συνεχίσουν ἐκεῖ τὸν ἀγῶνα.

4. Ἡ μάχη τῆς Κρήτης

Ἡ Κρήτη ἔχει ἔξεχουσα στρατηγικὴ θέσι στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο γιατὶ εἶναι σπουδαία ναυτικὴ κι ἀεροπορικὴ βάσις. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο τὸ γερμανικὸ ἐπιτελεῖο ἀποφάσισε μὲ κάθε θυσία νὰ τὴν καταλάβῃ γιὰ νὰ σταμεροποιήσῃ τὴν κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ χορησιμοποιήσῃ τὸ νησὶ ὡς προγεφύρωμα τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τῆς Αἰγύπτου. Γιὰ νὰ ἐτοιμασθῇ ἡ γερμανικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Κρήτης ἐχορειάσθηκε σχεδὸν μῆνας καὶ τὸ διάστημα τοῦτο ἦταν κέρδος γιὰ τοὺς συμμάχους. Τὸ κέρδος αὐτὸ δφεύλεται στὴν ἀπόφασι τοῦ βασιλιᾶ νὰ συνεχίσῃ τὸν ἀγῶνα στὰ ἥρωϊκὰ ἐδάφη τῆς Κρήτης.

Καὶ πράγματι ἀπὸ τὶς 21 Μαΐου ἀρχισαν νὰ φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ τὰ Χανιά κύματα γερμανικῶν ἀεροπλάνων κι ἔκαναν σφοδῷ βομβαρδισμὸ κατὰ τοῦ ἀεροδρομίου Μάλεμε. "Επειτα ἀπὸ λίγο ἐφάνηκαν οἱ πρῶτοι ἀλεξιπτωτιστὲς νὰ πέφτουν ἀπό τ' ἀεροπλάνα κι δλοι σχεδὸν ἔξοντώθηκαν ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν ἔλληνοβρετανικῶν δυνάμεων τῆς περιοχῆς τοῦ ἀεροδρομίου. Ταυτόχρονα οἱ Γερμανοὶ ἔρριξαν ἀλεξιπτω-

τιστες στὸ Ρέθυμνο ἀλλὰ κι αὐτοὶ ἔπαθαν τὸ ἔδιο. Ὁστόσο ἄλλοι ἀλεξιπτωτιστὲς κατώρθωσαν νά καταλάβουν τὸ ἀεροδρόμιο τοῦ Μάλεμε κι ἀμέσως ἀρχισαν νὰ προσγειώνωνται ἐκεῖ ὅπλιταγαγὰ γερμανικὰ ἀεροπλάνα καὶ ἔξεφόρτωναν στρατὸ καὶ ὑλικὸ. Ὡς καὶ τάνκς ἀκόμη. Ἐπάνω ἀπὸ 500 ἀεροπλάναν θὰ προσγειώθηκαν τὴν ποώτη ἥμερα. Τότε οἱ Γερμανοὶ ἐπεχείρησαν νὰ μεταφέρουν στρατὸ μὲ πολλὰ μικρὰ πλεῖα ποὺ συνοδεύονταν ἀπὸ ἵταλικὰ πολεμικὰ. Ὅμως δ συμμαχικὸς στόλος συνάντησε τὴν ἐχθρικὴ νηοπομπὴ ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ Κύθηρα καὶ τὴν Κρήτη κι ἐβύθισε ὅλα τὰ πλοῖα εἰσβολῆς, μὲ ὡς 5.000 ἄνδρες.

Μετὰ τὴν πανωλεθρία αὐτὴ οἱ Γερμανοὶ ἔξακολούθησαν νὰ μεταφέρουν ἀεροπορικῶς ὅλο καὶ νέες δυνάμεις μὲ νεώτατα ὅπλα καὶ παρὰ τὴ λυσσώδη ἀντίστασι τῶν συμμαχικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, κατώρθωσαν στὸ τέλος νὰ ἐγκατασταθοῦν στὸ Ρέθυμνο καὶ στὸ Ἡράκλειο. Ὁ ἀγώνας συνεχίσθηκε μὲ σκληρότητα ὡς τὶς 28 Μαΐου καὶ πολλὲς φορὲς οἱ σύμμαχοι μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἐμάχονταν σῶμα μὲ σῶμα. Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ ἀγώνα στὴν Κρήτη, ενδισκούνταν στὸ μέσο τοῦ μαχομένου στρατοῦ καὶ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ δ ἥρωϊκὸς βασιλιάς Γεώργιος Β' κι ἡ Κυβέρνησις. Τὶς πρῶτες 9 ἥμερες τῆς κύριας μάχης οἱ Γερμανοὶ εἶχαν στὴν Κρήτη ὡς 6.000 νεκρούς καὶ 11.000 τραυματίες. Τέλος ἐπειδὴ γενικώτεροι πολεμικοὶ σκοποὶ δὲν ἐπέτρεπαν τὴν ἀποστολὴ ἐνισχύσεων, τὰ συμμαχικά στρατεύματα μὲ τὴν προστασία τοῦ στόλου ἐπιβιβάσθηκαν στὰ πλοῖα καὶ μεταφέρθηκαν στὴν Αἴγυπτο—ὅπου εἶχαν φθάσει κι δ βασιλιάς μὲ τὴν ἔλλ. Κυβέρνησι—νὰ συνεχίσουν τὸν πόλεμο σ' ἄλλα μέτωπα. Μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων, οἱ Γερμανοὶ συμπλήρωσαν τὴν κατάληψι τῆς Κρήτης (6 Ἰουνίου) ἀλλ' εἶχε μεταβληθῆ σὲ ἐρείπια.

Μὲ τὴν ἥρωϊκὴ ἀντίστασι στὴν Κρήτη δλοκληρώθηκε δ σκοπὸς τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ἀγγλικοῦ ἐπιτελείου καὶ δ ὅποιος ἦταν ἡ κατατοιβὴ καὶ ἡ ἔξαντλησις τῶν γερμανικῶν δυνάμεων ὥστε νὰ κερδίσουν χρόνο οἱ σύμμαχοι γιὰ τὴ γενικὴ προπαρασκευὴ τους.

5. Πόλεμος στὴ Ρωσία καὶ τὴ Βόρειο Ἀφρική

Οἱ Γερμανοὶ μετὰ τὴν Ἑλλάδα ἐστράφηκαν κατὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμο στὶς 22 Ἰουνίου 1941, ἐνῶ κατὰ τὸ σχέδιο τοῦ γερμανικοῦ ἐπιτελείου ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ρωσίας ἔπειρε νὰ γίνη στὶς 11 Μαΐου. Ἡ δίμηνος αὐτὴ καθυστέρησις—ἡ ὅποια ὀφείλεται καὶ μόνο στὴν ἀντίστασι τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴ γερμανικὴ εἰσβο-

λὴ—εἶχε μεγάλη σημιασία γιὰ τὸν ἀγῶνα ποὺ ἔκαναν οἱ Ρῶσοι. Πρῶτο, γιατὶ τοὺς ἐδόμηκε χρόνος νὰ προετοιμασθοῦν. Καὶ δεύτερο, γιατὶ οἱ Γερμανοὶ ἔφθασαν ἔξω ἀπὸ τὴν Μόσχα στὴν καρδιὰ τοῦ χειμῶνα (Δεκέμβριος 1941) κι ἀπὸ τὸ δριμύτατο ωσικὸ χειμῶνα δὲν ἡμπόρεσαν νὰ κινητοποιήσουν μ' εὐχέρεια τὰ βαριά τους τάνκς καὶ νὰ κάμψουν τὴν ἀντίστασι τῶν Ρώσων. ⁷ Ετσι ἐσώθηκε ἡ Μόσχα. Κι ἀν καταλαμβάνονταν ἡ Μόσχα, θὰ πιφέλεις ἡ ωσικὴ ἀντίστασις γιατὶ εἴναι τὸ κέντρον τῆς πολιτικῆς, τῆς στρατιωτικῆς καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τῆς Ρωσίας.

Αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ τὸ ωσικὸ ἐπιτελεῖο στὰ δύο μεγάλα κέντρα, τὴν Μόσχα καὶ τὸ Λένινγκραδ, ἀκολούθησε τὴν πολιτικὴ τῆς ἀποφασιστικῆς ἀμυνας καὶ δὲν ἡμπόρεσαν οἱ Γερμανοὶ νὰ τὰ καταλάβουν. ⁸ Αντίθετα σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ μετώπου οἱ ωσικὲς δυνάμεις ἀπεσύρθησαν στὸ βάθμος τῆς ἀχανοῦς χώρας τους, ὡς τὸν Καύκασο καὶ τὸ Στάλινγκραδ, καταστρέφοντας τὸ πᾶν γιὰ νὰ δυσχεράνουν τὴν προέλασι τοῦ ἐχθροῦ, διπος ἔκαμαν κι οἱ πρόγονοί τους τὸ 1812 κατὰ τὴν εἰσβολὴ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα.

Ἐνῶ ἔμαινόταν ὁ πόλεμος στὴ Ρωσία, ἵσχυρὸς γερμανοϊταλικὸς στρατὸς ἔξακολουθοῦσε τὸν πόλεμο κατὰ τῶν ⁹Αγγλῶν στὴ Βόρειο Αφρικὴ κι ἀπειλοῦσε τὸ Σουέζ. ¹⁰ Αν οἱ Αγγλοὶ ἔχαναν τὸ Σουέζ, ὁ ἀγγλικὸς στόλος θ' ἀναγκαῖόταν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ανατολικὴ Μεσόγειο καὶ θὰ καταλαμβανόταν ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς εὔκολο ἡ Μέση Ανατολὴ κι ὁ περσικὸς κόλπος, ἀπ' ὅπου κυρίως ἀνεφοδιαῖόταν ἡ Ρωσία ἀπὸ τοὺς συμμάχους.

Ἐνεκα τῶν σοβαρῶν τούτων λόγων οἱ Αγγλοὶ ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος κι οἱ Γερμανοϊταλοὶ ἀπὸ τ' ἄλλο ἐκινητοποίησαν στὸ μέτωπο τῆς Βορείου Αφρικῆς ἴσχυρὸς δυνάμεις κι ἔβαλαν τοὺς ἐκλεκτότερους στρατηγούς: Οἱ Αγγλοὶ τὸν Αλεξάντερ καὶ τὸ Μοντγκόμερυν κι οἱ Γερμανοὶ τὸ Ρόμελ.

Ἐπειτα ἀπὸ διάφορες φάσεις ποὺ εἶχε ὁ πόλεμος στὴ Αιβύη οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀντιπαρατάχθηκαν τελικὰ κοντὰ στὸ Ελ-Άλαμεῖν, ὡς 70 χιλιόμετρα δυτικὰ τῆς Αλεξανδρείας.

Ἡ μάχη τοῦ Ελ-Άλαμεῖν ἔγινε στὶς 23 Οκτωβρίου 1942 κι ἦταν ἡ κρισιμώτερη τὸῦ ἀγώνα μεταξὺ τῶν Αγγλῶν καὶ τῶν Γερμανοϊταλῶν. ¹¹ Σ' αὐτὴν ἔλαβε μέρος ἡ περιφημη 8η ἀγγλικὴ στρατιὰ ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ Αγγλούς, Νεοζηλανδούς, Αὐστραλούς, Ινδούς, Ελληνες μὲ μιὰ ταξιαρχία κ. ἢ. ¹² Η 8η ἀγγλικὴ στρατιὰ στὸ Ελ-Άλαμεῖν ἐθριάμβευσε γιατὶ ἐπέτυχε τὴν πλήρη καταστροφὴ τῶν ἀντιπά-

λων δυνάμεων (*) και έματαιώσε τὰ σχέδια τοῦ Ρόμελ νὰ καταλάβῃ τὴν Αἴγυπτο καὶ τὴν Μέση Ἀνατολή. Οἱ “Ελληνες διεκρίθησαν καὶ ἐπροκάλεσαν τὸν ἔπαινο τῶν στρατιωτικῶν ἥγετῶν τῆς μάχης.

Μετὰ τὸν νίκη τοῦ Ἐλ· Ἀλαμέην ἡ 8η ἀγγλικὴ στρατιὰ προέλασε πρὸς τὴν Τριπολίτιδα καὶ τέλος ἔφθασε στὴν Τύνιδα ὅπου εἶχε φθάσει κι ὁ ἀμερικανικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἀϊζενχάουερ. Σ' ὅλη τὴν προέλασι μέχρι τῆς Τύνιδος οἱ “Ελληνες ἐπολέμησαν μὲ τὸν ἴδιο ἐθνικὸ παλιό. Ἰδιαίτερα στὴ μάχη τοῦ Σφάξ διεκρίθηκε ὁ Ἑλληνικὸς Ἱερὸς Λόχος ποὺ ἀπαρτιζόταν ὅλο ἀπὸ “Ελληνες ἀξιωματικοὺς κι εἶχε διοικητὴ τὸν Τσιγάντε. Ο πόλεμος στὴν Ἀφρικὴ ἐτελείωσε στὶς 12 Μαΐου 1943 καὶ συνελήφθησαν τότε στὴν Τύνιδα 290.000 αἰχμάλωτοι Γερμανοῖταλοί.

6. Ἀπόβασις τῶν Συμμάχων στὴν Ἰταλία

Μετὰ τὴ συντριβὴ τῶν γερμανοῖταλικῶν δυνάμεων στὴν Τύνιδα, ἵσχυρὲς ἀγγλοαμερικανικὲς δυνάμεις ἔκαμαν ἀπόβασι στὴ Σικελία, στὶς 10 Ἰουλίου 1943 καὶ τὴν κατέλαβαν. Κατόπιν ἔγινε ἀπόβασις στὴ Νότιο Ἰταλία, ἔπεισε ὁ Μουσολίνι κι ἡ νέα Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐσυνθηκολόγησε μὲ τὸν συμμάχον. Καὶ μετὰ τὴ συνθηκολόγησι ὁ πόλεμος μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῶν Γερμανῶν ἐσυνεχίσθηκε σ' ὅλη τὴν Ἰταλικὴ χερσόνησο ὡς τὴ Βόρειο Ἰταλία κι ἥταν σκληρὸς κι ἐπίμονος μὲ πολλὲς ἀπώλειες κι ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Στὴ νικηφόρο πορεία τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὴ Σικελία ὡς τὴ Βόρειο Ἰταλία ἐπῆρε μέρος καὶ ἡ 3η Ὁρεινὴ Ἐλληνικὴ Ταξιαρχία, τμῆμα τῆς θρυλικῆς 8ης ἀγγλικῆς στρατιᾶς ποὺ εἶχε θῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο. Ἡ Ἑλληνικὴ Ταξιαρχία κατὰ τὴν προέλασί της ἔφθασε κοντὰ στὴν πόλι Ρίμινι ποὺ ὑποστηριζόταν ἀπὸ μιά ἐπίλεκτη μεραρχία Γερμανῶν ἀλεξιπτωτιστῶν. Ἐπειτα ἀπὸ προπαρασκευὴ τοῦ ἐλληνικοῦ πυροβολικοῦ καὶ παρ' ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἐχοητιμοποιοῦσαν βαριὰ κανόνια, ὅλης πολ. οἱ “Ελληνες ἔκαμαν θυελλώδη ἔξόρμησι—ἥταν 21 Σεπτεμβρίου τοῦ 1943—, ἀνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὑποχωρήσῃ μ' ἀταξία καὶ κατόπιν ὁ Δήμαρχος παρέδωσεν ἐπισήμως τὴν πόλι στὸνς “Ελληνες ἄνευ δρον. Ἡ μάχη τοῦ Ρίμινι ἥταν τὸ μεγαλύτερο κατόρθωμα τῶν “Ελλήνων στὴν Ἰταλία κι ἐνεθίουσίασε τὴν ὑπόδουλη ἀκόμη Ἐλλάδα. Άλλὰ κι ἡ δρᾶσις τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου δὲν ὑστέρησε σὲ θριάμ-

(*) Στὴ μάχη τοῦ Ἐλ· Ἀλαμέην, ὁ Ρόμελ ἔχασε 75.000 ἄνδρες, περισσότερα ἀπὸ 500 ἀρματα μάχης καὶ 1000 κανόνια.

βίους στήν άπόβασι της Ιταλίας κι άπεσπασε κι αὐτὸς ὅπως κι ό στρατὸς τῆς ξηρᾶς τὸ θαυμασμὸ τῶν συμμάχων μας. Τὴ δεύτερῃ ἡμέρᾳ τῆς ἀποβάσεως τῶν συμμάχων στὴ Σικελία τὸ ἀντιορπιλικό μας «Κανάριος» ἐμπῆκε πρῶτο στὸ λιμάνι τῆς Αἴγαουστας κι ὑποστήριξε τὴν ἀπόβασι στρατοῦ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλι. Ἐπίσης μετὰ τὴ συνθηκολόγησι τῆς Ιταλίας, τ' ἀντιορπιλικά μας «Βασίλισσα Ολγα», «Αδρίας» καὶ «Θεμιστοκλῆς» ὠδήγησαν τὸν Ιταλικὸ στόλο στὸ λιμάνι τῆς Αλεξανδρείας νὰ παραδοθῇ (16 Σεπτεμβρίου 1943). Τὸ κατάντημα τοῦτο ἦταν τὸ πρῶτο τίμημα ποὺ ἐπλήρωνε τὸ Ιταλικὸ ναυτικὸ γιὰ τὴ δολοφωνία τῆς «Ελλῆς» μας, στὶς 15 Αἴγαουστου 1940. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ πολεμικὸς στόλος τῆς Ελλάδος σ' ὅλη τὴν περίοδο τοῦ πολέμου δὲν ἐσταμάτησε καθόλου. Ἀκούραστα αὐλάκωνε τὶς θάλασσες στὴ Μεσόγειο, στὸν Ινδικὸ καὶ τὸν Ατλαντικὸ εἴτε συνοδεύοντας ἐμπορικὰ πλοῖα—συμμαχικὰ καὶ δικά μας—ποὺ μετέφεραν ἐφόδια γιὰ τὸν πόλεμο εἴτε λαμβάνοντας μέρος σὲ ναυμαχίες κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἐνῶ ὁ πόλεμος στὴν Ιταλία συνεχίζόταν, στὸ ωσικὸ μέτωπο οἱ Γερμανοὶ ποὺ εἶχαν φθάσει στὸν Καύκασο καὶ στὸ Στάλινγραδ, στὶς ἀρχὲς Ιανουαρίου 1943 ἀρχισαν νὰ ὑποχωροῦν πρὸς τὴ Δυτικὴ Ρωσία καὶ τὴν πρωτοβουλία εἶχαν πάρει οἱ Ρῶσοι. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι, τὰ ὑπερφρούρια τῆς ἀγγλοαμερικανικῆς ἀεροπορίας σχεδὸν κάθε βράδυ ἐβομβάρδιζαν βιομηχανικὲς πόλεις τῆς Δυτικῆς Γερμανίας ν' ἀναγκάσουν τὸν ἐκθρό νὰ ζητήσῃ εἰρήνη.

7. Ἀντίστασις τοῦ ἐσωτερικοῦ

Ἄμα οἱ Γερμανοὶ δλοκλήρωσαν τὴν κατάληψι τῆς Ελλάδος, καθώρισαν ζῶνες κατοχῆς μὲ τὸν Ιταλοὺς ποὺ ἐμπῆκαν κι αὐτὸι στὴ γύρω μας. Οἱ κατακτητὲς ἀφήρεσαν τὴν παραγωγὴ καὶ παρέλυσε ἡ οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς χώρας. Ἐτσι τὸ χειμῶνα 1941—1942 οἱ Ελληνες ὑπέφεραν ἀπὸ τὸ δρᾶμα τῆς πείνας καὶ τὸ δρεπάνι τοῦ χάρου ἔθερισε πολλούς. Ὡστόσο παρὰ τὸ μαρτύριο τῆς πείνας καὶ τοὺς τουφεκισμούς, ποὺ ἔκαναν οἱ κατακτητὲς στοὺς Ελληνες νὰ λιγοστέψουν, δι μαρτυρικὸς λαὸς μας εἶχε ἀριστο ἥμικὸ φρόνημα καὶ μεγάλη προθυμία νὰ θυσιασθῇ γιὰ τὴν Πατρίδα. Συνέπεια τούτου ἦταν νὰ προβάλῃ ὁ λαὸς καθολικὴ ἀντίστασι. Ἡ ἀντίστασις τοῦ λαοῦ μας στὸ ἐσωτερικὸ ἦταν:

Πρῶτο, παθητικὴ γιατὶ κανεὶς δὲν ἐβοήθησε τὸν ἐχθρό, οὔτε στρατεύθη νὰ πολεμήσῃ μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος στὰ διάφορα

μέτωπα τοῦ πολέμου. Δὲν ἔχει καμιαὶ σημασίᾳ ἀν διάχιστοι «εὐτυχῶς» ἐφάνηκαν κακοὶ Ἐλληνες. Γιατὶ ἀτ' δλα τὰ ἄλλα καταληφθέντα κράτη, ή Πατρίδα μις εἶχε τοὺς διλγάθερους συνειδητοὺς προδότες. Αὗτοὶ παραδίδονταν στὴν περιφρόνησι τοῦ ἡρωϊκοῦ λαοῦ μας καὶ στὸ ἀνάθεμα τῶν χιλιάδων μαρτύρων ποὺ ἔδωσαν τὴ ζωή τους γιὰ τὴν ἐλευθερία ὥλου τοῦ κόσμου.

Δεύτερο, ή ἀντίστασις ἦταν ἐνεργητικὴ μὲ τὶς πολιτικὲς δογματικὲς στρατιωτικῶν πληροφοριῶν καὶ κατισκοπείας καὶ τὶς ἐθνικὲς ἀνταρτικὲς διμάδες. Ἐθνικὲς διμάδες ἦσαν τοῦ ΕΔΕΣ στὴν Ἡπειρῷ μὲ ἀξιόλογη στρατιωτικὴ δύναμι ὑπὸ τὸ στρατηγὸ Ζέοβα, τοῦ Ἀντ. Φωστερίδη στὴν Ἀν. Μακεδονία καὶ Θράκη, τοῦ Ψαρροῦ στὴ Φωκίδα, τοῦ Δροσοπούλου καὶ τοῦ Καραζάλιου στὴν Πελοπόννησο, τοῦ Μπαντούβα στὴν Κορήτη καὶ ἄλλες μικρότερες.

Οἱ ἀγώνας τῶν ἐθνικῶν διμάδων ἀντιστάσεως θὰ διλοκηρωνόταν ἀν ἡ δογματικής ΕΑΜ—ΕΛΑΣ, ποὺ εἶχε γίνει πολὺ ἵσχυρή, περιωριζόταν σὲ καθαρὸ ἐθνικὸ ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα. Ἀντίθετα ἡ δογματικής αὐτὴ μὲ τὴν καθοδήγησι τοῦ Κομμουνιστικοῦ κόμματος τῆς Ἑλλάδος ἐπεδίωξε πολιτικοὺς σκοπούς, δηλαδὴ τὴν ἐγκαυμίδρους μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι κομμουνιστικοῦ καθεστῶτος στὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἥρθε σὲ σύγκρουσι μὲ τὶς ἐθνικὲς ἀνταρτικὲς διμάδες καὶ τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1944—δυὸ μῆνες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Ἑλλάδος—ἐπειζήδησε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀθήνα ή δοπία ἔνα μῆνα ἐγγνώσιε τὴ φρίκη τοῦ κομμουνιστικοῦ πολέμου κι εἶχε μεγάλες καταστροφές κι ἄφθονα θύματα.

8. Ἀπόβασις στὴ Γαλλία. Λῆξις τοῦ πολέμου

Στὶς ἀρχές Ιουνίου 1944 οἱ Ἀγγλοαμερικανοί, «νιστερό» ἀπὸ μεγάλες ἑτοιμασίες, ἔκαμαν ἀπόβασι στὴ Βόρειο Γαλλία. Ἡ ἀπόβασις ἐκείνη ἦταν ἡ πιὸ μεγαλειώδης καὶ τελειότερη ἀποβατικὴ ἐπιχείρησις τῆς Παγκοσμίου Ἰστορίας καὶ ἔκρινε τὴν τύχη τοῦ πολέμου. Στὴν ἀπόβασι ἐπῆραν μέρος καὶ τὰ ἑλλ. πολεμικὰ «Κριεζῆς» καὶ «Τομπάζης». Τὸν ἴδιο καιρὸ ἔγινε ἀπόβασις καὶ στὴ Νότιο Γαλλία ὅπου ἔλαβαν μέρος καὶ τὰ ἑλλ. πολεμικὰ «Θεμιστοκλῆς», «Πίνδος», «Κρήτη» καὶ «Ναυαρίνο». Οἱ Γερμανοὶ ἀντέταξαν μεγάλη ἄμυνα στὴ Γαλλία ἀλλά, πρὸ τῆς δρμῆς καὶ τοῦ ὄγκου τῶν ἀγγλοαμερικανικῶν δυνάμεων, ὑπεκώρησαν στὸ γερμανικὸ ἔδαφος. Ἐνῷ συνεχίζονταν οἱ μάχες στὴ Γαλλία, οἱ Ρῶσοι ἔδιωχναν τὰ γερμανικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὸ ωστικὸ ἔδαφος.

Ο πόλεμος τῶν συμμάχων μὲ τὴν Γερμανία συνεχίσθηκε ὡς τὴν ἄνοιξι τοῦ 1945 ὅπότε μὲ τὴν κατάληψι τοῦ Βερολίνου, ἡ Γερμανία ὑπέκυψε ἀνευ ὅρων καὶ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ κατέχεται κατὰ ζῶνες ἀπὸ τοὺς συμμάχους (Ἀμερικανοὺς, Ἀγγλους καὶ Γάλλους) καὶ ἀπὸ τοὺς Ρώσους.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1946 ἔγινε δημοφήφισμα κι ἐγύρισαν στὴν Ἑλλάδα ὁ ἀείμνηστος βασιλιὰς τῆς νίκης Γεώργιος Β' μὲ τοὺς σημερινοὺς βασιλεῖς μας Παῦλο καὶ Φρειδερίκη. Τέλος τὸ 1948 παραχωρήθηκαν στὴν Ἑλλάδα τὰ Δωδεκάνησα.

Ανακεφαλαιώνοντας τὰ γεγονότα τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βλέπομε ὅτι : Τὰ ἔτη 1939 ὡς τὸ τέλος περίπου τοῦ 1942, ἥσαν ἔτη μεγάλων νικῶν τῆς Γερμανίας. Τὰ ἔτη 1943 καὶ 1944, ἥσαν ἔτη νικῶν τῶν συμμάχων καὶ τὸ 1945, ἔτος παραδόσεως τῶν Γερμανῶν καὶ τῶν Ἰαπώνων ἀνευ ὅρων.

9. Συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος στὴ νίκη

“Οταν ἐκόπασε ἡ θύελλα τοῦ Δευτέρου Μεγάλου πολέμου ποὺ τόσες καταστροφὲς ἔφερε στὴν ἀνθρωπότητα, ἀναγνωρίσθηκε ἀπὸ δλοις—συμμάχους, οὐδετέρους κι ἐχθρῶν—ὅτι ἡ Ἑλλάδα συνέβαλε πολὺ στὴ νίκη γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους :

α') Μὲ τὸ θρίαμβο τοῦ στρατοῦ μας στὴν Ἀλβανία καὶ τὴ σινεναροὴ ἀντίστασι κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἔπεισε ὁ θρῆλος ὅτι οἱ ἀξονικοὶ στρατοὶ εἶναι ἀήτητοι. ”Ετσι ἡ Ἰσπανία μὲ τὴν Τουρκία ἀντιστάθηκαν στὴν πίεσι τοῦ ”Αξονα νὰ βγοῦν στὸν πόλεμο κι ἔμεναν οὐδέτερες. ”Αν οἱ δυὸ αὐτὲς δυνάμεις ἔβγαιναν θὰ ἔπειφτε τὸ Γιβραλτάρ, θ' ἀχρηστεύοταν κατόπιν ἡ Μεσόγειος ὡς μεταποικὴ γραμμὴ ἀμύνης καὶ θὰ καταλαμβανόταν ἡ Μέση Ἀνατολή, τὴν δοπία οἱ Γερμανοὶ θὰ ἐχοησιμοποιοῦσαν ὡς βάσι ἐξοριήσεως γιὰ τὴν κύκλωσι τῆς Ρωσίας.

β') ”Εφθειρε τὶς ἀξονικὲς δυνάμεις σὲ μεγάλο βαθμὸ κι ἔδωσε ἀρκετὸ χρόνο στοὺς συμμάχους νὰ ἐτοιμασθοῦν.

Καὶ γ') Καθυστέρησε τὴν ἐπίμεσι κατὰ τῆς Ρωσίας δύο μῆνες κι ὅπως εἴδαμε δὲν ἡμπόρεσαν νὰ καταλάβουν τὴ Μόσχα, νὰ καμφυῆ ἡ ωρσικὴ ἀντίστασις. Κατὰ τὴ δίκη τῶν Γερμανῶν ἐγκληματιῶν πολέμου ποὺ ἔγινε μετὰ τὸν πόλεμο στὴ Νυρεμβέργη, οἱ ἕδιοι οἱ Γερμανοὶ ἀνώτατοι ἀξιωματικοὶ ὠμολόγησαν ὅτι : ”Αν ἐνικήθηκαν οἱ Γερμανοὶ στὴ Ρωσία αὐτὸ διφείλεται γιατὶ καθυστερήθηκαν στὴν Ἑλλάδα δυὸ μῆνες. Καὶ ἀκόμη : γιατὶ οἱ γερμανικὲς μεραρχίες τοῦ Λίστ ποὺ

έφυγαν άπό τη Βαλκανική γιατί τὸ ωσικὸ μέτωπο ἐπῆγαν ἐκεῖ μὲ μειωμένο τὸ ἡθικὸ άπό τὴ μεγάλῃ φθορᾷ του στὴν Ἑλλάδα.

Αὐτὴ τὴ μεγάλῃ συμβολὴ εἶχε ἡ Ἑλλάδα στὴ νίκη τῶν συμμάχων της κατὰ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο. Μὲ τὸ πρῶτο της «”Οχι», ἐπέτυχε τὴ νίκη κατὰ τῶν Ἰταλῶν κι ἐκλόνισε τὰ θεμέλια τοῦ Ἀξονα. Μὲ τὸ δεύτερο «”Οχι» συνετέλεσε νὰ κλίνῃ δ πόλεμος μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων της.

10. Συμμοριακὸς πόλεμος

Ἐπειτα ἀπὸ σκληρὴ μάχῃ τεσσάρων χρόνων ποὺ ἔδωσε ἡ Πατρίδα μας μὲ τοὺς κατακτητὲς κι ἀφοῦ συνέτριψε τὴν ἐγκληματικὴν ἐπίθεσι τῶν Ἐλασιτῶν κατὰ τῆς Ἀθήνας τὸ Δεκέμβριο τοῦ 1944, ἥλθε ἡ ὕδατος νὰ δώσῃ καὶ τὴ μάχη τῆς εἰρήνης. Ἐνῶ οἱ Ἑλληνες ἐπιδίδονταν νὰ ἐπουλώσουν τὶς πληγὲς ποὺ ἄφησε δ Β' Παγκόσμιος Πόλεμος καὶ νὰ ἀνοικοδομήσουν τὰ ἔρειπτα, οἱ ἔχθροι μας μὲ ἐντοπίους συνεργάτες ἐδημιούργησαν μέσα στὴ χώρα μας ἓνα νέο πόλεμο ποὺ δινομάσθηκε «Συμμοριακὸς πόλεμος». Ἄλλ' ἂς ἵδοῦμε τὰ γεγονότα τοῦ σκληροῦ τούτου πολέμου μὲ κάθε δυνατὴ συντομία, δση ἐπιτρέπει δ χῶρος τοῦ βιβλίου :

Μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ Δεκεμβριανοῦ κινήματος μὲ ἐντολὴ τῆς Ρωσίας ποὺ ἔβλεπε πὼς τὰ κατακτητικά της σχέδια εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος ἀποτυγχάνουν, μεγάλα τμήματα τῶν Ἐλασιτῶν ἐπέρασαν τὰ βόρεια σύνορά μας κι ἐμπήκαν στὴν Ἀλβανία, τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ τὴ Βουλγαρία. Ἐκεῖ ἀφοῦ ἐγυμνάσθηκαν κι ἔξωπλίσθηκαν ἀπὸ τὰ κομμουνιστικὰ καθεστῶτα τῶν χωρῶν τούτων, ἀρχισαν νὰ εἰσβάλουν στὰ βόρεια τμήματα τῆς χώρας μας καὶ νὰ προξενοῦν καταστροφές. Τὸν Ἰούνιο τοῦ 1947 ἴσχυρὸς συμμοριακὸς στρατός, ἔχοντας δις δόμητήριο τὴν Ἀλβανία, κατέλαβε τὴν περιοχὴ τοῦ Γράμμου κι ἀνήγγειλε τὸ σχηματισμὸς «Προσωρινῆς Δημοκρατικῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος» μὲ πρωθυπουργὸ τὸ στρατηγὸ τοῦ δῆμον δημοκρατικοῦ στρατοῦ, τὸ Μάρκο Βαφειάδη. Ἐπειδὴ στὴν περιοχὴ τοῦ Γράμμου δὲν ὑπάρχει πόλις, ἀλλα τμήματα τῶν συμμοριτῶν δρμώμενα ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος ἔκαιμαν ἐπίθεσι κατὰ τῆς Κόνιτσας, νὰ τὴ χοησιμοποιήσουν δις ἔδρα τῆς κυβερνήσεως των. Πρὸν καλὰ - καλὰ τελειώσει ἡ ἐπίθεσις κι ἐνῶ ἀκόμη ἐργίζονταν πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὰ γύρω ὑψώματα κατὰ τῆς ἡρωϊκῆς πόλεως, ἔφθανε ἐκεῖ ἡ βασίλισσά μας Φρειδερίκη κι ἔδωσε θάρρος στοὺς μαχομένους καὶ στοὺς κατοίκους. Ἐν τέλει δ ἐθνικὸς στρατὸς ἀπέκρουσε

τὴν ἐπίθεσι κι ἀπώθησε τοὺς συμμορίτες πέρα ἀπὸ τὰ σύνορά μας. Στὸ μεταξὺ οἱ συμμορίτες ἔγιναν ἐπιθετικῶτεροι κι ἵσχυρες δυνάμεις των Ἑγκατεστάθημαν στὸ δρός Βίτσι, δπου καταλήγουν πολλοὶ δρόμοι ἀπὸ τὴν Ἀλβανία καὶ τὴ Γιουγκοσλαβία κι ἔτσι ἡμποροῦσαν ν' ἀνεφοδιάζωνται. Ἀλλα πάλι τμῆματα συμμοριτῶν ἀπὸ τὴν δροσειδὰ τῆς Πίνδου κατέβηκαν στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεά, τελευταῖα δὲ καὶ στὴν Πελοπόννησο, ἔκαναν ἐπιδρομὲς στὰ γύρω χωριὰ καὶ τὶς πόλεις, ἀνετίνασσαν γέφυρες διὰ νὰ παραλύσουν τὴ συγκοινωνία τῆς χώρας αὐτῷ. Καὶ σὰν νὰ μὴν ἔφθαναν δῆλα αὐτὰ μὲ βάρθιαρες ἀπαγωγὲς ἐμάζευαν τὰ ἑλληνόπουλα, ἵδιως ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Δυτ. Μακεδονίας καὶ τὰ ἔστελναν στὶς χῶρες τοῦ Σιδηροῦ Παραπετάσματος (Ἀλβανία, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, Οὐγγαρία κτλ.) Ἐκεῖ τὰ ἐκσλάβιζαν καὶ τὰ προετοίμαζαν νὰ ἐπανδρώσουν τὸ συμμοριακὸ στρατό. Ἀργότερα ἔξαριθμήκε ὅτι ἀπὸ τὸ ἀπαίσιο αὐτὸ παιδομάζωμα, ποὺ εἶναι πιὸ ἐγκληματικὸ ἀπὸ τὸ γνωστό μας ἐπὶ Τουρκοκρατίας γιατὶ τὸ ἔκαμαν Ἐλληνες, ἀπήχθησαν 26.000 περίπου ἑλληνόπουλα. Δυστυχῶς τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ κατακρατοῦνται ἀκόμη παρὰ τὶς τόσες διαμαρτυρίες ποὺ γίνονται.

Διάστασις Τίτο—Κόμινφορμ. Τὸ 1948, ἐνῶ ὁ συμ. ἀγῶνεύδισκόταν στὴ μεγαλύτερη ἔντασί του, ἔγινε διάστασις μεταξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Γιουγκοσλαβίας Τίτο γιατὶ ἀρνήθηκε νὰ ὑποταχθῇ στὴν ἀποικιακὴ ἐκμετάλλευσι ποὺ κάνει ἡ Ρωσία καὶ τῆς Κόμινφορμ ποὺ εἶναι ὄργανο τοῦ οωσικοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος. Κοτόπιν τούτου ἡ Κόμινφορμ ἔζήτησε ἀπὸ τοὺς Ἐλληνες συμμορίτες νὰ στραφοῦν κατὰ τοῦ Τίτο. Πολλὰ τότε στελέχη μὲ τὸ Βαφειάδη ποὺ εἶχαν ἐκπαιδευθῆ στὴ Γιουγκοσλαβία, ἐπειδὴ δὲν ἥθελαν νὰ φανοῦν ἀχάριστοι. ἀρνήθηκαν νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς Κόμινφορμ. Ἀντίθετα ὅσοι ἡσαν πιστοὶ στὸ Ζαχαριάδη ἐτάχθηκαν μὲ τὴν Κόμινφορμ. Ἀποτέλεσμα τοῦ διχασμοῦ αὐτοῦ τῶν συμμοριτῶν ἦταν νὰ ἔξαφανισθῇ ὁ Βαφειάδης, νὰ παραμερισθοῦν οἱ ὀπαδοί του κι ἐπεκράτησε ὁ Ζαχαριάδης ὁ ὄποιος κι ἔγινε ἀρχηγὸς τοῦ ἀγῶνος.

Μόλις ἀνέλαβε ὁ νέος ἀρχηγὸς ὁργάνωσε καλύτερα τοὺς συμμορίτες καὶ συνέχισε μὲ πιὸ μεγάλη ἔντασι τὶς ἐπιδρομὲς κατὰ τῶν πόλεων αὐτῷ. Ἐδῶ πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ὁ στρατὸς μὲ τὴ χωροφυλακὴ ἐπειδὴ δὲν ἡμποροῦσαν νὰ ενδιόσκωνται παντοῦ εἶχαν ἐφαρμόσει τὴν τακτικὴ τῆς «στατικῆς ἀμυνας». Καταμερίζονταν δηλ. στὶς πόλεις καὶ τὶς κωμοπόλεις δπου εἶχαν συγκεντρωθῆ ὁι κάτοικοι τῶν γύρω χωριῶν. Κατὰ τῶν φρονδῶν τούτων οἱ συμμορίτες ἔρριψαν, τὴ νίκτα ἵδιως, ἵσχυρες δυνάμεις κι ὅπου ἡ ἀντίστασις ἐκάμπτονταν ἔμπαιναν μέσα κι ἔκαναν σφαγὲς καὶ λεηλασίες. Τὸ πρωΐ ὅμως τῆς ἀλλης ἡμέ-

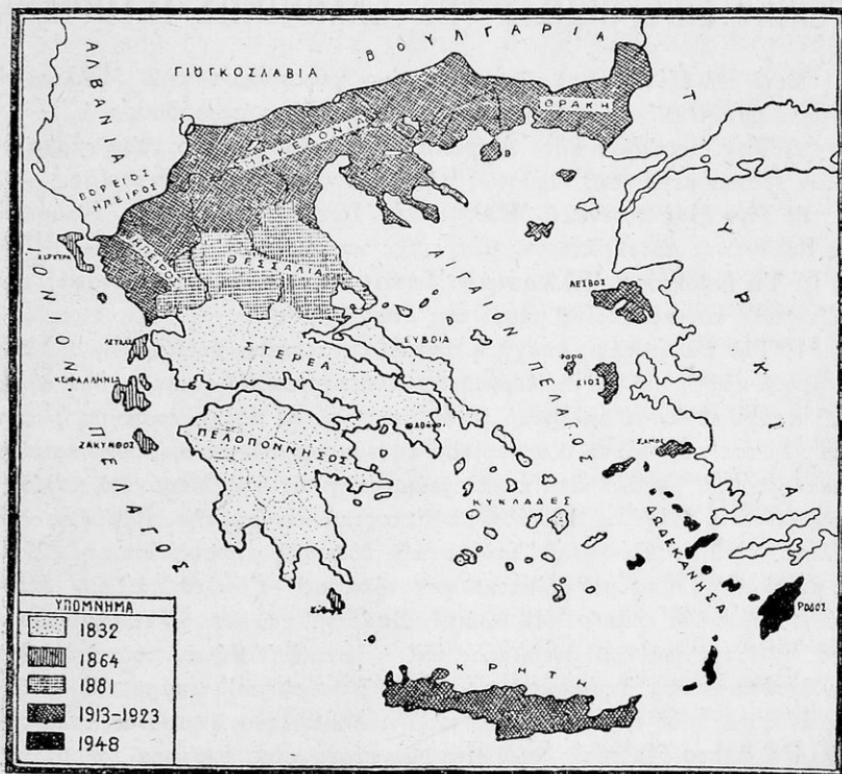
φας ἔφθανε στρατὸς καὶ τὸν ἔδιωχνε. Τέτοιες ἐπιθέσεις συμμοριτῶν ἔγιναν κατὰ τῆς Καρδίτσης, τῆς Νάουσας, τοῦ Καρπενησίου, τῆς ήδωποκῆς Ζαχάρως κάτω στὴν Ὀλυμπία ποὺ ἀπέκρουσε δυὸ φορές τοὺς συμμορίτες κ. ἀ. Μολαταῦτα ὁ ἐθνικὸς στρατὸς δὲν ἐκαμπτόταν γιατὶ εἶχε πεποίθησι πώς στὸ τέλος θὰ συνέτριβε τοὺς συμμορίτες.

Ληξις συμμοριακοῦ πολέμου. Ἐτσι εἶχαν τὰ πράγματα ὅταν τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1949 ἡ τότε Κυβέρνησις Σοφούλη ἀνέθεσε τὴ διοίκησι τοῦ στρατοῦ στὸν ἀρχιστράτηγο τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου Ἀλ. Παπάγο, μὲ ἀπεριόριστα δικαιώματα. Τὴν ἵδια ἐποχὴ οἱ σύμμαχοί μας Ἀμερικανοὶ μᾶς ἐφοδίασαν μὲ ἀεροπλάνα καὶ πυροβολικὸν νεωτάτου τύπου. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ὁ στρατός μας ἀφησε τὴν τακτικὴ τῆς «στατικῆς ἄμυνας» κι ἀνέλαβε ἐπίθεσι κατὰ τῶν συμμοριτῶν. Ἐφαρμόσθηκε δηλ. συστηματικὴ ἐκκαθάρισις τῆς χώρας ἀπὸ τοὺς συμμορίτες, ὡστε νὰ μὴν εἰσχωροῦν ἀπὸ πίσω κι ἀρχίζουν πάλι τὰ ἵδια. Ἀρχικὰ ἔγινε ἐκκαθάρισις τῆς Πελοποννήσου, ἐπειτα τῆς Στερεάς, τῆς Θεσσαλίας ὥσπου οἱ συμμορίτες ἀπωθήθηκαν στὰ βόρεια τμήματα τῆς χώρας μας.

Τὸ ἀρχηγεῖο τῶν συμμοριτῶν, γιὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸ στὴν τακτικὴ τοῦ Παπάγου καὶ γιὰ νὰ δημιουργήσῃ ἐντυπώσεις, διέταξε μεγάλη ἐπίθεσι κατὰ τῆς Φλώρινας, στὶς 12 Δεκεμβρίου 1949. Ὁ ἔκει ὄμιλος στρατὸς παρ' ὅτι ὀλιγώτερος ὅχι μόνο ἀπέκρουσε τὴν ἐπίθεσι ἀλλὰ καὶ κατεδίωξε ὡς τὰ σύνορα τοὺς συμμορίτες οἱ δοποῖοι ἀφησαν πίσω χιλιάδες νεκροὺς κι ἀφθονο ὄλικο. Τὸν Αὔγουστο τοῦ 1949 οἱ συμμορίτες εἶχαν πιὰ ὀλοκληρώσει τὰ ὀχυρωματικά τους ἔργα στὸ Γράμμο καὶ ὑπερηφανεύονταν πώς εἶναι ἀπόρθητα. Ὁ ἐθνικὸς στρατὸς ἀνέλαβε τότε νὰ δώσῃ τὸ τελευταῖο κτύπημα κατὰ τοῦ συμμοριτισμοῦ. Σύμφωνα μὲ τὸ σχέδιο «Πυρσός», δπως ὀνομάσθηκε ἡ ἐπιχείρησις, ἔγινε πρῶτα ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Βίτσι ποὺ σὲ λίγες ήμέρες, ἐξεκαθαρίσθηκε κι ἀκολούθησε ἡ πτῶσις τοῦ Γράμμου. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συντριπτικὴ αὐτὴ νίκη τοῦ στρατοῦ μας οἱ συμμορίτες ἀναγκάσθηκαν νὰ ἔγκαταλείψουν δριτικὰ τὸν ἀγῶνα καὶ ν' ἀποσυρθοῦν μὲ τὴν φρετούχερην τοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα (Ὀκτώβριος τοῦ 1949).

Ἐτσι ἡ Ἑλλάδα αἰμόφυρτη ἀλλ' ἐνισχυμένη ἀπὸ τὴν πίστι καὶ τὰ ἰδανικὰ, κατήγαγε νέο θρίαμβο κατὰ τῶν δυνάμεων τοῦ κομμουνιστικοῦ ὀλοκληρωτισμοῦ ποὺ τὶς ἀποτελοῦσαν ἔενόδουλοι Ἑλληνες κι ἔθεσε φραγμὸ στὴν ἀκόρεστη ἀρπακτικότητα τῆς κομμουνιστικῆς Ρωσίας. Εἶναι ἡ ἵδια ἡ Ἑλλάδα καὶ στὰ ἵδια ἱερὰ ἐδάφη της ποὺ ἐννιὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τότε εἶχε θέσει φραγμὸ στὴν ἀρπακτικότητα τῆς Φα-

σιστικῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Χιτλερικῆς Γερμανίας καὶ ἐνέπνευσε στοὺς λαοὺς τὴν πεποίθησι διτοῦ: ἡ ἘΛΕΥΘΕΡΙΑ δέν καταβάλλεται ὅταν ὑπάρχουν ἄνδρωποι νὰ τὴν ὑπερασπίσουν. Γιατὶ τὴν

37. Χάρτης τῶν κατὰ καιροὺς δρὶών τῆς Ἑλλάδος

Ἐλευθερία ἡ Ἑλλάδα τὴν ἐγέννησε καὶ ως θεὰ τὴν ἐλάτευσε καὶ τὸ βωμό της ἐθεμελίωσε μὲ τὰ κόκκαλα τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά!...

ΕΡΓΑΣΙΕΣ: 1) Περισσότερες πληροφορίες γιὰ τὰ αἰτια τοῦ Β' Παγκ. Πολέμου. 2) Γιὰ τὸν πόλεμο τῆς Ἑλλάδος τὸ 1940-41, τὴν ἀντίστασι κατὰ τὴν Κατοχὴν κτλ. ὑπάρχει ἄρθρον ὅλη. Συγκεντρώσετε τὴν. 3) Διαβάσετε στὸ ἀναγνωστικό σας τὸ κεφάλαιο: «Ἡ ἐθνικὴ δόξα τεῦ 1940». 4) Περισσότερα ἀπ' ἄλλα βιβλία γιὰ τὰ Δεκεμβριανὰ καὶ τὸ συμμοριοπόλεμο. Εἰκόνες καταστροφῶν. 5) Ἐπανάληψις Δ' κεφαλαίου καὶ κατόπιν ὅλης τῆς ὅλης τοῦ βιβλίου. 6) Στὸ τετράδ.ο τῆς 'Ιστορίας νὰ μποῦν τὰ «έα ιστορικά πρόσωπα καὶ νὰ κλείσῃ ὁ χρονολογικὸς πίνακας. 7) Γενικὲς ἀπορίες, ἰγνογράφησις ἐπεισοδίων. 8) Γραπτὴ ἐργασία: «Ἡ 28 Ὀκτωβρίου τοῦ 1940».

I. K.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Μετά τὴν ἔξετασι καὶ τῶν τελευταίων γεγονότων, τὴν Ἑλληνικὴν Ιστορίαν δυνάμεθα νὰ χωρίσωμεν σὲ τρεῖς μεγάλες περιόδους:

α) Τὴν Ιστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἰδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

β) Τὴν Μεσαιωνικήν Ἑλληνικὴν Ιστορία, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς καταλύσεως τῆς (325—1453) καὶ γ) Τὴν Νεωτέραν Ἑλληνικὴν Ιστορία, ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐποχῆς μας.

1. Τὴν παλαιοτάτην ἐποχὴν ἡ πατρίδα μας ήταν χωρισμένη σὲ πολλά μικρὰ κράτη ποὺ τὰ ἐκυθεροῦσαν κληρονόμικοὶ βασιλεῖς, ὅλα ὅμως μαζὶ ἀποτελοῦσαν τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος γιατὶ εἶχαν κοινὴ καταγωγὴ, τὴν ἴδια γλώσσαν κτλ. Κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀκμῆς τῶν ἐλληνικῶν κρατῶν παρατηροῦνται μεγάλα ἀποικιακὰ ρεύματα γύρω στὴ Μεσόγειο καὶ δημιουργεῖται ἡ Μεγάλη Ἑλλάδα μὲ ἐμπορικὰ κέντρα τὴν Κόρινθο, τὴν Μίλητο, τὴν Μασσαλία κ. ἄ. Στὸ μεταξὺ ἑδῶ στὴ μητροπολιτικὴν Ἑλλάδα μεσολαβοῦν διάφορα πολιτικὰ γεγονότα καὶ σ' αὐτὰ παίζουν πρωτεύοντα ρόλο δύο πόλεις: Ἡ δωρικὴ Σπάρτη, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωσι τοῦ στρατιωτικοῦ πνεύματος καὶ ἡ ιωνικὴ Ἀθήνα, ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωσι τῆς δημοκρατίας καὶ τοῦ ἀττικοῦ πολιτισμοῦ. Ο φοβερὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο αὐτῶν ἐλληνικῶν πόλεων ζημιώνει πολὺ τὴν Ἑλλάδα ὥσπου ἡ εἰσβολὴ τῶν Περσῶν φέρει τὴν ἐνότητα ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μετὰ τὶς λαμπρές νίκες τῶν Ἑλλήνων, ὁ Ἀσιάτης εἰσβολεὺς ἀποσύρεται στὴ χώρα του κι ἀρχίζει στὴν Ἑλλάδα ἡ ἀνοικοδόμησις τῶν ἐρειπίων ποὺ ἀφήσει φεύγοντας. Ἀκολουθεῖ περίοδος εὐημερίας, ἡ δὲ Ἀθήνα ἐπὶ Περικλῆ εὑρίσκεται στὴ μεγαλύτερη ἀκμὴ τῆς καὶ δημιουργεῖ τὸν πρῶτο ἐλληνικὸν πολιτισμὸν.

Δυστυχῶς ὁ Ηελοποννησιακὸς πόλεμος ποὺ ἐκσπά κατόπιν συντάρασσει τὴν Ἑλλάδα καὶ φέρει παντοδύναμο τὴν Σπάρτη. Γρήγορα ὅμως ἡ ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδος μεταβιβάζεται στὴ Θήρα καὶ μετ' αὐτὴν διαδοχικὰ στὸ Φίλιππο καὶ τὸ Μεγάλο Ἀλέξανδρο, ὁ ὃποῖος ἐγώνει τοὺς Ἑλληνες καὶ μὲ τὴν περίφημη ἐκστρατεία του στὴν Ἀσία κάνει τὴν Ἑλλάδα ἔγδοξην καὶ κοσμοκράτειρα. Μολαταῦτα ὁ γρήγορος θάνατος του κι ἡ διαίρεσις τοῦ ἀπεράντου κράτους του ἀπὸ τὴν φιλοδοξία τῶν

διαδόχων, μειώγει τὴν ἴχυν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ὑποτάσσεται στοὺς Ρωμαίους. Μὲ τὸν καιρὸν δῆμος τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ ὁ Χριστιανισμὸς διαλύουν τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν καὶ δημιουργεῖται στὴν Ἀνατολὴν νέος ἐλληνικὸς κράτος μὲ πρωτεύουσα τὴν Κωνσταντινούπολην.

2) Περνοῦμε στὴν πιὸ ἔνδοξην ἐποχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας, τὴν ἐποχὴν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ποὺ παίζει σημαντικὸν ρόλο στὴν μετέπειτα διαμόρφωση τῶν λαῶν καὶ δημιουργεῖ τὸ δεύτερο ἐλληνικὸν πολιτισμό. Τὴν αἰγλὴν τοῦ Βυζαντίου διαδέχεται ὁ φοβερὸς ἀνταγωνισμὸς μὲ τοὺς Ἀραβεῖς τοὺς ὅπιούς καταβάλλει ὁ Λέων Γ' ὁ "Ισαυρος", ή δὲ Μακεδονικὴ δυναστεία διοχετεύει νέο αἷμα στὴν αὐτοκρατορία. Ἡ δύναμις δῆμος τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας διλγοστεύει ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πολέμους μὲ νέους ἔχθρους, τελευταῖα δὲ ἡ θρυλλικὴ πρωτεύουσα περισφίγγεται ἀπὸ τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν φανατισμέων μαχητῶν τοῦ Μωάμεθ Β'. Ὁ Κωνσταντίνος ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος αὐτοκράτωρ, δργανώνει τὴν ἀμυνα τῆς Κων.) πόλεως, ἀλλὰ στὸ τέλος πίπτει αἰμόφυρτος καὶ μαζὶ του πίπτει δλόκληρη ἡ Ἑλλάδα. Ἡ Κωνσταντινούπολις ποὺ ἐστέφηται μὲ δόξῃ τόσων αἰώνων καὶ τὴν ἐλάχιμην γῆ βασιλεία ἐνδόξων αὐτοκρατόρων, εἶναι πλέον ὑπόδουλη ἀλλ' ὅπως δή ποτε ἔξακολουθεῖ νὰ μένη τὸ μυθικὸν προπύργιο γιὰ τὴν ἀγαθίας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Εἶναι ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἔθνους.

3) Τὴν πτῶσι τῆς αὐτοκρατορίας, τὸ 1453, διαδέχεται ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας. Ἐπὶ 400 χρόνια ὁ μαρτυρικὸς λαός μαζὶ ὑποφέρει ἀφάνταστα βασανιστήριαν ἀλλαζεῖ τὴν πίστι του ἀλλ' ἀρνεῖται καὶ διατηρεῖ ἀνίκητην τὴν ἐλπίδαν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας του. Ἐν τέλει τὴν ἐπιτυγχάνει μὲ τὴν ἐπανάστασι του Εἰκοστένα, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερο γεγονός τῆς μακριώνης Ἑλλην. Ἰστορίας. Μετὰ τὸν Καποδίστρια ἀκολουθεῖται ἡ βασιλεία τοῦ Ὅθωνος καὶ Γεωργίου τοῦ Α' ἐδόποιος, σὰν ἀλλος Παλαιολόγος, πίπτει αἰμόφυρτος στὴ Θεσσαλονίκη τὴν 5ην Μαρτίου 1913. Εἶναι ἡ ἔνδοξη ἐποχὴ τῶν Βαλκανικῶν πολέμων ποὺ κάνουν τὴν Ἑλλάδα μεγάλη μὲ τὰ σύνορά της ὡς τὸ Νέστο. Τὸ 1914 ἐκεῖπα δ Α' Παγκόσμιος πόλεμος ποὺ παρασύρει καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ αἱματοκυλίει τὴν ἀνθρωπότητα μέχρι τοῦ 1918. Μετὰ ἔνα χρόνο ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀποβιβάζεται στὴ Μικρασία, δημιουργεῖται ἔκει νέες δέσφινες καὶ τὸν 1ούλιο τοῦ 1920 ὑπογράφεται ἡ Συνθήκη τῶν Σεβρῶν, μὲ τὴν δροίαν προσαρτᾶται στὴν Ἑλλάδα ἡ περιοχὴ Σμύρνης καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Θράκη μέχρι Τσατάλτζας. Ὁ πόθος τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν «Πόλη» τῶν δινέρων του, φαίνεται πὼς θὰ πραγματοποιηθῇ. Διάφορα δῆμοι γεγονότα συντελοῦν στὸ νὰ ἐγκατα-

λε: φθῆ ή 'Ελλάδα ἀπὸ τοὺς συμμάχους της, ἐνῷ ἐνισχύεται ἀπὸ αὐτοὺς ὁ τουρκικὸς στρατός. Τέλος δὲ ἐλληνικὴς στρατὸς ὅλεποντας μάταιο τὸν ἄγωνα ἔκκενώνει τὴν Μικρασία καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην, τὸ 1922. Μετὰ τὴν καταστροφὴν μεσολαβοῦν ἀλλεπάλληλα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ γεγονότα στὴν 'Ελλάδα μέχρι τοῦ 1939, ὅποτε ἐκσπᾶ δὲ Β' Παγκόσμιος πόλεμος. Μετὰ ἓνα χρόνο ή 'Ελλάδα δημιουργεῖ τὴν δόξα τῆς 'Αλβανίας καὶ τῶν ὀχυρῶν τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ ἀλλὰ μπροστὰ στὸν τεράστιο ὅγκο τῶν δύο αὐτοκρατοριῶν πίπτει ἐνδόξως. Ἡ κατοχὴ τῆς 'Ελλάδος ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ "Αξονος" διαρκεῖ ὡς τὸ φθινόπωρο τοῦ 1944 ὅποτε οἱ ἐλληνοβρετανικὲς δυνάμεις, ποὺ ἀποβιβάζονται στὴν 'Ελλάδα, ἀναγκάζουν τὸν ἔχθρον νὰ ἔκκενώσῃ ὅλη τὴν χώρα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τὸν διαπολιτισμόν την ἀναγκάζουν τὸν ἔχθρον νὰ ἔκκενώσῃ ὅλη τὴν χώρα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τὸν διαπολιτισμόν την ἀναγκάζουν τὸν ἔχθρον νὰ ἔκκενώσῃ ὅλη τὴν χώρα. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τὸν διαπολιτισμόν την ἀναγκάζουν τὸν ἔχθρον νὰ ἔκκενώσῃ ὅλη τὴν χώρα.

ΠΙΝΑΞ

Ιστορικῶν ἀναγνωσμάτων διὰ τοὺς μαθητάς πρός συμπλήρωσιν τῶν ιστορικῶν τῶν γνώσεων

1. Ἀθαν. Πετράλη : «Οἱ Μαυρόλυκοι»
2. » : «Ἡ Καμπάνα τῆς Ἀγ. Τοιάδας»
3. Ἰω. Ἀποστολάκη : «Τὸ κλέφτικο τραγοῦδι»
4. Οἰκονόμου : «Κοραῆς»
5. Β. Μέξα : «Οἱ Φιλικοὶ»
6. Μελᾶ : «Ο Γέρος τοῦ Μωριᾶ»
7. Τάκη Λάππα : «Οδυσσεὺς Ἀνδροῦτσος»
8. Γ. Παρασκευοπούλου : «Ἐμμαν. Παπᾶς»
9. Ἀρσ. Ταμπακοπούλου : «Ο ἥιωας τῶν Σερρῶν»
10. Λαζάρου—Βετέλη : «Ο Καποδίστριας»
11. Α. Κυριακοῦ : «Ο πόλεμος τοῦ 1897».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

τῶν κυριωτέρων γεγονότων τῆς Ἰστορίας Ν. Ἑλλάδος

1770	'Επαναστατικό Κίνημα 'Ελλήνων. Αἰκατερίνη Β'.
1790	Καταστροφὴ δυνάμεων Λάμπρου Κατσώνη στὸν Καφηρέα.
1791—1803	'Αγῶνες Σουλιωτῶν κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.
1814	"Ιδρυσις Φιλικῆς 'Εταιρίας στὴν Ὁδησὸ
1821 (24 Φεβρ.)	Κίνημα Ἀλ. 'Υψηλάντη στὴ Μολδοβλαχία
(23 Μαρ.)	'Επανάστασις στὴν Πελοπόννησο καὶ Στ. 'Ελλάδα
(10 Ἀπρ.)	'Απαγχονισμὸς Πατριάρχου Γεργορίου τοῦ Ε'
(20 Ἀπρ.)	Μαρτυρικὸς θάνατος τοῦ Διάκου στὴ Λαμία
(16 Μαΐου)	'Επανάστασις Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Νίκη τῶν 'Ελλήνων ἔξω ἀπὸ τὸν Πολύγυρο.
1822 (23 Σεπτ.)	Oἱ 'Ελληνες καταλαμβάνουν τὴν Τοίπολι.
1822 (1 Ἰαν.)	A'. 'Εθνικὴ Συνέλευσις τῶν 'Ελλήνων στὴν Ἐπίδαυρο.
(22 Φεβρ.)	'Επανάστασις Δυτικῆς Μακεδονίας
(6 Ἀπρ.)	Καταστροφὴ τῆς Νάουσας
(25 27 Ἰουλ.)	Καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη στὰ Δερβενάκια
1823 (Μάρτιος)	B' 'Εθνικὴ συνέλευσις τῶν 'Ελλήνων στὸ "Αστρος
(5-7 Ἀπρ.)	Καταστροφὴ τῆς Χίου
(23 Δεκ.)	"Αφέις Λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι
1824 (7 Ἀπριλ.)	Θάνατος Λόρδου Βύρωνος
(24 Ιουν.)	Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν
(29 Αὐγ.)	Ναυμαχία τοῦ Γέροντα
1825 (12 Φεβρ.)	'Απόβασις Ἰμβραῆμ στὴν Πελοπόννησο
1826 (10 Ἀπρ.)	'Ηρωϊκὴ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου
(4 Μαΐου)	Πυρπόλησις Καλαβρύτων καὶ Ἀγίας Λαύρας ὑπὸ Ἰμβραῆμ
1827 (24 Ιουν.)	'Επέμβασις τῶν Δυνάμεων
(8 Οκτ.)	Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου
1828 (6 Ιαν.)	'Ο Καποδίστριας φθάνει στὴν 'Ελλάδα
(Σεπτέμβ.)	'Ο Ἰμβραῆμ ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα
1831 (27 Σεπτ.)	Δολοφονία Ἰω. Καποδίστρια
1832 (25 Ἀπρ.)	'Η 'Ελλάδα ἀναγνωρίζεται Βασίλειον
1833 (18 Ιαν.)	"Αφέις "Οθωνος στὴν 'Ελλάδα
1843 (3 Σεπτ.)	Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις κατὰ τοῦ "Οθωνος

- 1862 (12 Όκτ.) "Εξωσις τοῦ Ὀθωνος
1863 "Αφιξις Γεωργίου Α' στὴν Ἑλλάδα
1864 Προσάρτησις Ἐπτανήσου
1881 Προσάρτησις Θεσσαλίας καὶ νομοῦ Ἀρτης
1909 Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις στὸ Γουδὶ¹
1912 (5 Όκτ.) Ἐλ ηνοτουρχικὸς πόλεμος
(26 Όκτ.) Ἀπελευθέρωσις Θεσσαλονίκης
1913 (21 Φεβρ.) Ἀπελευθέρωσις Ἰωαννίνων
(5 Μαρτ.) Δολοφονία Γεωργίου Α'. στὴ Θεσσαλονίκη
19 Ίουν.-17 Ίουλ. Ἐλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος
(28 Ίουλ.) Συνθήκη Βουκουρεστίου. Προσάρτησις Ἀνατολικῆς Μακεδονίας
1914 — 1918 Α' Παγκόσμιος πόλεμος
1910 (2 Μαΐου) Ἀπόβασις ἑλληνικῶν δυνάμεων στὴ Μικρὰ Ασία
(27 Νοεμ.) Συνθήκη Νεϊγύ. Προσάρτησις Δυτ. Θράκης
1920 (28 Ίουλ.) Συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Ἡ προσάρτησις περιοχῆς Σμύρνης καὶ Ἀν. Θράκης μέχρι Τσατάλτζας
1921 (Ίουλ.-Αὐγ.) Παρέλασις ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς Ἀγκυραν. Μάχαι Σαγγαρίου
1922 (Σεπτεμ.) Ἀποχώρησις ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τὴν Μικρασία
1923 (24 Ίουλ.) Συνθήκη τῆς Λωζάνης. Περιορισμὸς ἑλληνικῶν συνόρων στὸν Ἐβρό.
1939 (1 Σεπτ.) Γερμανικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Πολωνίας. Ἀρχὴ Β' Παγκοσμίου πολέμου.
1940 (28 Όκτ.) Ιτυλικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἑλλάδος
(22 Νοεμ.) Ἀπελευθέρωσις Κορυτσᾶς
(8 Δεκεμ.) Ἀπελευθέρωσις Ἀργυροκάστρου
1941 (10 Ιαν.) Κατάληψις δυναρίων τῆς Κλεισούρας
(6 Απρ.) Γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάδα
(27 Απρ.) Οἱ Γερμανοὶ εἰσέρχονται στὴν Ἀθήνα. Κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ ἄξονος.
1943 Συμμαχικὴ ἀπόβασις στὴ Σικελία.
1944 Μεγάλη ἀπόβασις στὴ Γαλλία. Ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδας.
1945 Πτῶσις Γερμανίας καὶ Ἰταλίας ἀνευ δρων. Λῆξις Β' Παγκοσμίου πολέμου.
1947 (31 Μαρ.) Προσάρτησις Δωδεκανήσου στὴν Ἑλλάδα.
(Ίουνιος) Ἐναρξις συμμοριακοῦ πολέμου
1949 (Οκτωβ.) Λῆξις συμ. πολέμου στὴν Ἑλλάδα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

'Η Εύρωπη ἀπὸ τὸ 15ο αἰῶνα	Σελ.
1. Τὰ χράτη τῆς Εὐρώπης	3
2. Πόλεμοι τῆς Αὐστρίας	3
3. Πόλεμοι τῆς Βενετίας	4
4. Οἱ πόλεμοι τῆς Ρωσίας	5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Κεφάλαιο Α'.

Δεινοπαθήματα τῶν Ἑλλήνων στὰ χρόνια τῆς δουλείας

1. Ἀφαίρεσις ἐλλ. περιουσιῶν	7
2. Κεφαλικὸς φόρος. Παιδομάζωμα	8

Κεφάλαιο Β'.

Οργάνωσις ὑποδούλου 'Ἑλληνισμοῦ

1. Θρησκ. προνόμια, Παιτριάρχης	9
2. Πολιτ. προνόμια. Κοινότητες	11
3. Πεζικὲς δυνάμ. τῶν Ἑλλήνων	12
4. Τὸ ναυτικὸ τῶν Ἑλλήνων	15
5. Φαναριῶνες	16
6. Ἡ ἔλληνικὴ παιδεία στὰ χρόνια τῆς δουλείας	18
7. Διδάσκαλοι τοῦ Γένους Ἀδάμ.	19
Κοραῆς	19

Κεφάλαιο Γ'.

Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων

1. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770	20
2. Ὁ Λάμπρος Κατσώνης	22

Κεφάλαιο Δ'.

Προσπαρασκευὴ ἐλλ. ἐπαναστάσεως

1. Γαλλικὴ ἐπανάστασις	25
2. Ρήγας Φεραίος	27
3. Σουλιώτες καὶ Ἀλῆ πασᾶς	29
4. Πόλεμοι τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν	31
5. Οἱ Σουλιώτες ἐπιστρέφοντες στὸ Σούλι Θάνατος Ἀλῆ πασᾶ	34
6. Φιλικὴ Ἔταιρεία	35

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Κεφάλαιο Α'.

Τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως	
1. Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μολδοβλαχίας	38
2. Ἡ ἐπανάστασις στὴν Πελοπόννησο	41
3. Σφαγὴ Χριστιανῶν. Κρέμασμα τοῦ Πατριάρχη	43
4. Θεόδωρος Κολοκοτρώνης	46
5. Πολεμικὸ σχέδιο τοῦ Κολοκοτρώνη	47
6. Ἡρωϊκὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων στὸ Βαλτέστι	49
7. Οἱ Ἑλληνες παίρνοντες τὴν Τρίπολι	50
8. Ἡ ἐπανάστασις στὴ Στερεά Ἑλλάδα	51
9. Ἡ ἐπανάστωσις στὴ Δυτ. Στροφεά, Θεσσαλία καὶ Κρήτη	56
10. Ἐπανάστασις Ἀν. Μακεδονίας	56
11. Υποταγὴ Χαλκιδικῆς κτλ.	58
12. Ἡ ἐπανάστασις στὰ νησιά	59
13. Πρώτη ἔθνικὴ συνέλευσις στὴν Ἐπίδαυρο	62

Κεφάλαιο Β'.

Τὸ δεύτερο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως

1. Ἐπανάστασις Δυτ. Μακεδονίας	63
2. Ἐπίθεσις καὶ ἡ τῆς Ναούστης	64
3. Καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων στὸ Πέτα	67
4. Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	68
5. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη	69
6. Καταστροφὴ τῆς Χίου	73
7. Ὁ Κανάρης ἐκδικεῖται	74

Κεφάλαιο Γ'.

Τὸ τρίτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως

1. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων. Θάνατος Μάρχου Μπότσηρη	76
2. Φιλελληνισμὸς στὴν Εύρωπη. Λόρδος Βύρων	88
3. Ἐμφύλιοι πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων	89

Κεφάλαιο Δ'.

Τὸ τέταρτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως

1. Ἡ Αἰγυπτίος μπαίνει στὸν ἄγωνα	80
2. Ὑποταγὴ. Κρήτης καὶ Κάσου	81
3. Καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν	82
4. Ναυμαχία τοῦ Γέροντος	83

Κεφάλαιο Ε'.

Πέμπτο καὶ ἔκτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως

1. Ἀπόβασις τοῦ Ἰμβραήμ στὴν Πελοπόννησο	84
2. Μάχη στὸ Μανιάκι	86
3. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀποφυλακίζεται	86
4. Δεύτερη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	88
5. Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου	90
6. Ὁ Ἰμβραήμ γυρίζει στὴν Πελοπόννησο	91
7. Κατορθώματα Καραϊσκάκη	92

Κεφάλαιο ΣΤ'.

Τελευταῖο κεφάλαιο τῆς ἐπαναστάσεως

1. Μάχη στὸ Κερατσίνι	94
2. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη	95
3. Ἐπέιβασις τῶν Δυνάμεων	96
4. Ναυμαχία στὸ Ναυαρίνο	97
5. Ἱωάννης Καποδίστριας	98
6. Ἡ Ἑλλάδα γίνεται ἀνεξάρτητο Κράτος	100
7. Ἡ διλιφονία τοῦ Κυπροδίστρια	100

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΚΡΑΤΟΣ

Κεφάλαιο Α'.

Ἡ βασιλεία τοῦ "Οθωνα

1. Ἡ ἀντιβασιλεία	102
2. Ὁ Ὅθωνας βασιλιάς	102
3. Ἐξοπίσις τοῦ Ὅθωνος	104

Κεφάλαιο Β'.

Ἡ βασιλεία Γεωργίου Α'.

1. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Γεωργίου Α'	105
2. Κρητικὴ ἐπανάστασις (1866-1869)	106
3. Κινήσεις τῶν Σλαύων στὰ Βαλκάνια	108
4. Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897	110
5. Μακεδονικὸς ζήτημα. Ἐπανάστασις Νεοτούρκων	110
6. Ἐπανάστασις στὸ Γουδί	112

Κεφάλαιο Γ'.

Βαλκανικοὶ πόλεμοι

1. Ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος	113
2. Ἐλληνοβουλγαρικὸς πόλεμος	116
3. Πρῶτος Παγκόσμιος πόλεμος	118
4. Ἡ Ἑλλάδα στὸν Παγκόσμιο πόλεμο	119
5. Μικρασιατικὴ ἐκσιρατεία	120
6. Τὰ μετά τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν	123

Κεφάλαιο Δ'.

Δευτέρος πόλεμος

1. Τὸ πρῶτο ἔτος τοῦ πολέμου	124
2. Ἐπίθεσις τῆς Ἰταλίας κατὰ τῆς Ἑλλάδος	126
3. Γερμανικὴ εἰσβολὴ στὴν Ἑλλάνα	131
4. Μάχη τῆς Κρήτης	133
5. Πολεμίας στὴν Ρωσία καὶ Βόρειο Αφρική	134
6. Ἀπόβασις στὴν Ἰταλία	136
7. Ἀντίστασις τοῦ Ἐσωτερικοῦ	137
8. Ἀτόβασις στὴ Γαλλία. Ληξίς πολέμου	138
9. Συμβολὴ τῆς Ἑλλάδος στὴ νίκη	139
10. Συμμοριακὸς πόλεμος	140
— Γενικὴ ἐπισυγόπησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἰστορίας.	144
— Χρονολογικὸς πίνακας	147

ΠΛΗΡΗΣ ΣΕΙΡΑ ΒΟΗΘ. ΒΙΒΛΙΩΝ ΔΗΜΟΤ. ΣΧΟΛΕΙΟΥ

·Υπό την επίβλεψην της Καμπανάς

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΟΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ:

1. Παλαιά Διαθήκη Γ'. τάξεως
2. Καινή > Δ'. >
3. Ἐκκλ. Ἰστορία Ε'. > ('Εγκεκριμένη)
4. Λειτ. Κατήχησις ΣΤ'. >
5. Εύαγγ. Περικοπαὶ Ε'.ΣΤ'. ('Εγκρισις Υπ. Παιδείας 195-

ΙΣΤΟΡΙΚΑ:

6. Ἡρωες Ἀρχ. Ἑλλήνων Γ'. τάξεως
7. Ἰστορία Ἀρχ. Ἑλλάδος Δ'. >
8. Ἐλλην. Ἰστορία Γ'.Δ'. (Ιον ἔτος)
9. ἐλλην. Ἰστορία Γ'.Δ'. (Ζον ἔτος)
10. Βυζ. Ἰστορία Ε'. τάξεως ('Εγκεκριμένη)
11. Νέα Ἑλλάδα ΣΤ' > >

ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ:

12. Μεθοδ. Ἀριθμητικὴ Γ'. τάξεως (Συστημένη)
13. > > Δ'. > >
14. > > Ε'. καὶ ΣΤ'. > ('Εγκεκριμένη)
15. Γεωμετρία Ε'. καὶ ΣΤ'. > ('Εγκεκριμένη)

ΓΛΩΣΣΙΚΑ:

16. Γραμματικὴ καὶ Ὁρθογραφία Δημοτικῆς δι' δλας τὰς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ (Έκδοσις νεωτάτη)
17. Γραμ καὶ Ὁρθογραφία Καθαρευούσης Ε'ΣΤ' τάξ.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ:

18. Νέα Γεωγρ. Ελλάδος Γ', καὶ Δ'. (μὲν χάρτας)
19. > > Ἡπείρων Ε'. ('Εγκεκριμένη)
20. > > Φύρώπης ΣΤ'. >

ΦΥΣΙΟΓΝΩΣΤΙΚΑ

21. Φυσικὴ Πειραματικὴ καὶ Χημεία Ε'. ('Εγκεκριμένη)
22. > > > > ΣΤ'. >
23. > > > > Ε' ΣΤ' (Ιον ἔτος Συνδ)λίας
24. > > > > Ε' ΣΤ' (Ζον > >)
25. Φυσικὴ Ἰστορία Γ'. τάξεως (Κυκλοφορεῖ ἐλευθέρως)
26. > > Δ'. > > >
27. > > Ε'. > > >
28. > > ΣΤ'. > > >
29. Φυτολογία-Ορυκτολογία Ε' ΣΤ' τάξ. > >
30. Ζωολογία-Ανθρωπολογία Ε' ΣΤ' > >

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ:

31. Δελτίον Ἀτομικότητος. (Καὶ διὰ τὰ 6 ἔτη φοιτήσεως τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ σχολεῖον).

ΤΕΧΝΙΚΑ:

1. Ἰχνογραφία Νο 1-6
2. Καλλιγραφία Νο 1-5
3. Χαρτοκολλητικὴ

**Αντ. Σεύκου : Παλ. Διαθήκη Γ' Δημοτικοῦ*

"Ἀπαντα κατὰ τὸ ἴσχυον Ε. Α. Π. Υπ. Παιδείας. Καλαίσθητα, ἐπεξ γασμένα μεσθοδικῶς, εὐκολονόγητα. Κατὰ γενικὴν δμολογίαν τοῦ Ἐκπαιδευτοῦ κόσμου εἰναι τὰ τελειότερα βοηθητικὰ γιὰ τὰ Δημοτικὰ σχολεῖα.